

СЛОВ

ЧАСОПИС ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК,
КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

ГОДИНА XI
БРОЈ
43-44

СЕПТЕМБАР
2014.

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА
ЗАЈЕДНИЦА
СРБИЈЕ

ДОДЕЉУЈЕ
ИЗУЗЕТНУ

ВУКОВУ НАГРАДУ

АКТИВУ ПРОФЕСОРА И
НАСТАВНИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА
И КНИЖЕВНОСТИ СРЕДЊИХ И
ОСНОВНИХ ШКОЛА У НИКШИЋУ
ЗА ИЗУЗЕТНИ ДОПРИНОС
РАЗВОЈУ КУЛТУРЕ
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ
И СВЕСРПСКОМ
КУЛТУРНОМ ПРОСТОРУ

ЖИРИ
ВУКОВЕ НАГРАДЕ
ПРЕДСЕДНИК

БЕОГРАД
2005.

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА
ЗАЈЕДНИЦА СРБИЈЕ
ПРЕДСЕДНИК

Radivojević

НВУ Актив професора српског језика
из Никшића чине 27 професора средњих школа
који су школске 2004/2005. године
разоткрили намеру црногорског режима
да ненаучно и незаконито
приименује српски језик у Црној Гори,
и због тога су отпуштени са посла
без могућности запошљавања

СЛОВО
НИКШИЋ
СЕПТЕМБАР, 2014.

РИЈЕЧ УРЕДНИКА

Веселин Матовић: *Дани „скупиљи вијека“* 4

ДАТУМИ

2004 – 2014: **Десет година отпора насиљу над
именом српског језика у Црној Гори**

Миодраг Тодоровић: <i>Све је моје у српском језику</i>	17
Борис Јовановић: <i>Губийничка љрича</i>	20
Радосав Бато Ђурковић: <i>Лице љред грујим</i>	23
Миомир Бели Ковачевић: <i>Земља Лојћофаја</i>	26
Марија Лалатовић: <i>Јулско љрохладно вече, 2014</i>	28
Љубица Јововић: <i>Прљаве мейоде љројона</i>	29
Миланка Ђурђевац: <i>Деценија лудила</i>	31
Лидија Мијушковић: <i>Десет љ година љосле</i>	32
Радинко Крулановић: <i>Обавезно сјећање</i>	33
Владислав Ђуретић: <i>Сћадосмо уз своје љрофесоре</i>	36
Милојко Пушица: <i>Иљак, људи смо</i>	38
Неколико мишљења о <i>Слову</i>	48

РАЗГОВОР

Комнен Бећировић: *Кад љусле зајече* 64

ЈЕЗИК

Јелица Стојановић: <i>Лична имена од основе вук- у сћар- рим српским љоменицима и везивање „вука“ за кулћ Свейој Саве код Срба</i>	79
Даница М. Благојевић: <i>О машинском и људском љре- вођењу књижевној љексћа на љримеру анализе љрево- да одломка из Кишовој романа Рани јади, „Серенада за Ану“</i>	93

Веселин МАТОВИЋ

ДАНИ „СКУПЉИ ВИЈЕКА“

1.

Овај број *Слова*, као и овај његов уводник, посвећени су десетогодишњици наше побуне против државног насиља над именом српског језика у Црној Гори. Истовремено, и десетогодишњици изласка првог броја овог часописа – тада, под друкчијим именом – примјереном околностима које су биле разлог његовог настанка. Те околности се нијесу ни до данас битније промијениле, али се промијенио број тема и обим садржаја, који су захтијевали и нешто друкчије („смиреније“) име и друкчију форму, па се часопис, већ послјије осмог броја, појавио под садашњим именом, настављајући, разумије се, са истим одређењем стваралачког супротстављања деструкцији локалне псеудо културе и псеудо духовних институција, односно процесу разарања и обесмишљавања овдашњег културног наслеђа створеног на српском језику, и самог српског језика, односно његовог имена, као збира свих наших идентитета.

Број почиње низом текстова учесника ове, како неки кажу, донкихотовске побуне и борбе с вјетрењачама. То су заправо њихови одговори на питања како из данашње перспективе, виде језичко и уопште духовно стање Црне Горе, али и сопствену животну ситуацију, након свега што су, као странци у својој родитељској кући, преживјели за ових десет протеклих година. Додуше, одговори на ово друго питање скоро сасвим су изостали. То већ довољно говори у којој мјери, с каквом смиреношћу и трпеливошћу, ови људи (и људице), своју судбину, и поред бројних разлога за резигнацију, и даље подређују општем интересу. Нећете у овим њиховим текстовима наћи ни острашћености, ни зловоље, ни безнађа, ни клоњућа. Напротив, оправдане носталгичне и сјетне тонове у

њима, одрешито надвлађују ведрина духа и непоколебљивост увјерења њихових аутора у исправност онога што су учинили. Тачније – што су, по диктату своје савјести морали учинити, када су се нашли пред избором: или да предају лаж својим ученицима, и тако стану на страну ништитеља имена свог рода и језика, или да одложе своје дневнике и тако остану не само без „коре хљеба“ него и да буду знаменовани као државни непријатељи. Текстови су пропраћени с нешто фотографија и новинских исјечака из нашег архива. Тек толико да се види како ово нијесу биле „године које су појели скакавци“. Додуше, нијесу биле ни неке баш веселе године. Па ипак, сваки од тих неколико хиљада наших „беспослених“ дана, озарен увјерењем да смо на страни истине и правде, и под заштитом свог језика, за нас је „скупљи вијека“. Премда нам нико ни „црно испод нокта“ не би дао за све њих заједно.

2.

Нажалост, за тих десет година, процес потискивања српског идентитета у нашем школском систему, као, уосталом, и у свим другим просторима, попримио је културоцидне размјере. Чињеница да у садашњим школским читанкама (од првог основне до четвртог разреда гимназије) нема ниједног писца рођеног на просторима данашње Црне Горе, који је именован као (или и као) српски писац, и да је у њима цјелокупно културно наслеђе настало на овом простору (од *Мирослављевој јеванђеља* до *Окџоиха* и *Горској вијенца*, означено само као црногорско, довољно о томе говори. Ако, дакле, у нашим читанкама нема српских писаца из Црне Горе, нити их је када било, то значи да овдје нема ни српског језика ни српског народа нити их је када било.

У међувремену, донесен је и нови, октроисани Устав, у коме је тзв. црногорски језик проглашен службеним, а српски је добио статус језика „у службеној употреби“, заправо – сврстан је у групацију језика мањинских народа и мањинских националних заједница. Након тога, услиједиле су и измјене закона из области образовања у којима се главни наставни предмет именује прво као „црногорски“, а затим, у договору са

тзв. српском опозицијом – као „црногорски-српски, босански¹ и хрватски језик и књижевност“.

Међутим, што се тиче самог српског језика и свих његових функција, ту се ништа битно није промијенило. Никаквог посебног „урушавања“ његовог није било нити за посљедњих десет, нити за посљедњих педесет година, а неће га ни бити. Српским, као својим матерњим језиком, говори око 95 одсто становништва данашње државе Црне Горе. Нијесам чуо да је неко у међувремену напустио тај језик и проговорио неким другим. Није га нико ни забранио. Да јесте, Црна Гора би занијемјела, јер осим албанског, као мањинског, и ромског (циганског), као језика етничке групе, других језика у Црној Гори нема, није их никада ни било, а неће их бити ни убудуће. На српском језику изводи се настава у црногорским школама од њиховог настанка, а од 1863, српски књижевни (вуковски) језик постао је језик овдашње културе и образовања. Познавање и поштовање његове ортографије и ортоепије и овдје је мјера одгоја (говорне културе и писмености) као и у свим другим српским језичким просторима. На њему се пишу и штампају књиге, новине и часописи, води цјелокупна државна администрација и кореспонденција. Српским књижевним језиком говоре и предсједник државе, и предсједник Владе, као и сви најзагриженији заговорници његовог преименовања – из Матице црногорске, ДАНУ, ЦАНУ, итд. То је језичка стварност Црне Горе. Према томе, не може се говорити ни о каквом значајном „урушавањау“ српског језика у „монтенегрини“. (Извјесну његову „англохолизацију“, једнако присутну и у Београду, Новом Саду и Бањој Луци, овдје да не рачунамо.) Али, ако говоримо о посљедицама његовог преименовања у тзв. црногорски, и статусу његовог имена у Црногорском уставу и у школском законодавству, то је друго питање. Разумије се, преименовање нема много везе ни с језиком ни с његовом суштином. „Црногорски језик“ нити је језик, ни име језика. То је само шифра политичко-идеолошког пројекта чији је циљ преименовање и преназначење српских тековина и знамења у ЦГ, у крајњем исходу – нестанак Срба и њихових трагова на овом простору. Преименовањем, па ни престандардизацијом

¹ У Уставу Федерације БиХ, поред српског и хрватског језика, појављује се бошњачки, а не босански, како је то у Уставу и законима ЦГ, иако у ЦГ не постоји никаква босанска национална мањина. Постоје они који себе од недавно називају Бошњацима.

језика не може се створити нови нити „урушити“ постојећи језик. Хрвати су преименовали и престандардизовали српски језик, али га битно нијесу промијенили, нијесу га ни „урушили“, односно структурно и нормативно дестабилизовали, и поред свих иначења и новачења, ни послије више од сто педесет година. Међутим, преименовање језика у оквиру исте етничке заједнице каква је Црна Гора, директно узрокује деструкцију свега осталог: националне свијести, система вриједности, културног обрасца, модела друштвеног понашања, преименовање културног наслеђа, ревизију историје, ријечју – суштински угрожава цјелокупну егзистенцију народа. То се најбоље може видјети на примјеру садржаја овдашњих наставних програма и уџбеника, и наметања „нових читања“ књижевних дјела која су тамо заступљена, све у знаку новог језичког имена.

Преименовање језика, као и наметање туђег писма једном народу или дијелу народа, без обзира на то од кога то долазило, од туђина или изнутра, од „зла домаћег“, поуздан је знак намјере да се тај народ уништи, ако не физички, а оно да се порицањем његовог идентитета и неминовним отуђењем његове културне баштине, учини непостојећим.

3.

Па ипак, власт, очито, за ове двије „петолетке“ није у потпуности остварила свој циљ: име српског језика је и даље доминантно у Црној Гори, што се показало и на последњем попису становништва, 2011. године. Име „црногорски“, и поред свих притисака и манипулација, и упрезања у тај о’ рук² подухват свега што је (свјесно или не) пристало да буде упрегнато (однедавно, или можда и није однедавно, и ЦАНУ), и даље прихвата тек нешто мало више од трећине од укупног броја становника. Према томе, пројекат о тзв. црногорском, као једином службеном, а српском као мањинском језику је, право речено, пропао, а одржава се само зато што још има већину у однорођеном, искомпромитованом и корумпираном црногорском Парламенту. Име српски за свој матерњи језик преферирају и Срби и Црногорци, а тзв. црногорски само дио

² „Универзална српска технологија дизања терета. За употребу ове технологије је потребно наћи само довољно расположених јединки са већим пречником леђа од коефицијента интелигенције. И једног да стоји са стране и виче: – О’ рук!“ (Vukajlija.com)

Црногораца? Тај апсурд режим, очигледно, мора да правда пред његовим европским „пријатељима“. Не због њихове правдољубивости, него што ствар није довео до краја. Они не трпе незавршене послове. Зато је, недавном одлуком Владе, мимо свих норми и регула, научних, педагошких и моралних, основао Факултет за црногорски језик, на који се уписује неограничен број студената, финансираних из буџета. Заправо, сви они који се, као лоши ђаци, нијесу уписали на редовне факултете, у редовним уписним роковима, биће уписани тамо, и финансирани од државе, као кадрови од посебног државног интереса. Такав статус имаће, разумије се, и приликом запошљавања.

Тачно, али касно, констатују неке конвертиране (бивше), а сада жестоко исфрустриране професорице српског језика са новоустановљене катедре за („нејотирани“) црногорски језик у Никшићу – да се ту ради о „неонацистичкој језичкој авантури“, „варању ђеце“ и „дијељењу лажних диплома“, али није тачно и да је то, како кажу, „највећа академска превара у Црној Гори“. Шта су највеће академске преваре у Црној Гори заиста је тешко измјерите, али ако би неко правио такву ранг листу, на неком од првих мјеста на њој нашло би се управо оно у чему су оне најпреданије учествовале: преименовање српског језика у тзв. црногорски (из чега се изродила и њихова катедра – на којој оне, исто као што ће то чинити и њихов студент Чиргић, поодавно, предајући „црногорски на српском“, „варају ђецу“ и потписују „лажне дипломе“, само на мало перфиднији, укривенији начин). У њиховој је режији и израда рјечника тзв. црногорског језика, у ЦАНУ, чиме се та институција коначно јавно определијелила и стала на страну политике и политикантства, а против науке (и против себе и свог имена), иако је десет година своје тобожње немијешање у тај сукоб, правдала флоскулом да се она „бави науком а не политиком“. Та њихова „вриска“ по медијима није ниша друго до знак повријеђене сујете што их је, ето, „претекао“ њихов студент, коме се просрећила слава првог стандардолога тзв. црногорског језика, па још и првог декана тога „ex nihilo“ факултета. Право рећи, те се уважене даме имају на шта и љутити, јер и поред толиког њиховог залагања за преименовање српског и оснивања катедре за тзв. црногорски језик, као темељне националне установе и нуклеуса тзв. монтенегристике, Влада и

њих, и њихову катедру и њихову науку, шарктира као лише у преферансу. Није баш мало понижење, мора се признати.

Наравно да је покушај некакве („чиргићевске“) стандардизације тзв. црногорског језика, будалаштина прворазредна, која и није могла донијети ништа суштински ново. Извјесна архаизација и дијалектализација језичког израза, као какав такав вид индивидуализације и отклона од српског (због чега је и прављена), показала се као потпун промашај и нико, па чак ни онај који се највише за то залагао, предсједник Парламента, као што већ рекох, то не прихвата, осим, како народ каже „за кроз кућу“. Али кад гдје изађе, у Београд, рецимо, или гдје друго изван Црне Горе, умјесто предсједник, каже лијепо српски „предсједник“. Био је то, у ствари, диверзантски покушај да се као књижевни језик у овој држави, наметне такозвани језички супстандард, дијалекатска мјешавина новонасталих урбаних средина. У ствари, језик којом се служимо на улици, у кафани, на пијаци, у својим домовима и чија је функција усмено споразумијевање. Та језичка простота, међутим, не може се уздићи на ниво књижевног и стандардног језика, језика културе. Стандардизација језика врши се на основу општих и јасних језичких правила. Оно што не произлази из језичких законитости, не може бити прихваћено, ма колико се силом наметало.

Међутим, не треба се заваравати: иако на први поглед дјелује питомије, „нејотирана“ варијанта тзв. црногорског језика, за коју се залажу учвијељене професорице, иако дјелује питомије, „реалније“ и прагматичније, а по којој је довољно само преименовати (по имену државе), а по потреби – ту и тамо прекодирати српски језик, уз задржавање његове постојеће стандардизације, злочестија је од Чиргићеве, јер омогућује шири простор за манипулацију, посебно – присвајање и преименовање српског културног наслеђа. По њој се, с обзиром да не задире у суштину постојећег језичког стандарда и Вукове ортографије, све што је написано на српском језику може несметано, једним потезом пера, прогласити (у језичком и националном смислу) црногорском културном баштином. А, што је најважније, она је као замка за птице – мање уочљива, па зато, за наивне и незнавене, и прихватљивија.

Нажалост, након несрећног споразума власти и опозиције из 2011, име српског језика почело се напрасно губити из рјечника наше школске омладине. Иако се у тада договорене

ном, смишљено-недомишљеном, наводно компромисном, али крајње неписменом и бесмисленом имену наставног предмета помиње и српски језик, њега више скоро ниједан ђак тако не зове. Углавном, сви кажу „матерњи“ или „црногорски“. (Узгред, ни послјије три године за тај предмет нијесу сачињени наставни програми, нити су написани уџбеници, па се настава и даље изводи по програмима и уџбеницима за у Закону непостојећи предмет „црногорски језик“.) За неколико година, ако се ту нешто не промијени, процес навикавања довешће до тога да наша дјеца неће ни знати да се њихов матерњи језик звао српски. Тај споразум, којим је наша званична опозиција, не питајући за то ни Његоша, ни Марка Миљанова, ни толике друге који се за такве ствари морају питати, и за шта само они могу дати одобрење, признала тзв. црногорски језик не само као политичку него и као лингвистичку чињеницу, приде – и његову супремацију над српским, нанио је више штете српском имену у Црној Гори и довео га у већу опасност да нестане, него све што је у том смислу сам режим до тада учинио.

Тиме, ипак, ова прича није завршена, ма колико се многим чинило да јесте. Тзв. црногорски језик је политичко-идеолошка, дакле – неминовно пролазна творевина. А компромиси и нагодбе око имена нашег матерњег српског језика, ма ко их, ма у чије име и ма с каквим циљем склапао, за нас, које је, прије десет година – како каже наш стари добри учитељ Вук Караџић – „истинска ревност према свом роду и језику ободрила да зажмуримо и тумаримо главом кроз трње, макар на ону страну сви подерани и крвави изишли“, нијесу друго до црноберзијанска трговина.

4.

У посљедње вријеме, мада је било тога и раније, често чујемо, или прочитамо, па и у неким према нама добронамјерним медијима, да смо ми преварени, напуштени, заборављени, да нам нико није помогао, итд., што је, иако речено и с добрим намјерама, али речено неспретно, не само нетачно него је прилично и нечисто, и веома сродно етикетама којима су нас својевремено ознамендарили режимски медији. Нама нико и никада није било шта обећао да би нас могао преварити, нити ми било шта од кога потражујемо. Помогли су нам и подржали нас сви они од којих смо то очекивали и који су сматрали да то заслужујемо. Прије свих СПЦ, са својим овдашњим

архијерејима, али и све главне српске научно-образовне и културне институције. А о томе како се ко однио према нашем чину, није наше да пресуђујемо. Човјеку је дато да слободно бира хоће ли путем Антигониним или путем Исмениним. У литератури се ту лако опредјељујемо, у животу је друкчије.

Наравно, није тачно ни да смо ми, како се опет може срести у медијима, некакви хероји-мученици, витезови и томе слично. Тешко оној земљи у којој се људи само зато што извршавају своје основне радне и моралне обавезе, проглашавају херојима.

Уосталом, у овој причи нијесмо проблем ми него преименовање српског језика и, наравно, како године пролазе – све израженије заборављање тога проблема!

Нетачно је и да је тај наш напор био „подметање прста под точкове“, да није имао смисла и да је остао без резултата. Ако ништа друго, био је то наш мали искорак у слободу, који нас је лишио многих страхова и многих причина којима смо до јуче робовали. И, право рећи, то је веома пријатан осјећај. У ствари, ако ћемо право, то је дало пун смисао и оправдање нашим животима. Из комфорног непостојања, вратило нас у живот вриједан живљења. Али, то није оно најважније.

Много је важније што је наша побуна, маколика била, унијела посебну животну тежину и енергију, и дала одлучан замах полемици о идентитету Црне Горе, која је прерасла у највећу и најдуготрајнију интелектуалну битку икада вођену у Црној Гори, па и шире. И што је тиме покренута огромна стваралачка енергија и емитована у будућност. Она ће се објективизовати у пуној мјери можда тек у другој или трећој генерацији наших потомака. Сви значајни лингвисти, писци, професори, историчари, теолози, етнологзи, ствараоци из разних области и професија, схватајући то као своју моралну обавезу, укључили су се у ову расправу, с поривом какав се појављује само у пресудним временима и о пресудним питањима. Написан је огроман број вриједних текстова, стручних и полемичких књига, одржано мноштво јавних трибина, округлих столова, симпозијума, промоција, протестних скупова... Шта све у тим текстовима и на тим манифестацијама, није разматрано, какви све аргументи нијесу потегнути; колико је фалсификата, криво изведених доказа и погрешно постављених теза исправљено; колико ли је само архивског материјала поново ишчитано и празнина у читању попуњено. У том смислу, и поред

свих његових штетних посљедица, колективних патњи па и страдања појединаца, које је изазвао, овај нам је језикопротрес у неку руку и био потребан. Протресом и претресом језичког, претрешено је и историјско, и културно и укупно духовно биће Црне Горе. Детектоване су његове основне културолошке матрице, уочене полемичке тачке и епилептичка жаришта, не само у стручној него и најширој јавности. Тиме је заправо застављен процес вишедеценијског програмираног заборављања, који је и омогућио нациомански пројекат о црногорској самобитности и црногорском антисрпском идентитету, и смањен простор за даљу политичку манипулацију.

5.

У свему томе активну улогу имало је и наше *Слово*, покренуто у тренутку када, на жалост, није било ниједне сличне публикације у Црној Гори. Десетогодишње његово трајање, може се рећи и редовно излагање, на супрот свим тешкоћама и скоро немогућим условима у којима је настајало и у којима се и данас уређује и припрема, говори нам да је за његов опстанак био пресудан – разлог његовог настанка. Многи часописи, који су имали и добре сараднике и добре уреднике, чак и добре изворе финансирања, брзо су се гасили само зато што нијесу имали довољан разлог за постојање, нијесу имали унутрашњи ослонац. А *Слово* држи управо то – додуше невесео, али подстицајан разлог и стамен ослонац.

Пред њим су од почетак стајала три основна задатка: прво – да буде мјесто на коме ће се водити озбиљна и аргументована дискусија око имена српског језика, али и око других књиженојезичких, књижевнотеориских и књижевноисторијских питања; друго – да буде мјесто за афирмацију онога што се као највредније ствара и што је створено у књижевности на српском језику у Црној Гори, и треће – да окупља ствараоце са цијелог српског говорног подручја, као јединственог културног простора, без обзира на новоуспостављене државне границе, којима се он насилно дијели и уситњава. При томе, да, његујући лични став и културу полемичког сучељавања, буде отворен и приступачан што ширем кругу читалаца,

Судећи по одзиву сарадника, а најчешће су у питању позната па и најзначајнија имена данас у области језичке науке и уопште књижевног стваралаштва, али и по суду читалаца, чини нам се да је он те задатке у приличној мјери испунио.

На крају, ово је прилика да се захвалимо свима (појединцима и институцијама) који су све ове године били с нама, подржавали нас и помагали нам, који су сарађивали у *Слову*, промовисали га, дистрибуирали и помагали његово штампање.

Посебно се захваљујемо нашим младим колегама, чија имена нажалост не знамо, али знамо да је било више њих, који су, иако им је нуђено од стране службе за запошљавање, одбили да заузму наша радна мјеста, па су зато годинама остали без запослења.

2004 – 2014.

**Десет година насиља над
именом српског језика у Црној Гори**

Миодраг Тодоровић: *Све је моје у српском језику*

Борис Јовановић: *Губитничка њрича*

Радосав Бато Ђурковић: *Лице њред друћим*

Миомир Бели Ковачевић: *Земља Лоћофаћа*

Марија Лалатовић: *Јулско њрохладно вече, 2014*

Лидија Мијушковић: *Десећ година њосле*

Љубица Јововић: *Прљаве методе њроћона*

Миланка Ђурђевац: *Деценија лудила*

Радинко Крулановић: *Обавезно сјећање*

Владислав Ђуретић: *Сћадосмо уз своје њрофесоре*

Милојко Пушица: *Ићак, људи смо*

Неколико мишљења о *Слову*

Миодраг ТОДОРОВИЋ

СВЕ ЈЕ МОЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Српски језик је најтврђа задужбина наших предака. Јединствене вишеслојне и непоновљиве структуре он, као свијетлећи стуб, у ризници наших знања и занимања, открива љепоту неба и муку земље. Носећи прастаро искуство и мелодију из духовног свијета у својим слоговима и ритмовима, мој језик ме подсјетио на истину да „сила и снажне у окове баца“, али и мораће да одбраним себе од оних који хоће да нам замраче простор нормалног и здравог живота.

Да сам пристао на лажни језик издао бих себе, све своје молитве, биле оне тражење од Бога или захвалнице Њему за све радости, туге, љубави, све дане које ми је подарио, сва искушења која су ме ојачала. Издао бих своје крштење и миропомазанье, своје вјенчање, крштење своје дјеце. Све незлобиве игре дјетињства, љубав дједову и прву пјесму коју ме је научио, а то је „Женидба Душанова“, одушевљеност (раздраганост) дјечју Милошем Војиновићем и малом љутњом на Тодора везира. И сада већ у неким „озбиљним“ годинама јасно видим мрак по коме Тодор везир није могао видјети Роксанду дјевојку, а да му се баш због тога мрака учинила љепшом од бијеле виле. Та слика као да се преобразила у слику хваљења Европе, а слика Милошевог препознавања Роксанде дјевојке и данас ме учини сигурним и мирним. Како да заборавим стихове „Горског вијенца“ од којих сам многе знао наизуст прије него сам научио прва слова азбуке, када су се ти стихови дотакли дјечјег срца и данас чине суштину мога бића? Како да одбацам почађалу књигу (опутом повезану) епских народних пјесама из које ми је дјед са великом љубављу показивао слике Косовског боја, кнеза Лазара, Обилића, Танаска Рајића, Синђелића, хајдук-Вељка, Новице Церовића, војвода Степе и Мишића, сердара Јанка Вукотића, књигу коју данас, са истом преданошћу и љубављу, прелиставају и читају моја дјеца?

Како да не чувам благослов цјелебних Моштију Светог Василија и Светог Стефана Пиперског преданих бораца против уније и безличности и великих свјетила вјере православне, благослов који је јачао и чувао и моје претке, снажећи данас и мене, као некад њих, да истрајем на Христовом путу?

Да сам се одрекао језика својих предака, мога језика, како би ми се душа зарадовала и сачувала у срцу сјећање на све оне опанке, кржаве босе табане и војничке цокуле у којима је мој народ вјековима дубио и глачао праг Високих Дечана? Како бих се оправдао у Морачи пред Пророком којег гавран храни и зар бих могао у очи погледати Бијелог анђела благовјесника? Како бих могао служити службу Божију над светим костима пивских новомученика у Долима? Зар бих смио прекорачити праг Пивског манастира над којим стражи Мајка Божија, а надлијећу га душе Арсенија Гаговића и Баја Пивљанина, манастира у чијој су се порти срели мој дјед и баба и пред Богом заклели на вјечну преданост и љубав? Како бих се, са сјетом и одушевљењем, могао присјетити првих пјесма успаванки које је морала запамтити чиста дјечија душа?

Сва наша страдања од Косова и прије Косова, до старца Вукашина из Клепаца, распетог Ђорђа Мартиновића, мале Милице Ракић страдале у НАТО бомбардовању, невино побиле дјеце у Муруну, била су и страдања српске словесности и језика којим су, између осталих, говорили и писали Свети Петар Цетињски, владика Николај, отац Јустин... Како да ме не обавезује и најдубље не опомене Његошев језички тестамент: „Српски пишем и зборим!“ Да сам заборавио своје предање, зар бих се смио дрзнути да дохватим „Примјере чојства и јунаштва“, а да ме не заледи поглед Марка Миљанова?

Немам ништа што је моје, све ми је Бог преко предака и ближњих подарио, и све је моје у српском језику. Хвала Богу и унутарњој мелодији мога језика што су ме сачували да не издам себе. Као шака праха натоварена брдом страха, без тих тананих ритмова и мелодија које су ме обликовале, не бих био у стању ни да се помјерим с мјеста, а камоли да хвалим Онога и оно што ме оживјело и што ме и даље изграђује. Хвала Архангелу Михаилу, мојој Крсној слави, што ме је опоменуо и пробудио да не заспим на смрт.

Рацио, наш стари умиритељ и оправдатељ савјести био је овога пута спорији од живота, упорно покушавајући да кроз причу о могућем лагодном животу умртви сам живот. Тако

лукави никада не одустаје од намјере да нас уведе у своју логику лажи, у оно „за малена царство“, лишено благородне жртве и љубави Божије.

Хвала језику српскоме који ми је подарио живо присуство непролазног и вјечног царства, освештаном језику који је као најдрагоцјеније зрно бисера избрисао све моје страхове, осим онога страха да то зрно не изгубим. Чиме сам заслужио награду да се радујем постојању, да живим кроз друге и да знам да ни ја, ни други не постојимо без Првог и у Првоме? А језик је слика и кућа Првог. Разарање језика јесте кривљење или уништавање те слике и брисање могућности препознавања тајне живота. Најтврђа и једина сигурна кућа јесте она у којој Први станује, а то је освештани језик. Разарање сопствене куће неминовно нас чини бескућницима и просјацима и као такве нас други виде и чуде се да сами своју тврду, Богом благословену, кућу разарамо и да, без вјере, наде и ослонца, са кофером ситних интереса, обременјени идеолошким наслеђењем на ничијој земљи „чардак ни на небу ни на земљи“ градимо.

Последња деценија несмисленог утирања и страдања српског језика у Црној Гори за мене је и свакодневна опомена, преиспитивање и света дужност да истрајем на путу својих предака. Због таквог унутрашњег призива, увијек задрхтим пред стиховима највећег пјесника српског језика, светог владике црногорског Петра Другог:

„Које срце за својост не туче
Залуду се у прса будило
Теке што се мртвом крвљу трује...“

Борис ЈОВАНОВИЋ

ГУБИТНИЧКА ПРИЧА

Мислим, добро некима дођу неки јубилеји. Округле годишњице за округле стомачиће. Знате оно: широк осмијех и мастан брк. Па се добрано нацврцани свати лате хармонике, ухвате се у колце, премјеравају и одмјеравају румене другарице с којима су некад... Ех! О младости... Сав тај посустали урнебес некако се отужно заврши, фајронт младости објави неки дрипац и одједаред све задобије горчину смлаченог пива. Сјутрадан се сви претварају да им је било лијепо, даме кажу: божанствено. То су оне даме-тајкунке које презиру сопствене године не знајући да године презиру њих. Проклета природа људска... Пустите вријеме да пролази, јер ће ионако проћи...

Елем, не волим јубилеје. Не волим округласте годишњице. Али овај о којем покушавам нешто да запишем нема везе са горепоменутиим. Хоћу рећи: сувише је горак, сувише је болан, сувише је мучан. Макар за све оне који још увијек свијет промишљају главом, а не стомаком или, сачувај Госпде, позадински. Мада, кад боље размислим, увијек је више ових других, ових које јубилеји асоцирају на прасеће, јагњеће, на буткице и овчице...

Е баш ти мајстори пуног астала и празне главе су допринијели и овом јубилеју. Они су себе прогласили језикословцима и надлингвистичарима, а језик на којем су рођени и којег су се у тренуцима дукљанског просвјетљења одрекли прогна-ли су из учioniца и из државице. Тиме су у учioniцама спустили ролетне, а у државици су, за сваки случај, упалили мрак. У мраку се раде многе ствари, али њихова мрачна работа нема везе ни са језикословљем ни са љубављу, а ни са проду-жењем врсте...

Дакле, десет година је прохујало понесено вихорним матерњим крилима. Десет година је откако је државица поста-ла забрањени град опасан бедемима новоговора и новојезика.

Забрањени град који чува преторијанска гарда новосолдата. Чува га, све више ми се чини, од разума, истине и памети. Дакле, истина и памет су прије десет година проглашени уљезима којима се ферманом забрањује боравак у забрањеном граду.

У међувремену је нашим славним водотоцима прошло много славне воде. Славна вода је донијела много славних тековина, а чини се да ће веома брзо славна вода и однијети многе славне тековине.

Шта је добила Црна Горица одричући се језика на ком је заснована, одричући се, дакле, правог имена?

Мирне душе и чисте савјести као живи свједок могу рећи: ништа. Ништа није добила сем накарадног надимка и још понеке срамоте.

Осим тога, добила је избежумљени хаос. И тај хаос је једини систем који функционише у државици.

Онај ко себи одсјече језик заувјек губи моћ говора. Онај који изгуби моћ говора не може тражити од других да га разумију. Самоукидање језика прије или касније доводи до самоукидања идентитета. Пристајање на живот без идентитета је једини доказ постојања у новојезичкој државици. Дакле: не постојим, дакле, постојим. Тешко сварљив парадокс. Али тај кодеровски каламбур је једина права дефиниција тренутног стања у културнојезичком систему Црне Горице.

Извјесност пројекта који ће се, вјероватно, брзо заокружити је обесмишљавање свега смисленог и попуњавање насталог зијева празнином. Креатори наше циркусијаде свих ових година зајамљују истину и замјењују је шареним лажама.

Све у свему: онај коме одузму језик пристао је на све. Само поданички менталитет који је пристао на све пристаће на нова понижења. Пониженом поданику свако ново понижење временом заличи на награду. Тако се добар дио поданика дичи сопственом срамотом. Није то специјаност нити искључивост нашега црногорја, бивало је тога и раније и на неким другим мјестима под зачуђеним небом. Али, само овдје и само сада дешавају се овакве годишњице. Тужне и ружне.

Ова причица уистину јесте губитничка. У овој причици сви су губитници. Најмањи губитници су они часни људи који су изгубили само хљеб. Највећи губитници су они људи који никако да схвате да је губљење хљеба један од најмањих губи-

така. Међу њима су и они губитници који на тај хљеб мажу лажи и разбраћења и тиме нуткају покорену рају.

Проблем Црне Горице је у још једном ужасавајућем парадоксу: једини сигурни побједници на нашем кршу су исконски губитници. Систем побједничког губитништва је доведен до перфекције. Зато је и ова губитничка прича посвећена мајсторима губитништва којима је све боље јер је све горе, а којима ће бити најгоре када буде боље. Ако буде.

Ликујући над српским језиком којег су живог сахранили наши губитници пјевају застидну пјесму једног стидног времена.

Један уважени историчар отприлике закључи да је идентитет новоцрногораца заснован на лијевим скретањима?! Да ли су заправо лијева скретања наш једини пут? И може ли још мало улијево? Мислим да може и да ћемо се заједно у то увјерити. Губитничка прича је и посвећена највише онима који никада нијесу ишли право. Нити су ходали усправно.

Може ли се, лијеви другови губитници, било шта било кад и било гдје темељити на растемељењу?

Но, биће још јубилеја... Многе ће славне воде протећи нашим славним водотоцима, а у нашим учионицама ће језик који нико не говори предавати они који га не знају онима којима не треба. Како то рече онај Човјек.

Ова губитничка прича је написана српским језиком. И зато није губитничка. Или јесте. Како вам драго...

Радосав Бато ЂУРКОВИЋ

ЛИЦЕ ПРЕД ДРУГИМ

(Dicimus, ergo sumus)

Од Почетка до Краја.
 Од мркле таме до Свјетлости саме.
 И дух и ум и мисао.
 А душа жива.
 Од мучања до читања.
 Од менгела до лакокрилости.
 Од камене неосјетљивости до зрачне сузе.
 Од гримасе до трага Другог у себи.
 „Од маске до личности.“
 Од заустављености мрвог у блату живом до корака
 најживљег у гробу најмртвијег.
 Од зрна до долине жита и од долине житне до накладе кукоља
 у дому језика!
 Од срца срцу до камена камену и од окамењеног Срца до срца
 и до срца камену и на камену.
 Срцем камену, Ками нам у дом словесни!
 А њима камен у дом бесловесни!

Од дашка до гласа плача.
 Од јасала до бесмртности.
 Од праха до праха.
 Од ништа до Све.
 Од праха до прах-праха и од праха до Васкрсења.
 Од постојаности у свјетлосној пуноћи до нестајања у мрачној
 празнини.
 Од свега до ничега иако ни из чега у Све.

Од бјелине до брезе и од брезине бјелине до брезе бијеле и
 њеног коријена до лијека, од ње до пјесме о њој.

Од моста до ћуприје.
 Од моста до мостова.
 Од ћуприје до *На Дрини ћуприје*.
 Од обале до обале.
 Од широке ријеке до Вуковог моста и од Вуковог моста до иза
 Голеша.
 Од ниских страсти до Високих Дечана.
 Од крви до божурова и од мртве главе до Васкрслог Лазара.

 Од Слова до постања и од постања до сваколиког узношења.
 Од Слова до слова и од слова до писма, од писма до писма, до
 језика.
 Од језика до језика.
 Од Слова до Пламених језика.
 Од Пламених језика до језика многих апостолских.
 Од нијемаца до словесних и од словесних до нијемаца.
 Од Духа до слободе.
 Од Духа до језика и бивствовања језиком.
 Од Пламених језика до Српског језика и од Српског језика до
 Наше куће бивствовања.
 Од куће бивствовања до бескућника и распикућа.
 Од распикућа до распикућа.
 Од историје до повијести, и од повијести до „пустиње ничега“.
 Од Пустине ничега до ничега језика (језик на отоку).
 Од „ујед твој змијо“ до Еве.
 Од Адама до Еве.
 До црне овце и бијеле посмрчади.
 Од тебе до мене и од мене до теби.
 Од капавице до ријеке и ријеке.
 Од мита до Аристотела је пут.
 Од пута до капавице и до сузе, до Јордана.
 До Наде.
 И од Вере до Љубави
 Од Вере, Наде, Љубави до мати и Софије.
 Од мати до имати шта.
 Од шта до ништа и од Ништа до Коме?
 Од коме чему, до падежа Српског језика, и од српског језика
 до ријеке, а ријека широка, а Вуков мост и Бранковићев
 Голеш...

Од Даха до лица, од лица до пустиње, од пустиње до ничега и
ничега до Свега.

Од човјека до нечовјека.

На рубу савјести.

До савјести и мира.

Од питања до виђења одговора.

Од питања до одговора.

Од стварне разлике до производа друге разлике.

Од немоћи ријечи Ја до Апсолутног и од Апсолутног до нуле

Од језика до српског језика.

Од Слова до слóва и до *Слова*.

Словимо, дакле, јесмо.

Миомир Бели КОВАЧЕВИЋ

ЗЕМЉА ЛОТОФАГА

Након буржоаске револуције у Француској, на самом почетку XIX вијека, Европа се суочила са понирањем сопственог идентитета и духовности. Међу првима, ту појаву уочио је велики њемачки пјесник Ј. В. Гете. Његов Фауст, симболички посматрано, јесте први Европљанин без идентитета, са којим почиње „генеза колективног губитка памћења”. У етичком смислу, Фаустом почиње „европска трулеж”, равнање човјека с нечастивим. „Све треба заборавити”, закључује Фауст на крају трагедије, заборавити прошлост, идентитет, традицију, потирањем дуготрајног памћења.

Када се тројански јунак Одисеј враћа кући, у родну Итаку, његов брод се зауставља на афричкој обали Средоземља, у земљи Лотофага. (Ждерачи лотоса) Једући биљку лотос, племе Лотофага је уживало у сладострашћу, заборављајући и своју домовину. Шта повезује Гетеовог доктора Фауста, Одисејево племе Лотофага и данашњу Црну Гору? Одсуство памћења, губитак идентитета,

Потоњих седам деценија, под дејством идеолошко-политичких опијата, народ у Црној Гори безглаво одступа од своје идентитетске пуноће, од свог духовног и историјског бића. У првој деценији XXI вијека званична Црна Гора је преименовала српски у црногорски језик, суспендујући цивилизацијску творевину, стару преко 800 година, српски језик. У бунилу идеологије и политике, режим и дио народа потиснули су српско име језика, задње цивилизацијско уочиште у Црној Гори. Злочинењем испразнили су стари српски идентитет, обрुкали га. Елиминисањем имена српског језика завршено је 70-тогодишње „модерно варварство” на простору, некад најсрпскије земље.

Данас је Црна Гора „бесудна земља”, пустоловина, у којој нема хљеба ни језика. Народ, прецизније рећи „народић”, са идентитетском празнином, која је до врха испуњена идео-

лошко-политичком помамом, усмјереном искључиво према српској прошлости Црне Горе. „Ждерачима” партијских програма и наредби (модерни Лотофази) најмудрији од свих Срба владика Раде „био је у заблуди”.

Овим ставом данашња Црна Гора стекла је значајан „антицивизацијски поен”. У историји бешчашћа биће убиљежено да је у овој држави успостављена невјероватна веза између најумнијег (Његош) и колективног идиотизма.

Испливало је у данашњој Црној Гори све оно што има малу специфичну тежину, као последица суноврата историјског бића. Не постоје на овом простору етичка вертикала, морални закони и судови. Кад су Турци освојили Цариград (1453) данима се чула само једна ријеч: „јагма, јагма”. У Црној Гори та турска ријеч већ трећу деценију представља друштвено-економски и морални императив. Дијелу Црне Горе једино Бог може помоћи, ако и за његову помоћ није прекасно.

Марија ЛАЛАТОВИЋ

ЈУЛСКО, ПРОХЛАДНО ВЕЧЕ 2014.

Трошим своје дане земаљске у „независној“ Црној Гори, - зависној од свих, а независној једино од себе. Зајуришали јаки и виђени, сви одреда прса надутијех да Црну Гору лише себе. Доста је и била са собом, и у себи. Скидају јој тешко бреме, ослобађају је баласта историје, предака, језика, вјере...

Ту сам, негдје, у Црној Гори, умивеној од свега старог. Подмладише је, удаше, њу не питаше. Та тужна невјеста свуда је око мене. Волим је и такву, тужну и слабу, не одустајем од ње. И данас као 2004, желим да јој ране видим, да јој помогнем да преболи.

Говорили су, тешко је, претешко, није за твоја нејака плећа, стани, ћути, сачекај да прође, ..., много су јаки, не против њих...

Говорили су и једни и други, пријатељи прави, и они други.

Глас пријатеља:

„Ми немамо пута до овога, свједочимо истину, а када изађемо пред Господа нећемо говорити, он ће нас познати.“

Препознали смо истину, или је она препознала нас? Питање тешко, дубоко, обавезујуће.

Моја нејака плећа играју још, можда звучи гордо, играју у слободи. Чула сам: лакше је у неслободи, мање се мисли.

Мислим на тужну невјесту, мислим на њену дјецу, на њен народ, народ ко народ, ћути... Бог зна зашто и до када.

Мислим на вас, драге колеге, мислим на Вука, на Станку, на наше миле саборце – Сима, Николину, Милоша и Влада, на све храбре и одважне.

Јулско, прохладно вече 2014.

Чини се, све је другачије, ни љето више није исто, ни мирис липа у мојој улици није исти. Само је пријатељство увијек исто. Само вјера, љубав и нада једнако пркосе пролазности.

А над свим „нека умна сила торжествује“.

У славу Божију, на многаја љета!

Љубица ЈОВОВИЋ

ПРЉАВЕ МЕТОДЕ ПРОГОНА

Прије десет година црногорска власт је одлучила да из свог историјског и духовног бића ишчупа још један коријен. У питању је био српски језик на којем је стварана и вјековима опстајала Црна Гора. Да ли су знали да је Српски језик вјековима старији од Црне Горе и да је упркос свим освајачима опстао и да ће опстати и у Црној Гори и много шире.

На одстрел је стављено све што има предзнак српски: српски народ, СПЦ и српски језик. Стрелци су били политичари опијени похлепом, влашћу и отимањем свега што им се прохтје. Колико је мени познато, у православној историји се никада ниједан политичар није прославио оваквим не)дјелима.

Против овакве одлуке дигли су глас ученици, наставници, средњошколски и универзитетски професори, интелектуалци, политичка опозиција и народ. Међутим, када је „велики“ вођа подигао кажипрст и изговорио пар тиранских реченица, све је почело да јењава. Због шаке власти, положаја, материјалних вриједности или страха, људи су се једноставно предали или продали.

Отпуштени професори су последњи остали да бране име Српског језика, и најболније осјетили бич својих „великих“ вођа. За њих није било радног мјеста све докле су допирали њихови прљави пипци и још прљавије методе прогона. Своје пипке и методе деградације спроводили су чак и на чланове породица отпуштених професора. Професори су налазили ухљебљење у окриљу СПЦ, превременом пензионисању, каквом-таквом, привременом или сталном запослењу. Нажалост два професора су се преселила у вјечност: Вуко Велаш из Херцег Новог и Станислава Никчевић из Никшића, што сматрам најтежим моментима у протеклој деценији. Било је и лијепих догађаја. Издвојила бих посјету Његовој Светости Патријарху Павлу. Добили смо благослов и подршку и од осталих владика и свештенства СПЦ, Српског националног вијећа, истакнутих интелектуалаца, професора, научника, академика, научних институција, и што је врло важно знаведеног народа.

Такође, добили смо бројне награде и одликовања. Хвала свима који су у протеклој деценији били и остали уз нас.

За протеклих десет година наша власт је успјела не само да преименује наставни предмет српски језик у матерњи, него и да, захваљујући оваквој политичкој опозицији, у Устав Црне Горе уведе тзв. црногорски језик као службени.

А да би допунили своје незнање недавно су отворили и нови факултет на Цетињу за нову варијанту црногорског језика, са новим деканом, који ће новим „естетским резом“, од сада већ старог црногорског језика, добити нови, како Никшићани у шали кажу – Чиргин језик. На тај начин, „ослобођени“ заблуда о прародитељском језику, иду даље, у нове „побједе“. Зашто да не, естетска хирургија је сада ИН. То је, нажалост, наша збиља.

Бојим се да је Дучић био у праву када је рекао: „Ми се клизамо затворених очију, као дјеца низ лед, и то клизање чини нам пријатност, но када се сручимо у бездан, отворићемо очи, али доцкан“.

Миланка БУРЂЕВАЦ

ДЕЦЕНИЈА ЛУДИЛА

Лагала бих кад бих рекла да још увијек не сањам ђаке, да у сну не чујем школско звоно. Лагала бих да ми је свеједно, да ме не боли...

Ово је била деценија лудила, потрага̄ за новим идентитетом, туђим коренима, непостојећим језиком. Деценија прева-ра, лажи, „нових људи“, старих лидера. Деценија празних прича.

Успјели су да име српског језика ставе у фусноту и добрано прославе тај успех. Кад се уморе, кад их заболе груди од србовања, онда се сјете нас. „Својатају“ нас, а ни имена нам не знају.

Једни на једној други на другој страни. А, у ствари – исто су. А ми, са понеком сиједом више на глави, постали смо чувари башта у зимском периоду, продавци билета и сувенира, догурали и до шефа магацина.

Напустили нас Станка Никчевић и Вуко Велаш, да негде горе наставе своју, нашу, причу. С нама остали: Српска ТВ, Момо Вуксановић, Бранка Чуљић....

Лидија МИЈУШКОВИЋ

ДЕСЕТ ГОДИНА ПОСЛИЈЕ

Вријеме брзо пролази, на жалост, врло кратко за све што нам се догодило.

Замислите, отвара се факултет за неки архаични језик, којим су се у давним временима споразумјевали наши горштаци.

Дакле, то је врло крупан залог за тај будући факултет, на којем ће се изучавати нешто што се зове језик, а којим нико ко је био иоле писмен никада званично није говорио. Наиме, до скоро, ко се изражавао на тај начин, сматран је неписменим и није био званично уважаван.

Али сада настаје финансијски исплативо утркивање у пропагирању неписмености, незнања и фалсификовања језика, историје и културе, што за резултат има пад свих вриједности.

Што се моје маленкости тиче, дане проводим лијепо, мирна ми је савјест, јер припадам групи људи, који су покушали да се супротставе примитивизму, да га спријече, али нијесу нашли подршку од уплашених колега, суграђана и народа Црне Горе.

Ми, који смо напустили школу из познатих разлога, показали смо да постоји и други пут, којим се може заобићи ова политичка и примитивна ствар, да не кажем једна велика историјска глупост.

Нажалост, већина људи, иако не жели, мисли овим језиком, говори га на силу, јер им се исплати, а то изгледа врло смијешно.

Већином, свако друштво жели да иде напријед, а ми са оваквим подизањем кровова без темеља не да не идемо назад, него пропадамо.

Свакодневно се чудим догађајима, који се нижу, срећна што сам са ове друге стране. Спокојно трошим пензионерске дане, онако како хоћу, а не како ми други диктирају, јер знам да сам урадила праву ствар.

Живот тече даље, настављамо да се бацамо камена с рамена.

Радинко КРУЛАНОВИЋ

ОБАВЕЗНО СЈЕЋАЊЕ

Ноћ гујих маказа је књига коју бих волио да сам ја написао, мада, негдје осјећам да сам је и писао, писао својом жељом, трептајем, уздахом, неухватљивом сјеном коју сам покушао преточити у слику, ријеч, српску ријеч, у језик дивни, најдивнији, српски језик, на којем једино могу да сањам, како би то рекао Данило Киш.

Обично се о књигама говори афирмативно, похвално о аутору и његовом дјелу, бирају се ријечи или, чак, изналазе да би дјело отргли од просјечности. Обично се о књигама говори обично и тако то бива кад су књиге обичне. Ова књига, рад бих био да је обична, али није, она је стварна, егзистенцијална, она је мученички вијенац који су понијели њих четрнаест и три подстрекача, они за које је српски језик представљао аорту, представљао живот.

Књига је добра и због тога што је њима посвећена и захваљујући тој посвећености она је од почетка до краја сва озбиљна, питка, дубока, животна, необична. И на огромну срећу није ламентирање, запомагање, бусање, него фино и танано созрецавање прилика и неприлика надвијеним над нашим животима. И није умишљај, како примјећује аутор, да писати о великим темама значи бити и велики писац.

Ноћ гујих маказа је негдје и историја краденог памћења и сјећања, памћења и сјећања за које ће Гете рећи да су бит живота. Убрзана модернизација је убрзала амнезију, а то је оно што је још давно уочио Кјеркегор, да се живот живи унапријед, али да се само унатраг може разумјети.

И ту већ настаје проблем, данас нарочито изражен, проблем за који ће Гете рећи да је раван варварству, проблем који се огледа у томе да све оно што је било и што је иза нас ваља заборавити и прогласити небитним.

Американци, предводници новог њу ејџа, стога и кажу „Историја је стара само пет дана“, од прошлости се не живи, новац је вријеме, памћење оптерећује, сјећања су болна.

Мада, проблем је давнашњи, сјетимо се Одисеја и његових лутања на путу за Итаку, сјетимо се Одисејевих другова како су дошли у земљу Лотофага и како су се одали пићу и јелу од лотоса, сјетимо се како су заборавили на себе и како су заборавили куда су пошли. Лотоси су метафора за опијеност свим и свачим, лотоси су заборав бића, заборав себе, лотоси су избрисано памћење, а данашњи Лотофази преваранти који нам потурају, новог човјека, њихову слику и прилику, потурају себе као творце већ препознатог наума да свијет потиче и почиње од њих.

И било је тих опасних наума итекако и рећи ћу их, да бисмо памтили, да не бисмо заборавили.

Сјетимо се како Борхес дивно пише у причи „Зид и књиге“, сјетимо се Кинеза који се звао Ши Хуанг Ти, који се желио прославити и овјековјечити тако што је наредио да се све књиге прије њега спале јер се опозиција позивала на њих да би славилa некадашње цареve. Сјетимо се њега, истог њега који је наредио да се подигне велики Кинески зид, сјетимо се њега јер је сматрао да историја треба да почне од њега, па је себе прогласио Првим, а сви након њега могу бити Други, Трећи и тако докле хоће, али он је Први од кога све потиче.

Али сјетимо се јеврејског завјета о „обавези сјећања“, сјетимо се римског дамнацио меморие која се сматрала већом казном и од смртне казне, јер особа која је била осуђена на њу, морала је да буде избрисана из сјећања људи.

Губитак памћења и сјећања највећа је несрећа нашег времена устврдиће Гете, а на то указује и Ноћ дугих маказа сваким словом, ријечју, ретком. Кад замре памћење, а сјећања изблиједе, јавља се лудило, табула раса – најпогодније тло за појаву тоталитаризма,

Стога ће Ниче и рећи: „Када су Немци почели да буду занимљиви другим народима Европе – а то није било тако давно – онда је то било због образовања које сад више не поседују, већ су га, штавише, у својој заслијепљеној ревности одбацили као да се ради о болести, а при том нијесу умјели ничим бољим да га замене или надокнаде, него политичким и националним лудилима“.

Тада се јавио Рајх на челу са Хитлером, који је као и многи безумници овога свијета палио књиге и људе (крематоријум је изум Рајха), желећи да потре памћење и себе прогласи творцем. Ватра је симбол сатирања и страшна опомена свима, ватра је осјећај моћи, осјећај да у њеним искрама има довољно језе за сваког оног ко помисли на отпор, стога је Хитлер и тражио да се атентатори на њега спале и њихов пепео проспе по пољу. Тако су урадили и са нашим Св. Савом, спаливши његове мошти на Врачару, а некима данас, ни то није довољно, јер сматрају да није довољно спаљен да га треба још спалити.

Сјетимо се и разговора пуковника Воја Поповића и Александра фон Лера команданта ваздухопловних снага које су бомбардовале Београд 1941. г. На питање зашто су срушили Народну библиотеку Србије, Лер одговара – зато што је у тој установи сачувано оно што је вјековима чинило културни идентитет тог народа.

И на жалост данас је море препорука да све ваља заборавити чак шта више све заборавити је идеологија којој ваља служити. Смишљено се руши континуитет, а вулгарно препоручује ослобађање од прошлости. Све што је било и што нас је одређивало и као народ и као личности пожељно је довести у питање, Али, идентитета нема без прошлог или хајдегеровски речено без билог, јер билост указује да оно што је било није нешто што је нестало, него нешто што нас је формирало, учинило да будемо личности.

Заборавити значи изгубити завичај, а сами тим и будућност. Заборавити значи одбацити традицију, која нас је, хтјели ми то прихватити или не, потпомогла да дођемо до себе. Без ње смо ништа, као што нам и Ноћ дугих маказа говори.

„Будућност мора имати своју прошлост (своје поријекло), рећи ће Одо Марквард, такву будућност наглашава и професор Матовић, који је сав у памћењу, сјећању, континуитету, нади, истини. Прво се мора имати темељ да би се градило, а све друго је таштина и лаж.

Има ли наде? Наравно! Памтимо и не заборавимо и имајмо на уму јеврејски завјет – обавезно сјећање, а они, – дивно би то рекао Фридрих Ниче „Опраштам ти што си ми учинио; али то што си себи учинио – како бих ти то могао опростити“.

Владислав ЂУРЕТИЋ

СТАДОСМО УЗ СВОЈЕ ПРОФЕСОРЕ

Размота Господ нити времена, прођоше дани, мјесеци и године, као кад вјетар заурла и однесе све пред собом. Несташе хтјења, жеље и сјај у очима дјечјим, нешта и увјерење моје да сам могао учинити нешто за светињу српског језика.

Мисли ми се враћају на данас већ далеки септембар 2004. године, када само нас четворо шеснаестогодишњака, стали уз своје професоре, покушавајући да зауставимо безумље неутемељено у времену и историји овог народа. Узалуд смо доказивали историјом давно доказано, да су закономјерности науке непогрешиве, да је лингвистика наука и да се не да мијењати пустом вољом силника, да је српски језик зеница ока мога народа и да престану да руше необориво. Надали смо се и вјеровали у снагу духа овог народа у непогрешивост његовог колективног сјећања, увјерени да нећемо остати усамљени, да ће се историјом доказана смјелост народа српскога наново уздићи и зауставити погром језика његовога и протјеривање његово из школских уџбеника и наставних програма.

На наше велико запрепашћење, откри се сав јад и биједа, понор људског ништавила. По сокацима се још само истина огрнута шапатом повлачила, кроз вилице укочене циједећи да се говори српским језиком, а громогласно се славила лаж нејезика.

Остасмо усамљени глас у пустари људских слабости.

Туга и немоћ усели се у дјетињу душу, а свјетло погажене светиње оста да сија кријепећи дух, да не посустане, јер као што добро сјеме посијано у земљу мора нићи и дати добра плода, тако ће и српски језик посијан нашем љубављу засјати свим својим сјајем.

Људи су можда то заборавили, али Бог није „И на ивици ума нашег стоји Господ са својом мудрошћу и својим језиком, готов да на позив ваш уђе унутра и разграна све луде

мисли, све прљаве утиске, све погрешне појмове, и избрише из ума вашег све непостојане слике – стоји Господ и чека да унесе свој разум, и своје печате, и своје речи.“

(Аутор је у знак протеста због преименовања наставног предмета српски језик, 2004, напустио Гимназију „Стојан Церовић“ у Никшићу и школовање наставио у Требињу.)

Милојко ПУШИЦА

ИПАК, ЉУДИ СМО

Људи морају бити одговорни свијету људи.

(Вуко Велаш, *Карневалски бјесови*)

Пошто не видим бољег начина да, данас, након десет година државног насиља над именом српског језика у Црној Гори, кажем штогод ваљано о том непочинству, послужићу се (користећи сору-paste, у нашем времену омиљену технику за „производњу текстова“) реченицама из књиге *Карневалски бјесова – предлој за њромјену имена школе*, чије објављивање чини посебну част нашем Активу и Редакцији *Слова*. Нека ово буде и својеврстан омаж њеном аутору, заслужном носиоцу звања почасног витеза „Војвода новски Лазар“ Вуку Велашу.

Школа и право дјетета на просвећивање и Очовјечење

„Дијете има свето право на здрав живот, у социјалној сигурности породице и уравнотеженог друштва. Дијете има свето право на васпитање и образовање у здравим појмовима и научно утемељеним знањима. Дијете има свето право да му се омогуће увиди у математику, естетику и логос....

Човјек ни најпростију међу не зида осјећањима и по осјећању. Него у раду, зноју и занату. И са извјесним регулативним алаткама. Калемом шпага, виском, летвом. И бригом да не уђе у туђе и опште добро, да не руши постојеће вриједности него да их својим радом повећава, да из скромности својих могућности уздиже вриједност свијета људи.

Постоје закони. Постоји шпаг, висак и либела.

Постоје знања и занати. Треба нешто знати и по занату радити.

Постоји култура. Постоји логос, сложеница и јединица културе.

Постоје путокази озбиљног, истрајног рада. **Морекази** слободне, одговорне пловидбе. Постоје и **небокази вриједности** и узајамност присног и универзалног вредновања. Тек у

тој школи **одгајају** се стручни, карактерни и одговорни људи, **развијају** просвећене навике и потребе људи, **његује** хуманистичка сигурност и солидарност. **Ослобађају** људи, радиност и култура...”

Међутим, „мрежа инструментализма, културолошко изловљавање, незнање, непросвећеност, нечовјечност, зловља, лудило, конзумизам, облапорност, културолошки недоко-тизам, надкокотизам преваре, све је то ударило тако силно по животу, у душу, у памет, памћење и понашање људи, да су људи заборавили на сва та права, законе и знања, путоказе и небоказе.“ ...

Онеређене и онеређиваче не треба пуштати у школу и на живе изворе.

„Производња унеређених осјећања, мјесечарске карневализације, супербије, секташтва, самодеструкције, производња болести – психичке, моралне, радне и културолошке; ирационално трафиковање; насиље над јавношћу, културом, разумом и животом; над дјецом, над природом и простором; над правдом и правима, над свим истинама и вриједностима доступним људским могућностима“, све то најочигледније испољено у насиљу над именом српског језика, прво преименовањем главног наставног предмета у школама, 2004, а затим – у октроисаном Уставу, 2007, па све до нових законских рјешења и именовања из 2011. и 2012,

– *ставило нас је (мене, шебе, нас и њих), „на исѿиѿ наше кулѿуролошке зрелосѿи, човјечнѿи и очовјечења“.*

„**На испит пред својим ученицима**, садашњим, бившим и будућим“, најтежи стручни и хуманистички испит. (Разумије се, људи смо – са свим својим „*еѿзисѿениѿјалним сѿреѿњама*, једином честитом чињеницом из карневалске понуде коју би ваљало озбиљно уважити“. Не заборавимо: „само су стручност, солидност, солидарност и култура **ваљана запречитост** нашим силабичким страховима. И путар који постројава истину, љепоту и животност наших људских могућности“.)

И „**на суд пред својим учитељима**, од најближих и само нама знаних, до оних које **памти наше** културолошко писмо, сложеница дугог трајања и памћења; калем препун садржаја, напона и напора, тајни и искушења, остварења и мо-

гућности, и звјездано искуство човјечанства. Они су нам преносили извјесно хуманистичко и културолошко искуство – **јасну словесност** – да се та искуства не смију разграђивати, да **бројанице** човјечности и очовјечења не ваља расипати, да се не ваља мрчинити карневалом. Да **вриједности** треба брижно његовати и по разуму и могућностима развијати“...

И „на суд пред најдостојнијим људима, дјелима и установама, из завичајне старине и номиналног трајања, пред узајамностима завичајних напора да, у неповољним околностима, ипак **уздижу** друштвени живот свога завичаја и свога народа и да при том не губе него уздижу ном, ген, итд. свога народа и **да буду** у живом и живородном логосу човјечности и очовјечења. Дужно и нужно сјећање на те људе и установе, уложене напоре и остварене вриједности, та **носталгија** за трновим вијенцем живота и ауром очовјечења, у ствари је наш **дуг будућности**, која је – каже Слово – веома давно почела и при том постигла извјесне драгоцјене резултате. ...

Дужни смо то себи, скромним људима и свакодневном животу, незнаним јунацима дурања и деверања, трновог пута и ауре.“

Дужни себи. „Дужне човјеку, човјечности и очовјечењу у себи – у мени, у теби, у нама, међу нама. (Али смо и баштиници искре разума, сузе љубави и зрна живота, у мени, у теби, у нама и међу нама.) Дужни смо то завичају, номиналности, медитеранству и европејству“.

И одговорни: „**бројаницама** дугога трајања и памћења. Одговорни бројаницама и рачунарима **будућности**.“ (...) И „ничему испод тих вриједности. Ничему испод својих могућности. Ничему испод **благородних индукција** своје слободе. Ничему мимо њиховог логоса, ничему испод свога пуног **културолошког писма**. Ничему испод **просвећених образаца свијета**“.

„Ми смо, само овдје, извјесни конкретни шoӣталӣ шeӣ живoӣа и кул̄иуре. Нијесмо мјесечарски шoӣӣњуми ни кул̄имолошка ӣразнина. – Ваља нијесмо.“

„Међутим, код нас, кад се укаже на проблем и проблем стручно изложи, постајеш проблем свега и свачега, ничега разумног.

Постајеш ууу, оој-јој, хмуу... а бе ба...

Постајеш пета колона, остатак мрачне прошлост, црв и шачица јада, ускогрудни националиста...“

Зашто?

Зато што „не знамо бекнути из свог буквара. Од идеологијурина које су нас ослијепиле, од теоријетина које не знамо прочитати нити знамо шта значе!?”

Зато што смо пали у стање испод живота – изван себе, мимо свијета, испод разума – у ждријела расцијепљености. Постали смо слијепци (мртвих очију) и тутњуми (равних душа), кртице тутњумаштва.“

„Данашњи НВО академици, сенатори, фељтонисти, колумнисти, козери, експерти, постмодернисти, кадрови, кинријаци и водоноше, – ругају се попу Мићу и плазе Његошу, а сами читају грдно, грђе и грдније од попа Мића. И својим предаторским читањем културолошког писма бркљаче ионако онеређену јавност, дудукљаче испошћени, измождени, измогзани живот... (...)

У интересу Другога и другости.“

Преименовањем језика односно главног наставног предмета у школама, „скврневал је задро у интиму и атрибуте приватности дјетета. Све дјече. Задирање јавног сектора у интиму и приватност, знак је тоталитарног друштва, знак диктатуре, а у нашим околностима и знак диктатуре тутњумаштва. (...) Скврневал је дјечи укинуо право на здрав живот и хљеб, укинуо му социјалну сигурност, загадио њихове мезгаве могућности, њихову будућност (...) Скврневал их кљука и чвари својим наказним представама, ослепљује их, равна им душу. (...) Тај скврневал је дијаболично чудовиште.

Вируси инструменталне формализације нападају све структуре живота, друштва културе. Посебно младе, који су на прагу и трагу љепоте и еманципаторских напора.(...) Трагикомедија, коју је по надахнућу бјесова, изрежирао скврневал, игра пред домаћом и ином публиком, игра пред арбитражном јавношћу свијета, ђипа, чвари, трикује. Лукавство. Гараганство. Кртичење.

Има ли разума и карактера за уравнотеженију културу, да у њој себе очовјечујемо? И да, можда, ипак, нађемо пут животу, истину култури?“

„Језик је кућа бића.“ Ако је кућа, треба да је уређена, чиста, да је на чврстим темељима у којој НЕ МОЖЕ и ОВАКО и ОНАКО. *Како ѿог ѿј* (начело тзв. црногорског правописа и назива првог наставног предмета)!

Зато: ако још постоји искра разума, суза љубави и зрно соли, у мени, у теби, у нама, међу нама, опростимо се са именом црногорски-српски, босански, хрватски. То име је „нездрав знак и празан клас за образовање и васпитање, за уравнотежен и чист развој свијести и самосвијести, практичних способности и карактера младих људи – производ мјесечарства. У културолошко-васпитном, образовном и еманципаторском смислу то име је нездраво. И непристојно. И непродуктивно.

Опростимо се од њега **учтиво и просвећено**. Због искре разума, прста образа и због снажења властитог карактера. Манимо се услуга поноћног, хтонског, кртичења наше људскости!“

Умјесто њега, нека нашу кућу бића угнијезди име

СРПСКИ ЈЕЗИК!

„То име нека нам сабере памет, подстакне љубав према завичају, струци и роду, личном раду и друштвеном развоју. Оно пружа сигуран преглед игре у којој учествују сва три времена, обични мали људи и бесмртност, и све се људске могућности спајају у трајање и развој.“

Списак станара куће бића – Слова, књиге живих:

Алек Вукадиновић, Александар Александрович Шумилов, Александар Алексејевич Анашкин, Александар Б. Лаковић, Александар Лаковић, Александар Стаматовић, Александра Милић, Митрополит Црногорско-приморски Амфилохије (Радовић), Ана Јањушевић, Ана Пејановић, Андрија Радуловић, Анђелко Анушић, Аћим Вишњић, Бећир Вуковић, Биљана Живковић, Биљана Самарцић, Благоје Баковић, Благоје Нишавић, Блажо Паповић, Богољуб Шијаковић, Бојан Рајевић, Борис Боћо Вујовић, Борис Брајовић, Борис Вујовић, Борис Јовановић, Боро Граховац, Бојан Струњаш, Бранимир Нешић, Бранислав Брборић, Бранислав Остојић, Бранко Бошковић, Бранко Брђанин, Вељко Мићовић, Василије Вајо Делић, Васко Костић, Вељко Станишић, Вера Цветановић, Веселин Гатало, Веселин Кандић, Веселин Лазаревић, Веселин Матовић, Веселин Ракчевић, Веселин Целетовић, Весна Лапчевић, Весна Лопичић, Весна Раонић Симуновић, Весна Сушић, Весна Тодоровић, Видосава Арсенијевић, Витомир Пушоњић, Вишња Косовић, Владенка Ковачевић, Владета Јеротић, Владимир Боричић,

Владимир Димитријевић, Владимир Зупковић Јакуш, Владимир Јагличић, Владимир Јовићевић, Владимир Пешић, Владислав Ђуретић, Влајко Ђулафић, Војислав Карацић, Војислав Максимовић, Војислав Т. Карацић, Вукашин Баћовић, Вукман Оташевић, Вуко Велаш, Вуко Домазетовић, Вуксан Шљиванчанин, Гаро Јовановић, Гојко Божовић, Гојко Ђого, прот. Гојко Перовић, Горан Ђорђевић, Горан Комар, Гордана Крцуновић, Горан Максимовић, Горан Петровић, Горан Радоњић, Горан Шћекић, Далибор Елезовић, Данијела Радојевић, Данило Вуковић, Данило Мијатовић, Даринка Вучинић, Даринка Јеврић, Дарко Јововић, Дејан Миличић, Дијана Црњак, Добрашин Јелић, Добрица Ерић, Драган Бојовић, Драган Дринчић, Драган Јовановић Данилов, Драган Лакићевић, Драгана Керкез, Драгана Тодоровић, Драгица Ивановић, Драгиша Бојовић, Драгиша Калезић, Драгиша Мацгаљ, Драго Перовић, Драго Ђупић, Драгољуб Бато Брајовић, Драгољуб Драгојловић, Драгољуб Петровић, Драгомир Брајковић, Драгомир Костић, Драгомир Нинковић, Душан Бубало, Душан Иванић, Душан Килибарда, Душан Крцуновић, Душко Бабић, Ђорђе Брујић, Ђорђе Трифуновић, Ђорђо Сладоје, Епископ Атанасије (Јевтић), Епископ Јован (Ѓулибрк), Еријета Лакићевић, Жарко Команић, Желидраг Никчевић, Жељко Комненовић, Жељко Шапурић, Живко Вујић, Злата Коцић, Златко Јурић, Златко Крстевски, Зоран Јелисавчић, Зоран Јововић, Зоран Костић, Зоран Лакић, Зоран Мандић, Зоран Ранкић, Зорица Турјачанин, Иван Негришорац, Иванка Антовић, Игор Ремс, Илија Лакушић, Илија Никчевић, Илија Петровић, Јанко Јелић, Јасмина Буква, Јевгењиј Лескин, Јелица Роћеновић, Јелица Стојановић, Јеромонах Исак, Јефтимије (Ратко) Шкулетић, Јингер Елзесер, Епископ Будимљанско-никшићки Јоаникије (Мићовић), Јован Делић, Јован Дујовић, Јован Стриковић, Јован Чаћеновић, Јово Кнежевић, Катарина Костић, Коста Миловић, Коста Радовић, Косто Нинковић, Ксенија Кончаревић, Лабуд Драгић, Лаура Барна, Лидија Мијушковић, Лидија Томић, Лука Цицмил, Милош Цицмил, Љиљана Лазаревић, Љиљана Чолан, Љубица Јововић, Љубица Милетић, Љубомир Милутиновић, Љубомир Ршумовић, Љубомир Симовић, Љубомир Гадић, Марија Лалатовић, Марица Митрић, Марко Дурутовић, Марко Жарић, Матија Бећковић, Мато Пижурица, Милван Кадовић, Мила Сјеклоћа, Милан Михаиловић, Милан

Пижурица, Миланка Ђурђевац, Миле Медић, Миленка Цица Чоловић, Миленко Ераковић, Милица Бакрач, Милица Јефтимјевић Лилић, Милица Краљ, Мило Ломпар, Милован Витезовић, Милован Вржина, Милован Данојлић, Милојко Пушица, Милорад Бата Михаиловић, Милорад Павловић, Милорад Радусиновић, Милорад Симуновић, Милорад Телебак, Милосава Мијовић, Милош Вукићевић, Милош Ковачевић, Милош Окука, Милош Симуновић, Милош Цицмил, Милутин Мићовић, Миљан Мијушковић, Миодраг Матицки, Миодраг Павловић, Миодраг Раичевић, Миодраг Тодоровић, Миодраг Триповић, Миодраг Ђупић, Миомир Бели Ковачевић, Миомир Јовановић, Миомир Мишо Вемић, Мирјана Соколовић, Мирко Вуковић, Миро Вуксановић, Мирослав Тохол, Михаило Миљанић, Михаило Орловић, Михаило Шћепановић, Млађен Мићовић, Момир Војводић, Момо Капор, Момчило Ушћумлић, Монах Арсеније (Јовановић), Нада Павићевић, Небојша Амановић, Небојша Ђилас, Невенка Антовић, Невенка Вуковић, Недељко Бабић, Неђо Вучинић, Никодим Богосављевић, Никола Маловић, Никола Маројевић, Никола Миловић, Николина Костић, Николај Агафонов, Николина Костић, Новица Петковић, Новица Соврлић, Новица Тадић, Олга Александровна Ричкова, Оливера Доклестић, Павле Миличић, Павле Поповић, Патријарх Српски Павле, Пеђа Милосављевић, Персида Лазаревић ди Ђакомо, Петар Жарков, Петар Милосављевић, Петар Рмуш, Петар Сарић, Предраг Вукић, Предраг Драгић Кијук, Предраг Пипер, Рада Радовић, Раде Р. Лаловић, Раде Р. Радуновић, Радивоје Бојичић, Радинко Крулановић, Радисав Зечевић, Радисав Маројевић, Радмила Митрић Матовић, Радмило Маројевић, Радован Гајић, Радован М. Караџић, Радован Чолаковић, Радоје Симић, Радоје Шошкић, Радојица Бошковић, Радомир Андрић, Радомир Барјактаровић, Радомир Батуран, Радомир Рајковић, Радомир Стојановић, Радомир Уљаревић, Радосав Бато Ђурковић, Радосав Златановић, Радосав Стојановић, Рајко Петров Ного, Рајко Сушић, Рајко Ђулафић, Ранко Гачевић, Ранко Јововић, Ранко Крстајић, Ранко Павловић, Ранко Радовић, Ратко Вулановић, Ратко Делетић, Ратко Пековић, Ратко Поповић, Ратко Р. Божовић, Ратко Станимировић, Рашко Ђоровић, Ружица Бајић, Саво Лекић, Саво Ђурђевац, Сандра Мркајић, Светислав Д. Божић, Светлана Калезић, Светозар Радишић, Светозар Ђираковић, Секуле Ша-

рић, Селимир Радуловић, Сенка Чоловић, Сергеј Главјук, Сима Тирковић, Симеон Минић, Сениша Јелушић, Сениша Ковачевић, Симеон Минић, Славица Кнежевић, Славко Живковић, Славо Стојковић, Слађана Алексић, Слободан Бранковић, Слободан Јарчевић, Слободан Јовић, Слободан Костић, Слободан Лончаревић, Слободан Милић, Слободан Реметић, Слободанка Пековић, Снежана Милојевић, Сњежана Кордић, Срђа Трифковић, Станка Никчевић, Стеван Кордић, Стеван Лапчевић, Стевана Сремац, Стојанка Радевић Петковић, Тамара Огњевић, Тања Стојановић, Тијана Дујовић, Тијана Тркља, Тодор Живаљевић Велички, Часлав Копривица, Шћепан Алексић, Шћепан Вуковић.

Разумије се, овоме списку припадају и имена свих оних који се нијесу плашили ни срамили да наше *Слово* учине доступним читаоцима у својим срединама и тако на најбољи начин помогну његово опстајање: Милојке Стијеповић (Жабљак), Петра Рмуша (Беране, Андријевица), Љиљане Чолан (Котор), Небојше Стругара (Бар), Љуба Шабовића и Гордане Булатовић (Херцег Нови), Мија Лекића (Пљевља), Ранка Дамјановића (Бијело Поље), Тодора Живаљевића и Предрага Шћепановића (Подгорица), Мире Костић (Торонто), као и Душанке Шоћ, Весне Баћовић, Миле Сјеклоће и Радмиле Међедовић из Никшића.

И, посебно: име судије Љиљане Карацић, која је својом пресудом, иако свјесна да тиме жртвује сопствену каријеру, посвједочила да су 2004, прекршени Закон о образовању и Устав. И тако оставила трајан спомен у свом народу и племену Карацића...

Организатори промоција *Слова*:

Православне ЦО: Никшић, Подгорица (Трибина „Ријеч четвртком“), Котор, Беране, Бијело Поље, Епархија Будимљанско-никшићка, Братство православне омладине „Св. Василије Острошки из Никшића“ (јер. Слободан Јокић), Центар за културу Никшић (Драго Бакрач), Српско просвјетно друштво из Бара, НВО „Глас“ из Херцег Новог, СО Херцег Нови, НВО „Матица Боке“ из Херцег Новог, Српски културни клуб „Патријарх Варнава“ из Пљеваља, Омладински културни центар „Св. Сава“ из Бањалуке, Српски културни центар „Св. Сава“ из Суботице, „Српске Двери“ из Београда, Гусларско друштво „Жича“ из Краљева, Братство православне омладине из Кола-

шина, Библиотека „Данило Киш“ из Врбаса, Књижевни клуб „Далма“ из Пљеваља, Центар за културу и информисање из Фоче, СПКД „Просвјета“ из Херцег Новог, Одбор за одбрану српског језика – Београд (Нада Момировић, Луле Мандић).

Добротвори *Слова*:

Министарство културе Републике Србије, Митрополија Црногорско-приморска – Манастир Острог (митрополит Амфилохије, епископ Јован), Епархија Будимљанско-никшићка (епископ Јоаникије), Православна ЦО Никшић, Српски национални савјет (Момо Вуксановић), СПКД „Просвјета“ из Билеће (Никола Асановић), НВО „Глас“ из Херцег Новог, СО Херцег Нови, „Светигора“ (прот. Радомир Никчевић), СО Плужине, СО Пљевља, Манастир Пива (игуман Јефтимије), „Тангента“ из Никшића (Славко Миловић, Блажо Паповић), „ВИБ-Бас“ (Василије Блечић), Комисија за расподјелу средстава НВО Скупштине ЦГ, као и сваки купац *Слова*.

За протеклих десет година Актив и *Слово*, поред 42 броја часописа, организовали су десетине научних скупова, трибина и промоција из области српског језика. Објавили су књиге: Вука Велаша, *Карневалски бјесови (Предлој за њромјену имена школе)*; Веселина Матовића, *Ковачи лажној језика, Ноћ гуњих маказа, Тирилица и Лашинојорица*; Боћа Вујовића, *Молио бих да ово остане међу нама, Ово... ово нема није, ово има само ође*. Чланови Актива су објављивали интервјуе, фелтоне и колумне у више часописа и новина. Књиге су објавили Борис Јовановић, *Кайи* (награђена наградом Бранко Ћопић), *Ошац, Тријанге*; Бато Ђурковић, *Изразак бјелином у сусрећ, Бијелом руком и круном од злаша – На јушрење*.

На крају.

„Ипак, љепше је бити на мети карневала него ђипати у њему. Човјечније је. Мезгавије.“

„Људи се морају борити за свој најприснији свијет.

За своје јединичне вриједности.

За индукције свога дурања и деверања.

За зрно соли, искру разума и кап љубави.

За вриједности свијета људи и културе.

За ентелехију свога бића.

Ипак, људи смо!“

култура

ХРОНИКА 50. МЕЂУНАРОДНОГ БЕОГРАДСКОГ САЈМА КЊИГА

Одбрана српског језика

Српски интелектуалци пружили подршку професорима гимназије у Никшићу. – Грчка почасни гост 2009. године

У оквиру Међународног сајма књига у Београду, у сали „Слободан Селенић“, прекјуче после подне, Одбор за одбрану српског језика организовао је изузетно посећену трибину. Био је то један од начина да српски интелектуалци пруже подршку професорима гимназије у Никшићу, као поштоваоцима српске културе, историје и језика, који већ годину дана живе омражени и без посла зато што су устали у одбрану вредности које су заступали Ђеђош, књаз Данило и краљ Никола. Од 26 „остракираних“ и анатемисаних професора, већина је присуствовала поменутом скупу, на челу са Веселином Матовићем, оснивачем и уредником часописа „Распеће језика српскога“, чији је четврти и нови број представљен.

Песник Гојко Ђого нагласио је важност познавања историје, која једина на прави начин народу осветљава садашњост и будућност, док језик, као обележје идентитета народа, памти и праисторију.

У донекле сличном духу свој став изложио је проф. др Мило Ломпар дефинишући извориште издвојеног црногорског језика, као накерадне замисли, духом титоизма.

– Овакав начин мишљења изазива две погубне реакције, потиштеност и агресивност. Ниједна, међутим, не помаже у оспоравању црногорског језика. Модерна формула, којом национална егзистенција опстаје, чимим постојањем се оно што је било преноси у оно што јесте, налази се у поштовању историје и разумевању знакова времена, отварањем могућ-

ности да култура превазиђе савремени тренутак – нагласио је др Мило Ломпар.

Представљајући језичке, књижевне, научне и информативне садржаје четвртог броја часописа „Распеће језика српскога“, главни и одговорни уредник „Књижевних новина“ Мићо Цвијетић подсетио је на мисао Вилхелма

Још један дан?

Како „Политика“ сазнаје, 50. међународни Београдски сајам књига биће, највероватније, продужен за још један дан. То би значило да се издавачи неће паковати у поведељак после подне, већ ће читаоци тај цели дан имати прилике да обилазе њихове штандове, а да ће Сајам бити званично завршен у уторак, 1. новембра. Ово је, иначе, постала пракса у неколико протеклих година на Сајму књига, па би било добро на време обавестити о томе и издаваче из света, и домаће, који су из целе земље дошли у Београд и резервисали хотеле.

А. Ц. Хумболта да је истински завичај језик, и указао на чињеницу да су никшићки професори аутентични ствараоци, са јединим циљем заустављања процеса разарања и обесмишљавања творевина на српском језику и језика самог, као збира наших идентитета.

Професор др Милош Ковачевић социолингвистичким методама поткрепио је тврдњу о неоснованости преименовања језика, са чим су се сложили и остали учесници трибине.

Заменици министара културе

Грчке и Србије, Петрос Татулис и Љиљана Шоп, потписали су јуче на међународном Београдском сајму књига протокол о сарадњи са Националним центром за књигу Грчке, а поводом установљења Националног центра за књигу Србије.

Јучерашњој конференцији за новинаре присуствовали су и Катарина Велизари, директор Националног центра за књигу Грчке, Душан Батаковић, саветник председника Републике и некадашњи амбасадор Србије и Црне Горе у Грчкој, Зоран Хамовић, уметнички директор Београдског сајма књига, и Сретен Угричић, директор Народне библиотеке Србије.

Према речима Љиљане Шоп, циљ оснивања Националног центра за књигу Србије превасходно је представљање српске књиге у свету.

– Будући да Грчка овакву институцију има већ десет година, а наше две културе су сличне, грчки модел био је драгоцено искуство за наш будући рад, објаснила је Љиљана Шоп.

Петрос Татулис изразио је задовољство што је потписан протокол о сарадњи на установљењу Националног центра за књигу Србије, и додао да се нада да ће то бити само први корак у богаћењу наше заједничке културне баштине. Уз позив Србији да присуствује наредном Сајму књига у Солуну, Петрос Татулис захвалио је на позиву Министарства културе Србије Грчкој, да буде почасни гост Београдског сајма књига 2009. године.

М. Вулићевић

Неколико мишљења о *Слову*

„Језик је царство гдје именовати значи бити, а када га дотакне поезија као његов највиши и суштински израз, престаје да буде језик, постаје у свијести народа који се њим служи, слика и тиме превазилази круг релативних значења и говори и неизрециво. Слово српског језика има бескрајну могућност значења: Слово је мирис словенске липе. Слово је богоугодни рад Солунске браће. Слово је Слово о писменима Црнорисца Храбра. Слово је Савино Житије Светог Симеона. Слово је крст часни и слобода златна кнеза Лазара. Слово је Слово љубве Високог Деспота Стефана. Слово је наша народна поезија „која из непојамних даљина сјаји својом чудесном лепотом“. Слово је Поучење Светог Петра Цетињског. Слово је Његош. Слово је Вук. Слово је Рат за српски језик Ђуре Даничића. Слово је Плава гробница. Слово су Круси, Мартинићи, Вучји До, Цер, Колубара, Јасеновац, Јадовно и грдно судилиште косовско. Слово је старац Вукашин из Клепаца. Слово је црногорска капа. Слово су Хиландар, ива, Острог... „

(Весна Тодоровић, проф.)

„Часопис *Слово* је једна од најважнијих периодика на српском језичком и културном простору.“

(Проф. др Радмило Маројевић)

„Безбројни часописи су покретани код нас и у свијету. Али, засигурно, једини часопис иједног народа, у иједној држави, у иједном добу, који је рођен на распећу језика, на које га је осудила сопствена власт, а не освајач, окупатор, јесте часопис *Слово*. Првих шест бројева часописа, који је 2004. године покренут у знак отпора групе никшићких средњошколских професора насиљу над српским језиком у Црној Гори, изашли су под именом „Распеће језика српског“. Од августа 2006. године часопис носи име *Слово*. Управо због разлога из којих је настао часопис, то је, рекосмо, јединствена публикација у свијету.

Сваки сарадник, сваки аутор, који се својим прилогом уградио макар у једну од ових тридесетак свезака „Слова“, својеврсни је састрадалник у распећу српског језика, и, у исти мах, бранитељ његове светиње.

Поменути професори, који су изгубили хљеб, а сачували образ и душу, бранећи говор свог Искона; бранећи животога Бога-Логоса; бранећи српско Слово, уградили су своју жртву у саму вјечност.

Часопис *Слово* је тврђава, с које се пружа отпор „злу домаћем“, тим залудним ништитељима српског језика, на коме је све помена вриједно, изговорено и написано у Црној Гори, од *Мирослављевој јеванђеља* до наших дана.

Слово је словесни утук на бесловесност оних који су прегли да разоре историјски идентитет српског народа у светосавској, световасилијевској, светопетровској, његошевској Црној Гори.

Овај часопис заиста заслужује и финансијску и сваку другу помоћ свих који су заинтересовани за очување имена српског језика и српског културног идентитета у Црној Гори.“

(Будимир Дубак, књижевник, Подгорица)

„Ако бисмо оцјењивали овај часопис, требали би имати у виду континуитет његовог излагања и контекст свих бројева, како би се сагледала читава „квота“ којом се Слово бавило под претходним или под овом именом, а то представља историјску борбу, културолошки чин који ће, било како да се ова авантура са језиком и писмом заврши, остати као једна архива у Црној Гори и на територији на којој се говори српским језиком. Оно што је за сваку похвалу у овом часопису јесте његова структура, јер у Црној Гори већина часописа „болује“ од недо-

статка добре структуре и уређивачке политике. Уредништво „Слова“ је направило добру структуру у третирању актуелних питања која су се поставила у још у оној почетној позицији борбе, самоодбране и одбране српског језика и писма.“

(Илија Лакушић, председник Удружења књижевника Црне Горе)

Слово афирмише и предочава научну истину о српском језику, заступа српски филолошки програм и српско становиште у култури. То је филолошки часопис са најширом концепцијом на српским просторима. У њему су заступљени научни и стручни радови из лингвистике, историје и теорије књижевности, али и белетристика, књижевна критика, етнологија и многи други садржаји који спадају у област културе у најширем смислу те ријечи.

Овај часопис на стручан начин, из пера наших најистакнутијих лингвиста, књижевника и културних дјелатника других професија разобличава културоцидне намјере заговорника тзв. црногорског језика и њихову „аветну лингвистику“. Јасно је, на основу 42 броја Слова, да тај идеолошки пројекат (тзв. црногорски језик) нема упориште ни у историји, ни у науци, ни у већинској вољи грађана Црне Горе исказаној на два последња пописа становништва.“

(Др Будимир Алексић)

„Ријеч је о озбиљном, врло зрелом, динамичном, занимљивом, садржајном књижевном часопису који посједује риједак квалитет, када се има у виду горак збир околности у којима је настајао, а то је неострашћен, стручан, и што је најважније од свега, методолошки посебан избор тема и приступ истима. Квалитету овог часописа доприносе текстови великих познавалаца проблематике, људи који су кадри да на најједноставнији начин пренесу своја знања широком кругу културне публике. Часописи сличног типа у Србији, у овом тренутку, и по темама и по садржају, добрано заостају за „Словом“. Оно што ја, имајући у виду стварност која је „породила“ овај часопис, посебно желим да истакнем јесте чињеница да околности великих патњи издвајају посебне људе, посебне теме, издвајају оно што је традиционално вриједно, што је истинито и непромјењљиво, а у овом случају Језик - окосницу националног бића, као најсуптилнији и најважнији систем симбола којим се изражава нутрина“.

(Тамара Огњевић, књижевница, Београд)

„Часопис *Слово* афирмишући српску савремену књижевност, афирмише и памћење српског језика, а памћење језика је аморејски феномен, неуништив.“

(Коста Радовић, књижевник)

„Часопис *Слово* је именован 2004. године, после првих шест бројева под називом *Расцеће језика српскога*. Историјат развоја часописа садржи друштвени оквир из којег се формирао, као и прилике које су биле разлог његовом настанку. У времену када је почело потискивање српског језика у Црној Гори, прво помоћу преименовања наставног предмета српски језик у матерњи језик, а данас, у црногорски језик (у службеној употреби и у намери да се под тим именом уведе као обавезан школски предмет у систем образовања у Црној Гори), часопис *Слово* је светионик и летопис наше културне и друштвене стварности.

Постојањем часописа у околностима које нијесу благонаклоне српској језичкој и књижевној традицији, напротив, омогућен је континуитет оне духовности и културе која је у темељу ових простора. Часопис је конципиран тако да актуализује, проблематизује и интензивира језичке и књижевне прилике у Црној Гори, да указује на свијест и савјест историјског памћења, на слободну ријеч и мисао као средства отпора и борбе против потискивања, занемаривања и поништавања српске језичке традиције у Црној Гори. Књижевни историчари и теоретичари књижевности, писци и пјесници, из свих крајева, из свих стилских формација и епоха, свједоче и живо учествују у одбрани српског језика и књижевности у Црној Гори данас. С обзиром на то да је језичка традиција темељ културе и њен израз, у часопису се велика пажња поклања управо језичким питањима, потом школским програмима који су претрпјели велике измјене на штету српског језика и књижевности, као и ствараоцима који објављују своје текстове у њему.

Часопис *Слово* омогућава да се проблеми откривају, истражују и вреднују, да се логичким следом именују поља истраживања од Ријечи уредника до поглавља Језик, Језик и памћење, Портрети, Есеји, Критика, Истраживања..., у којима се, избором текстова, усредсређено, из броја у број, развија културна свијест о језику, књижевности и култури (у Црној Гори српским језиком говоре припадници различитих националности).

Стога, с уважавањем препоручујем часопис *Слово* и молим да му се определијеле финансијска средства како би овај часопис могао да излази и још значајније дјелује и утиче на развој друштвених и културних прилика у Црној Гори, на добробит свих његових садашњих и будућих читалаца и у Црној Гори, и шире.“

(Проф. др Лидија Томић)

Слово је, „по рођењу – што би се рекло, млађе од *Свевића*, а од почетка се афирмисало, и кроз све минуле године потврдило, као један од најбољих часописа које српски народ, у области којом се *Слово* бави, данас има, а то не кажем ни први пут ни само овдје. И, уопште, оно што ћу вечерас рећи о Слову, неће бити да кажем први пут, на чему ми, вјерујем, неће бити замјерено.

Ви знате како је дошло, које су, и какве, околности довеле, до појаве овог часописа, и да све то можемо сумирати оним Његошевим стихом: „Удар нађе искру у камену“. Али, ма колико тешко да се одразио, и по професионални статус и по личну и породичну егзистенцију, протест оних који су, овдје, у Никшићу, устали у одбрану српског језика у Црној Гори пред налетом монтенегрина, дукљана и осталих србофоба у њој, и њихове „аветне лингвистике“, на другој страни се добила једна, до тада неслућена, драгоценост, добило се *Слово*, на чијим су страницама испливале бројне истине, било да су раније заташкаване било да су остајале неуочене, и о српском језику уопште, и о њему у Црној Гори, али и о много чему другом што се тиче нас, Срба, и овдје, и у другим српским земљама, и кроз минула времена и данас. Тако се лична жртва господина Веселина Матовића и његових колега, жртва у чијој основи стоји борба за истину, борба за научне принципе, борба за слободу мисли и људско достојанство, за очување националног идентитета и његових темеља, претворила у опште добро и уродила богатим плодовима. Тиме се, још једном, показало да нема великих дјела без велике жртве, за шта ћемо у прошлости људскога рода, а у прошлости српскога народа поготову, наћи небројено примјера.

Слово је, у знатној мјери – полемичан часопис. Полемичан, али не – памфлетски. А није – то, управо због истинског и дубоког поштовања тема којима се бави и њихове озбиљности; није – то, по саставу аутора који се на његовим страницама оглашавају и међу којима нема ни оних којима се плаћа хонорар а камоли потплаћених; није – то, због свијести уредништва о мисији коју часопис има и уважавања оних који га читају, а тамо нема ни немислећих, ни политиканата и паролаша, ни квазиинтелектуалаца и партијских апаратчика, нема многих других, и много чега другог, од чега врви она друга, вама добро позната, страна у Црној Гори.

Нема скоро ни једног значајног српског лингвисте, књижевника, књижевног историчара, критичара, истраживача, есејисте, чијег имена нема међу ауторима прилога у неком од досадашњих четрдесет и два броја Слова, који, укупно, имају око десет хиљада страница. То је, поготово ако се има у виду чињеница да је највећи дио текстова - нов, да се први пут објављује у Слову, заиста импозантан збир. Иза тога, нема сумње, стоји, у великој мјери, и редакција, уредник часописа прије свега, који подстиче на промишљања, на анализе разних културолошких појава и проблема, који код сарадника, појединаца који имају шта да кажу, активира научну и стваралачку енергију које би, да није тог подстицаја, да није оног уредничког тражења да му се да прилог на одређену, или, пак, „слободну“ тему, остале пригушене и неартикулисане, у кошмару општих знања и осјећања, неиздвојене као посебност, као нешто што има вриједност тек када се самостално покаже као чинилац и сегмент свијести.

Ако би се, рецимо, да поновим оно што сам и прије двије године рекао, сабрали стручни радови о српском језику и његовој судбини данас, објављени у Слову, било би то неколико обимних томова непобитних свједочанстава о насиљу над српским језиком какво ни један други језик, није доживио – не, бар, у наше доба. То исто, могло би се урадити и са есејима, књижевним преводима, анализама бројних друштвених појава, поезијом и прозом, књижевном критиком, истраживањима и свједочењима, портретима и значајним личностима и датумима на које је у Слову, у приличном обиму, подсећано - добиле би се тематске књиге незаобилазне у српској култури, а то је заиста огроман допринос једног часописа који излази у условима у којима неко други не би био у стању да припреми ни зидне новине.

Знам да нијесам рекао ништа ново и вама непознато, поготово да то нијесам рекао на начин који заслужују они који *Слово* стварају, али то не умањује моје дивљење према овом издавачком, културном, националном, моралном, друштвеном подвигу, и моје поштовање према онима чије је часопис дјело. Желим да и даље истрају у трпљењу, и да их Господ кријепи и даје снаге да Слово не пресахне.

(Влајко Тулафић, пјесник, уредник часописа *Свевиће*)

Значај *Слова* у оваквим приликама немјерљив је. Као покушај посматрања културе и историје Црне Горе са здравих народних темељ, оно представља подвиг истинске науке. Дубока повезаност те науке са моралом декларише ствараоце *Слова* као истинске подвижнике.

(Доц. др Жељко Вујадиновић, историчар, Бања Лука)

БЛАГОСТ И ОШТРИЦА

(По искри са промоције часописа *Слово*)

У Клубу Светосавске омладнске заједнице у Бањој Луци слушам о распећу српског језика тамо гдје тама није утамничена. Слушам о блалости и оштрици језика и осјећам да између њих нема разлике. Јер, благодост језика лијек је за болну душу, а оштрица мач којим се тај лијек брани од тамничара. Језик је син ватре, распламсане у мајчином и очевом стварању потомства и – ко смије гасити ту ватру и тамничити њеног сина?

23. 11. 2011, (Ранко Павловић, књижевник, Бања Лука)

Слово је часопис који је у обезвређеном добу повратио и смисао и одговорност и личног и колективног става; часопис који је и улогу и углед књижевности и уметности вратио ону високо естетску хијерархијску скалу која јој и припада.

Распеће језика српског, првобитни назив часописа, изишло шест бројева, а затим *Слово* успешно је фиксирао драму српског језика у Црној Гори, скренуо је пажњу читалачке и стручне јавности на све оно што се са језиком и око српског језика дешава. *Слово* кроз различите тематске оквире, у духу најбољих књижевних часописа, осветљава маргинализовану савремену српску књижевност у Црној Гори, односно сегмент литературе која се ствара на српском језику а која по свим одређењима припада савременој књижевности овог простора.

(Милица Краљ, књижевник)

„Слово се оснива на изворности и бори „словесношћу“ против орвеловски речено закона језичке манипулације, тј. Новоговора.

Да је *Слово* заиста изворно и значајно показује и то што на једном мјесту сабира живот српског језика, књижевности и културе и то је потребно нагласити у бременим црногорски приликама што је на посебан начин будно критично и самокритично а истовремено са једном добром мјером у односу према прошлости, садашњости, тј. Будућности, и далеко од сваке врсте „етничког предузетништва“, данас тако популарног. Видна је и његова позитивна цитираност, и то у научним публикацијама.“

(Доц. др Драга Бојовић)

Писомо нашег читаоца

utorak, 24 jun 2014 16: 03

Autor: Мирослав ГИЛИЋ

ПРОФЕСОРИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА, КЊИЖЕВНОСТИ И КУЛТУРЕ ИЗ НИКШИЋА ОДРЖАЛИ ВЕЛИКИ ЕТИЧКО ЕТНИЧКИ ЧАС

Двадесет седам (10+17) часних и достојанствених професора искључено је са посла јер нијесу хтјели да раде против закона своје струке и савјести: 10 професора српског језика и књижевности из Никшића (а остали 17 су из других струка који су се солидарисали са њима), основали су часопис *Слово*.

Културно просвјетна заједница Србије додијелила је изузетну *Вукову награду* активу професора и наставника српског језика и књижевности средњих и основних школа у Никшићу за изузетан допринос развоју културе у републици Србији и у српском културном простору.

Овај час (урок) односи се на све оне који су злобно и неуко словили о Владици Раду, вјечној зубљи нашега народа ... и на све оне који су намјерно или ненамјерно заборавили, да двестагодишњицу ЊЕГОШЕВОГ рођења прослаavimo на највећем нивоу на начин достојан човјека – великана, којег ниједан народ на свијету не би заборавио, да га има таквога као што га ми имамо, јер без њега и његовог дјела ми не би имали што да слаavimo, он нам је дао све што један народ треба да има: школу, писменост, књижевност, филозофију и створио темеље државности.

Што треба више да уради један непоновљиви гениј да га народ и држава не забораве, већ да га вјечно славе. Ко су ти несрећници који имају болесну жељу да га избришу из сјећања и душе потомака српскога народа?! Професори из Никшића су нама својим радом и изузетном Вуковом наградом помогли да не доживимо општенародни фијаско од оних који су покушали да Његоша лише онога примата међу нашим народом и свим југословенством и ставе га а/а њихових плитко умних несрећних глава и да наше нове младе генерације не знају ко им је родоначелник, који је својим дјелом и радом учинио да нас свијет упозна и уважава као људе.

Ријеч *Слово* у лингвистици словенских народа – синоним је за многе дивне језичке појмове које и ми у српском језику његујемо. Синоними ријечи *Слово* имају чудесна језичка и филозофска значења међу словенским народима зависно од контекста гдје су и како су употријебљени а посебно како су акценговани. Мислим да су тај задивљујући назив одабрали на начин како приличи правим професорима – лингвистима српског језика из Никшића, чијим се дијалектом говори најљепше српски језик на југословенским просторима, то

се тек види када се прочитају сви ови бриљантни текстови – есеји о Владици Раду које су приредили, и нама и будућим генерацијама.

Ти часни људи који су одбили да раде нечасне послове – да уче своје ђаке и средњошколце и преносе им знања српског језика и књижевности и културе под „брендом“ Црногорски језик који никада није постојао под тим називом нити је имао граматику и правопис, а није никада виђено ниједно средњошколско свједочанство и ни једна факултетска диплома са називом таквог језика и књижевности ни у једној држави свијета до данас.

Сваки историјски народ, свој језик ствара миленијумима, његује га, усавршава, дотјерује, обогаћује новим ријечима за нове појмове везане за напредак науке, људског стваралаштва и боље међусобне комуникације ... али му никада не мијењају назив према вољи и потребама нестручњака, политичара и лаика који имају специјалне задатке и намјере да доводе неуки народ у заблуде којима постижу своје камуфлиране циљеве и прљаве махинације у циљу освајања власти.

Језик је свето стваралаштво и власништво једног народа које је генетски усађено у душу, свијест и крв сваког припадника тога народа који га је стварао. Језик је темељни камен сваког народа који има своју историју. Језик није прџија политичких партија и политиканата већ добро цијелога народа.

Свој језик, сви народи свијета називају *мајтерњим* као заједничким појмом којим изражавају плотну, крвну и духовну међусобну везу свих сународника а које мајке – родитељке преносе на бића која су с љубављу у себи зачеле, носиле и храниле свим оним органским и духовним флуидима, које један народ душом, крвљу и језиком чине нераздвојиво повезаним.

Мајке свој пород уче свему националном и наравно оном најважнијем знању – језику до узраста када га предају учитељима, професорима и школама у које имају повјерења да стичу знања на научном нивоу, језиком који је научно нормиран а не политичким одредбама прокламован.

Дјеца се повјеравају школама, да уче Матерњи језик а не туђи језик, које је народ формирао и које финансира својим средствима, јер учење сваког другог језика у основном образовању је психичка тортура и насиље и првенствени акт за асимилацију.

Погледајмо само што се дешава са нашим сународницима емигрантима у разним државама свијета, који су асимилирани духовно и језички до те мјере да не могу да науче наш језик и схвате духовне особености нашег народа. Зар то није довољан разлог да се језик његује као највећа светиња и духовна вриједност једног народа. Језику сваки народ који држи до себе не мијења назив, као и својој нацији. То су научне константе које не зависе од политике и полити-

чара. Називи државе се могу током историје мијењати али језик и књижевност остају вјечни симболи постојања и трајања тих народа.

Лингвистика је наука која се бави изучавањем и нормирањем језика. Научници који се њоме баве су једини мјеродавни да га изучавају и усклађују према духовним традицијама народа и доводе га као сви културни народи у граматичке норме – норме које не прописују политичари и министри већ академије наука тих народа и научни институти надлежни за тај посао, који ангажују најистакнутије признате научнике и лингвисте који тај језик доводе у оне норме које се дефинишу у оним књигама које уобичајено наука назива – граматика и правопис.

Лингвистика није посао за политичаре и народне посланике, много је то сложен и одговоран посао према духу и култури свог народа да би био повјерен њима.

Ови двадесет седам (10+17) професора српског језика и њихови колеге других струка супротставили су се неуком бруталном насиљу власти да раде посао који не ради ниједан часни образовани професионалац а који уче и одгајају повјерену им дјецу нашег часног народа и у које народ има повјерења да ће им дјецу васпитавати у духу патриотске части и поштења на научни начин а не по одредбама партијских нестручних министара, наравно они су одбили да раде такав посао јер се то косило са њиховим моралом васпитача омладине и достојанством професора.

Власт као свака псеудодемократска институција која не подноси непослушне људе па и професоре српског језика који су као врхунски васпитачи и поштоваоци правде, потегла је своју „васпитну батину“ и брутално их отјерала са посла и оставила без материјалних средстава за живот и могућности за запошљавање.

Те људе није заштитила ни једна правна, нити нека научна институција ни државни, нити неки приватни универзитет којих данас имамо у изобилу а који продукују школоване људе који не могу нигдје да се запосле. Зашто доводе те младе људе у заблуду?! Зашто их не пусте да се баве неким другим друштвено корисним радом који је сврсисходан?. Питам се кога ти универзитети данас заступају науку или политику?! Оставши без подршке, одбачени од свих надлежних институција, остаће наши професори будућим генерацијама као примјер како се по цијену злопаћења брани људско достојанство и част професије и како се држи морални час оном дијелу народа који је изгубио она достојанства које је Свети Владика Раде Томов нормирао у нашој Библији, Горском Вијенцу, а њихови дисквалификатори као примјер бруталног ненаучног силецијства незнања и безакоња.

Тај акт примитивне силе протјеривања професора остаће у историји нашег народа грозна прљава нељудска најцрња дрскост коју никаквим средствима историја не може оправдати и избрисати.

Хемизмом чишћења историје назива се она безочна политичка лаж за коју се ангажују они „псеудоисторичари и научници“ од чије би науке и истине чак и један Гебелс добио нагон на повраћање.

Да би дјеловали у оквиру својих знања и струке никшићки професори основали су часопис *Слово*, за који сам тек ових дана сазнао да постоји (не посјећујем књижаре и трафике – инвалид сам).

У јубиларној 2013. години – поводом 200 година од рођења великана нашег слова и књижевности Великог Светог Владике Рада очекивао сам да ће држава и њене културне институције, заједно са нашим народом, тај јубилеј током цијеле године обележити културним манифестацијама у славу човјека – божанства који нас је оплеменио, описменио, избавио од хајдучије, упутио да правимо државу правде, цивилизованих људи који живе на територијама некада најнапредније свјетске империје велике Византије, која се некада граничила са оном државом коју данас зовемо Грчка, која је свијету па и нама са њим, указала путеве развоја духовности, културе, правде, писмености, школовања младих нараштаја, развоја науке, филозофије и демократије а чији су нам људи – свети Ћирило и Методије направили прву азбуку као и свим православним Словенима, те би требало да нас је бар дјелимично, као млађи народ, „инфицирала“ неком од ових њихових врлина.

Мислио сам да не смијемо ради части, образа, поноса и историје а због политичких циљева заборавити на Његоша – божанство без кога би и данас били Кара Даг како су нас називали и још увијек називају наши вјековни поробљивачи Селџуци. 200 година је прошло од кад се родио и од када смо се ми са њим родили и сврстали међу уљуђене народе, а ми због неке босанске буле – учитељице која се дрско усудила да каже: „да Његоша треба избацити из уџбеника књижевности јер је геноцидан писац“ што су прихватили наши псеудолингвисти, књижевници и политичари ради гласачких марифетлука и комбинација да нам је сувишан и да треба одбацити горостаса језика, филозофије и државотворности без кога нам се стрва не би знало. За кога Матија рече за вјечна времена: „Што послјије њега има да се напише и каже?!“. А када була – учитељица рече: „избацити“ нико јој не рече: „Умукни!!“ и прихватише ту болесну „максиму чак и неки јадо – универзитетски професори, као да се његошевска крв и дух може избацити из душе, крви и тијела српскога народа. Мисли ли они и да смо ми болестан народ и да можемо прихватити ту биједну подметачину.

Наложили су неки „ново тумачи“ и нова тумачења дјела Владике Рада, као да се он није преселио у вјечност протумачен од првог до задњег његовог слова од стране цвијета наше лингвистике, науке и књижевности и душе цијелога нашега народа.

Зар послјије Ива Андрића, Ђиласа и Матије да га тумаче – избацивачи са очима од сплачине - Током 2013. године прочитао сам

дивну књигу о Његошу коју је написао давно још у затвору Милован Ђилас, те сам на неки начин задовољио своја очекивања и надања. Међутим када сам добио часопис *Слово* бр. 42, децембар 2013. године, опремљен као књигу која је вијенац достојан Владике Рада на 310 страна, изванредно дизајнирана, илустрована дивним портретима нашега Владике – дике нашега народа и прелијепим златним укорицењем са цијеном од три (3) € за примјерак. Усуђујем се да кажем да свака страна овога часописа вреди бар један (1) € – евро јер то су златне странице које су написали у славу највећег Српског филозофа и књижевника, најпозванији писци српског слова које су наши никшићки професори тако зналачки одабрали и уредили на начин достојан Његоша идола свих правих Срба.

Овом књигом одржана је и књижевна 200 годишња панахида нашем бесмртнику. Требало је имати велико познавање и знање литературе о Његошу па направити са ових 23 одабрана есеја, овакав достојни вијенац славе најславнијем међу Србима. Зар може неко на челу са Др историјских наука Ивом Андрићем – књижевним естетом без премца, са низом стваралаца словозналаца Богом даних: Драгом Ђупићем, Св. владиком Николајем Велимировићем, владиком Јоаникијем Мићковићем, Павлом Поповићем, Војиславом Ђурићем, Миодрагом Поповићем, Николом Банашевићем, Милошем Вукићевићем, Душком Бабићем, Исидором Секулић, Данилом Вушовићем, Радмилом Маројевићем, Живорадом Стојковићем, Пеђом Милосављевићем, Милутином Мићковићем, Будимиром Дубаком, Радомиром Уљаревићем, митрополитом Амфилохијем Радовићем и Матјем Бећковићем, да размишља и пише о Владици Раду као геноцидном писцу, па то су могли да дозволе себи само богохулни малоумници.

У Слову су добили ријеч само они који о генију пишу са респектом као што приличи да се говори и пише о генију са којим се горди сваки човјек коме нијесу душмани испрали и мали и велики мозак.

Његош је по мајци Ивани Пророковић – са Његуша те је он и пророк наше будућности и трајања. Литерарни љубоморни пацови – скрибомани хтјели би да га изгурају из уџбеника и класичне литературе и да се умјесто њега утрпају тамо гдје им није мјесто, на рачун полтронства које гаје према свакој власти и несојлуку, на њих је мислио онај прави српски пјесник из Сарајева када је сковао онај дивни његошевски стих: „Шта би дао да си на мом мјесту да те мрзе а да ти се диве?!“.

Читајући ових 310 станица *Слова* сазнао сам много тога о Владици Раду што до сада нијесам знао, вјерујем и многи други.

Господо никшићки професори, помогли сте ми а вјерујем и другим Његошевим поклоницима да схватимо сву величину родоначелника нашега народа који је уткан својим духом у нашу крв, генетику, језик и разум.

Не знам чему да се више дивим, овим поменутих писцима који су писали о Владици са једнодушним усхићењем или Вама који сте их сјединили и повезали у овај дивни славодобитни вијенац нашем Великом Владици Раду, којим би се поносио и један Данте Алигијери. Ваш труд и подухват остат ће вјечан и чинити ће част Његошевом покољењу а на срамоту онима који су намјерно заборавили на њега – Србина који је уткао и оставио трајне духовне трагове у нама за вјечност.

Да нијесте ништа друго у животу урадили осим овог часописа – књиге захвалности и поштовања нашем претку са којим се сви здраворазумни поносе и диче, па Ви сте направили величанствено дјело и подвиг којим се и ми Ваши читаоци и поштоваоци поносимо.

Неизмјерна Вам хвала на прегнућу, те сте овако дивно, са нама прославили велики догађај у част и славу Великог Светог Владике Рада – двјестагодишњицу његовог рођења и свега онога што је урадио за наш народ, те вам сви дугујемо до земље дубоки наклон захвалности и уважавања.

* * *

На Интернету смо поставили сајт за *Слово*, а и на другим сајтовима заискри неки од наших чланова и проспе капи...

 FENOMENI

[Kapi – Ne tražim da mi vjeruju](#)

Ne tražim da mi vjeruju, jer najvažnije se ne može reći.
 Zemljak je uvijek u duvankesi čuvao tajnu.
 I tu tajnu sa dna prinosiso je plamenu, ali je nikad nije sagorio.
 Nijednom je nije ponudio drugome.
 – Zbog dva srka dima da izgubiš srce i pamet – govorio je tražiocu.
 Kad je otišao, istresli su duvankesu.
 Nikome ne govore šta su u njoj našli.
 Sramota ih.
 Šalim se.
 Šala kraju.

[Boris Jovanović](#) | August 22, 2014 |

РАЗГОВОР

РАЗГОВОР

Комнен БЕЋИРОВИЋ:
Каг ѓусле зајече
(Разговарала Биљана Живковић)

Комнен БЕЋИРОВИЋ

КАД ГУСЛЕ ЗАЈЕЧЕ

Нико никад у Црној Гори није се одрицао српсџива, нејо је, најројшџив, њиме живио и њиме се јоносио, као шџио о шџоме свједочи сва исџорија, кулџура, јоезија и уојшџије књижевности настџала на шџлу Црне Горе

Вишеструка национална делатност Комнена Бећировића, српског интелектуалца у Француској, траје деценијама. Он је настојао да упозна француску јавност са највећим вредностима српске културе као што су наши манастири, и наша средњовековна уметност, наша древна историја. Из Француске је покретао акције у одбрану тих вредности кад су биле угрожене, као у случају Ловћена, Мораче, Студенице, наших храмова на Косову и Метохији. Водио је и борбу за истину о српском народу који се распадом Југославије оптужен за сва зла и прикован на стуб срама, био на удару НАТО. Укључио је у те битке и знамените људе, као Андре Малроа у борби за Ловћен, Франца Вебера – за Морачу и Студеницу и косовске храмове, Пјер Мари Галоа... Више од пола века живи, како каже, ван завичајне епископске Мораче, винувши се у свет 1960. преко књижевности коју је студирао у Београду. Ношен амбицијом, тежњом за нечим вишим, након друговања у црногорским планинама са класицима прошлости, ступио је у везу са живим класицима, као што су били Андре Малро, Франсоа Моријак, Жан-Пол Сартр, Луј Арагон, Жак Превер и други, и водио са њима разговоре који су навелико објављивани у Француској, по свету и у ондашњој СФРЈ. Успешан новинар, писац и публициста, Комен Бећировић говори о српском националном питању, Космету, о Његошу, култури, историји и о себи.

Живећи у Француској, подстакнут приликама у земљи, окренуо сам се националним вриједностима 70-их, посебно

откад се једна од тих највиших вриједности, Његошева задужбина на Ловћену, нашла на удару комунистичког режима, што сам доживио као удар на свој идентитет, на нашу историју и културу. Био је то подмукли удар на Његоша, на његово дјело, чији је Ловћен, онакав каквим су га обликовале геологија и теологија, природа и Његошев геније, саставни дио. Пред најавом таквог непочинства, нијесам могао да останем равнодушан. Ријешо сам да зазвоним на узбуну, и заинтересујем свјетску јавност за судбину Ловћена, ризикујући да тиме западнем у немилост режима, што се и десило. Убрзо се прича о Његошу са његовим ликом и ликом његовог храма, нашла на страницама највећих свјетских листова, као што су *Инџернејшениел Хералд Трибјун*, *Фиџаро*, *Монд*, *Коријере дела Сера*, *Трибин де Женев*, *Франкфурџер Алџемајне Цајџунџ*, *Ди Прессе*, *Сандеј Тајмс*, *Лос Анџелес Тајмс*, *Тајмс оф Индија*, *Асахи Шимбун*... Успио сам да се огласе и неколико знаменитих људи Француске, као Андре Малро, писац, ратник, државник, односно министар Културе током читаве Де Голове владавине, Жан Касу, писац и пјесник, Габријел Марсел, велики хришћански филозоф, Пјер Емануел, члан Француске Академије, пјесник *Орфејевој гроба*, чије је заузимање за Његошев гроб било утолико симболичније, кардинал Ежен Тисеран, пријатељ Срба из времена Другог свјетског рата кад је, једини великодостојник у Ватикану, жестоко осудио усташки геноцид над Србима. Париз је почетком 70-их година био свјетска престоница одбране Ловћена. Његошева судбина владара, владике и пјесника, јединствена у модерним временима, како је то нагласио Габријел Марсел у свом чланку у *Фиџару*, дјеловала је у неку руку, као откровење. Уз то, његова љепота, његов рано прекраћени живот, Његошева жеља да почива на врху једне планине у храму који је подигао за живота, савршени склад храма и врха, предмет ходочашћа које је то мјесто постануло, све је то дјеловало као нешто величанствено у што не треба дирати. Само су наши безаконици имали супротан став и хтјели по цијену најгорег насиља над природом, историјом и етиком, да остваре своју зликовачку замисао, што су и учинили упркос свеопштем противљењу. Али смо Ловћен јуначки бранили по оно Његошевој: „Славно мрите кад мријет морате“.

Наставили сте да се бавите националним темама. Колико је битно да у овим деликатним временима радимо на културној дипломатији као што ви радите?

Откривајући нашу културу, кроз религију као њено суштество, хтио сам да то откријем и другима, да имамо нешто веома вриједно, читаву вјечност иза себе у којој смо и даље, а не само оно о чему се тада стално причало и како су нас видјели на Западу: Титово не Стаљину, социјализам, самоуправље, несврстаност, шест република, три вјере, двије азбуке, итд. Тако су настала *Писма из српских светилишта*, из Острога, Студенице, Хиландара, Сопоћана, Ћелија... објављених, углавном, у *Монду*. Уосталом, Писмо из Студенице је насловљено *Вјечна Србија, La Serbie éternelle*, наслов који довољно говори. Било је одушевљених реакција, а судите већ по томе што је било много Француза који су по тим текстовима походили неке од тих манастира. Острошки монаси су ми показивали исјечке из *Монда*. Али посебно сам био ганут, и најлепше награђен, када сам сазнао да је тада млади професор историје Жан-Пол Бес из Бордоа био подстакнут, прочитавши *Писмо из Острога*, изашло у *Монду*, новембра 1975, почевши и сам да пише о томе, да би се развио у значајног историчара награђиваног и од Француске Академије. Тако се може рећи да су његово дјело и његова мисија право проповједника православља у Француској, започели у осијању Острошког Чудотворца. Постали смо пријатељи за цио живот.

Тих година сам се бавио и Сољжењицином као пророком ослобођења од комунизма, назвавши у том смислу свој велики рад о њему, *Сољжењицин Ослободилац, Soljénitsyne le Libérateur*. А имао сам прилику да га сретнем априла 1975. у издавачкој кући UMCA PRESS у Паризу, која је објавила *Архијелај љула*. То је представљало свјетски догађај, али је проузроковало протјеривање аутора из Совјетског Савеза.

Истовремено сте у Француској покренули кампању за одбрану Мораче и Студенице од појиха, којој сте дали међународни значај, позвавши једног од највећих еколога нашега доба, Франца Вебера.

Што се тиче Студенице и Мораче, нијесам могао да мирно гледам како се, пројектом брана и електрана у долинама двеју ријека, надвија смртна опасност над нашим великим светилиштима па сам ријешио да учиним што могу. Права је

срећа што је др Франц Вебер за кога је мало рећи да је еколог, него и филозоф природе, кога сам упознао у његовој борби за спас Аполоновог светилишта у Делфима, одмах схватио значај природних и цивилизацијских добара Мораче и Студенице, које би нестале или биле смртно угрожене у случају остварења поменутих пројеката. Студеница и Морача су биле за Франца Вебера најбољи увод у српску баштину те се, након тога, бескрајно ангажовао за одбрану косовских храмова, и уопште, заштиту српског народа од НАТО и шиптарскога зла. Франц Вебер је један од витезова најновијег поглавља Косовске епопеје, која је агресијом НАТО, највеће војне силе, попримила планетарне, или још више, космичке размјере, имајући у виду да се галама на Србе дизала до небеса са којих су долазили смрт и разарања.

Током 90-их, у време драматичних збивања на бившем југословенском простору, ваше ангажовање у борби за одбрану српског народа од лажних и клеветних, било је доследно и њој жртвовано.

И свјетско зло удружено са злом домаћим, које се обрушило на нас, било је безгранично и незаустављиво. Уочи самих југословенских трагичних збивања, наслутивши куда ствари иду, упутио сам преко *Монга*, октобра 1999, апел, или тачније вапај, *Правда за Србе, Justice pour les Serbes*, који током цијеле последње деценије па и касније, све до данас, није престао да се обистињава и буде актуелан с обзиром да се истрајава у антисрпској политици. Примјери не недостају, тако се Срби и даље сатанизују по питању Сребренице, врше се притисци и уцјене на Србију да се одрекне Косова и Метохије и да призна злочиначко НАТО недоношче као независну државу. Европа мирно препушта да се оконча геноцид над Србима у Хрватској, започет и спровођен под усташком влашћу током Другог свјетског рата... Наравно, како од тада једно зло није престајало да стиже друго, нијесам ни ја престајао да чиним што сам могао у опирању злу, о чему свједоче наслови неких мојих текстова изашлих у првој половини 90-их, као што су *Искушење зла, Бродолом савјести, Запад и антисрпска траја, Косово као питање цивилизације...* Чланци изашли у дневнику *Коинцијен де Пари*, пошто је *Монг* престао да ме објављује, будући да је мој позив *За њомирење*, наравно између Срба и Хрвата, упућен преко тог листа, маја 1991.

папи Јовану-Павлу да дође у Југославију, сретне се са патријархом Павлом и смири хрватске братоубилачке демоне, изазвао прави урнебес у *Монгу* од стране Хрвата у Француској. Урнебес какав, по признању једног од уредника, лист није доживио од времена рата у Вијетнаму. *Монг* је добио преко 400 протестних писама, не рачунајући телефонске позиве. Разумије се да папа, коме су слични позиви били, такође, упућени од стране двије, тада угледне личности, Ричарда Уеста и Роберта Каплана, преко *Гардијана* и *Њујорк Тајмса*, није ништа учинио да смири хрватске демоне. Нажалост, париски *Коинџен* је 1995, престао да излази па смо, пред потпуном медијском блокадом, нас неколико Срба и Француза на челу са Лујом Далмасом, основали мјесечник *Балкан Инфо*.

Које бисте француске личности истакли као велике савезнике у борби против њошастих једноумља, како је и насловљен један од ваших шексцова?

Самог Луја Далмаса, великог новинара и публицисту, познаваоца Југославије самим тим што је, на препоруку Сартра, био први западни новинар који је за *Франс Соар* интервјусао Тита, након његовог раскида са Стаљином 1948. Сем тога, он је и наш зет, будући да му је супруга Иванка родом из Тушиње, близу Дурмитора, ћерка Саве Микића, хероја са Солунског фронта, носиоца Легије Часте. Уз нас је стала једна изузетна и знаменита личност, Пјер-Мари Галоа, ратник из Другог свјетског рата, из кога је изашао као генерал авијације, блиски сарадник Де Гола и, као такав, отац француске нуклеарне моћи, а посебно велики геополитолог и аналитичар свјетских збивања. Ступио сам у везу са њим, прочитавши његов чланак *Абдикација Француске у Фијару* септембра 1992, у коме је подвргао критици француску политику, која се сврстала на страну Хрвата и босанских муслимана, а против Срба, савезника из два свјетска рата. Као високо морална личност, он то није могао да прихвати, ни чињеницу да су Срби жртва опште неправде. Тада је имао 82 године и свих својих преосталих 18 година (преставио се 2010), остао нам је доследан и вјеран тако да је заиста био патријарх српске праведне ствари на Западу, како је с правом назван, у сваком случају, једна од његових савјести крајем XX и почетком XXI вијека. Да поменем међу нашим великим пријатељима и Пол-Мари де ла Горса, новинара и публицисту, Владимира Волкова, романсијера и

есејисту, који, на жалост, нијесу више од овог свијета. Затим Патрика Бесона, писца и есејисту, аутора посланице *Клеветницима Србије*, те од прошлог љета, покојног Жака Вержеса, славног адвоката, који је добровољно заступао Слободана Милошевића у Хагу. Посебно заслужује наше дивљење и поштовање Патрик Барио, љекар пуковник, који се, као учесник мировних снага у Крајини, увјерио на лицу мјеста о страдању српског народа, те се потом, отпуштен из војске, посветио свједочењу са неколико књига о страдањима у Босни и на Космету, примивши, баш у Дечанима, православље. Требало би много мјеста да набројим остале који су нам били вјерни у годинама кад је тешки медијски мрак у односу на Србе, прекривао град свјетлости на Сени.

Вишедеценијски рад посвећен српској аџонији крунисали сџе књџом Косовска џрилоџија- Trilogie kossovienne!

Први дио насловљен *У гуџи Косово*, садржи моје чланке, интервјуе, полемике, испреpletене са наводима из Косовске епопеје или из дјела страних аутора који су писали о КиМ; други дио *Косово аџсолуџноџ*, посвећен је сакралној умјетности и Косовској епопеји, како су их видјели страни, понајвише француски аутори, историчари умјетности, односно, византолози и слависти, и трећи дио *Косово на џоџоџи*, у коме, кроз мноштво историјских извора наших и страних, доносим историју те српске земље, односно како су је Шиптари запосјели по цијену најстрашнијих зулума у сјенци разних ропских режима, феудалног турског, фашистичког италијанско-немачког, комунистичког и мондијалистичког. Те књиге су доживјеле спектакуларне промоције на Сорбони : бесједама, приказивањем филмова, читањем и појањем уз гусле стихова из *Косовске еџојеје*. Било је то први пут, у осмовјековној историји тог светилишта европске културе, да се српске гусле у њему зачују, на што сам особито поносан!

Какав је однос званичних инсџиџуџија Србије џрема кулџурним и националним џосленицима у дијасџори?

Нажалост, никакав! На примјер, РТС, упркос, благовременом обавјештењу, није послао новинара да пропрати косовске вечери на Сорбони, а ни други наши медији нијесу то учинили, иако смо се као држава борили за КиМ! Али неке пријатељске екипе – канадска и француска, забиљежиле су те

манifestације и преносиле је по свијету. Да није њих, било би као и да се нијесу ни десиле. Има и горе од тога, по доласку ДОС-овог режима на власт у Србији, октобра 2000, био сам запао у немилост до те мјере, да мени, нити мојим пријатељима, Србима и Французима, који смо се годинама борили за истину о српском народу, није био дозвољен приступ у Југословенски, односно касније, у Културни центар Србије. Шта више, како сам био именован за директора Културног центра, била је против мене покренута кампања од стране двоје новинара *НИН-а*, Радмиле Станковић и Србољуба Богдановића, како би на то мјесто дошла бивша стјуардеса ЈАТ-а Борка Божовић, власница галерије *Хаос* у Београду, што се и десило. Она је, као директорка Центра и министарка савјетница чемерног амбасадора Радомира Диклића Бацка, направила велику непријатност и скандал у Паризу, тако што нас је не само истјерала из Центра, него ставила у излог постере филма једног од најљућих српских злотвора, Бернара-Анри Левија, *Србија нулића година* у коме се сатанизовао Слободан Милошевић и сва кривица за НАТО интервенцију бачана на Србију. Иначе се прије тога, Бернар-Анри Леви, скраћено фамозни ВНЛ, био се „прославио“ својом подршком Алији Изетбеговићу и босанским муслиманима, и жестоким опадањем прекодринских Срба о чему свједочи и његов филм *Босна*. Слично је наставила Божовићкина наследница Бранка Богавац, учитељица и новинарка, острашћена Монтенегринка и обожаваатељка српских душмана Исмаиља Кадареа и Бернара Кушнера, коју је поставио Вук Драшковић, као министар Спољних послова да води „српску културну ствар“ у Паризу. Онда је, кад се Црна Гора 2006. одвојила од Србије, дошао је, такође, Вуков кадар, Живадин Митровић који је бојкотовао вече на Сорбони посвећено *Косову* марта 2007. Требало је да за амбасадора Србије у Француску дође Душан Батаковић 2009. па да се са својим пријатељима, након скоро деценије изгнанства, вратим у Српски културни центар. Самим тим што је историчар који одлично познаје косметске прилике, учествовао је Батаковић са неколико угледних личности на промоцији моје књиге *Косово на јоліојши*, одржаној на Сорбони јуна 2009. Рекао бих да се српски порази, како у вријеме Милошевића, тако и након њега, објашњавају апсолутном недовољношћу дипломатско-медијске акције на међународном плану. Сам Милошевић је ћутао, кад је требало говорити и тек кад се нашао у Хагу, стао

је да говори снажно и убједљиво и на одличном енглеском, оно што је требало да чини док је био у Београду. Да наведем случај нама наклоњеног познатог америчког новинара Дејвида Бајднера из *Њујорк Тајмса*, који је неколико пута тражио интервју од Милошевића, али није га добио! Они што су после Милошевића дошли, нијесу се по добру показали. Мислећи да је довољно клањати се и удварати, западним моћницима да се задобије њихова *милосћ*, срозали су наш углед. Таква политика је велика заблуда.

Колико сће у мојћносћии, у ѿосћојећим ѿриликама, да се бориие за очување наших највећих националних и културних вредносћии?

Будући на првој линији фронта, мени је, као и још неким Србима на Западу, што ће рећи на извору зла које је стало да узима замаха, било јасно куда иде свет, након пада Берлинског зида и распада Совјетског Савеза, дакле великог поремећаја глобалне равнотеже крајем 80-ти, почетком 90-их. Наједном се Запад нашао у власти демонских сила, у искушењу зла, другим ријечима да своју побједу у хладном рату на све начине искористи за сламање Русије и успоставу владавине свијетом. Као опит за то послужила је - Југославија гдје се приступило роварењу, распаљивањем антагонизама прошлости, проглашавањем једних, конкретно Хрвата, Словенаца, босанских муслимана и на крају косовских Шиптара за *демократије и слободаре, невинне жртѿве*, а других, Срба за поробитеље, тлачитеље и зликовце. Настојао сам да укажем на то нашим заклетницима демократије који су прихватили ту причу, стављајући, на примјер, све гријехове на Милошевића, занемарујући кобну улогу Туђмана и Изетбеговића, и тиме учествујући у навлачењу омразе од стране западне јавности на српски народ. Ту се истицао Вук Драшковић, па сам, рецимо, у *Новосћима*, још 1993, указао на Драшковићеву погубну заблудјелост која, нажалост, још траје. Слично сам се, да наведем још један примјер, огласио у *Дану* након преврата изведеног у Београду 5. октобра 2000. од стране ДОС-а, гдје су ударну песницу представљали *ојћѿораши* који су постали јаничари новог свјетског поретка изазивањем, послјије Србије, такозваних обојених револуција у Грузији и Украјини, те стварањем хаоса у арапском свијету, званог *арайско ѿрољеће*, иако се ради најцрњој арапској зими. Након звјерског уморства Гадафија од стране

западних хуманиста 20 октобра 2011, неколико дана касније, приређен је у срцу Париза, на тргу Невиних, омаж Гадафију гдје сам учествовао. Како су западни хуманисти, после Србије и Либије, подвргли мучеништву и Сирију, то сам се и на ту тему огласио више пута у интервјима датим Иранском франкофонском радију, IRIB, у Техерану, доступним такође на глобалној мрежи. Видите, сада су у Украјини покушали сличан сцеранио, али...

Истичете да је њихово Ловћено било крајње важно за судбину Црне Горе и уопште, Српства. Објасните!

Разарање ловћенског храма поновило се касније, новим разарањима безбројних српских храмова у Крајини, у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији. Борећи се за Ловћен Његошев, борио сам се за један велики свесрпски и цивилизацијски симбол, а борећи се за спас Мораче од потопа, то сам чинио да спасим свој завичај, своју постојбину са њеним великим природним и цивилизацијским добрима као што су кањони Мораче и њених притока, стари десетинама милиона година, исконско такозвано ендемско биље у њима јединствено на земљи, археолошка налазишта у пећинама тих кањона у којима су живјели преисторијски људи, за лавру Немањића, храм Успења Свете Богородице из XIII вијека, итд. Потапањем долине Мораче, била би потопљена и славна историја те области за коју је велики руски истраживач Јегор Коваљевски рекао да је права хомеровска поема. На обалама Мораче настала је *Женидба Максима Црнојевића*, једна од највећих поема свјетске књижевности, како је оцијенио пољски бард Адам Мицкијевич у чувеним предавањима на Колеж де Франс. Моје бављење Морачом уродило је са двије књиге, једна на француском - *Урођена вјечности Мораче* (1997) и *Одбрана Мораче од постојања* (2002), велики зборник мојих радова и радова мојих сабораца из разних области, геологије, географије, историје, историје умјетности, литературе, новинарства... Мислим да сам успио да дам часни допринос самим тим што сам потапању Мораче дао међународни карактер, посебно заузимањем Франца Вебера за њен спас. Успјели смо да Морачи отворимо врата УНЕСКА, али актуелна власт у ЦГ оклијева да је кандидује за листу свјетске баштине, ваљда још снују о потопу. Пошто је италијанска компанија А2А, која власник Електро привреде Црне Горе, одустала да буде инвеститор градње бра-

на и електрана на Морачи, било је ријечи да би посао могао да се да Турцима, као што им се дала жељезара у Никшићу, а није дата нашем човјеку Даки Давидовићу, родољубу и значајном пословном човјеку са Голије, јер су Турци понудили бакшиш од 100 хиљада евра више! Но, замислите да Турци потопа Морачу коју нијесу могли никад да поробе! Слично се инвеститорима из арапских петромонархија уступају добра на црногорском приморју, понекад и на рок од сто година, ономе ко да више па макар био и црни ђаво.

Шта рећи за људе из културној и пољитичкој миљеа у Црној Гори који се одричу својих корена, њорекла?

Све то што се дешава у Црној Гори је попримило видове проклетства. Нико никад у Црној Гори се није одрицао српства, него је, напротив, њиме живио и њиме се поносио, као што о томе свједочи сва историја, сва култура, сва поезија и уопште књижевност настала на тлу Црне Горе. Наш Морачанин, покојни Батрић Јовановић, направио је праву антологију српства Црне Горе на преко 400 страна под називом *Црнојорци о себи*, изашлу 1986. Чак ни зеленашки покрет против уједињења Србије и Црне Горе, није порицао српство Црногораца, нити се њега одрицао. Двије усташке проклетине Секула Дрљевић и Савић Марковић Штедимлија, некад у служби фашизма, постали су перјанице, идеолози садашњег црногорства до те мјере да је народна пјесма *Ој свијетла мајска зоро*, фалсификована од стране Секуле Дрљевића, промовисана у садашњу црногорску химну. Ту црну буктињу антисрпства преузели су комунисти тако да је црногорска нација настала као производ двије тоталитарне пошасте, фашизма и комунизма, чији је симбол, управо, садашњи зиндан на Ловћену, да би наставила да се потврђује у окриљу треће тоталитарне пошасте мондијализма или евро-атлантизма. Та застрањеност, изопаченост, изврнута психа се очитује (да наведем само неколика примјера) у оспоравању Његошу и осталим великанима Црне Горе њиховог српства, које су они славили и узносили до небеса; у стварању ругла од језика звани *црнојорски* гдје се, између осталог, иде у бесомучну ијекавизацију гору од хрватске, а самим тим и одрицању од свог хиљадугодишњег природног нам писма ћирилице; у стварању вјерске секте зване *црнојорска љавославна црква* коју нико не признаје; у сталном удољавању муслиманима, Албанцима, те приморским Хрвати-

ма, заривајући главу у пијесак пред оним што год они чине, а галамећи на Србе и Србију (и најмањим поводом); у одвајању од Србије у вријеме кад је требало, напротив, учвршћивати међусобне везе пред авећу велике Албаније која се диже и пред опасним повратком Турске на Балкан; у признавању шиптарског Косова, зликовачке творевине НАТО као независне државе Косова, за које је Павле Ровински написао да је мрачне вјекове преживјело највише у свијести народа Црне Горе; у хрљењу у загрљај свјетског НАТО крвника, који је само у последњих 13 година водио четири апокалиптична рата, предајући огњу и мачу читаве народе, Србе, Авганистанце, Ирачане, Либијце, а сада, преко разних терористичких хорди, Сиријце, па, ево и покушај дестабилизације и сејања насиља у Украјини, што је само паклена увертира за уништење православне Русије у покушају успоставе свјетске владавине.

Приметно је да у вашем бављењу националним темама, знајно мјесто заузима, ујравно, завичај. Шта је за вас завичај?

Вјечна љепота која живи у мени. Ти бескрајни видици са морачких страна и висова, врлети, шуме, јарка љета, раскошне јесени, сњеговите зиме, мирисна прољећа, исконски пој Мораче, силне муње и громови, потопске кише, плаветна или озвездана небеса... Сваког љета дођем око Видовдана. Кад боравим у Морачи, устајем са првим сунцем на врховима, гледам његов силазак низа стрмени и дочекујем његово рађање иза високих Градишта. Да сам живио у доба Ахенатона или Заратустре, вјероватно бих био жрец бога Сунца. А и Данте каже да ништа што постоји у читавом свијету, није достојно да буде примјер Бога, осим сунца. У том смислу моја побожна мајка Милена која није знала за Дантеа самим тим што није знала ни да пише ни чита, нити и за једног другог пјесника, осим за Његоша, управљала се по овој Дантевој мисли, обраћајући се излазећој звијезди небеској, овим ријечима: „*Помози ми сунце на истоку!*“

За Влашиће сам знао још из дјетињства јер су нам за звијездом Даницом у Морачи служили, наравно кад је небо било ведро, као нека врста небеског часовника, пошто нијесмо имали другога. Кад помислим на све промјене кроз које сам прошао од мог морачког дјетињства до данас, чини ми се да сам отада проживио стољећа. Ту се одвијала епопеја мојих

предака Требјешана, убојеглих крајем XVIII вијека од турскога насиља из Херцеговине, у морачке врлети одакле су са другим ускоцима хајдуковали и војевали против вјековних душмана, а ови опет у два маха у четврт вијека, 1795. и 1820, војштили на Морачу, доживјевши грдне погибије па је остала ријеч: “*Заклели се Турци на њојачу да не војшиће више на Морачу.*” Мада су одржали ријеч, могло би још десити да је прекрше, пошто је, као што мало прије рекох, било предлога од стране неких црногорских главара да се Турци позову, као инвеститори електрана, да потопе Морачу, што би било далеко горе него да су успјели да је поробе. Глава мога предака Јездимира, званог Бећир, окапала је на зидинама града Оногошта, као што је глава његовог убице Фазли бега, окапала на коцу у Љевиштима. По ономе: ко се не освети, тај се не посвети!

Разговарала *Биљана Живковић*

ЈЕЗИК

ЈЕЗИК

Јелица СТОЈАНОВИЋ:

*Лична имена од основе вук- у старим
српским њоменицима и везивање „вука“
за култи Свештої Саве код Срба*

Даница М. БЛАГОЈЕВИЋ:

*О машинском и људском премођењу књижевної
текста на примеру анализе превода одломка из
Кишової романа Рани јади „Серенада за Ану“*

Јелица СТОЈАНОВИЋ

ЛИЧНА ИМЕНА ОД ОСНОВЕ ВУК- У СТАРИМ СРПСКИМ ПОМЕНИЦИМА И ВЕЗИВАЊЕ "ВУКА" ЗА КУЛТ СВЕТОГ САВЕ КОД СРБА

1. За ову прилику ексцерпирани смо лична имена из три стара српска поменика: Пивског, Морачког и Поменика из Хоче. Пивски поменик и Поменик из Хоче чувају се у Цетињском манастиру, гдје смо извршили и њихово фотографисање. Морачки поменик се чува у Манастиру Морачи, у Народној библиотеци у Београду извршено је његово фотографисање гдје смо добили фотографије рукописа. Ова три поменика настала су у посљедњој четвртини 16. вијека, а у њима се налазе лична имена која су записивана у току два вијека, па чак и из трећег, 19. вијека. Имена у поменицима записивана су са различитих простора гдје су живјели Срби: Херцеговине, Метохије, Срема, Бачке, Влашке, Далмације, Босне, Дрине, Ужица, Мачве, Црне Горе, Шумадије, Темишвара... То видимо на основу записа на маргинама, гдје се помињу имена мјеста.

Поменик из Хоче написан је у исто вријеме као и Пивски поменик, исте је хартије и од исте руке, вјероватно неког пивског дијака или калуђера. Имена у поменицима исписивана су у почетној и најранијој фази лијепо, калиграфски, уставним и полууставним словима, а касније неуједначено, зависно од писарске навике и умијећа пописивача, који су вршили записивање имена, са знатно више елемената брзописа или различитим типовима брзописа, тако да су ови поменици изузетно занимљиви за палеографску анализу.

Лична имена у поменицима наводе се најчешће у оквиру стереотипних поменичких формула. Иста је организација поменика из Пиве и Хоче, а другачија поменика из Мораче. У сва три имамо исти уобичајени почетак: *ромені помєни Гн дшє*

рлб̄ (рлбѣ) своѣ (у П¹ и Х још је додатак вѣ цѣтвѣ си). Овакав почетак захтијевао је употребу имена у акузативу једнине (што је и испоштовано изузев у неколико примјера гдје је име дато у новијим записима и у номинативу једнине), тако да у неким (иако ријетким случајевима) није могуће васпоставити са сигурношћу облик номинатива (Иова, од Јово и од Јов, Вука од Вук и Вуко, Вулина од Вулин и Вулина, итд.)

Ексерпирали смо више од 1000 различитих имена (највише у Поменику из Хоче, потом Морачком, а најмање у Пивском поменику). Лична имена су различитог поријекла: словенска, црквена (хришћанска, календарска, углавном грчка или примљена преко грчког језика, ријетко из латинског), мало је примјера из неког другог језика.

2. Словенска имена шире припадају индоевропској скупуни, у раној фази настанка име се по аналогiji везивало за његовог носиоца, сматрано је да постоји веза „између имена и својства именованог по коме су особине унапред условљене и одређене избором његовог имена“ (Грковић 1983: 35). Осим тога, име је имало и заштитну функцију, требало је на различите начине (зависно од услова и потреба), условљено одабиром имена, да заштити именованог. Таква међуусловљеност, иако у мањој мјери, задржала се кроз сва времена, па и данас. Име је директно везано за његовог носиоца, поистовјеђено са њим, помоћу имена могло се утицати на живот, здравље, срећу. И хришћанска имена су давана у име неког свеца, нарочито повезана са временом рођења, дјетету се даје име по свецу који се слави тог дана када је дијете рођено, или се даје с обзиром на приближан датум рођења у вези са великим црквеним празницима (прије и послје Божића, Аранђеловдана, Савиндана, Госпођиндана и сл.), па се каже да је „светац донио име“, светац по којем је добијено име има и заштитни знак. Такав обичај, везано за хришћанска имена, мање је присутан у ранијим фазама. „И заштитни мотив, у смислу давања светитељских имена, мало је вероватан код Срба у старије доба... И при летимичном прегледу грађе из српских манастирских даровница примећујемо да је деривација хришћанских имена знатно слабије развијена него код словенских основа“ (Јовановић 1999: 176). Иако с с временом, као што ће показати

¹ Даље у раду ћемо најчешће за *Пивски ѱоменик*, *Поменик из Хоче*, *Морачки ѱоменик* користити скраћенице: П, Х, М.

и овај наш рад, број хришћанским имена повећава у српском ономастикону, словенска имена заузимају значајно мјесто кроз све вјекове за разлику од неких других подручја гдје је, под различитим утицајима, сузбијана употреба имена словенског поријекла: „U novu su postojbinu naši preci prenijeli i svoja osobna imena. Vijahu to općeslavenska (praslavenska imena). Odavno se ona s pravom nazivaju hrvatska odnosno srpska, kao što su ista baštinjena imena postala bjeloruska, bugarska, češka, kašupska, lužička, makedonska, ruska, slovačka, slovenska, ukrajinska. Mnoga su iznuknula na ovome tlu u tijeku kasnijih stoleća, stvaraju se također i danas. I življe negoli u ijednome dosadašnjem razdoblju.“ У ранијим фазама давана су словенска имена у тој функцији, на различите начине повезана са оним коме се име даје.

Некад је у основи имена био појам са позитивним значењем (симбол љепоте, трајања, снаге, доброте, милоште...), што је требало да се као позитивно пренесе на носица имена, а некад је у основи био појам са негативним значењем чиме је требало да штити „од урока“, злих сила, „логаних“ очију и сл., нарочито када се „није дало у дјецу“, или када је неко био крхког здравља, њежније грађе, када су дјеца умирала, вјеровало се да се тиме одбијају зле силе, одвлачи њихова пажња. Тог је типа један број имена које налазимо и у овим поменицима: Грдан, Грдоје, Грдана, Грубан, Грубета, Груба, Грдуша...

3. У српском ономастикону кроз све вријеме широко су се задржала лична имена по биљкама и животињама. „Пошто Срби једноставно ниси напустили своју стару религију, кроз цео период развоја хришћанства посебно православља, остају дубоки пагански трагови поштовања биљака и животиња“ (Николић 2001: 360). То се огледа и кроз немали број личних имена чија су номинациона база по биљкама и животињама. Како налазимо код Чајкановића: „Култ дрвета и биљака једини је од старих култова са којим се црква, нарочито наша православна, безусловно и измирила, тако да он данас у њој нарочито има своје место и своју симболику“ (Чајкановић 1994: 169).

Посебна симболика и значење која су у предхришћанском периоду везана за одређене биљке, биљна станишта, разне врсте дрвеће, плодове, у хришћанству углавном насљеђује исту или сличну симболику, али се даје једна нова димензија, повезује се са хришћанским насљеђем, налазећи адекватно мјесто у хришћанству. Отуда су и ова словенска имена од биљака и животиња добила ново хришћанско рухо, о чему свје-

дочи и то што се налазе у поменицима, српским православним поменицима, дакле, прихваћена су од цркве и намијењена за помињање на Светој литургији. Тако је било и са личним именима. Ово је у складу са српском пословицом коју је забиљежио Вук Стефановић Караџић: Боље је да село пропадне него у селу обичај. “Први српски архиепископ Сава (1174-1235) поверио је свештенству да насилно и узалудно не прогоне стара народна веровања и обичаје, него да им даду хришћанско обележје“ (Чајкановић 1994/4: 171).

Како налазимо код Петровића, који се позива на Васиљева (Васиљев, 1990: 14-15, 57), српско православље је више од других попримило национално обиљежје, многи елементи древне религиозности веома су добро сачувани под копреном хришћанске вјере. „У XII веку читав словенски свет већ је примио хришћанство, иако је на самом почетку тај пријем био 'спољашњи'. За Србе је познато да су од свих Аријаца најбољи чувари првобитног веровања. Разуме се, хришћанство је некадно прекинуло природан развој, дакле, и довршење конституисања других словенских митологија, па тако и српске. Сматра се да су старински култни обичаји били она област древне српске религије који су наставили и даље да живе. Православна црква не само да их није дирала, већ их је обилато присвојила и чак дала своју хришћанску интерпретацију... Крсна слава, Бадњак, Божић, даће, кољиво уочи Св. Николе, божићни и славски колач, ватре уочи Лазареве суботе, венци на Ивањдан, ивањски кресови, све су то докази испреплетености незнабожачке и хришћанске вере код Словена... Велики хришћански празници стављени су у исто доба кад су биле велике свечаности словенских богова“ (Петровић 1999: 7). То може бити и разлог да су Срби међу словенским народима понајбоље чували лична имена од назива биљака и животиња, имена тог типа данас готово да нема у западнословенским језицима, а слично је стање и у источнословенским. Другачија је ситуација на јужнословенском простору, прије свега код Срба, донекле и код Бугара.

Како налазимо код Милице Грковић, култ дрвећа и биљака спада у најстарије култове (Грковић 1983: 37). Према Чајкановићу, у најдубљој старини овај култ биљака највећим је дијелом припадао жени. У култу дрвећа и биљака жена има водећу улогу. И у српској религији и митологији најчувеније

биљарице су жене. Такво наслеђе највјероватније је утицало да су од биљака у основи доминантна женска имена.

У нашим поменицима, а и у српском именованом уопште, неупоредиво су чешћа женска од мушких имена у чијој је основи назив биљака, мушка се јављају само од појединачних основа (док су мушка имена чешћа по називима животиња).

Имена изведена од фитонима најчешће су повезана са биљкама које имају позитивну конотацију (лијеп изглед, богатство, род, мирис). Биљке од којих су изведена лична имена најчешће имају љековити карактер, служе (према народним вјеровањима и искуству), у разном облику, за лијечење различитих болести. У складу са тим су имена која се јављају у овим поменицима: Дафина, Гроздана, Ракита, Цветана / Цветко, Љиљана, Јаглика, Ружа, Смиљана, Босиока, Малина, Јагода, Вишња, Дуња, Смолана и сл., као и имена изведена од ових основа. Ове су биљке такође имале мјесто у митологији и религији, опет су најчешће повезане са симболиком љубави, рађања

Дакле, може се запазити слично значење и симболика код биљака која су у основи имена, прије свега женских: осим што их краси лијеп изглед, цвијет и мирис, плод, имале су различита значења повезана са симболом љубави, женског принципа, рађања, плодности, имају магијска и љековита својства. Повезане су и са сјеновитим значењем, са симболиком душе и духа, најчешће ове биљке настанују душе, а душа и дух су, иако са новим и дубљим промислом, важан дио у хришћанском православљу. Наслијеђена симболика ових биљака нашла је своје мјесто и у хришћанској религији, добила је ново значење, заогрнута у хришћанско православно рухо. Тако су и имена од ових биљака задржана као хришћанска, нарочито у српској православној цркви. Необична су имена Купина, Трњина, изведена од имена биљака за која се вежу различита заштитна својства.

Имана изведена од биљака везивале су се често, као и много тога из српског живота, за Светог Саву. Босиљак је, уз смиље, заузимао посебно мјесто код Срба. „Постоји и вјеровање да је постао од суза Светог Саве. Босиљак је Божији цвијет, Богородица најчешће мирише босиљак. Плодове купине је забрањено јести пре преображења 'јер се онда ђаво радује'... Купина је постала јестива тек пошто ју је благословио св. Сава (срп.). Купина се често везује за Богородицу: Кад је Богороди-

ца бежала са новорођеним Христом поникла је, на њену молитву, купина, која је на њену молбу, гониоце саплела и задржала...“ (Чајкановић 1994).

Босиљак је, уз смиље, заузимао посебно мјесто код Срба. Ова наслијеђена симболика хришћанству се у великој мјери прилагодила, добила нови смисао. Босиљак „је израстао на Христовом – гробу или месту Његовог распећа... У српском песничком фолклору познати су мотиви појаве б. на месту убиства цара Уроша... Босиљак је употребљаван и у календарским обредима (поготову на Божић, Богојављење, Ђурђевдан, Ивањдан, Трифундан, Ускрс и др. празнике)“ (Толстој – Раденковић 2001: 38).

4. Честа су и имена која у основи имају назив животиње. Чешћа су мушка него женска. Чајкановић сматра да је „из фазе тотемизма изашао наш народ још давно, али су се ипак, с колена на колена, сачувала наивна веровања да између животиња и људи може бити сродничке везе...“ (Чајкановић 1994/5: 131). Код давања имена везаног за животињу првенствено се мислило на његову профилактичку улогу. За животињу се везивало мишљење да има извјесне способности јаче од људских: снагу, плодност, брзину, сналажљивост.

Честа су лична имена изведена од имена птица. У поменицима су забиљежена имена од голуб, грлица, утва, славуј, крагуј. У нашим поменицима срећамо и имена од чавка и (га)вран (ова имена могу бити изведена и од назива боје – вран). Ове птице имају другу симболику у односу на претходне. Име по овим птицама могло је имати профилактичку функцију, да штити од злих сила, да их одбија или не привлачи. У поменицима смо забиљежили и неколико имена по животињама које имају позитивну конотацију. То су имена од кошута и јелен. Такође је у једном примјеру забиљежено и име Куна.

5. Импозантан је број имена која у основи имају вук-. Лична имена овог типа нијесу карактеристична за западнословенске језике, а ни за источнословенске, али су, судећи по појединачним презименима у чијој је основи „вук“, а која су некад настала од имена, имена овог типа била некад присутна, иако нијесу била бројна. Таквих презимена имамо и у несловенским језицима, јер је „вук“ био веома присутан у митологији, култу и религији многих народа. Имена по „вуку“ нијесу непозната, углавном у старијој фази, у бугарском језику, али је присуство, како личног имена са основом вук, тако и презимена и

топонима, у српском језику изузетно велико, нема паралела у другим језицима. Тако у ова три поменика имамо преко 100 различитих имена која имају у свом саставу „вук“, било да су у том облику, тј. самотворна имена, било да су изведенице (што је знатно чешће) или сложенице. На који начин ово објаснити?

Широк је, у митологији, народном вјеровању и предању, круг значења и радњи који су везани за вука, можда најшири и најразноврснији у односу на остале животиње, а и биљке: везује се са хтонском симболиком, хтонска симболика одређује везу вука са умрлима, са подземним свијетом, повезан је са нечистом силом, фигурира у различитим знамењима, са вуком су повезане многе забране и заштитне радње (заштита стоке и људи), вуку се приноси жртва да се умилостиви, разноврсно је коришћење „вука“ и у магијске сврхе. Вук је синоним недруштвености, вук-самотњак. Ако се посматра значење код различитих народа може се констатовати да вук има амбивалентна значења.

Вук је присутан у митовима многих и старих народа, али је најчешће носилац негативног значења. „Религиски значај вука познат је. Он је демонска животиња, која стоји у вези са доњим светом. За то можемо наћи довољно доказа у многим религијама, у грчкој, римској, германској, галској, и у религијама многих народа средоземног мора, етрурској и мисирској. Хтоничка божанства и демони јављају се често у вучјем облику: етрурски бог доњег света има вучји облик... Што је такође важно, вук се врло често јавља, код Грка, Германаца, Келта, а тако и код нашег народа као инкарнација душе. Што се тиче нашег народа, и код њега је постојало, и сачувано је и до данашњег дана, веровање да се душа покојника може инкарнирати у вуку. ’Вампир’, мртво тело које је изашло из гроба, или (у доцнијем развоју) душа мртваг која се поново инкарнирала, не без разлога назива се вукодлак“ (Чајкановић 1994/3: 34).

Код словенских народа сачувано је много сличних легенди и митова о вуку. Вук је у многим словенским митовима амбивалентна животиња. „Вук је повезан и са нечистом силом и у томе се испољава иста она његова амбивалентност као и у легендама (створио га је ђаво и на ђавола насрће...)“ (Гура 2005: 94).

У словенским земљама (разним крајевима), такође су распрострањене легенде према којима вукови имају свог гос-

подара, покровитеља. Код Руса и Бјелоруса често се сматра да су вукови потчињени леснику, шумском чувару и демону: лесник их храни хљебом помаже пастиру да од њих спасе крдо... Функције лесника, као вучјег господара, добијају у хришћанству нову димензију, преносе се на различите хришћанске свеце. „Тако се код Источних Словена покровитељем вукова и истовремено чуварем стада сматра св. Ђорђе. Уочи овог празника овај светац окупља вукове и сваком одређује плен“. Он јаше на вуку, или на сивом коњу. У народним веровањима вуци се карактеришу као његови пси. Међу Јужним Словенима се као покровитељ вукова свети Ђорђе срета код Бугара, Срба, Хрвата, Словенаца. Понегдје и пророк Данило, св. Мартин, арханђел Михаило, св. Мина... У Украјини св. Михаило, св. Никола...“ (Гура 2005: 93).

Међутим, рекло би се да је култ вука код Срба имао посебну вриједност и значај у односе на све остале народе. Наиме, вук се у митологији сматра за Србинова претка. Код Чајкановића стоји: „Нама је из старе књижевности сачуван један каталог народа, у коме је сваки народ везана за понеку животињу... За Србина се, нпр., каже да је вук, и то је сасвим на месту, утолико што је вук митски сродник и предак Србинов, уопште митски представник српског народа... Нарочито је омиљен код хајдука. Сусрет са њим доноси им увек срећу. Било је хајдука који никад у животу нису хтели да убију вука“ (Чајкановић 1920-1924: 398). Дакле, код свих словенских народа, па и код Срба, створен је култ о неком зимском свецу као покровитељу вукова (а и заштитнику од вукова). Међутим, вук је код Срба добио посебну симболику везивањем за култ Светог Саве. „Каже да се у источној Србији свети Сава ’сматра као заштитник од вукова’, ’стога се његов дан строго празнује’ и пости по недјељу дана пред празник. Из свега овога – из легенда и из кулtnих обичаја – јасно је да је свети Сава, према старинским схватањима српског народа, заштитно божанство вукова, или ’вучји пастир’; а то значи, другим речима, да је у српском паганизму постојало вучје божанство, чије су функције касније пренесене на светог Саву...“ (Чајкановић 1920-1924: 39). А познато је колики је значај и поштовање Светог Саве код Срба. Управо је и то могло утицати на тако позитивно значење „вука“ код Срба, гдје он добија предзнак: храбар, моћан, хитар, здрав..., па ће се неком, као највећа похвала, рећи да је „прави вук“, „горски вук“, за жену да је

„вучица“, „права вучица“, „вукуља“, за дијете „вуче“, са вуком се пореди прекаљени борац и јунак (Пјева Вилић Лека у чардаку, / Припијева ускочке вукове); вриједан, способен, енергичан човјек (Шта ће му жена као маче, треба он вука на имању, Лоп. Н.); опасност, моћ (Живом се вуку реп не мјери); спретност, неустрашивост (Не једу вуци меса по поруци), (Речник МС/МХ 1965/3: 116), достојанство, истрајност, храброст, сналажљивост (Па мудрује Турчин ка умије, / Да вучици обуче димије, пјесма Радована Бећировића Освета Анђелије Војводић). Велики јунаци носе име Вук (у Горском вијенцу Вук Мандушић и Вук Мићуновић).

У нашој народној традицији „вуци су, иначе, стални пратиоци светог Саве, његови хртови, – или керови. Веза између светог Саве и вукова врло је чврста, односи између светог Саве и вука интимни су и пријатељски: свети Сава назива вука другом, и још му даје благослов да увек може избрати најбољу овцу“ (Чајкановић 1994/3: 37). По предању, Свети Сава је створио вука и вукови извршавају његове наредбе (Чајкановић 1973: 153). Народна традиција доводи Светог Саву у везу са сточарством, са чувањем, подизањем, искоришћавањем стоке, а познато је колико је у нашем народу то био важан дио живота и опстанка, нарочито у планинским сточарским крајевима у којима је било доста вукова. Импазантан је број топонима, као и презимена са основом „вук“ у динарским предјелима, нарочито на простору Херцеговине и Црне Горе. А и култ Светог Саве је на овим просторима био изузетно присутан и жив. О томе говори и велики број топонима који су везани за Светог Саву. „Придајући светом Сави божанску моћ... народ му је поверио највеће своје благо, своју стоку, и огласио га за заштитника и бранитеља њеног. Отуда... посте светог Саву недељу и месе му славски колач... Савин пост држи се, доиста, са великом строгошћу у разним крајевима нашег народа; разлог је свуда један исти: да би свети Сава сачувао стоку од вукова, да би стока била здрава и напредовала...“ (Чајкановић 1973: 153). Наравно, имена по вуку веома су стара код Срба, старија од Светог Саве, и брат Светог Саве који је владао Зетом, што није без значаја, звао се Вукан. „У породици жупана Рашке и Зете у једанаестом и дванаестом веку, забележена су истовремено календарска и народна имена: Војислав, Бодин, Вукан, Марко, Михаило (11. в); Урош, Деса, Тихомир, Страцимир, Немања, Ана итд. (12. в)“ (Грко-

вић 1983: 13). Али је култ Светог Саве, везивање Светог Саве за све сфере живота, па и за заштитника вукова и од вукова, могло имати утицаја на толику распрострањеност и учесталост имена по „вуку“. За ова се имена код Срба везивала велика заштитничка моћ: „Кад се каквој жени не даду дјеца онда надјене дјетету име Вук, јер мисли да им дјецу вјештице једу, а на вука да неће смјети ударити (за то су и мени овакво име надјенули)“ (Караџић 1935: 81-82). Име од вук- нагло се шири од краја 14. вијека, а нарочито, судећи према нашем корпусу, од 16. вијека. „Можда као занимљивост вреди навести да профилактичко име Вук не бележи се ни у једном од наша два споменика (тј. у Дечанској повељи из 14. вијека са српског подручја, Ј.С.)... У српском ономастикону оно ће се појавити крајем XIV века (има га у владарским породицама Лазаревић и Бранковић)“, Јовановић 2006: 35. „Можда као занимљивост вреди навести да профилактичко име Вук не бележи се ни у једном од наша два споменика (тј. у Дечанској повељи из 14. вијека са српског подручја, Ј. С.)... У српском ономастикону оно ће се појавити крајем XIV века (има га у владарским породицама Лазаревић и Бранковић)“, Јовановић 2006: 35. Наравно, име са основом вук- присутно је најстаријем српском именослову, али, како показује досадашња грађа, није фреквентно. О ширењу овог имена кроз 15. вијек, као и различитој територијалној распрострањености, илустративно говори грађа коју износи за зетко-хумско-рашко подручје Митра Пешикан из које се види да су имена од ове основе распрострањенија ка западу српске језичке области него на истоку у испитиваној грађи, али је за цијело подручје карактеристичан пораст броја примјера од основе вук у току само неколико деценија (најчешће је по Старој Црној Гори, потом долазе Пива, Дробњак, Средње Полимље, Плав и Гусиње), али је за цијело подручје карактеристичан пораст броја примјера од основе вук у току само неколико деценија. „Док је у узорку из ДХ заступљена са само 5 потврда (Влкослав 3 и Влкоје 2), дотле се у узорцима из СК сам основни облик Вук јавља 64 пута, а заједно са бројним изведеницама достиже око 22% пописаних. Видели смо и у другим зонама да је ова основа веома заступљена, па се намеће мисао да је то условљено ширењем неког народног веровања, ваљда у заштитну моћ имена“ (Пешикан 1983, 90). „Пада у очи смањен удео основе Вук- на истоку области (горња Метохија, Ј. С), где се она не одржава на другом месту по учесталости,

него је престижу поједина несловенска имена – Јован, Никола, Ступан (Pešikan 1983: 90).

Име са основом вук- присутно је најстаријем српском именослову, али, како показује досадашња грађа, није фреквентно. Дакле, име од основе вук- нарочито се шири од 16. вијека, од тог периода се шири и име Сава. Све ово, према нашем мишљењу, може бити условљено спаљивањем моштију Светог Саве што је допринијело још већој везаности Срба за Светог Саву.

Сложена имена у нашим поменица, која у првом дијелу имају Вук-: Вукослав / Вукосав, Вукобрат, Вукдраг, Вудраг, Вугдраг, Вукодараг, Вуквоја, Вуковоје, Вукмир, Вуквоја, Вукосава / Вукослава.

Нафреквентније је самотворно име Вук (забиљежено са 30 примејра у Пивском поменику, 70 у Поменику Хоче, 142 Морачком.

Имена изведена од основе вук-: Вуко, Вуксан / Вухсан, Вукашин, Вукадин, Вукаило / Вукајло / Вукајило, Вукша, Вукела / Вукел, Вуксо, Вукос, Вукно, Вукоља / Вукољ, Вукић, Вукман, Вукоман, Вукота, Вукамин, Вукан, Вукоје, Вукац, Вуки, Вукаљ / Вукахљ, Вукало, Вукета, Вукуља, Вука, Вукана, Вукава, Вућа;

Имена изведена од хип. вуч-: Вуча, Вучо, Вучко, Вучић / Вучич, Вучина / Вучхина Вухчина, Вучела, Вучета, Вучур, Вучен, Вучица;

Имена изведена од вућ-: Вућић, Вућета; потом од хип. вуј-: Вуја, Вујо, Вујија, Вујин, Вујина, Вујан, Вујица, Вујка, Вујко / Вујика, Вујчета, Вујче, Вујат, Вујча, Вујло / Вујил, Вујила, Вујул, Вујша, Вујадин, Вујкила, Вујкило / Вујкил, Вујана, Вујуна, Вујмил / Вујмило, Вујмир / Вујимир / Вуимир;

Имена изведена од вул-, вуш-, вуц-: Вуле, Вулета, Вулић, Вулек, Вулко, Вулин, Вулба; Вушин, Вушина, Вушо, Вуша, Вушица; Вуцо, Вуца.

Број имена по „вуку“ још није коначан у српском историјском именослову. Имена која постоје у Речнику личних имена код Срба (Грковић 1973), а нема их у нашим поменицима, садржи још 61. лично име:

Вукалица, Виканаш, Вукас, Вукач, Вукаш, Вукеша, Вукен, Вукица, Вукмил / Вукмило, Вукобрад, Вукобрз, Вукојица, Вукајло, Вуколај, Вукомил, Вукомир, Вукоња, Вукуша, Вукаћ, Вукославац, Вукош, Вуксанче, Вукча / Вукче / Вучко,

Вукшин; Вучај, Вучак, Вучан, Вучевина, Вучемил, Вученко, Вучерина, Вучија, Вучислав, Вучиц, Вучоје, Вучоња; Вуша, Вушан, Вушур; Вујасин, Вујац, Вујач, Вујачко, Вујаш, Вујашин, Вујашко, Вујета, Вујиско, Вујислав, Вујић, Вујиша, Вујош / Вујоша, Вујчин / Вујчина; Вулак, Вулаш, Вула, Вулица, Вулче.

Међутим, и у овим, нама испитиваним поменицима, велики је број имена којих нема у Речнику (Грковић 1973), регистрована су чак 44 нова имена.

6. У српском именованом кроз све вријеме широко су заступљена и чувана лична имена која у основи имају називе биљака и животиња, а ова имена су, као християнизована, била широко прихваћена у српској православној цркви. Импозантан је број различитих имена која у свом саставу садрже вук-, а и фреквенција ових имена је велика, нарочито имена Вук, и нарочито у Морачком поменику (142 примјера) гдје представља најфреквентније име. На ово је могла утицати велика упућеност на ову животињу, посебно у планинским крајевима, значај очувања стоке, али, прије свега, везивање вука за Србинова претка, а, потом, понајвише, због повезивања „вука“ са култом Светог Саве. Познато је колики је значај и поштовање имао Свети Сава код српског народа. Везивање за таквог свеца могло је да значи и жељу да се тиме вук „припитоми“, „умилостиви“, али и да Свети Сава помогне и заштити од свега, па и од вукова, и од опасности и глади.

Цитирана литература

Българска митология 1994: Българска митология. Енциклопедичен речник“, София.

Грковић 1983: Милица Грковић, Имена у Дечанским хрисовулама, Филозофски факултет у Новом Саду, Институт за јужнословенске језике, Нови Сад.

Гура 2005: Александар Гура, Символика животиња у словенској народној традицији, Београд.

Ђорђевић 1985: Тихомир Р. Ђорђевић, Зле очи у веровању Лужних Словена, Просвета, Београд.

Јовановић 1999: Гордана Јовановић, Деривација хришћанских имена у српским повељама и турским пописима, Осма југословенска ономастичка конференција и Други лингвистички скуп „Бошковићеви дани“, ЦАНУ 33, 11, Подгорица.

Караџић 1818: Вук Стефановић Караџић, Српски рјечник. Истолкован њемачким и латинским ријечима, сакупио га и на свијет издао Вук Стефановић, У Бечу.

Кулишић, Петровић, Пантелић 1970: Ш. Кулишић – П.Ж. Петровић – Н. Пантелић, Српски митолошки речник, Библиотека Синтеза – Нолит, Београд.

Лексикон 1999: Лексикон српског средњег века (приредили Сима Ђирковић и Раде Михалчић), Knowledge, Београд.

Маковски 2005: М. М. Маковский, Феномен табу в традициях и в языке Индоевропейцев (сущность, формы, развитие), Издательство КомКнига, Москва.

Милићевић 1984: Милан Ђ. Милићевић, Живот Срба селяка, Просвета, Београд.

Момировић – Васильев 1991: Петар Момировић – Љупка Васильев, Ђириличке рукописне књиге Цетињског манастира (XIV-XVIII вијек), Централна народна библиотека Црне Горе „Ђурђе Црнојевић“, Посебна издања, Књига 17, Цетиње.

Морачки поменик 2011: Манастир Морача, Светигора ИИУ Митрополије Црногорско-приморске, Београд – Цетиње.

Николић 2001: Видан Николић, О номенклатурним називима „негативних“ животиња као номинационим базама у српској топонимији (Етнолингвистички аспекти), Српски језик, VII/1-2, Београд.

Николић 2000: Вито Николић, С краја на крај заборав, ЦИД, Подгорица.

Панчић 1868: Јосиф Панчић, Ботаника, Београд.

Пејановић 2008: Ана Пејановић, Постоянные эпитеты как этнокультурные маркеры и их фразеологическая транспозиция, Филологические науки, Москва 6.

Петровић 1999: Сретен Петровић, Српска митологија. Систем српске митологије, I књига, Просвета Ниш.

Раденковић 1982: Љубинко Раденковић, Народне басме и бајања, Удружени издавачи: ИРО „ГРАДИНА“ Ниш, НИРО „ЈЕДИНСТВО“ Приштина, НРИО „СВЕТЛОСТ“ Крагујевац.

Речник 1967: Речник српскохрватског књижевног и народног језика, МС – МХ, Нови Сад, Загреб.

Толстој – Раденковић 2001: Словенска митологија. Енциклопедијски речник, Редактори: Светлана М. Толстој, Љубинко Раденковић, ZEPTEK BOOK WORLD, Београд.

Чајкановић 1920-1924: Веселин Чајкановић, Студије из српске религије и фолклора, Београд.

Чајкановић 1973: Веселин Чајкановић, Мит и религија код Срба, Приредио Војислав Ђурић, Српска књижевна задруга, Београд.

Чајкановић 1994/4: Веселин Чајкановић, Стара српска религија и митологија. Речник српских народних веровања о биљкама, Сабрана дела из српске религије и митологије, Књига четврта, Приредио Војислав Ђурић, СКЗ – БИГЗ – Просвета – Партенон, Београд.

Чајкановић 1994/5: Веселин Чајкановић, Стара српска религија и митологија, Сабрана дела из српске религије и митологије,

Књига пета, Приредио Војислав Ђурић, СКЗ – БИГЗ – Просвета – Партедон, Београд.

Chevalier – Gheerbrant 2003: J. Chevalier – A. Gheerbrant, Rječnik simbola. Mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi, Романов, Вања Лука.

Шћепановић 1997: Михаило Шћепановић, Именослов ваљевске Петнице, Институт за српски језик САНУ, Београд – Ваљево.

Даница М. БЛАГОЈЕВИЋ

О МАШИНСКОМ И ЉУДСКОМ ПРЕВОЂЕЊУ
КЊИЖЕВНОГ ТЕКСТА НА ПРИМЕРУ
АНАЛИЗЕ ПРЕВОДА ОДЛОМКА ИЗ
КИШОВОГ РОМАНА *РАНИ ЈАДИ*,
„*СЕРЕНАДА ЗА АНУ*“

У тексту се разматра проблем машинског превођења са српског на енглески језик. Кроз компарацију машинског и људског превођења указује се на недостатке који настају машинским превођењем. Анализа овог начина превођења урађена је на примеру превода одломка романа Данила Киша *Рани јади* „*Серенада за Ану*“.

Кључне речи: српски језик, енглески језик, машинско превођење, људско превођење, проза Данила Киша

Машинско превођење појавило се крајем педесетих и почетком шездесетих година прошлог века, са појавом усавршених електронских машина. Машинско превођење почива на претпоставци да се рачунар може програмирати за декодирање порука у једном језику и његово поновно кодирање у неком другом језику. Међутим, показало се да показало се да живи преводац успешно обавља многе операције за које је рачунар тешко програмирати. Највећи проблеми у машинском превођењу настају због вишестуког значења речи и услед разлика у реду речи код појединих језика.

О машинском превођењу има доста заблуда, углавном због непознавања начина компјутерског обрађивања података. Пре свега, рачунар је машина (може се рећи најмоћнија машина јер представља мозак машинског света) и сасвим је логично да њоме управља човек. Дакле, човек је тај који је учинио да таква машина постане неопходна у свим сферама живота: науци, техници, здравству, образовању и другим делатностима.

Према речима многих, без познавања рада на рачунару савремени човек није у потпуности писмен. Зато је будућност превођења нераскидиво повезана с развојем електронских медијума комуникације.

Ипак, рачунар прави грешке, а добар пример тога јесте машинско превођење. Овај начин превођења може бити од велике користи јер се откуцани текст преводи углавном дословно, али проблем настаје када је неопходно превести сложеније изразе, реченице, архаичне називе за које се тешко налази, или уопште и не постоји, одговарајући превод. Такође, у неком језику, као у српском, постоји седам падежа док у другим језицима то није случај. Тако се опет могу створити проблеми, јер смисао реченице не би био одговарајући када се машински преведе.

Серенада за АНУ

Чуо сам неки жагор под прозором и помислих да су дошли да убију мог оца. А онда је виолина довела све у сумњу и ослободила ме страха. Тај који је свирао под нашим прозором није био виртуоз, али је, очигледно, био заљубљен у моју сестру Ану. Виолина је имала глас скоро људски. Неко је, до ушију заљубљен у звезде, у моју сестру Ану, певао стидљиво, трудећи се да дâ свом гласу што већу мушкост и дубину. Ипак је то певање личило на шапутање:

Зашто је Господ створио љубав... Зашто су ноћи...

Онда Ана најзад пронађе шибице и ја је видех при тој светлости, као у магновењу, како стоји иза завесе, у белом. А када се вратила и поново легла, зачух како моја мајка, дирнута, скоро пословично рече:

"Ана, запамти то једном заувек. Када се неком држи подокница, онда треба запалити шибицу. То је знак отмене пажње."

Смирен мајчиним гласом, ја сам поново тонуо у сан као у шуму мириса, као у зелену ливаду.

Ујутро смо нашли у прозору гранчицу јабуковог цвета, сличну сребрној круни, и две-три разбуктале црвене руже. И још пре него што нас је (сутрадан у школи) питала учитељица: "Који је то магарац газио ноћас по башти", ја сам још ујутро, тако рећи по мирису, препознао цвеће из баште госпође Риго, јер ја сам везивао руже, подсецао јоргован.

Нисам хтео да кажем да је - судећи по гласу - тај магарцац што брсти руже био господин Фукс млађи, обућар, заљубљен крадом у моју сестру Ану.

Ана, реци, да ли сам све то измислио?

(Цвеће и мирисе.)

SERENADE FOR ANU

The passage from a novel by Danilo Kis Early Sorrows

I've heard some buzz under the window and moving šlih that they came to kill my father. Then the violin led all the doubts and freed me of fear. Who played under our window was not a virtuoso, but he obviously was in love with my sister Anne. The violin's voice was almost human. One is to the ears in love with the stars, to my sister Anne, sang timidly, trying to give his voice as more masculine and depth. But it looked like a paw singingthin:

Why did God create love ... Why did the night...

Then Ana finally found the matches and I saw in this light, as in a flash, standing behind the curtain, dressed in white. And when she came back and lay down again, I heard that my mother moved, almost proverbially said:

"Anne, remember this one forever. When holding a serenade, then observations should shed match. This is the noble character of attention. "

Mother's calm voice, I am in midnight sinking into sleep as into the forest smell, like a green meadow. morning we found a window in the branch of apple blossoms, similar to a silver crown, and two or three flared red rose. And before us (the next day at school) the teacher asked: "What the ass stomped night in the garden," I still am, so tell by the smell, recognized the flowers from the garden of Mrs. Rigo, because I tied roses, lilacs reminded.

I wanted to say that - judging by his voice - the donkey you browse roses, Mr. Fuchs was younger, shoemaker, secretly in love with my sister Anne.

Ana, say, if I was all of this?

(Flowers and odors.)

Serenade for Anne

(Excerpt from a novel by Danilo Kis, Rani Jadi)

I heard a murmur under the window and thought they came to kill my father.

Then, the violin cleared out my doubts and freed me from fear. The one who played under our window, was not a virtuoso, but obviously was in love with my sister Anne.

The violin's music sounded almost as a human voice. The one whose head was over heels of love, with the stars, with my sister Anne,

was singing timidly, and trying to give his voice as more masculine and depth. Nevertheless, it looked like whispering:

Why did God create love... Why did the night...

Then, Anne finally found the matches and I saw her under this light, as in a flash, how she stands behind the curtain, dressed in white. And when she came back and lay down again, I heard my mother, who was deeply touched, almost proverbially, saying:

“Anne, remember this, once and for all. The one for whom serenade is held, should light a match. This is a nice token of appreciation.”

In the morning, on our window, we found sprig of apple blossom, similar to a silver crown, and two or three flared red roses. And even before (the next day at school) the teacher asked us: “Who was the jackass that stomped last night in the garden”, I recognized, so to speak, even in the morning, flowers from Mrs. Rigo’s garden, because I tied roses, trimmed lilies.

I didn’t want to say that- judging by his voice- the ass who browsed the roses was Mr. Fuks junior, shoemaker, secretly in love with my sister Anne.

Anne, tell, did I feign all of this?

(Flowers and odors.)

Очигледно је да се приликом машинског превођења јављају многи проблеми који узрокују нејасан превод. У циљу анализе ових проблема, урадили смо компарацију текста машинског превода са текстом који смо самостално превели, како би дефинисали најчешће грешке машинског превођења.

Ако погледамо машински преведен одломак Серенада за Ану, можемо приметити неправилности већ у самом наслову. Видимо да га је рачунар превео као *Serenade for Anu*. У Енглеском језику постоје свега два падежа, те лично име остаје не промењено, док се у српском језику оно мења по падежима, али програм рачунара за превођење то не препознаје.

2) У српском језику постоји лични глаголски облик АОРИСТ или прошло свршено време које осликава радњу која се десила у прошлости (падох, урадох, сретох, урадисмо, урадисте итд.). У енглеском језику овај глаголски облик није у употреби па се зато и јавио проблем при машинском преводу речи помислих, која је потпуно погрешно машински преведена у *moving šlih*. Претпостављамо да је рачунар ову реч препознао као сложеницу, па је зато први део речи –пом (померати), преведен као *moving* (померати).

3) Then the violin led all the doubts and freed me of fear.

Ова реченица је резултат машински неправилног превођења, јер је изгубљен прави смисао тј. пренесено значење. Машин-

ски превод овакве реченице звучи: Онда је виолина довела све сумње и ослободила ме страха. Видимо да реченица нема смисла, да је контрадикторна. А онда је виолина довела све у сумњу и ослободила ме страха. Овако преведена реченица већ има смисла, а на енглеском би требала овако да звучи: *Then, the violin cleared out my doubts and freed me from fear.*

4) *Who* је у енглеском језику односна заменица, тј. односи се на реч коју модификује, тј. субјекат. У машински преведеној реченици *Who played under our window was not a virtuoso(...)*, ми не знамо о коме је реч јер је субјекат изостављен, па би превод на српском гласио: Који је свирао испод нашег прозора није био виртоуз(...). *Who* треба да се односи на субјекат који је због грешке у превођењу изостављен.

5) Виолина је имала глас скоро људски. Машински превод ове реченице гласи: *The violin's voice was almost human.* Видимо, да ју је програм превео дословно, од речи до речи. Смисао реченице је да је виолина тако лепу музику свирала, да се чинило као да човек заправо пева. Са друге стране, смисао компјутерски преведене реченице је да је глас виолине био као људски. Једини проблем овде може бити што виолина нема глас, већ производи музику (чија се лепота и вредност даље може приказати са безброј придева). Зато сам ову реченицу превела овако: *The violin's music sounded almost as a human voice.*

6) Посматрајмо ову реченицу- (...) до ушију заљубљен (...). Примећујемо да је ово пословична реченица, односи се на особу која је јако, потпуно, слепо заљубљена. У машинском превођењу наилазимо на проблем јер је текст дословно преведен, а заправо треба бити преведен као идиом. Очигледно да у програму за превођење нису убачене конфигурације за превођење истих па је резултат превођења: (...) *to the ears in love(...)*, а треба да гласи: (...) *head was over heels of love (...)*.

7) Грешка се десила при превођењу речи шапутање, коју је програм препознао као сложена реч која се састоји из речи шапу (од именице-шапа) и тање (компарација од придева- танко), те смо тако добили реч преведену као *raw singing thin* која би се буквално могла превести као шапа певајући танка што у суштини нема никаквог значења.

8) Реч дирнута, у овом случају, односи се на мајку која је емоционално дирнута гестом, којим овај младић изјављује љубав њеној ћерки. Програм машинског превођења ју превео

као померила (му mother moved) а на енглеском moved, зато што иста има више значења: измештен, премештен, померен, пренет итд. Правилан превод је deeply touched.

9) Ана, запамти то једном заувек. Када се неком држи подокница, онда треба запалити шибицу. То је знак отмене пажње. Након машинског превођења, гласи овако:

Anne, remember this one forever. When holding a serenade, then observations should shed – match. This is the noble character of attention. Прва реченица је правилно преведена иако се може употребити боља, устаљена фраза, као нпр. Anne, remember this, once and for all. Друга је узрочно-последична, и није правилно преведена, зато што нема смисла и граматички је погрешна. Оно што је ипак занимљиво је то да је архаичан израз подокница (када се неком држи подокница) машински правилно преведена и значи серенада. Дакле, програм је за овај назив имао одговарајућу конфигурацију.

Последични део реченице није правилно преведен и повезан са узрочним. Реч запалити је погрешно преведена јер је програм за превођење препознао само други део речи –лити (пролити) па закључујемо да ју је посматрао као сложену реч, тако машински превод гласи: shed – match. Правилан превод друге реченице би требао да гласи: The one for whom serenade is held, should light a match.

Трећа реченица, This is the noble character of attention, је такође погрешна јер знак пажње како се преводи, је устаљена фраза која не може бити буквално преведена као што ју је програм превео. Правилан превод треба да гласи: This is a nice token of appreciation. Реч character може, између осталог, значити знак, али дефинитивно не у овом контексту.

9) Смирен мајчиним гласом, ја сам поново тонуо у сан као у шуму мириса, као у зелену ливаду.

Машински преведена, реченица гласи овако: Mother's calm voice, I am in – midnight sinking into sleep as into the forest smell, like a green meadow. Ако би смо хтели овакву реченицу да преведемо, то би звучало: Мајчин миран глас, ја сам у поноћ тонући у сан као у шумски мирис, као зелена ливада. Ако се држимо шаблона Субјекат + Глагол + Објекат, онда донекле можемо да оправдамо то што је рачунар уместо превода, Смирен мајчиним гласом, дао превод Mother's calm voice. Међутим, цела ова реченица би требала да се односи на наставак ја сам поново тонуо у сан као у шуму мириса, као у зелену

ливаду. Рачунар је ту направио грешку па је превео као посебну реченицу, *I am in – midnight sinking into sleep as into the forest smell, like a green meadow.*

Међутим, ни она није правилно преведена. Програм је додао реч *midnight*, која иначе у тексту не постоји, а значи поноћ.

10) Ујутро смо нашли у прозору гранчицу јабуковог цвета, сличну сребрној круни, и две-три разбуктале црвене руже.

Програм је ову реченицу превео: *morning we found a window in the branch of apple blossoms, similar to a silver crown, and two or three flared red rose.* Буквалан превод машинског превода на наш језик би гласио овако: јутро ми смо нашли прозор у гранчици јабуковог цвета, сличну сребрној круни, и две-три разбуктале црвене руже.

Предлог за место - *In*, није преведен па самим тим и не стоји уз именицу *the morning*, што значи ујутро. Такође, уместо правилног, машински ревод је дао потпуно неправилан ред речи у реченици, грешка која се јавила и у претходном примеру, па уместо у прозору гранчица, ми смо добили прозор у гранчици.

11) И још пре него што нас је учитељица питала.. Правилан превод овог дела реченице треба да гласи: *And even before the teacher asked us...* Међутим, рачунар је исту превео као: *And before us the teacher asked..* У буквалном преводу ово гласи: И пре нас, учитељица је питала.

Именица *teacher*, значи учитељ, у овом случају учитељица јер у енглеском језику занимања људи се не мењају по роду (осим пар изузетака): зубар, певац, учитељ, као што је то случај у српском језику: зубарка, кројачица, учитељица.

12) Који је то магарац газио ноћас по башти? Правилан превод реченице би требао да гласи овако: *Who was the jackass that stomped the garden last night?* Употребили смо упитну реч да би смо добили одговор. *Who*, се преводи као *Ко*?

Компјутер је уместо ове упитне речи поставио реч *What*, што значи Шта? Тако машински превод гласи: *What the ass stomped night in the garden?* Када би смо ово превели, гласило би: Шта магарац газио ноћ у башти? Ова конструкција даје шту-ро,рогобатно значење.

13) (...) ја сам још ујутро, тако рећи по мирису, препознао цвеће из баште госпође Риго, јер ја сам везивао руже, под-

сецао јоргован. Овако гласи реченица у оригиналу на српском језику. Сада ћемо анализирати грешке које су се јавиле при машинском превођењу.

I still am, so tell by the smell, recognized the flowers from the garden of Mrs. Rigo, because I tied roses, lilacs reminded.

Можемо приметити да ју је програм превео дословце. Реченица је због таквог превода потпуно изгубила смисао. So tell, by the smell (прев. тако рећи, по мирису), не може бити буквално преведено као што је овде случај, јер за израз тако рећи, на нашем језику, постоји одговарајући и на енглеском језику и гласи: So to speak.

Програм за превођење такође није препознао реч подсецао (од глагола сећи), већ ју је препознао као подсећао (од глагола сећати се).

14) Нисам хтео да кажем да је - судећи по гласу - тај магарац што брсти руже био господин Фукс млађи, обућар, заљубљен крадом у моју сестру Ану. Овако гласи реченица у оригиналу а ми ћемо поново извршити анализу машинског превода исте.

I wanted to say that - judging by his voice - the donkey you browse roses, Mr. Fuchs was younger, shoemaker, secretly in love with my sister Anne.

Нисам хтео да кажем да је (...) – овај део реченице је дат у негацији, док ју је програм превео у потврдном облику - I wanted to say that (хтео сам да кажем).

Овој конструкцији фали негација глагола Did- Didn't (не учинисмо, нисмо учинили) између субјекта и главног глагола који је требао бити у инфинитиву без наставка –ed.

(...) the donkey you browse roses (...) - овај део реченице је без смисла (магарац ти газио руже), и то зато што је програм погрешно препознао односну заменицу Who (који), која се односи на магараца који је брстио руже.

15) Ана, реци, да ли сам све то измислио?

Машински превод звучи овако: Ana, say, if I was all of this? –Ана ,рецимо,ако сам све ово?

Правилан превод звучи овако: Anne, tell If made it up?

или

Anne, tell, did I feign all of this?

На крају, закључујемо опаском коју смо истакли на почетку: рачунар је машина која ће урадити све оно што је човек кадар да на јасан, прецизан начин формулише и објасни.

У области машинског превођења, то значи да је, пре свега, потребно изградити објективну, научну теорију превођења. То подразумева неопходност спајања теорије о функционисању човековог ума и језичког механизма с теоријом превођења. Ове параматре треба спојене формализовати, пренети на језик програмирања и унети у рачунар. Све док се ти услови не испуне, рачунар неће моћи ништа да пружи што би се могло назвати преводом у правом смислу речи.

Литература

Vasiljević Stokić, Đ. Tijana. Oblici i vrste prevođenja u istoriji prevodilaštva, Radovi Filozofskog fakulteta, 13 (2011), 743-747.

Daniel Weissbort and Astradur Eysteinnsson, Translation: theory and practice: a historical reader, Oxford: Oxford University Press, 2009.

Делић Јован, Књижевни погледи Данила Киша, Српско Сарајево: Завод за уџбенике, 2004.

Jovanović Mladen, O prevođenju: tehnika prevođenja: s prime-rima srpsko-engleskog i englesko-srpskog jezika, Beograd: Udruženje naučnih i stručnih prevodilaca Srbije, 2001.

Jovanović Mladen, O prevođenju naslova, Časopis Udruženja naučnih i stručnih prevodilaca Srbije, 4 br. 2 (1985), 23-35.

Jovanović Mladen, Tehnika prevođenja: praktični deo: priručnik za engleski jezik, Beograd: Zavod za udžbenike, 1991.

Киш Данило, Рани јади: за децу и осетљиве, Београд: Нолит, 1970.

Kiš Danilo, Rani jadi, Beograd: BIGZ, 1987.

Hlebec Boris, Prevodilačke tehnike i postupci, Beograd: EBG, 2009.

<http://recnik.krstarica.com/>

Вукашин БАЋОВИЋ:

Њејошев сиваралачки закон

Владо САЛАТИЋ.

Фантасично и реално у хармонији хаоса

Катарина КОСТИЋ:

Смех и њлач „смијешани најслађе се њију“

Ружица КОМАР:

Трајање за иденитетом у самоћи

из блаја насиља

Снежана ИВКОВИЋ:

Хитдох да кажем, ал не рекох

Вукашин БАЋОВИЋ

ЊЕГОШЕВ СТВАРАЛАЧКИ ЗАКОН

(Др Живко Ђурковић: *Деретић - Њеџош*, Никшић, 2013)

Живимо у времену када је потребније него икада до сада писати о најбољим научницима, а тиме и о најбољим дјелима.

Др Ђурковић, иначе његошолог и по вокацији професор српске књижевности, на синтетичан начин освјетљава Деретићево научно дјело, које својом грандиозношћу остаје као најчвршћи темељ будућим проучаваоцима књижевне историје, а посебно његошологије.

Ова студија је сва од оригиналности виђења, свјежине и научне озарености. Плијени је непосредност тумачења, напори да би се сагледали и реконструисали развојни путеви у односима научника Деретића и пјесника Његоша. Дакле, у књизи о којој је ријеч смјењују се научно образложена тумачења Његошевих дјела у студијама његошолога Јована Деретића. у структури Ђурковићеве књиге презентовано је више цјелина, међусобно прожетих и повезаних у широко виђење научне истине на једној страни и пјесничке умјетности, на другој.

У уводном дијелу је дат осврт на Деретићев плоносни рад и допринос у науци о српској књижевности доказујући "оно што је Скерлић остварио у изучавању српске књижевности на почетку двадесетог вијека, Деретић је плоносно наставио, проширио и продубио закључно са тим вијеком". Наравно, указао је да између њих постоји низ сличности, осјетних и разумљивих разлика. Ђурковић је своје истраживање усмјерио на Деретићев иманентни приступ Његошу и покушај да се на упоредну раван постави један историчар књижевности и највећи пјесник српског језика, тј. Деретић и Његош. Истраживања су сврстана у двије главне цјелине: *Деретић - Њеџошолог* и *Њеџошевим шрајом*.

У првој цјелини Ђурковић казује о главним Деретићевим дјелима о Његошу. Ријеч је о *Композицији Горској вијенца*, дјелу које је настало као Деретићева докторска дисертација, коју је одбранио на Филолошком факултету у Београду 1966. године. Као што Ђурковић и наводи није ријеч само о књизи која је задовољила пропозиције докторске тезе, већ је у огромној литератури о Његошу била снажан изазов у изучавању укупног Његошевог дјела. Ђурковић аналитички говори научним поступцима дата у поглавља : *Генеза Горској вијенца*, *Структура Горској вијенца*, *Жанровска и социолошка типологија дјела*, као и завршно поглавље у овој цјелини који се односи на Деретићеву студију о истом дјелу под насловом *Пориреи књижевној дјела*. Кад је ријеч о генези дјела указано је на двије равни историјску и умјетничку. Историјска се односи на прве Његошеве пјесме, коју је С. Милутиновић објавио у својој *Пјеванији*, односно *Гласу Каменишака и Свободијага*, *Лијеку јаросиш турске* и *Олгалу српском*. Такође се Ђурковић осврће на Деретићев осмишљени прелазак на умјетничку раван, тј. умјетничку тенденцију која је довела до синтетичког обухвата у *Горском вијенцу*. Те умјетничке тенденције су евидентне и у *Лучи микрокозма*. А историчност је један веома важан чинилац *Горској вијенца* а епске пјесму су примарна карактеристика. Указано је на Деретићево навођење да је умјетност *Горској вијенца*, умјетност говора и разговора, која је произашла из говорне културе патријархалне Црне Горе.

Ђурковић је највише посветио *Структури Горској вијенца*, самим тим што је то поглавље и централни дио Деретићеве студије. Разумљиво, пошао је одреднице коју је Његош поставио - *историческо собишје*. Том структуралном одредницом дат је нови приступ у дјелу, супротан ранијим приступима, којима се тражила сижејна композиција, заснована на принципу фабуле. У главне структуралне чиниоце према Деретићу су: прозна саопштења, дијалози, монолози, пјесме, гноме, приче. Посебно је указано на дијалог поетско-драмског карактера који има наглашену функцију, а потом и на монолошку функцију. Односе се на три монолога владике Данила, двије бесједе игумана Стефана, реплика Вука Мићуновића на први монолог владике Данила, те пјесма првог кола. Осим ових структуралних чинилаца значајан је ауторов однос према ликовима и идејама који поспјешују развојни ток дјела.

Поглавље *Жанровска и социолошка типологија дјела* односи се на припадност дјел а одређеном жанру и његова друштвена функција. Важно је Деретићево закључивање да *Горски вијенац* уједињује све књижевне родове и врсте и *представља енциклопедијску структуру поезије*.

У *Пориреиу књижевној дјела* синхронизовано је приказана Деретићева сопствена подјела; поред четири цјелине и *Посветиа праху оца Србије*.

У поглављу *Лажни цар Шћеиан Мали* сагледан је ауторов однос према Његошевој идеји о неугаслој слободи у Црној Гори. Наиме, тема *Шћеиана Малој* је више драмска, у њој је тематски интерес помјерен са спољашњег на унутрашњи план црногорске историје. Ту игуман Теодосије Мркојевић избија у први план, али је носилац радње црногорски народ суочен са самим собом и многим спољним факторима.

У другом поглављу (Његошевим трагом) Ђурковић је показао све спољне и унутрашње релације које повезују Његошево и Деретићево дјело, захваљујући томе што је Деретић сљедовао стваралачки закон. Наиме, тај стваралачки закон Деретић открива и детаљно разрађује у главном Његошевом дјелу, свдећи на димензију *искре*, људску мисао, националну слободу, поезију. Деретић је као научник прво регистровао Његошев поглед на устројство планете земље и читавог космоса и утврдио да је израз *искра* најфреквентнији израз у том закону. Познато је да је Његош намјеравао да *Горски вијенац* назове *Искром*, будући да је предмет спјева у функцији искре слободу у Црној Гори.

Ђурковић каже "Зато ће тај закон постати Деретићев постулатив у изучавању цјелокупне српске књижевности. Такође се посебно осврнуо на Деретићева сазнања о значају и улози усмене књижевности. Наиме, Његош је захваљујући усменој књижевности постигао аутохтоност свог стваралачког проседеа и први је научник који је усмену књижевност интегрисао у одговарајуће периоде историјског хода. Тиме је наша своје заслужено мјесто између старе и нове књижевности.

Говорећи о историчности усмене књижевности, сажето се осврнуо на Деретићево сагледавање овог широког подручја гдје каже: "Историја битно одређује и најважнију врсту усмене књижевности, јуначку пјесму", као и то да "наша стара књижевност и наша јуначка епика имају исти предмет, а тај предмет је српска историја.

Такође је посветио посебно поглавље о критичкој литератури и сажетку сазнања о Његошеву пјесништву. Ријеч је заправо о појединим критичарима који се нијесу начелно слагали са *Композицијом Горској вијенца*. Деретић се осврнуо на заблуде оних критичара који су безуспјешно покушавали да одреде композицију спјева. Деретић је полемисао и са Ристом Драгићевићем, који је приређујући *Горски вијенац* за штампу, непотребно мијењао распоред неких сцена и са Радованом Зоговићем који није схватио особеност одређених ликова у спјеву.

У завршном поглављу Ђурковић говори о истраживачком односу између најпознатијег историчара српске књижевности Јована Деретића и највећег пјесника те књижевности. Зато и каже *да је Деретић његошолог усаглашен са Деретићем историчарем српске књижевности*.

То је и за његошлога Ђурковића била најбоља потврда да ова два ствараоца - Деретић и Његош - постави на упоредну раван и да дође до релевантних показатеља о оба ствараоца.

У Прилозима су дата четири ранија рада о Деретићевом истраживачком дјелу која су такође у функцији ове компаративне паралеле.

Др Ђурковић је и овом књигом објединио више значајну књижевну дјелатност која је увијек савремена и живи у научној јавности. А свим проучаваоцима његошологије остаће као значајно и синтетичко дјело у науци о српској књижевности.

Владо САЛАТИЋ

ФАНТАСТИЧНО И РЕАЛНО У ХАРМОНИЈИ ХАОСА

(О књигама Живка Јањића)

Свака права уметност „жели“ да побегне од стварности, у крајњем циљу од задатог живота, али на крају постаје најсуптилнији његов дио. То је магичност којом зрачи свако велико дело тог надареног слоја људи. Велики ствараоци су одувек реалност сматрали „вулгарном досадом“ и стидљиво је увлачили у свој депо надарености, обликујући је у разним формама и такву пуштали да на „слободном тржишту“ налази своје потрошаче. Сва велика умјетничка дјела својом енергијом дјелују опојно.

Музика, сликарство, књижевност и архитектура као дјелатности личе на неоткривену заразу, од које се човјек не жели лијечити. Један, треба смјело рећи, и једини Херцеговац који посједује дар, далеко изнад просјечности, да се поменути дјеланостима упоредо и успјешно бави више од 60 година. Фасцинира вредноћа свих његових умијећа. Веома је тешко, нама који се упознајемо са његовим дјелима, да дамо приоритетно мјесто његовим даровитостима. Тај изузетни стваралац је Живко Јањић, рођен у Билећи, стално настањен у Херцег Новом.

Овог Билећанина оплемењила је музика у раном дјетинству, када је и био запажен као веома надарен и талентован. Тако рано опијен тајнама музичке недокучивости, определијело га је да се, самостално и уз малу помоћ са стране, уздигне до непрепознатљивости свога индивидуа. Сликарство му је надоградња даровитог музичког талента, што му је помогло да се у овој умјетности оствари изнад општег очекивања.

Архитектура, умјетност форми и облика и још више од тога, опредјељује га као егзистенцијални позив и професија. Са потврђеним способностима, успјешност му је и овдје загарантована. Докле ће овај, човјек свестраности, изазивати и себе и околину гдје је крај изненађењима? Као јака грмљавина

која подуже траје, Живко Јањић тестира своје умјетничке дамаре у писаној форми, прича и романа, сврставају га у познатији ред изузетних и оригиналних списатеља некадашње велике земље, коју су скраћивали знани и незнани што се истакнуто запажа у његовим дјелима. О стварним вриједностима Јањићевих књижевних дјела, говоре и пишу своје анализе, професионални историчари књижевности и критичари. Наша намјера није у том домену, већ приказ импресије која дјелује на читаоца. У свим његовим дјелима, од прве странице, „сможди“ вас стварно и нестварно у исти мах, љубав и мржња, срећа и несрећа, туга и жалост и све то заједно, својом умјешношћу и неограниченом енергијом маште, остварује склад од тог хаоса, па даље у невјероватну хармонију.

Ако је музика краљица умјетности, посебно она коју зовемо класичном, онда је и Јањић „Мали Принц“ те универзалне музичке добротe. Све је код њега прожето музичком енергијом, иако има и другачијих сила које дјелују „убитачно“ док читате његова умовања. Машта му је врх свих достигнућа, она је предуслов његовом добром дјелу. Пођемо ли од књиге „ЗЕМЉА ХЕРЦЕГОВА“, сваки дамар нашег бића почиње да трепери јер смо рођени у тој тврдњи, на камену кога писац уздиже до обожавања, али и благо претјерује о „надмоћности“ рођених у Старој, Новој или Никаквој Херцеговини. Сам писац препоручује читање ове књиге духовито и хуморно: „Једним оком пратити слику, другим текст. Ако посједуете треће око, читање излишно. Бити Херцеговац или не бити. Вјеровати или не. Читање је могуће одложити и за Онај Свијет...“

Књигу је писац подијелио на периоде, укупно девет и један повратни, и пет кругова. Простор нам не дозвољава да износимо више детаља и утисака о овој занимљивој и поучној књизи. Она је реалистична и утопијска у исти мах, па је једини начин да је прочитате и додирнете је својим чулима, и тиме потврдите или негирате њен сложен и занимљив садржај. Да ли је Јањићева књига „ЦРНА УДОВИЦА“ у свему слична, по садржају и наслову? Упоређивање је могуће и није обавезујуће. Овдје је све подређено човјеку, његовој земаљској привремености, судњем дану и „Црном Сунцу“, смјењују се монолози, дијалози, пороци, гатања, лажи, сумњиве истине, илузије и много шта друго. Дјелује збуњујуће, има кретања и застајкивања, ходања у мјесту и бајања о будућности. Вјешто

склопљено и угурано у „Врзино коло“, прожето хумором и фином музичком „тишином“, коју сви учесници осјећају, али је довољно не разумију. Херцегополис, Човјек са четири прста, Свјетлећи отров, су поглавља књиге и десетине ликова чине је узбудљивом до заноса, али и напорном за поимање неуког читаоца. Провоцира тананом противречношћу. Као и свака удовица уједа, „безболно“ да би се задржали до краја. Не плашите се њене блискости. Приче у књизи су смишљено и интимно заједљиве, гдје и писац учествује скривен са својим „другим“ егом. Дирљиво и са посљедицама по Земљане и Космос. Сањање ће помоћи бољем разумијевању недореченог. Под насловом Јањићеве књиге „Влашићи“ није сакривено ни вријеме ни простор, ни људске судбине, ни љубав, ни мржња, ни центар страшне ратне драме, личне и колективне несреће, пријеког погледа и вијековима нерашчишћених односа свих народа бивше велике земље, посебно несрећне и мржњом огрнуте Босне. Писац „отворених карата“ покушава да на слабој и трулој основи, провуче нешто здравију потку да би изаткао платно које би личило бар на половно. Не успијева и поред добре воље да слиједи идеју даљег заједништва. Босански лонац је одслужио своје, а ни „Босанска шоља“ преврнута за читање знакова, не даје наду бољој сутрашњици, ма колико је пута превртали. Земљотрес је погодио центар усуда. Они који воле авантуре, гдје се преплићу борбе вампира, вилењака, заборављених митских божанстава и других чудовишта, чине на крају топлу људску причу о тим нељудским створењима отуђеним од свога творца.

Јањићева иронија и хумор су веома истањени, што им омогућава пишчев таленат да се дође доfino изаткане реченице. Разборитост мисли и раскош у маштању, главне су каријатиде његовог укупног књижевног дјела.

Писац наставља да у катастар своје духовне и интелектуалне својине укњижи, није нереално рећи, своје капитално дјело „НЕДОВРШЕНИ ХРАМ“, којег вијековима граде многи неимари али не успијевају да га заврше до краја, остављајући будућим градитељима да наставе градњу ако им вријеме не утекне. Од памтиввијека су подијељени неимари храма на двије лозе, осам женских и јачих и седам мушких некоћ слабијих. Какав је то само пројекат, какав материјал од мушког и женског камена, што храму дају изабрану величанственост и са

спољне и са унутрашње стране. Вријеме му је највећа тајновитост.

Храм је симбол око кога су се сплели сви догађаји, свјесног и несвјесног, реалног и виртуелног, од морских тамнина до космичке маглине и човјекове коначности. Какво „расуло“ појава и појмова, „живог и оронулог“ времена и простора, разлика између женских и мушких прича и тако „удробљено“ чува као вјечити стожер љубав без које је све друго ништавно. Овдје се потврђује да су супротности једине у стању да својим енергијама остваре цјеловитост и хармонију у сударима појмљивог и митског.

Јунаци у овој причи комуницирају на слијепо, додиром, бојом, тишином, звиждуком, вриском и свим чулима. Ако има неспоразума ту су љепота и љубав да то измире. Овдје умјетност, наука, филозофија, илузија, пророчанство, опскурна стварност и космички недоглед се претварају у симфонију. Градитељи храма генерацијски теже савршенству које им привидно измиче, али не одустају да га оплемењују духовним и стваралачким идејама. Љубав и камен дају храму чврстину и трајност. Понављање истости није дозвољено.

Одувијек су путовања била чежња човјека, али многа неостварена. Ево јединствене прилике да се нађете у мјестима о којима се сања широм земљиног пространства и васионских удаљености. Све то, и још више, доживјећете читајући Јањићеве приче и романие гдје се Исток и Запад поздрављају као пријатељи иако је њихова нетрпеливост вијековима нечовјечна и трагична. Путоваћете морима и по облацима да би стигли на неку другу планету, али ћете се враћати у „центар усуда“ у коме вјечни земљотрес траје, рушећи људе, вјере и народе, гдје је ђаво увијек црњи, гдје се с љубављу мрзи и гдје вријеме различито мјере, гдје грло није за пјесму ни врат за украсну кравату. СА-РАЈЕТНИК, центар кога је земљотрес раскорачио и гдје се само мртви земљани воле. Телескоп је давно постављен у Билећи гдје се и сада налази, а писац све виђено, записао и објавио. Из овог мјеста је све кренуло у непознато а враћа се у сјећањима.

Овдје се суочавају блиско и далеко. Дјелимично се оцртава разумјевање као будућност сваког људског а могућег сагласја. У романима Жике Јањића снажно „бије“ мисао и машта, све некако заводи и тумачи што је специфично а и једноставно, чинећи писца успјешнијим од очекиваног умијећа и

успјеха. Неподмитљив је Ж. Јањић када „слика“ суровост живљења, било прошлу или садашњу у којој је човјек „стуб“ и похвале и покуде.

Ови романи задржавају једноставне величине што их чини супериорним у приступу човјеку и животу уопште.

Ако прочитате ова дјела бићете дражи и ближи себи.

Д.Ч. петак, 1. април 2004.

ПОВОДИ

страница 11

УНИВЕРЗИТЕТСКА ПЕТИЦИЈА ПРОТИВ ПРОМЈЕНЕ СРПСКОГ ИМЕНА ЈЕЗИКУ ДО ЈУЧЕ СА 104 ПОТПИСА

Против Бацковићевог матерњег 57 доктора наука

РЕКЛИ СУ ДА
САЧЕКАМ МАЛО...
ШКОЛА

• Међу потписницима су овогласни добитници државне награде „Октона“ проф.др Жарко Павићевић и члан Сабора за опште образовање Црне Горе др Борко Вујчић, 24 магистара и 23 асистента запослени на Универзитету

Стјурваши:
Студенти опет
преварени

Овај уреднички садржај је издат у складу са општом политиком издавања у часопису „Слово“.

Потписници петиције

Потписници петиције су др Богољуб Шијаковић, Душан Крдуновић, др Борис Брајовић, Гордана Крдуновић, Драган Бојовић, Весна Шијаковић, Срђан Мараш, Радисав Маројевић, проф.др Радосв Булатовић, проф.др Драган Копривица, проф.др Слободан Вујошевић, др Радоје Головић, мр Миливоје Радојевић, Милена Гарчевић, проф.др Биљана Зековић, др Радоје Шћепановић, проф.др Владета Радовић, др Ненад Кажичић, проф.др Радоје М. Остојић, Ранко Павићевић, доц.др Владимир Пешић, доц.др Емилија Ненезић, проф.др Војислав Новосел, мр Јелена Ракочевић, Драгана Милошевић, мр Саша Вујошевић, др Слободан Радонић, мр Драго Петровић, Божидар Самарџић, проф.др Миодраг Јовановић, мр Миомир Абовић, мр Маријана Церовић, Оксана Раичевић, мр Гордана Ђурковић, Весна Вукићевић, Наташа Кривокалић, Горан Ђеранић, мр Татјана Јововић, Нада Петковић, Ана Јањушевић, мр Будимир Алексић, др Новак Ражнатовић, др Јован Чађеновић, Сања Тодоровић, проф.др Радојка Вукчевић, Срђан Тадић, др Милош Вукићевић, др Ратко Р. Божовић, др Слободан Калезић, др Лидија Томић, др Јелица Стојановић, др Милорад Симуновић, др Саво Лау-

шевић, др Живко Ђурковић, мр Марко Дурутовић, др Веселин Јововић, др М.Дреџић, мр Драга Бојовић, мр Драгана Керкез, мр Мирослав Додеровић, мр Љиљана Вујадиновић, мр Видосава Остојић, Татјана Вујовић, мр Вукашин Влаховић, мр Анђелка Вукићевић, Рада Дамјановић, Ђорђе Маловић, мр Светлана Зечевић, др Вук Церовић, др Љубинка Милошевић, мр Ана Јаничић, Новак Радуловић, Васко Милатовић, мр Гојко Николић, др Страхиња Булајић, мр Владимир Божовић, доц.др Мара Шћепановић, др Борко Вујчић, доц.др Јана Ковијанић, доц.др Светлана Терзић, доц.др Мира Вучељић, доц.др Ивана Пићурић, мр Срђан Кадичић, доц.др Предраг Станишић, доц.др Стеван Шћепановић, мр Милан Лакићевић, проф.др Милета Р. Ивановић, проф.др Радан Дурковић, проф.др Славољуб Мијовић, мр Данило Мрдак, проф.др Вучић Дашић, др Здравко Вукчевић, проф.др Милосав Лаловић, проф.др Драган Филиповић, проф.др Миливоје Пурић, доц.др Борислав Чолаковић, др Александар Стаматовић, доц.др Марина Мијановић, проф.др Жарко Павићевић, доц.др Миленко Мосурић, др Љубомир Бјелјац, проф.др Благота Мркајић, др Невенка Антовић и др Јела Шушић.

Катарина КОСТИЋ

СМЕХ И ПЛАЧ

„СМИЈЕШАНИ НАЈСЛАЂЕ СЕ ПИЈУ“

(Лабуд Драгић: *Беле ноћи сивој сокола*, Службени гласник, Београд, 2013)

Знано је да се поезија чита другачије него проза. Стихови који се воле никада нису прочитани, ни дочитани. Безброј пута им се враћамо и сваки пут их читамо као први пут, доживљавајући их као нову сензацију, ново откриће. А када нам се догоди да на исти начин читамо и прозно дело, то је сложенији емотивни и мисаони процес и акумулира се друга врста осећаја при враћању на већ прочитано. Овде немам у виду прелепе пасаже из класичних прозних дела који маме меморију да их запише, уклеше неизбрисиво, па се догађа да их понављамо од школских дана до краја живота. Говорим о прозном делу у целисти, које на мене оставља такав утисак да имам потребу да му се враћам, отварам странице са исподвлаченим редовима и прочитавам са застајањем. Скоро на свакој страници књиге једна или више реченица ме заинтригирају на такав начин да се на њих надовезују асоцијације из мог сазнања. То асоцијативно читање, да га тако назовем, није местично, већ континуирано и константно. Одвија се паралелан процес. Док читам књигу, кристалишу се моја размишљања и сазнања о многим у роману описаним животним чињеницама и фрагментима, које сам сама искусила или учила у сасвим другим околностима, у другачијем окружењу и чак у другом виду, али без суштинске разлике. Таква веза између књижевног дела и његовог читаоца није сасвим неуобичајена, али ново је, бар за мене, то што је тај асоцијативан однос према овом роману веома сугестиван. Као да је аутор исплео невидљиву замку за свог читаоца да га увуче у свет књиге и ангажује га да буде истовремено бележник, учесник, критичар и судија свега наведеног, наслаганог и наталоженог у овом делу. А тога је заиста и превише.

Фундаментални преокрети, који су обележили ратни период деведесетих година прошлог века, оставили су трагове као од тектонског поремећаја на српској земљи: бројне пуко-тине, посеко-тине, малигна испупчења, аномалије, ишчашења, претумбације, померање, али у многим случајевима и брисање скале постојећих цивилизацијских норми. Тај ратни сценарио укомпонован је у општу цивилизацијску кризу, у њене савремене болести и еруптивне канцероидне експлозије. Драгићев роман доживљавамо као националну и светску трагикомедију са доминантним елементима гротеске, ироније, хумора, сатире и свим другим својствима врло препознатљивог књижевног поступка овог писца. Понекад је довољна и једна реченица да се укаже на њих као синдром сулудог времена То аутор веома ефикасно чини поређењем ратних ситуација у прошлости и садашњости. Већ на првој страни романа, кроз две реченице, огољен је и обесмишљен, због разлога због кога је вођен и начина како је вођен, последњи рат на српској територији: *„Уосџалом, сви који су ѿоинули заборављени су... У време мој деишињсџива није било џако. Хваљени су сви који су ѿоинули, а нарочиџо хероји који су дали живоиџ за Оџаџбину.”* И у другом делу реченице има ироније, али она произилази из суштинског хришћанског става према рату као греху и немоћи човекове да га нивелише, да га се ослободи у свом битисању.

Радња романа је смештена у послератни Београд, који читалац доживљава као бесконачан изложбени простор у коме су значајки распоређене све врсте људи, односно људско биће са сто лица: *„У сваком човеку се с променљивом снагом боре ратник, подвижник, ленштина, скитница, лупеж, коцкар... Прилика отвара двери пороцима.”*

Визуална сензација асоцира суштаствено на сликарска платна Даде Ђурића. Незауостављивост линије и облика на платну, протицање, преплитање, растакање, модификовање, распадање – адекватно је непрекидном метежу, сударању, рањавању, изобличењу, сурвавању, замирању и отрежњењу многобројних јунака на страницама романа. Притом сав тај метеж се одвија по неком значајки утврђеном редоследу, по коме је и најмањи детаљ слике, односно текста, стављен на право место, у правој форми. Преобиле садржаја распоређено је на фасцинантно привлачан и логичан начин.

Асоцијација на ликовно дело Даде Ђурића наметнула ми се још при читању претходних дела Лабуда Драгића, мож-

да најупечатљивије у вези прича „Пропаст колоније” и „Хајдуци”, из књиге „Срам у катедрали“. Спрега између ликовног дела Даде Ђурића и књижевног дела Лабуда Драгића је у успостављеној равнотежи између живота и смрти. Деформисана, расточена тела на платнима Ђурића, с једне стране, и физички и психички ишчашени, депресивни или лажно драгани јунаци романа „Беле ноћи сивог сокола”, захваљујући својој међусобној повезаности и зависности, узајамно се допуњују и остају у животу. Такви какви су, густо испуњавају сликарски, односно животни простор, он се не празни, на њему ври живот, немоћан, али постојан. Нема пустоши.

Овај роман, као и претходне Драгићеве књиге, доживљава се свим чулима, пре свега визуелно. Пред очима читаоца се покреће недогледно платно, по коме су појединци или групе људи расути у простору у маниру Бројгела, Боша, Далија, већ наведеног Даде Ђурића и других представника славне београдске сликарске групе „Медиала”, а понајвише Милића од Мачве због препознатљивости националног колорита. У универзалном оквиру проницања писца у човеково битисање, акценат је на специфичности људске судбине на родном простору, на српској земљи. Тај простор је пребогат, фасцинантан, немерљив по узносима, а још више по сурвавањима људског бића, окрутно реалан и алхемичан истовремено, захваљујући кристално јасном опредељењу аутора и његовој обдарености да прикаже свет у коме живи у свим његовим нијансама.

На покретној позорници, обилато декорисаној иронијом и гротеском, читалац се може водити до миле воље заједно са писцем (главним јунаком романа) мењајући расположење од громогласног смеха до арлекинске немоћне туге. Али, то је само први ниво читања ове књиге. Вишеслојност значења и тумачења појава неминовно допире до читаоца. Књига је испрена, проницљива критика савременог друштва. Врло је уочљива намера аутора да девијације, друштвене, социјалне и менталне, које оптерећују српску средину, угради у шири цивилизацијски оквир. Рат и послератни период мале земље као што је Србија само је много плодније тло него у мирнодопским условима да се накалеме најопакије цивилизацијске болести, као што су разне мондијалистичке моћне и морбидне организације, тајна друштва и верске секте. Нејако (без савезника), наивно (шунд и патолошка литература, лажни сјај), искрвављено (ратом измрцварено) и небрањено (успава-

но национално биће) српско тло стење, пуца, на многим местима постаје несрпско под теретом прекобројне белосветске немани: „Потпомогнуте изасланицима европског црног племства задуженог с масонским редом Лобања и кости, хрпиле су и кидисале кикоћући се и штекћући препознатљивим оглашавањем хијена. Потпомагаху их – Победоносни ветар Морије, Сионски мудраци, Принчеви насиља, Деветорица непознатих, Круг иницијата, коронати, илуминати, језуити, Међународни монетарни фонд, ПИ2, Међународни комитет спаса, ЦИА, Опус Деи, Витезови округлог стола, темплари... Форос фондација и Фондација Чини... Аненхерб-розенкројцери, Црни ред...”

Из странице у страницу читалац се истовремено и забавља и чело од бриге набора не одолевајући заразно привлачном карикирању друштвених болести и аномалија: политичкој неписмености и обманама, кукавичлуку, изгубљеним идеалима, грандоманији, лажном стандарду, лажном моралу, друштвеној хипокризији, титулирању, девалвирању академског статуса и додељивања књижевних награда, јуришању на ветрењаче у трци за славом и богаћењем, последњем крику сексуалне слободе и посве оригиналног статуса амазонке у условима рата и погубљених снова... Са романом „Беле ноћи сивог сокола” у руци читалац се разбашкари у друштву Сервантеса, Раблеа, Дантеа, Молијера, Маркеса, ипак понајвише Достојевског, Гогоља и Булгакова, па не може да обузда асоцијације које се као перле нижу једна за другом.

Колико асоцијација, тј. значења има, нпр. реченица: „Били су ту подруми дубоки и хладни и још се у њима није изливала канализација, што је био довољан предуслов за веру у општи напредак”. Каква рафинирана иронија, сјајан хумор, оштра критика социјалне таме, сарказам на заблуде, паролаштво, лажна обећања! Какви обрти у једној простопроширеној реченици!

Синдром малограђанина, означеног у књизи као „грађанин”, концепт је за читаву студију о грађанину (читај „малограђанину”) као специфичном паразиту, који највише долази до изражаја када треба да је најмање приметан. Чини ми се да су то јединствене странице у српској књижевности. Свака мисао на ту тему развија више асоцијација. Дубоко су на мене утицале и узнемириле ме реченице: „Није требало изазвати најјаче силе света. Требало је дати све што траже. Ако треба и

руку и ногу. И обе руке и обе ноге. И главу дати само да гуза остане епицентар грађанског бића... Грађанин хоће државу Грађанију која је као разграђен тор... Он верује да је свет засађен цвећем, да је питом и добар, али да то сем њега не види нико! Нарочито не ниткови и хуље. Зато је он ту да их поправи и усмери.”

Док сам читала, ројиле су се у мени асоцијације на временски период од пре двадесет година. Новодошли талас српске емиграције у Канади од 1991 – 2000. био је састављен углавном од професионалаца и технолошке интелигенције. Они су као папагаји понављали реченицу: „Хоћемо да живимо као сав нормални свет, а то нам је ускраћено у Србији”, да би онда сручили сав лични и мондијалистички гнев на јадну, немоћну Србијицу. Не само мени, већ многим старим емигрантима, то је парало уши.

За нас који живимо на северноамеричком континенту, посебно у Канади, неодољиву привлачност има пасус о понашању „грађанина” у складу са метеоролошким условима: „Ако метеоролошке службе осматрања примете три пахуљице како се приближавају граду, грађанин брзо седла свог љубимца, навлачи му одећу, покрива леђа, утопљава и на дугачким дизгинима креће у авантуру до суседног киоска. Само грађани – јавне личности наоружавају се најлонским кесама како би ревносно из мноштва фекалија њухом или духом осетили, а потом и пронашли свежи продукт свога љубимца и склонили га на одређено место.“ Идолатрија домаћих љубимаца традиционално је део енглеског и француског менталитета, њима је овакав хумор близак, а ми који смо се накалемили на њихово тло опонашамо их, опевавамо и стављамо у анегдоте. Али, ево доказа да је верна копија те староевропске приче умножена у великом броју примерака у балканским земљама. Разлог је познат: одсуство дијалога међу људима.

У вези појма „грађанин“ или „грађанин“, како га аутор романа „Беле ноћи сивог сокола“ приказује, моје размишљање је двосмерно. У српским условима, али и шире у европским, сасвим је адекватан појам „грађанин“, јер његова супротност је у малограђанском тумачењу сељак, геца, нееманциповани примитивац и томе слично. У америчком жаргону „грађанин“ значи понајвише „становник“, нико појам грађанина у данашње време не супроставља појму фармера у пежоративном смислу. Када се употреби, углавном има пози-

тивну, помало романтичну конотацију. Као друштвени слој фармери (ратари, земљорадници) изумиру. У Канади их је регистровано испод 7%. У суштини, становници Северне Америке се у својој историји никада нису тога стидели, нити су хтели да забораве своје ратарско (сељачко) порекло. У разним приликама се наводе речи Вилијама Џенингс Брајана (*William Jennings Bryen*), кандидата за америчког председника 1908. године (на тим изборима је победио Теодор Рузвелт): „Ако запоставимо село по градским улицама изнићи ће трава.”

Неко ко овде живи и пише на тему „грађанина“ оспе паљбу на медије, посебно Холивуд, који су највише нарушили традиционалан начин живота префорсираним култом индивидуалности. Дете од пет година важно каже родитељу: „Ја сам одлучио то и то...” Али, немају лековит рецепт како се извући из кризе, било да се индивидуа попне на трон успеха (условно речено, зависно од тога шта је успех), или да се стропошта на дно земаљског пакла.

На хиљаде страница, у штампи и књигама, објављено је на тему неспособности, себичлука, корупције, издаје, злоупотребе, залуђивања јавности отрцаним слоганом „Пут у Европу нема алтернативу”, као и о проиграном поверењу код народа српских влада, с једне стране, и наивности, дезоријентацији и националној успаваности народа, са друге. Ипак, оно што је на ту тему објављено на последње две стране романа „Беле ноћи сивог сокола” може да се уврсти у школску лектуру сатире и гротеске као књижевног жанра:

„Дошло је стани-пани. Не може се даље. Мора изумрети народ или Влада. Заједно не могу... Чим би изумрла Влада Народ би обукао коротно одело и пресвиснуо од туге. Зато је боље да Народ изумре одмах, а Влада ће се снаћи. Чим остане Влада сама имаћемо највећу стопу незапослености и највеће приходе по глави становника. Јер чланови Владе самим тим постају и становници, и грађани, и путници. Тако наша држава постиже највиши рејтинг. Јасно је отварају нам се сва врата и постајемо чланови Јуније. Чим одумре Народ решава се питање незапослених, пензионера, болесних, гладних и свега тога што штети угледу наше земље и кочи напредак. Чим остане сама Влада она може сигурним кораком у Будућност.”

Скоро да нема странице у роману која није алузија, пародија, сатира, критика на живот у окружењу аутора са асоцијативном паралелом деформације и болести цивилизације у

целости. Мислим стога да је немогуће ову књигу читати лежерно, из радозналости, забаве, или само због њене неоспорно аутентичне уметничке вредности. Она се чита са заостајањем, да би се размишљало о прочитаном.

Ружица КОМАР

ТРАГАЊЕ ЗА ИДЕНТИТЕТОМ У САМОЋИ ИЗ БЛАТА НАСИЉА

(Михајло Орловић: *Самац*, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2014)

У свијету умјетничке стварности из сложене нарације о отуђењу и апсурду, јунак романа „Самац“ Михајла Орловића трага за личним и друштвеним идентитетом у кругу балканског блата насиља, почетком трећег миленијума. Сходно наслову, у структури романа централни је лик човјек, странац сам себи и околини. Присилно је изабрао самоћу као могућност опстанка у сјећању и трагању наде о постојању хуманости. Страхуња Папак је име које сугерише и одражава основна психолошка стања страха. Потичу из дјетињства, од изгребаних кољена, из пада због неког и нечијег удара иза брда. Одрастањем, временом нарастају страхови и недоумице које поплочавају пут хаосу, до ситуације кад „Прогони ме моје друго ЈА“ (стр. 188).

На животној позорници, Страхуња разматра ко је и шта жели да јесте. Преплиће јаву и сан, прошлост и садашњост. Трага знак за доброту насупротив злу које у разним облицима насиља пријети из тмине прошлости. Одговори измичу, јер, можда, само „...и он је опсјена“ (стр. 188.) Име Страхуња Папак симболично-метафоричним значењима грана разуђену рефлексивност. Тумачи и означава дијелове суштинских психолошких стања. Међу њима су страх, снисходљивост, покушаји отпора и одбране од зла, амбиваленцију.

Мото романа назначавало зло које личи на нечију завјеру и сплетку, јуче, данас и сутра. Стога је побуњени а покорни јунак „тихи сапатник осаме“ (стр. 205). Са дистанце из самоће жели да открије и спозна све и онострани истине. Згражава се пред свакодневним свим и најбаналнијим облицима лажи. Опредјељење за самоћу је осуда и вид уточишта у коме налази

смисао трагајући повратак себи, из другог или трећег ЈА. Покушава да досегне осјећај слободе. Констатује : „...живот је мисао и ништа више. Она може да се сели, оваплоћује и шири као морска пјена у сваком мјесту и времену“(стр. 186.)

Страхиња пада, посрће и устаје, док се склања од људи, родбине и комшилука. Често се осјећа немоћно као ошамућена оса у чаши. Јер као самац је пошаст у сопственом отуђењу, у отуђењу околине и друштва. Као такав најчешћа је мета злу, у збиљи и шали. О узроцима тјескобе и неслободе, истиче: “Оно што највише притишће сваког од нас смо ми сами ...“(стр. 192).

У самоћи је наметнута воља и невоља. Из тока свијести, посебно је вишезначно његово опсервирање о моћи и немоћи подсвијести, која је „моћна ширина“ ,из које потиче страст, љубав, нагон за одржањем... .

“ Она нема својих закона. Дјелује мимо наших хтјења, чак и кад је несвјесно призовемо. Подсвијест не познаје вријеме ни границе...“(стр. 198.)

Од почетка до краја, у течној синтакси тока свијести вибрира глас свезнајућег наратора који продубљује слојевиту рефлексивност . У матрици приче функционишу разне ситуације, из непосредних асоцијација на аутентичне историјске догађаје и имена. На плану продубљивања рефлексивности дјелују и други ликови као :Тиодор Павић, лажни мртац и сликар, Слијепи Лазар који живи у сновима , Веља стражар са Голог отока, Растко односно Расим, студентика медицине, комшиница Дара, брижна тетка Пола, Пингвин и Симона. Сви ликови и детаљи складно граде и развијају слику о алармантном отуђењу. Нијансирају истицање мисли о људима огрезлим у лажи и заблуде. Мисаоност осуђује злоупотребу сваког и свачијег животног трена. Наглашава апсурд и трагику коцкања са дарованим животним треном, у личним и општим манипулацијама. Поруке упозоравају из продубљене драме појединца, који у самоћи тражи заклон и отпор злу.

Истовремено, Страхиња је трагичан и комичан. Самоћу доживљава као божји дар и привилегију одабраних, као гаранцију за слободу, и као страшну казну. Илустративне су фреквентне синтагме : “студена самоћа“, „горчина самоће“, „смрад самоће“, „задах самоће“, „у кавезу самоће“... У нетипичној фабули, током свијести, Страхиња дотиче праг подсви-

јести. Загазио је у шесту деценију, с тешким пртљагом горког ратног у поратно искуство.

У структури романа језички знаци и поступци ликова хармонично дјелују кроз осамнаест поглавља, симболично – метафоричних наслова. У јединственој композиционој цјелини, прво поглавље с насловом „Гријех грубе шале“ истовремено функционише као седамнаесто. Иза првог односно седамнаестог дијела настављају да теку догађаји са ивица фантастике и стварности у осамнаесто поглавље, симболичног наслова „Сјећање умара, а и декадентно је“. Разуђеност мисаоности сугерише да је садржај између првог и задњег дијела егзистентан и као облик сјећања, и то декадентног. Овај стилски поступак доприноси сажетости експресије о распетости у самоћи и отуђености. У сјећању се одвија живот који то јесте и није, слично у сну или јави. То подвлаче догађаји у мисаоности о злу, као грубој шали или сплетки .

На примјер, стварно као из шале или завјере, или из покорности, након двије деценије од рата, Страхиња Папак се нашао у санаторијуму, симболичног назива „Мјесечев сунцокрет“. Прије или послје мјесец дана у јави као из кошмара „у кавезу самоће“ креће се од свога самачког стана до канцеларије. Жели да о самоћи напише књигу и то не остварује. Разматра о нужности ћутања, “ћутање је крвоток самоће“(стр. 50). Варира мисаона питања о животу и смрти , на примјер: “Ти си сламка коју ће вјетар ускоро однијети на ђубриште“. Од почетка до краја романа тумачи гријех, осаму, коју је изабрао као спас како би се вратио себи. Илустративна је мисао : “Мој гријех је што се свијету никад не успротивих ...иако сам у њему видио похлепу, мржњу и безобзирност“ (стр. 10). Пита се да ли он испашта нечије гријехе. У збиљи, често му се чини да је човјек немоћан, као у игри жабице, која скакуће по бари. Ивицама кошмара, из буђења иде кроз тунел таме из прошлости у трен садашњости. Излази из санаторијума у ноћ. Прије мјесец дана, неке године у свом вијеку,

Страхиња се задесио у санаторијуму, или кавезу самоће игром моћне завјере зла. Ма колико се упињао да досегне снагу истине, у животној позорници царују заблуде, илузије, самообмане и обмане. Изнова, истиче : „Самац је ништа“ а да су снови једина радост. И самоћа се почиње туђити, уз шуштање листова ратног дневника. Страхиња Папак има саговорника који носи име Крпан. Крпан је лутак с којим разговара,

као са својим другим ЈА. Као да у дијалогу са лутком ублажава патњу од тјескобе због необјашњивог срама. Притиска га тежина пута на коме не може или не зна да стане на крај злу, које баца у незнађе. Елементи фантастике и криминалистичких тонова појачавају драматични ход јунака кроз замке страшила. Као неизбројиви људи по свјетским улицама, Страхиња Папак има сиви мантил и црни шешир. Страхиња сумња да су људи у сивим мантилима и црном шеширу потенцијалне или стварне убице. Оптужен је сиви мантил и црни шешир јавља се као лајт мотив од почетка до краја романа. Симблично наглашава опште човјеково отуђење. Хуманост и племенитост о којој Страхиња сања, губи се у перфидним манипулативним омчама општих и појединачних лажи. Из модерне структуре романа широко пулсирају поруке, које обавезују и упозоравају на размјере планетарног обезљуђења.

Из ноћи у дан, из самачког стана, Страхиња корача у негостољубиви свијет пријетећих тајни. Зна да га чека једини саговорник вјерни лутак Крпан. Због Крпана би опет ризиковао живот, као у рату кад га је спашавао одо ватрене пуцњаве. Често искрсавају слике и правила из такозване Седмице, то јест из ратног рова. У дијалогу са Крпаном, Страхиња игра шах. Гнуша се од сусрета са станарима зграде у којој живи. Као кривац за непостојећу кривицу, склања се кад чује кораке неког од станара. Заобилази сабласно досадни и радознали комшилук.

Након изласка из стационара „Мјесечев сунцокрет“, ако је то стационар за лијечење живих и мртвих лажних лудака као што је Тиодор Павић, стиже у други простор симболичног имена Штала. А, кад је, коначно, одлучио да зазвони на врата прве комшинице Даре, којој је сталне понуде за услуге одбијао, било је касно. Иза Дариних рамена појавио се гробар Марко, један од оних лажно проглашеним мртвим. Таман кад је Страхиња хтио да разговара са Даром, иако је знао да му се нудила по налогу Вељином, било је касно. Она неће моћи а ни требати да му поспреми стан. Дара га поздравља начином којим се опрашта од мртваца, који час прије зањаче као магарац.

Новелистички обрт на крају романа, из неуспјелог Страхињиног покушаја да се сретне са најближим човјеком из околине, поентира мјеру отуђености уопште. Против отуђености, посљедичног зла узалудна је али трајна Страхињина

побуна. Драматична је након што је Крпаног, свога лутка, деценијског саговорника, исјецка на комадиће, да му не би одузимао вријеме. Јер, онемугућавао му је корак у покушајима да се сретне и разговара са људима. Предухитрио је Страхињу гробар. Јер, “Страхиња је тихи и мирни побуњеник“ који је невјешт у опирању злу. Као да су му умртвљени инстинкти за снажнију игру самоодржања. У отпору злу, моћнију игру самоодржања посједује Кебра, из истоименог Орловићевог претходног романа.

Један и други лик жртве насиља јединствено се опире злу. Страхињин лик снажно упозорава на изопачености са животне позорнице, у Камијевским и Кафкијанским сценама. Из ратног у поратном добу морал мјере манипулатори, који су сами изманипулисани од невидљивих и мртвих моћника. Они се јављају у облику Веље стражара са Голог отока, или у облику Пингвина, наводног ратног злочинца који је проглашен мртвим а живо стоји уз Симону обучену у вјенчаницу. Симона је лик жене из Страхињине канцеларије и његова неостварена мисао. Знао је да сатима скривено ужива гледајући игру њених стопала испод канцеларијског стола.

Такође, посебно је вишезначан профил чувара реда и закона, полицајац Ерцег, који непрестано, и у заносу, фићука тактове Штраусовог валцера.

Мозаик лицемјерја, лажи, неморала и свеколиког зла обиљежава морбидност стараца Растка односно Расима, који седмично за услуге њежности плаћа плавокошу студентуцу медицине, од чега се она школује. У општој маскаради, лицемјерство пријети и захвата појаве у природи. Крлежијанска киша из блата добује по чулима. Не умива већ сипа вирусе лудила у чуђење. Трака питања без одговара мрси конце, и Страхиња варира мисао : “Све оно што ми се догађа посљедњи мјесец дана је опсјена, а можда и завјера.“(стр. 186.)

Мјесец, деценија у вијеку, изнова, одмотавају питања без одговора. Има ли ријеч од човјека човјеку? Гдје је ријеч узајамног поштовања и разумијевања? Страхиња трага гдје и кад је ријеч изгубила себе? Гдје је човјеково племенито лице нестало ако је постојало. Поставља се питање о трагици неразумијевања чаше пића наискап. “Само су стари Срби пили наискап. Данас их је све мање у свијету. Штета што их нико није разумио.“(стр. 180.)

Снежана ИВКОВИЋ

ХТЕДОХ ДА КАЖЕМ, АЛ' НЕ РЕКОХ

(О песничкој збирци Стојанке Раденовић Петковић, *Перформанс 2*)

При првом сусрету са новом збирком песама Стојанке Раденовић Петковић, падају нам у очи наслови као што су: Цифре, Лозинке, Матрице, Апсурд, Фејсбук, Кулирање, Патетика, Отуђење. Није ли то већ довољно да нам се наметне тематика овог новог поетског Перформанса, који нам тумачи неке нове појаве из света у коме се крећемо, или у коме смо затворени у тумачењу сопствене тење за спознајом?

Ова двојезична збирка песничких асоцијација на стварност, са нотом ирационалног, која је вишеслојна, виртуелна и надреална, а пре свега модерна, доноси нам размишљања о томе где је јединка у свему томе. Ка`ем јединка, јер нас технологија и мноштво информација којима смо обасути, претварају у безначајног конзумента, који је најпре радознао и очаран, а већ у следећем збуњен, исфрустриран и са осећајем још веће отуђености него икада пре. Па где је онда излаз из сфере ове стварности у којој се налазимо?

У том лавиринту се нашла наша песникиња, ухвативши се у коштац са истинама које нам, након тешких сукоба са самом собом и са светом око себе, саопштава храбро, скинувши маску са лица и душе, јасно и без улешавања. Толико је искрена, да нас баца час у очај, час у запањеност, а час у осећај дивљења пред оним што нам избрушено предаје на дар. И таман кад помислимо, да, то је оно што је имала да нам каже, изнова нас изненади својом синтагмом: Хтедох да кажм, ал' не рекох! И том реченицом нас изнова порази: она и даље не верује да је рекла све што је хтела, да све то што носи са собом никада нико није докучио и надасве, са осећајем да остаје сама и недовољна у тој недоречености.

Питам се: Није ли то последица страха од коначности, од неуслишене жеље за потврдом нашег постојања И непознањем онога што нам предстоји у будућности. Јер када бисмо

били сигурни да смо дали све што смо могли, да смо добили онолико колико смо очекивали, тог страха, верујем, не би било. Не бисмо имали потребу да се осврћемо, нити да се питамо шта је то чему стремимо. Не би било ни питања да ли ћемо следећег јутра, када сунце одскочи високо, отворити очи. Но, песникиња још једном надвладава тај страх тумачећи своје постојање пуким играњем улоге на позорници која јој је додељена, а у категорији нечега што називамо Време. Она каже:

У нашем перформансу кажемо
 То је наше и то је право време
 То је за нас добро време
 Наше време је боја страсти
 Јада, радости и незадовољства...
 Верујемо, време је безвремено
 И само од нас зависи да ли да га
 Употребимо, уштедимо, или изгубимо
 Чак и ако покушамо да смо
 Испред свог времена или мало иза
 Или га уопште немамо, то није важно
 Зато што време у које верујемо
 Не постоји као реалност, већ је само
 Невидљиви огртач нашег постојања.

Враћам се на стих: Зато што време у које верујемо... наша песникиња је искусна, а искуство доноси мудрост. Њој је сада јасно да постоји само оно у које верујемо! Њој, докле нас је довела у својој спознаји релативитета! Довела нас је до свог Кинеског зида са кога се види далеко иза и далеко испред, али се исто тако увек може ићи даље, само ако се верује у то! Питамо се да ли је ово: Оптимизам тренутка, или филозофија неуништивости?

У песми, Бед Гајс, песникиња је још конкретнија у својој знатижељи да разуме тај релативитет времена и постојања. Она каже:

Ја се у потаји питам
 Ко је овлашћен да одлучи
 Да ли смо добри или лоши људи
 И да ли ћемо ми живети или умрети
 У вртлогу светла на позорници данас.

У једној (по мени) од најбољих песама ове збирке, СВЕТ, песникиња повезује те две главне теме, бојазни да није рекла све што је хтела на својој позорници живота и друге о појму ВРЕМЕНА, она каже:

Још увек сам овде на позорници
Безгласна поражена и збуњена
Можда ми недостају праве речи
А можда ја већ поново мигрирам.

Онда када не верујемо да је време и место где се налазимо јединствено и дато да га живимо пуним плућима, јавља се тај осећај тескобе, осећај безнадежности, рађа се питање да ли смо то ми овде и сада само у пролазу? Да ли је овај Свет позорница на коју ступамо само на трен, а већ следећег нас тај свет не примећује, одбацује, као да нам даје до знања да смо непожељни и да играмо сасвим незнатну улогу. У таквим тренуцима недоумице, сумње и осећања поражености, песникиња не верује да је ово овде и сада њезино време у коме јој је дато да се исказе и остави свој печат.

Једна од тема овог перформанса је и песникињино освртање на шарену лажу технолошких новотарија, које, наводно, омогућују бољу комуникацију међу људима у времену које је готово немерљиво. У тим сферама, она је скоро старомодна, али не зато што те технолошке могућности не разуме, или не зна како да их користи. Не, она је старомодна, јер својим савременицима открива узалудност те нове игре која људе у ствари све више раздваја, него што их спаја. Тако је ТВ безнадежно разарајућа кутија, која стварност ратова, глади, несрећа и лажних идола приближава гледаоцу, али он од тога постаје још уплашенији, застрашенији и све се више удаљава од својих веровања. Јер ако кажеш да од програма очекујеш пријатност и осећај припадности, а не слепо апсорбовање и мерење са оним што видиш, онда си - старомодан:

Тзв. Фејсбук, обећава пријатељство са скоро непознатим, далеким људима, који су у овом времену доступни са својим сличицама, пејзажима, кратким порукама и ми радо заиграмо ту нову игру коју нам је неко непознат наметнуо. Но, ако пожелимо да из те игре изађемо и вратимо се нетакнуте душе у свој мир, онај ко нас је у игру увукао, не дозвољава нам то. Песникиња је више него озлојеђена због тога:

Лице моје ће бесциљно да кружи
Занавек по непознатим ИТ стазама

Нема те границе да обрише то кружење
Нема људи спремних да ми помогну
Да крочим назад у своју стварност.

И још једном, у тој жељи да кажемо још неказано, у тој жељи да се приближимо другим људима и тако остваримо потребу за љубављу и разумевањем, бивамо изиграни и остављени на позорници стварности, која нам не одговара, у којој губимо душу.

Понекад, када се песникиња помири са стварношћу онаквом каква јесте, без позорнице и без улоге скројене баш за њу, она се осети усамљеном и невољеном, и тада скоро са највним изразом лица жели да нам се пожали, као у песми ДОМ:

Али
Иако сам се надала
Нико ме ништа није питао
Свет се и даље тихо окреће
Дању и ноћу
Та питања су изгледа неважна
А и одговори су изгледа неважни

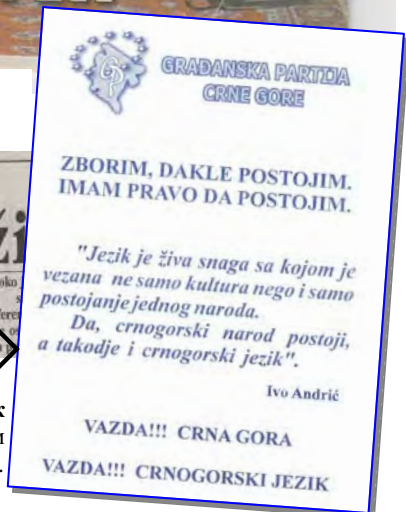

Примјери УБИЈАЊА истине од стране ДПС-SDP активиста

2004. Летак

којим су „запращивани“ ђаци по никшићким улицама из државног пољопривредног авиона.

Горан Ж. КОМАР

НОВОПРОНАЂЕНИ ЋИРИЛИЧНИ НАТПИСИ У ОКОЛИНИ
БИЛЕЋЕ И ГАЦКА
(Почетак 2014. године)

У питању су четири старија натписа који су везани за православна црквишта у околини Билеће и Гацка. Налажење ових натписа указује на могућност коју сам предвидио да ће у будућности у области источне Херцеговине бити евидентирано вишеструко већи број старих ћириличних натписа него је то било установљено до истраживања Ш. Бешлагића¹, М. Вега² и мојих³. Ови натписи леже или у портама разрушених православних цркава или у њиховој непосредној близини (натпис у Коравлици). На натписе су указали господа Милош Бошњак и Мико Перућица.

Портал цркве у Пријевору

Детаљ са надвратника црквишта у Пријевору

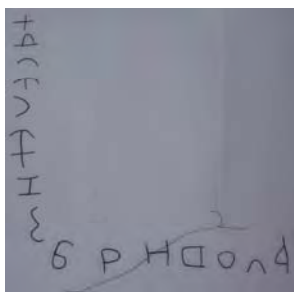
1. Споменик Обриволе

¹ Š. Bešliagić, Stećci, Sarajevo, 1971

² M. Vego, Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine, tomus I-IV, Sarajevo, 1962-1970

³ Г. Ж. Комар, Стари ћирилични натписи источне Херцеговине, Херцег Нови, 2014. Овај Зборник доноси велики број нових натписа.

Први натпис позициониран је на западном надглавном дијелу дебеле плоче која лежи у порти разрушене православне цркве села Пријевор у близини Билеће. Црква се према мјесном предању приписује ктитору Хасан-паши Преодојевићу. Будући да су очувани велики дјелови прочеља и олтарске апсиде може се установити да је црква грађена веома монументално уз употребу крупних блокова тесника у прочељу и врло прецизно са извођењем украсних детаља на довратницима и надвратнику портала који је смјештен на западној страни. Спада у херцеговачке црквене грађевине средње величине. У питању је једнобродни храм са полукружном апсидом управљеном Истоку и вјероватно два једноставна прозора. Часна трпеза је одбачена источно-сјевероисточно од апсиде у простор на коме се уочава један надглавни крст масивније израде. Окружена је старим гробљем састављеним од плоча грубље израде међу којима се издваја плоча на западном-сјеверозападном ободу некрополе која носи једноредни ћирилични натпис. Натпис је уклесан у горњу површину споменика читаве западне ивице и прве трећине јужне ивице. Димензије плоче су: 2,07 x 100 x 0,27 м.

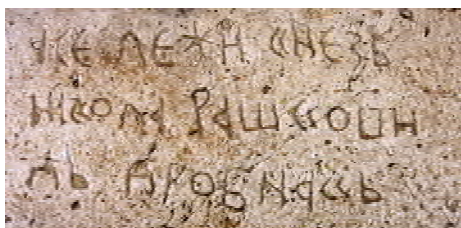

† А СЕ ЛЕЖИ СЪБРИВОЛА

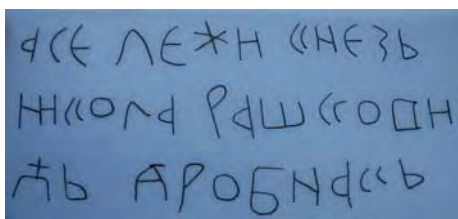
Како се види, натпис почиње знаком крста. Чува петнаест словних знакова уклесаних на начин уобичајен у 15. вијеку. Слово Ж је изведено једноставно, у форми равнокраког крста, а хоризонтална линија слова Е је продужена хоризонталним краком крста. Сусрећемо се и са квадратним словом В са дуктусима који су орјентисани удесно. Доста дубока пукотина пресијеца друго слово И, но то не омета његово сигурно препознавање, тим прије што је изведено попут претходног И са благо повијеном лијевом окомитом линијом. Име покојника свакако спада међу најнеобичнија на стећцима источне Херцеговине.

2. Споменик кнеза Николе Рашковића Дробњака

Други натпис се налази непосредно уз западни зид црквишта у Церници у Гацку. Цркву традиција одређује ктитору Јелени Сандаљевој, кћери Светога Кнеза Лазара. Унутрашња димензија цркве је: 10, 10 x 4, 90 м. У питању је средњовјековно гробље састављено од стећака и савремено српско гробље овог мјеста. Старо гробље је тешко оштећено ранијим интервенцијама, а највећа видљива штета учињена је ломљењем надгробне плоче са великим ћириличним натписом од које је сачуван само фрагмент са неколико завршних слова из четири реда. Занимљиво је да црква није имала врата на западном зиду, већ на јужном. Испред западног зида лежи пространа плоча у чијем сјеверном дијелу, уз дужу страну, лежи натпис кнеза Николе Рашковића Дробњака.

Снимак натписа 1. март 2014. године

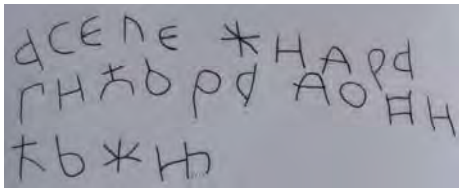
**А СЕ ЛЕЖИ КНЕЗЪ
НИКОЛА РАШКОВИ
ЋЪ ДРОБНАКЪ**

Приликом недавних откопавања црквишта пронађен је и нагробни крст димензија: 1, 16 x 0, 80 x 0, 16 м.

3. Споменик жупана Драгића Радовића

Трећи натпис лежи на падини оштрог нагиба јужно од цркве Светога Великомученика Георгија на Валу у селу Враћеновићи. У питању је плоча грубе израде која лежи у саставу мале некрополе састављене од двије плоче. На оној источној

нема натписа. Ширина плоче износи 0, 79 м, а дебљина 0, 20 м. Обје плоче су у највећем дијелу прекривене земљом. Предио је налази између Вала са црквом и Гречица и припада селу Коравлица (најужи локалитет: Зелени граб). Постоји обичај да се приликом изношења покојника из Коравлице на Вал, покојник на овоме мјесту спушта на земљу.

**А СЕ ЛЕЖИ ДРА
ГИЋ РАДОВИ
Ћ Ж[УПА]Њ**

Под самим Валом, у близини греде са црквом, лежи некропола стећака међу којима се величином издваја сандук смјештен најзападније димензија: 1, 43 x 0, 63 x 0, 46 м, као и крупнији сандук под самом црквом источно. У близини савременог гробља села Враћеновићи крај Мокрог Дола, у смјеру запада, по широком хрбату бријега, лежи јако пространа средњовјековна некропола састављена од великог броја плоча међу којима се виђају и доста простране плоче, затим споменици типа плоча у саставу гробних гомила, као и гробних гомила те гробница конструисаних као правоугаоне формације од грубог тесаника. Уочен је један полегли и поломљени украшени сандук у средишњем дијелу.

Поглед на Коравлицу са падине на којој лежи плоча са натписом жупана Драгића Радовића

Приликом овог истраживања пронађен је фрагмент натписа крај црквишта у билећком селу Заушје: (ДА СЕ ЗЪНА О..., као и већ поменути фрагмент изузетно прецизно клесаног вишередног натписа у црквишту у Церници.

Новопронађеним натписима који припадају 15. вијеку пружа се допринос познавању великог ћириличног писаног наслијеђа источне Херцеговине које се смјешта у доба обласних господара из куће Косача, нарочито Сандаља. Два натписа казују о титулисаним личностима, а посебно је важна појава жупана Радовића који се прикључује низу хумских жупана 15. вијека (у близини: жупан Крњо у цркви Св. Арх. Михаила у Аранђелову и жупан Медулин у Врхпољу у Љубомиру). На два натписа јављају се српска народна имена као да су у питању особе које припадају нашем времену.

Милорад П. РАДУСИНОВИЋ

ЈЕДНА ЗАБОРАВЉЕНА БИОГРАФИЈА ШЋЕПАНА МАЛОГ ИЗ 1866. ГОДИНЕ

Сажетак: Загонетна личност Шћепана Малог ни након два и по вијека није престала да интересује истраживаче. У разним записима савременика његова тајанствена личност није се могла разоткрити. У новије доба било је озбиљних покушаја да се Шћепан Мали идентификује као Јован Бољевић (Балевић), поријеклом из Братоножића. Он припада кругу необичних личности, вишеструко даровит, чак му је пошло за руком да се наметне у тјескобној црногорској средини и да прекине теократску владавину, за неколико година, цетињског владике Саве Петровића Његоша, отварајући пут свјетовној управи. Успио је да стекне углед и ван Црне Горе и окупи несложна, ратоборна племена у борби против завојевача и да сачува самосталност своје мале државе. Стога су се Турци, кад га војним акцијама нису срушили, послужили подмуклом уцјеном и митом. Пронашли су подесног атентатора помоћу кога су уклонили Шћепана Малог.

Од своје изненадне појаве у политичком животу Црне Горе 1767. године, кад је успио да међу гордим горштацима потисне побожног владика Саву Петровића Његоша, несклоног свјетовној владавини, Шћепан Мали је, промишљено, навукао мистерију око свог имена, изадајући се да је руски цар Петар Трећи, који је иначе убијен још 1762. године у дворском преврату.. То му није сметало да протура и друге верзије о свом поријеклу. Исто тако, Будванин Стјепан Зановић, такође авантуриста, знао је и након смрти Шћепана Малог да се представља као Шћепан Мали, као човјек који је преживио атентат, тврдећи да је измакао турској одмазди.¹⁾ У новије вријеме појавиле су се тврдње су да је Шћепан Мали заправо Јован

Стефанов Балевић (Баљевић) из Братоножића, за неке истраживаче је важио као први доктор философије код Срба, одбранивши докторску тезу у Њемачкој. Објављени су бројни извори и научни радови о Шћепану Малом, домаћег и страног поријекла, а истраживачи су стигли да поброје бројне радове и важније новинске чланке. Осим тога, појавило се много историјских извора и архивске грађе с намјером да се баца више свјетлости на овог пустолова који је за кратко вријеме стекао велику славу у Црној Гори и ван ње. Међутим, заборавило се на једну старију опширнију биографију из 1866. године, насталу читав вијек иза појаве Шћепана Малог, коју је објавио сарајевски „Босански вјестник“ у неколико бројева. Пошто се писац ове биографије није потписао, с великом вјероватноћом може се тврдити да потиче из пера предузимљивог Њемца Игњата Сопрона (1820, Нови Сад-1894, Земун), који се словио као његов издавач и уредник.²⁾ Новине су у току 1866-1867. излазиле сваког четвртка, као недјељник, у Сарајеву, у посљедњим годинама дуге турске владавине у Босни. Овај вриједни земушки штампар и културни прегалац, који је заузео достојно мјесто у културној историји Срба, као странац је с лакоћом прихватио Вукову ћирилицу и прије него што је ушла у службену употребу у Србији. Издавач је у поменутом сарајевском листу у рубрици „Поучне забаве“, у новембру и децембру 1866. године, објавио текст, под насловом „Шћепан Мали, кнез црногорски (1767-1770)“ и овакав наслов је задржао, у истоименој рубрици, и доцније у осталим наставцима.³⁾ Нисмо дирали у стил и језик аутора и издавача, одустајући од савремене интерпункције, како бисмо сачували дах минулог времена. Очигледно се Сопрон служио домаћим аустријским (њемачким), турским, млетачким и руским изворима да би описао прилике у Црној Гори и њеном окружењу, као и вријеме Шћепана Малог:

„Поучне забаве

Шћепан Мали, кнез црногорски (1767-1770)

С оне стране Котора, на боки јадранског мора, уздигле су се стијене небу под облаке; зелене мирте⁴⁾ на свакој главици, а изнад њих црни борови, раскриљују као неку црну завјесу над оном земљом, па кад им вјетар заљуља гране изгледа

као, да дух онијех гора својом руком завјесу покреће, којом је своју област застро. Уске путаћице тако, да се једва пјешак провлачити може покрај провалија и потока, воде у унутрашњост тијех стијена. Ову земљу зову њезини становници Црном гором, због њезинијех јела и борова, и због црнијех стијена.

Заиста, кажу они, кад је Бог брда по земљи сијао, продрије му се врећа баш кад је био изнад Црне горе. С врха Ловћена, који је снијегом до Јулија покривен, и као сребрна кула земљу надмашује, виде се на западу немирни таласи Јадранског мора, ђе један преко другога прескачу, на југу широко, мирно Скадарско језеро, и у њега улијећу валовите ријеке Зета и Морача⁵⁾, које 17. миља Црне Горе пролазе окићене врбама и јохама. Око обала овијех ријека види се по ђекоја кућа, гранати ораси и тополе листа сребренога, пођекоје мало село; све су зграде сламом покривене, од неотесана камена без креча озидане. Овђе има може бити сто тисућа људи, да живе. Они ћерају своју стоку на пашу у брда; а ђе језеро скадарско њихове границе заплускује, ту је највећа равница, коју они познају; ту сију кукурузе, који добријех година тако нарасту, да може кроз њих човјек на коњу пројахати, а да се не види!

И винограде саде Црногорци на брдима, између кућа роде им кртоле од год. 1786,⁶⁾ а у некијем нахијама роде им маслине и шипови.⁷⁾

Прије сто година небијаше та земља као сад. Као што су стијене, што су упорно к небу своје врхове уздигле, тако је и срце у Црногорцу дивље и снажно, тако му бијаше и живот. Родом је Славен, но не онако слаб и робујући, као рођак што на обалама Висле и Волге под тешкијем јармом спахија згученијех леђа за плугом иде,⁸⁾ него се одупро на дугу пушку, снажна је тјела и коштувава лица, био је и остаје муж слободан, сам на се ослањајући се.

На челу њихове државе бијаше владика, уједно митрополит и војвода, истом је руком благослов дијелио, којом зрна у прси непријатељске загонио, исто као војводе средњег вијека, носили су о ункашу и топузе. Премда владику народ нахије бира, опет је то достојанство на кући Петровића остало, која је од Турака из Херцеговине у Црну гору под Ловћен побјегла.⁹⁾ Да је владика тврду у себи основану власт имао, о томе нетреба ни мислити; његово је најпоузданије оружје против његовијех поданика била клетва, која је много радила, а њега је народ љубио и бојао га се.

За рјешавање великијех обштијех послова скупљао се је сабор на ливади пред цетињском црквом, ту им је разлагао владика своје мњење о нужности рата, или мира. Кад он свој говор сврши, подиже се велика вика међу препирујућијем се партијама. У њих су гласови јаки, чују се на четвртину миље, па најпослије кад их звоно на цркви опомене, да је вријеме да вика престане, сагну понизно главе, и чекају шта ће им владика рећи, па кад их овај за њихово мњење упита, одговарају“ Како ти хоћеш господару нека буде“, а иначе су горди и поносити, па би свако рекао, кад би до шта дошло: „Ја сам као и ти“.

Дане су проводили Црногорци учећи се с оружјем, и идући на грабеж, и чувајући стоку, вечери слушајући пјесне о јунаштву својих прађедова, ђедова, очева и браће и рођака, а вас терет живота био је на женама. Свијет с оне стране брегова презирао је он; преко језера скадарског живе његови од старине непријатељи; Арнаути граничили су с њиме на југу и сјеверу; плијенећи их, изазивали су они своје непријатеље, и никад немогаше ријеч „мир“ чути. Многи је Арнаутин погинуо крадући кукурузе црногорске. Црногорци као и Арнаути одсијецају главе убијенијех непријатеља и ките њима своје стијене и тврдиње. Још с већијем презирањем гледали су Црногорци на западној страни на друмове Котора; тамо су господарили племићи мљетачки у красном од кадифе одијелу, сплетке и пријеваре, небијаху им нимало мрске, па к томе још строги католици, и православнијем заклети непријатељи, а највише Црногорцима, које су лупежима и неваљалцима називали, али су им ови увијек у рату с Турцима снажна заграда били и чували им Далмацију. Одавна су се Црногорци борили само с пашама од Босне и Румелије. Често су Турци кроз долине њихове земље пролазили, на манастире нападали им, многа је породица при такијем пропастима вјеру пророка примила¹⁰⁾, да живот избави. Кад опасност прође, тада они, што су се на брдима јуначки борили, и вјеру одржали, у чему се често правијем мученицима примијенити могу, слазе у долине, и крвава борба заподијева се међу њима и превјеренијем. Обичај крвне освете, која је у Црној гори као и у Корзики и у Арапској, држао се је као свет, будући да је требало не само сроднике, него и вјеру отаца осветити.

Унутрашњи раздор и немоћ државе растијаше сваки дан; ту владици Данилу за руком изиђе, сајуз између Русије и

Црнегоре склопити. Обадва су ова народа, Руси и Црногорци, једне народности и једне вјере Славени, православни. Обадва су се ова народа у православној вјери утврдила, ово посвједочише Руси, кад Татари од Волге до Ладого завладаше, и Црногорци у непрестаној борби с Турцима. Обадва народа имају истијех од старине непријатеља. Руски цареви, као и црногорске владике тежили су, да Цариград освоје.¹¹⁾

Године 1711. поче Петар Велики рат против Порте.¹²⁾ Један Срб, Сава Владисављевић из Попова, руски генерал, предложи цару, да славенске народе у Турској обећањем и новцем на устанак подигне, а особито Црногорце.¹³⁾ С писмом на владикау и васколик брдски народ црногорски посла цар свога пуковника Михаила Милорадовића и Ивана Лукачевића у Црну гору. Владика пристаде одма на те планове и одма му паде на ум, да Босну и Херцеговину са својом земљом сједини, а далеко му се у будућности чињаше испуњење ријечи, којима је цар своје писмо завршио: „Турке ћемо у Арабистан проћерати, откуда су и дошли“. Но познато је, да Турци не уступаше, него цара Петра на Пруту обколише, и како сами шћели, мир закључише. У том уговору мира не би ни спомена о Црној Гори. И пуковник Милорадовић остави Црну гору, и у мјесто руске војске, дође турска, и љуто се освети Црној гори за нападаје на Албанију.¹⁴⁾ Међутим, ипак се је до тога дошло, да се Црна Гора од оно доба у Европи као држава броји. И народ црногорски осјети ово прикључење к Русији, те пјева још и сада пјесне о милосрђу и поможности цара Петра Великога. Русија прогласи Црну гору за слободну но од њезинијех царева зависну и владика Данило донесе из Петрограда десет хиљада рубаља за поправљање разрусенијех манастира, и сто осамдесет ордена, те их најбољијем јунацима раздијели. Такијех знакова царске милости виђеће путник многе у цетињској цркви. Тамо се стари рукописи на пергаменту са великијем печатом чувају, и на зидовима цркве, која са својих пет кубета на цркве у Москви наличи, виси иконе у златнијем оклопима бисером искићене, и царица Екатерина¹⁵⁾ је послала тамо једну икону богородице с дијамантима. Познато је да се таке драгоцености, које је особито царица Јелисавета црквама у Св. гори давала,¹⁶⁾ нијесу давале само из побожности или сујевјерија, него да се одржи у народу успомена на величину и славу Русије, и да се политична сюза утврди.

Така бијаше Црна гора, тако живљаше њезин народ, кад се најчуднијом свијех револуција год. 1762. Екатерина, сиротна принцеза од Анхалт-Цербста на руски пријесто' узвиси.¹⁷⁾ Народ је није љубио, непрестано бојећи се устанка покуша она једнијем чуднијем предузећем да свом пријестолу снагу и свом имену ону лажну вјечност задобије, за којом је цијелог свог дугог живота под непрестанијем немирима тежила. Чудновато је то, што је она успјела двојици људи, којима је она највише, ако и не најњежније одана била, Григорију Орлову и Григорију Потемкину¹⁸⁾, оне исте занесењачке мисли задати, којих је њезино срце пуно било.

Цариград освојити, Грчку ослободити¹⁹⁾ и, што јој Волтер писа²⁰⁾, друга Семирамис²¹⁾ бити, то бијаху мисли, што летијаше јој кроз главу дан и ноћ.

У артиљерији царске гарде служио је један Грк из Ларисе, Григорије Папазоглу, лукав скитач; у механама у Петрограду спријатељио се бијаше с Орловим и прво се прогласи Екатерина за неограничену царицу, у револуцији 1762. Тако бијаше узвишен, официром је постао. Но му се чињаше, да је за више нешто створен; драга му бијаше кавга и опасност. При вину хвалио се је Орлову, да је уважен и прибран у својој домовини, и да му је лако цијелу Грчку подпалити. Кад царици то казаше, посла га она с много новаца у Грчку, да тамо са старјешинама народа сајуз склопи, и стара прорицања код хришћанскијех племена пробуди, то јест, да ће са сјевера плаве косе названи Руси, доћи и невјернике из њихове земље проћерати. То је било у прољеће, год. 1765. и подмукла нека узбуђеност покрену се у славенскијем народима Турске.²²⁾

И по Црној гори звонила је хвала руске царице Екатерине, бојна вика на Турке заори се опет. Сад се мораше сви Срби сјединити, требала је пошљедња борба с непријатељем да се учини, побједе или покор за вјечита времена. Премда незрело и неразумљено владало је у Славена на југу осјећање, да само слогом могу велики народ постати, иначе пак да ништа нијесу, него пљева на вјетру.

Тада је владао у Црној гори послвије Данила владика Сава²³⁾, муж без особитијех дарова, био је среброљубив и миран. Неколико је година проживио код царице Јелисавете.²⁴⁾ О великијем празницима носио је на прсима лик царице Екатерине, но двапут на дан читао је молитве из књига, што их је из Русије донио, али за велике ствари небијаше створен. Упра-

вом земље руководио је његов синовац Василије, митрополит скадарски.²⁵⁾

Овај се је трудио, да државу у бољи ред доведе, но сви се труди његови осујетише, јер његова снага небијаше толика, да упорност народа савлада; јер и саме судије, које бијаше поставио, убијаше из пушке сопственом руком оне, који их вријеђаше, умјесто, да свађе лијепијем начином измирују. Ове мирољубиве тежње прекиде рат с пашом од Босне и митрополитова честа путовања у Петроград. Најпослије узне петнаесторо мушке ђеце и одведе их у Русију на науку. Несвршивши плана ни једнога умрије он у Петрограду мјесеца марта 1766.²⁶⁾

У то вријеме бијаше узрујана цијела Црна Гора, небијаше власти никакве, сваки је сам себи остављен био. Тада прође један младић, имаше око тридесет година, кроз Босну и дође у Црну Гору. Народ га свуд радо примаше и дочекиваше, јер је умрио по ђешто лијечити, и био је вазда готов на помоћ. Иначе био је горд и није поздрављао никога осим руком. О његовом пређашњем животу знало се је само толико, да је у једном селу код Будве у кући Вука Марковића живио.²⁷⁾ Звали су га Шћепан мали, јер није био висок, но је био лијепа лица и стаса, очи му бијаху оштре као у сокола у цијелој Црној гори, није било јахача као што он бијаше. По цијели би сахат говорио народу, а да ријечи не помете, рјечит је био врло. Чудноват глас бијаше се разлио из куће Вука Марковића, да је Шћепан руски принц, па ђеко би се усудио још и запитати га, тада би он увијек капу боље на очи навлачио, а недаваше одговора. Најбоље је руски двор познавао капетан Марко Тановић, он би често гледао Малога, па би се замислио, најпослије немогаше се уздржати, него му приђе, па рече: „Заиста си ти руски цар Петар трећи!“ Шћепан се промијени у лицу, тако се умијо претварати. Од тада се разнесе глас по Црној гори, да је цар руски Петар трећи у Црну гору дошао. Залуду се је владика свачим клео, да је цар Петар давно умро, а да је Шћепан лажа из Босне.²⁸⁾ Никому невјерова. Пође говор од уста до уста, да је цар Петар из руку Орлова побјегао, да у Црној гори прибјежишта и мира да нађе, па се сад јавља да оборене цркве подигне. Да је то све тако, клео се Марко пред народом својом фамилијом и својим имањем.

У прољеће године 1767. сазва Шћепан све главаре народа и поче им са стијене говорити и поучавати²⁹⁾, да оставе

своје обичаје освете, јер су сви једне вјере и једне крви, пак ће онда снаге довољно имати, да Турке из своје околине проћерају, па да их он неће оставити. Макар се небо над Црном гором проломило. Непослушаше га сви, али многи се измирише и завјерише, да ће све, што је прошло заборавити, само домовину на уму имати. Од овог се дана Шћепаново стање осигура. Куд гођ би пролазио, дочекивао би га народ с весељем. На писма се је подписивао: Шћепан с малима мали, с добрима добар, са злима зао.³⁰⁾ Прича се, да никад онаки мир у Црној гори небијаше, као под њим, и да је дуката по путу бацао, па их нико није смијо дирати. Ништа тога ненађоше Руси, кад године 1769. у Црну гору дођоше. У записницима њиховијем читамо: „Непоштење, непокорност, убијство, грабеж, издајство, пријевара и насиља тако су у овој земљи овладала, да се као стари обичаји поштују и као свети држе“. Руски су официри описивали што су горе могли,³¹⁾ но истина је цијела, да су се читава племена завађала око давнашњијех увреда.

У ово вријеме раздора умио је Шћепан мали народ барем против спољашњег непријатеља сјединити. Нахије Кучи и Бјелопавлићи, које до то доба под Турцима бијаху, ослободише се и прикључише се Шћепану.³²⁾ Из Дубровника и Приморја долазише му становници, те га молише, да дође и избави их од насиља мљетачкијех великаша. И заиста пође он с војском 1767. године на Котор.³³⁾ Мљетачки великаши уплашише се, и лијепо га поздрављајући упиташе, ко је и откуд је. Кад Шћепан нешће на њихово питање одговорити, заказаше му, да иде с њихове границе, али се несмједоше с њиме ударити, јер се бојаше, да сва славенска племена, што под њима бијаху не устану, ако би они насилно према Шћепану поступили.³⁴⁾

На далматинском приморју становаше племе Пастровића³⁵⁾ на стјенама, које су у море далеко увучене. Ова мјеста а и урођена смјелост учини Пастровиће правијем разбојницима, неустрашимијем бродарима и кријумчарима. Они се зарекоше Шћепану маломе, да ће му бити вјерни и покорни, и довозише на својим лађама с јонскијех острва и из Италије Црногорцима праха и олова за борбу с Турцима. Заиста је велика одсудност очекивана, распре Русије и Порте могле су се само сабљом размрсити. Из почетка су везири султанови за покрете у Црној гори слабо марили. Но кад мљетачки посланик у Цариграду каза за силу Шћепана малог и за опасност турске царевине, ако се сва српска племена саједине, издаде султан заповијест,

од паше од Уруменлије и Босне, да пођу с војском на Црну Гору. Још један догађај побуди Порту да се наљути на Црногорце. Око Божића 1767. год. србски патријарх Василије, кога бијаху Турци у Кипар проћерали, побјеже из заточења и дође у Црну гору.³⁶⁾ Премда је владика Сава стару мржњу на патријарха имао, и заклео се био, да је неће до гроба заборавити, опет нађе патријарх уточишта у Црној гори, ће за ово гостопримство завладичи Арсенија Пламенца³⁷⁾, сестрића владике Саве. Но тиме се раздор између свештенства несмири, и калуђери цетињски забранише патријарху у цркви служити. Тако несложен бијаше овај народ, кад Силихтар Мухамед-паша са 12000 војске у Црну гору уљезе. У народнијем пјеснама овај је рат чуднијем догађајима накићен. Паша посла једнога улака у Црну гору, да му предају патријарха и Шћепана малог.³⁸⁾

Црногорци опазише лукавство непријатеља, који шћаше да их без поглавара остави; они му поручише, да међу њима нема ни Шћепана, ни патријарха. За свједочанство тога послаше му Шћепанова коња. Кад Турци неколико кеса блага за главу Шћепанову и патријархову обећаше, неста великодушности брђана. Двадесет и четири одважна друга заслијепи среброљубље, те пођоше да патријарха ухвате. По ноћи му пред кућу дођоше, те га позваше, и казаше му, шта су наумили. Устрашени патријарх залуду је молио, заклињао и на кољена пред њих падао. Најпослије, кад им 54 дуката-више није ни имао-даде, оставише га, но само за ту ноћ. Прије зоре диже се патријарх и оде крадом мору на обалу у село Мајну³⁹⁾, ће га једна удовица у кући својој сакри, и гонитељима се криво закле, да код ње није.

Кад паша виђе, да му Црногорци неће да издаду своје поглавице, ујави војску у три колоне преко црногорске међе. Невоља Црногораца бијаше велика, јер и мљетачка војска дође и загради их са запада, да им запријечи, да немогу ни праха ни олова из приморја добавити. За два мјесеца све су Црногорци бојеве губили, заједнички се одупријети, и једну одсудну битку учинити, нијесу могли, а Турци су једну по једну чету разгонили. Шћепан мали бијаше се код Острога обшанчио, но несмједо дочекати турску војску и побјеже уз планину; није се могао у своје јунаке поуздати. Нити му је његов господски изглед, нити мудрост помагаше; на 20 кеса блага, што Турци за њега обећаше, преварише се Црногорци, а још одавна је имао потајнијех непријатеља. Они га позваше на скупштину,

он није сумњао о томе ништа, али није имао ни силе, да им се јавно одупре. Сунце зађе, а мјесец изађе, а Шћепан ступи у скупштину, кад угледа саме непријатељске погледе и запете пушке, шћаше, да се врати. Ругајући му се викаше му издајнице, да се небоји, него весео да буде, говорећи му, да га неће убити, него сјутра у турски стан одвести. Испрва шћаше да их ријечима од те намјере одврати, но виђе да не може ништа бити, и мирно леже на камен, као да хоће да спава. Ту превари он своје стражаре, те кад ови поспаше, диже се он и срећа га послужи, те побјеже и сакри се у неки манастир и тамо у потаји проведе девет мјесеци.⁴⁰⁾

Борба с Турцима трајала је непрестано. Срећа послужи Црногорце, те на неком мјесту 60 товара праха пушчаног добише, али велика успјеха неимадоше. У пјеснама народнијем пјева се да су Црногорци 16. октобра те године мегдан задобили. 3000 Црногораца надбише Арнауте, којих је било 30.000, три сахата поља је било покривено лешевима, три хиљаде коња задобилише они, тако, да су сви који су пјешке од куће пошли, на коњима се вратили. Силхитар-паша пак јавља у Цариград да је Црну гору покорио, а историја је да кнез Долгоруки, кад је у јесен 1769. у Црну гору дошао, седам Црногораца за скупе новце из турског ропства искупио, а од оног плијена, свиленијех чадора и у злато окованијех сабаља не виђе он ништа, него само прегажена поља и попаљена села. Почетком новембра примора зло вријеме Турке, те се вратише.⁴¹⁾

И тада недадоше стијене и хрђави путеви Турцима Црну гору освојити. Али на сјеверној међи турске царевине на Дњепру запођеде се опаснија борба. Руси запалише татарску варош Балту и тиме нарушише мир с Турском.⁴²⁾ Онда, као и сада била је политика петроградског двора Турску побунама ослабљивати. Зато издаде царица Екатерина 29. јануара 1769. у Петрограду писмо „на све христољубиве обштине свете православне источне вјероисповиједи“. У том писму спомињаше она све заслуге Русије за православну вјеру, и говораше, да жели све испод насиља невјерника избавити, но зато се морају Хришћани оружја латити и оборене олтаре подигнути. Ваљало је ово писмо у Црну гору однијети, глас овај по околнијем Славенима разгласити, праха и олова им дати, прије свега пак варалицу Шћепана малог изобличити, о коме се по свијем новинама говораше. За овај посао најпоузданији бијаше кнез Владимир Дологоруки⁴³⁾; бољега не могоше царица наћи, јер

који тамо пође, треба да зна, да цар Петар трећи није више жив, а то је могао Долгоруки најбоље знати, јер је гледао својим очима, како га Алексије Орлов дави. У италијанским пристаништима код Ливорна, Неапоља и Мљетака, бијаху већ руске фрегате припремљене, да новаца, хране и цебане у Грчку понесу, и да великој армади за гласоноше служе, која је имала под Алексијем Орловим поћи из финског залива. Ваља нам овђе споменути и Маруција из Јањине најбогатијег банкара у Венецији, који је све потребе за руске лађе полазеће у Грчку, набављао.

Са два брода довезе се кнез Долгоруки у Црну Гору и са собом 1000 бурета праха, оружја и олова. 30. Јулија 1769. извезе се он између Шпича⁴⁴⁾ и Пастровића. Капетана Пламенца⁴⁵⁾ послао је напријед, да сакупи људе за истоваривање бродова, главари му бијаху изишли у сретање. Пут уз стрмене стијене бијаше врло опасан. Трње око уске путање раздираше хаљине на путницима. Сваки час отискујући се, тешко идоше Руси црногорскијем путем, а још горе, кад мјесец зађе за врхову планина. Тек у зору дођоше у прво село црногорско, ње их жители с радости и пуцњавом пушака дочекаше, но и ово Русима не бијаше по вољи, јер пушчано зрње покрај главе им пролијеташе.

Сутрадан издаде кнез Долгоруки позив на све витешке Црногорце, да се 6. августа на равници пред цетињском црквом сакупе, да чују заповијест свијетле госпође царице Екатерине друге. Овђе кнеза поздравише и посланици владичини и србског патриарха.⁴⁶⁾

Дневник ове експедиције описује Шћепана малог као безумна скитача и злочеста представљача. Јасно се види, да тај писац није добро познат са тајнама руске политике, те није помишљао, да је Шћепан у почетку свог предузећа само оруђе петроградског двора био. Од Григорија Папазоглуа често је новаца примао, премда није умио писати⁴⁷⁾, чиме су га непријатељи корели, опет се је с њим преко писама договарао. То нећемо пресуђивати, јели он из сопственог нагона на се име васкрснувшег цара Петра узео, или су га на то руски посланици наговорили, да на фантазију Црногораца јаче дјелује, једно је познато, да је Шћепан с великом вјештином и разумом силу употребљавао, што му је бијаше лаж набавила. Није јако клонуо ни кад је 2. Августа пред кнеза изашао; по њекад би само лицем изражавао понизно покорење, говорио је са стра-

хопоштовањем о свијетлој царици, али понајвише био је удаљен од Руса, и сједио је у једној соби у манастиру на својој постељи држећи сабљу покрај себе, пијући ракију и палећи духан с добријем пријатељима, причали су један другом о својој судбини и јуначким дјелима. У овакијем стварима био је Шћепан увијек први, најбољи друг на свијету. У вече је излазио обично на равницу пред манастиром, ће је увијек беспосленијех људи било, те им је будућност прорицао и престављао у чуднијем сликама. Руси су се његовим ријечима смијали презирући их, Црногорцима пак биле су оне права пророчанства. Тако се запоједе између Шћепана и Долгоруког непријатељство, које је србски патриарх још распаљивати умио. Послије неколико преговора и свађе, науми кнез Долгоруки, да изобличи Шћепана малога, те рече, да ни он, ни његова царица допустити неће, да когођ живи на земљи смије на се узети име цара Петра трећега. У великој скупштини у Цетињу прочита калуђер Теодосије писмо патриарха србскога, у коме он кнезу Долгоруком тужи народ црногорски, што се даје од Шћепана малога, једне скитнице и лаже, варати. Исто је писмо било завршено опоменом скупштине, да се оданошћу и са свијетлом царицом измири. Никако се главари народни немогаху увјерити о лажи Шћепана малог, него искаше од кнеза Долгорукога, да се он сам о Шћепану изјасни и да исто изјашњење својом руком подпише и својим печатом потврди, па онда да ће му вјеровати, да Шћепан није цар Петар трећи, који је године 1762. умро, и да није никад с руским двором у свези стајао, него да је скитница и лажа.

И кад кнез ово учини и пет стотина дуката међу двије хиљаде Црногораца раздијели, опет остадоше Црногорци вјерни Шћепану. Овај кад виђе шта се ради, науми велику ствар да изради. Дивно га бијаше виђети, кад бијаше на красна коња узјахао, а сабљу голу извадио, па с неколицином вјернијех другова на манастир, ће Долгоруки с Русима бијаше, јуриши, његова ријеч још једнако чудеса чини. То бијаше око пет сахата ујутру седмога Августа, кнез је Долгоруки још спавао, кад црногорске пушке запуцаше, а зрње пушчано по зиду и прозорима кнежеве собе посу. Може бити, да би Шћепан тако изненада ударивши мегдан задобио, да није предикуюћи издангубио. Кнез Долгоруки даде најумјеренију заповијест, да га ухвати; пред рускијем гренадирима, који против његовијех јунака у лијепом реду с бајонетама пођоше, побјеже све, а они

Шћепана ухватише. Пред цијелијем народом изружи га кнез Долгоруки, називајући га лажом, безобразником и скитницом. Својом руком одпаса му кнез Долгоруки сабљу и заповједи, да га воде у горљи бој једне манастирске куле, у којој је он сам на доњем боју становао. Цијела скупштина повика: „Објеси га!објеси га!“ Гроф Виновић⁴⁸⁾ једва умири скупштину. На испиту каза Шћепан мали, да је родом из Далмације и да се презива Раишчевић, последије опет каза, да је из Босне,⁴⁹⁾ па да је много земаља пропутовао и у Црној се гори настанио. Кнез га осуди на вјечни затвор у тавници. Црногорци повикаше: „То је право, тако му треба!“

Тако изгледаше, да је Шћепан своје послове свршио, но се тако само чињаше;јер Русима омрзну Црна Гора и живот у њојзи. Они се не могаху с Црногорцима слагати, јер они свакога као себи равна гледају, грабеж и убијство за јуначка дјела сматрају, а највише што су од праве вјере, као што Руси сматраше, одступила. Свештеници су ове земље били особиту светињу за Црногорце изнашли: Свету Неђељу, и многе цркве бијаху овој покровитељи Црне горе посвећене, у саборној цркви на Цетињу била је једна слика представљајући једну младу женску особу у царском одијелу с круном на глави;то им је била света Неђеља и заклетва била је Црногорцима најтежа: „Свете ми Неђеље“. То Русима небијаше по вољи, а још мање непрестана свађа патриарха и владике, који је Венецијанцима страну држао, и близу њих у манастиру Стањевићу становао. Племићи которски гледали су с мржњом и зависти на Русе у Црној гори, како се они тамо силе и кнез Долгоруки неограничену власт има;они се побојаше, да се Руси тамо не настане. С обадвије стране бијаше доста страха Русима. Једном казаше, да Венецијанци хоће све руске офицере да отрују;а ни Црногорцима не могаше кнез Долгоруки вјеровати, јер му сваки дан долазише гласови, нек се чува, јер Црногорци хоће и њега и његову војску Турцима да издаду. Једном је један руски стражар гађао из пушке по ноћи неког човјека, који се бијаше приближио магази, у којој је џебана била. Од три партије у Црној гори:Шћепана Малога, владичине и патриархове, бијаше само пошљедња, и то њих неколико само Русима на страни;да неби пак сав уплив изгубили, морадоше ови са својим заробљеником Шћепаном малијем своје старо пријатељство свезати.

Њега пустише, даде му кнез Долгоруки чин полковника рускога, сабљу и орден, зато он опет обећа, да ће свој живот провести у служби свијетле царице, па макар био је му драго, и да ће Црну гору у покорности њојзи одржати.⁵⁰⁾ Калуђерима у манастиру Стањевићу-тамо се бијаху Руси настанили, неки су били ближе мора-изјасни се кнез Долгоруки, да он поставља Шћепана Малога у име своје царице за господара Црне горе. То бијаше 13. октобра у 7 сахата у вече. У то су вријеме пак Руси спремили се, да крадом изиђу из Црне Горе. Код вароши Будве на Јадранском мору бијаше једна лађа у заштити стијена; у 10 сахата у вече остави Долгоруки са својом војском манастир у највећој тишини, поведе са собом и патриарха, а Шћепан Мали ишао је пред њима и показивао им пут. Чуло се бијаше, да ће сјутрадан 200 Црногораца доћи, на манастир ударити и побити све странце.

14. октобра ујутру угледаше Руси море и обрадоваше се јако и захвалише Богу, што их од погибели избави. Док се Долгоруки на чуну до брода одвезе представи гроф Виновић (Војиновић-прим. М. П. Радусиновића) Шћепана малога још једанпут Црногорцима, који се ту десеше, и препоручи им га као њиховог господара савјетујући их, да му се покоравају и слушају га, па да ће под његовом управом срећу у својој земљи доживјети; овај му се благодарно поклати, па скочи на врх стијене, да Русе очима испрати. Најпослије сви се у бродове укрцаше и гроф Виновић се опрости са Шћепаном. Кад се бродови кренуше, поздравише Руси Шћепана малога метком једнога топа, а он скиде капу и опрости се с њима, па нестало бродова, они изгубише се у даљини морској.⁵¹⁾

Кад се Шћепан к својим Црногорцима врати, небијаше краја њиховом весељу. Сви су мислили, да је мртав, кад га ненађоше на Цетињу, ни у манастиру Стањевићу. Био је заробљен, кнез Долгоруки је с њиме као простијем кривцем поступао и осрамотио га пред народом, он је своју кривицу признао, казао, да је проста скитница и лажа; но ништа то немогаше Црногорце од прве њихове мисли одвратити, они, свеједнако њега сматраше као да је или цар, или какав принц из рускога двора.

Кад би се Шћепан мали разговарао с Црногорцима, па би дошла ријеч о томе, како га је Долгоруки био затворио, рекао би он: „Зар би мене кнез Долгоруки ставио више себе, да станујем, да сам ја мањод њега“. Такијем будалаштинама

надговарао је он Црногорце. Године 1770. нареди Шћепан мали, да се у Комници пут гради.⁵²⁾ Укопаше лагум у стијену, и прије него што су се надали упали се прах, те Шћепан изгуби једно око, више од шездесет рана бијаше му на тјелу. Тако осакаћен и болестан живио је он још четири године и био је свеједнако страшило Турцима. Његове су ријечи одушевљавале Црногорце на јуначка дјела против њиховијех непријатеља, те паша скадарски Кара-Мехмед не нађе другога средства, уклонити Шћепана с пута и ослободити се страха од њега, него га издајнички погуби. Он подплати његова слугу, који бијаше родом Грк,⁵³⁾ те овај Шћепана на спавању уби. Он није имао још четрдесет година; укопаше га Црногорци у цркви св. Николе.⁵⁴⁾ О надгробном му камену објесише пушку, сабљу и орден, што га је од Русије добио. У црногорскијем пјесмама живи му име још и сада.

Шћепан Мали не бијаше велики, нити исторични човјек, али је знаменит, како се поједини конци замрсише, те начинише гордијски узао источног питања, а таки је један конач и историја Шћепана Малога“.⁵⁵⁾

Напомене

1) Московские ведомости, № 27, 4-IV-1778. У руском дневнику објављена је ова вијест: „ЊЕМАЧКА. Из Беча од 4. марта. Славни вођа Црногораца(у руском оригиналу“ Монте-негринца“-примј. М. П. Радусиновића), који је у протеклом рату под именом Стефан Пиколо (Мали-примј. М. П. Радусиновића) веома узнемиравао скадарског пашу у Албанији налази се у овдашњем граду. Он је путовао по разним државама“. Познати пустолов Стјепан Зановић (17 51 -1786) се тада налазио у Бечу и трудио се да увјери тамошње кругове да је он Шћепан Мали, што су многи повјеровали, па се тако новинска вијест о њему проширила по Европи, па и по Русији. Истина је само оваква: Шћепан Мали је био мртав већ 5 година, а авантуриста Зановић је покушао да обмане необавјештене како би то искористио за своје политичке циљеве или да то, уколико му пође за руком, некако уновчи.

2) Игњат Сопрон је штампарски занат учио у Новом Саду, а усавршавао се у Бечу и Пешти. У Бечу је слушао предавања из филозофије и књижевности, а био је и сарадник

листа „Fremdenblatt“. У Земуну је 1851. покренуо штампарију и објављивао књиге, часописе, календаре и листове на српском, њемачком, бугарском и грчком језику. Ту је штампан 1852-1853. лист „Србски народни весник“. И прво издање Његошеве „Слободијаде“ угледало је свјетлост дана у његовој штампарији, затим много уџбеника, народних пјесама, али и дјела Љубе Нанадовића, Милице Стојадиновић Српкиње, Милована Видаковића и Доситеја Обрадовића. На поозив турске владе пренио 1865. штампарију у Сарајево и ту издавао листове „Босна“ и „Босански вјестник“. Већ 1868-1869. уређивао је „Земунски гласник“, а онда је издавао на њемаком језику листове „Semliner Grenzbote“ (1871-1876) и „Semliner Wochenblatt“ (1880-1894). Радио је и на историји града Земуна.

3) Босански вјестник, број 32, 12-X-1866, ст. 1-2; број 33, 19-X I-1866, с. 1-2; број 34, 26-XI-1866, ст. 1-2; број 35, 3-XII-1866, ст. 2-3; број 36, 10-XII-1866, ст. 1.

4) Мирта (грчки миртос), врта медитеранске зимзелене биљке, која има бијеле цвјетове, у народу се зове још мрча, мрта. Познат је израз миртин вијенац-невјестин вијенац.

5) Зета је притока Мораче, а Морача притока Скадарског језера, што писац није јасно раздвојио.

6) Владика Петар I Петровић Његош (1747-1830, владао од 1784-1830) је донио кромпир из Русије како би спасио Црногорце у гладним годинама (в. Ђоко Д. Пејовић, Црна Гора у доба Петра I и Петра II, Београ 1981, ст. 196).

7) Поједине изразе, присутне код западних Срба и Хрвата, аутор је само понекад прихватио, док је чешће задржао ријечи које су у говору Срба из Босне и Херцеговине и источних Срба, а уочавају се и војвођански локализми српског језика. Користио је израз Арнаути, али и Албанија (нема назива Арбанаси, присутног у Црној Гори, а донекле и у Србији). Није увијек досљедан кад пише велика слова, има још неких мањих мањкавости са становишта савременог правописа, посебно кад се ради о интерпункцији. Све сам задржао у оном облику којег се аутор придржавао, настојећи да данашњи читалац разлучи колико је ондашњи писац биографије био удаљен од модерне граматике. 8) Чињеница је да су и руски мужици били под јармом руских велможа, као и Пољаци, али Сопрон прећуткује да су Аустрија и Пруска, а не само Русија, учествовале у распарчавању Пољске и да су Пољаци били и под њиховом окупацијом, а не само под руском.

9) Очигледно је Сопрону познато поријекло Петровића Његоша, везано за планину Његош у Херцеговини, и њихов долазак под Ловћен. (у оригиналу је написао погрешно Ловчем, умјесто Ловћен).

10) Румелија, европска Турска (од турске ријечи Рум буквално »Грк«, тачније латински Roma (Рим) и турски il «држава, покрајина«. Отуд и поријекло ријечи по којој је добила планина Румија. У цитираном тексту се помиње анонимни «пророк«. Ријеч је о муслиманском пророку Мухаммеду.

11) Руске амбиције у погледу запосједања Мореуза и Цариграда биле су јасне, али Сопрон претјерује кад исте амбиције приписује црногорским владикама.

12) Нетачно. Напротив, Турска је објавила рат Русији још 20. новембра 1710. године. Малобројнија руска војска (38000 војника и 114 топова, плус 5000 Молдаваца) сукобила се на Пруту са надмоћнијом османлијском армијом (којом командовао велики везир Баталци-паша са 120000 војника и 440 топова коме се придружила коњица од 70000 кримских Татара, предвођених ханом Девлет-Гирејом), па је опкољена војска Петра Великог, оставши без хране и муниције, прихватила пораз. То су Турци оснажили Једренским миром 1713. године, кад је Русија морала да уступи Азов и тврђаве на Азовском мору. Турски бијес се обрушио и незаштићену Црну Гору, уништен је Цетињски манастир, погубљени су и бројни главари.

13) Гроф Сава Владиславић Рагузински (1668, Јасеник код Гацка-1738, имање Матокса код Санкт Петербурга), трговац, а потом тајни савјетник цара Петра Великог (Богдан Косановић, Сава Владиславић-Рагузински у свом и нашем времену, Београд-Гацко-Сремски Карловци 2009, с. 11), доцније преговарач у разграничењу Русије и Кине.

14) Владика Данило, након најезде Нуман-паше Ћуприлића 1714. године, срео се с Петром Великим 1715. године, затражио и добио руску подршку и помоћ, поред осталог и за обнову Цетињског манастира и за своју земљу. Руска субвенција ће се задржати све до пропасти Црне Горе почетком 1916. године (М. П. Радусинович, Догађај из доба Владике Данила, Српска слободарска мисао, број 88, Београд јули-август 2010, стр. 411). О неким мање познатим детаљима посјете владике Данила Русији 1715. године видјети још један прилог (М. П.

Радусиновић, Два стара руска трага о владици Данилу публикована 1788. и 1829. године, Слово, број 24, Никшић, децембар 2009, ст. 187-193).

15) Катарина Друга (1729-1796, владала 1762-1796), њемачка принцеза и руска царица, удата за Петра III. Сопрон је упорно писао име руске царице као Екатерина коју Руси изговарају као Јекатерина.

16) Јелисавета Петровна (1709-1762), кћи Петра Великог, коју је 1741. гарда довела на пријесто. За вријеме је њене владавине Русија је напредовала у економском и културном развоју.

17) Петар III Фјодорович (1728-1762) се родио као њемачки принц Карл Петар Урлих, син херцега Карла Фридриха и Ане Петровне, кћери Петра Великог. Овај унук Петра Великог склопио је неповољан мир с Пруском након Седмогодишњег рата и поништио руске побједе у том рату. Убијен је 1762. у дворском преврату, а у завјери је била умијешана његова супруга Катарина. Царица Катарина је постала владарка просвјешеног апсолутизма, која је успјела да угуши велики сељачки устанак (1773-1775) Јемељана Пугачова. Пошло јој је за руком да припоји Русији сјеверне обале Црног мора, Крим, а продрла је и на Кавказ.

18) Григориј Гр. Орлов (1734-1783), гроф, генерал-фелдцојгмајстер руске армије (1765-1775), један од организатора дворског пуча са млађим братом Алексејем (1737-1807/1808), истакнути фаворит (љубавник) царице Катарине Друге.

Григориј Александрович Потемкин (1739-1791), генерал-фелдмаршал, фаворит (такође љубавник) и блиски помоћник царице Катарине, командант руске армије 1787-1791 у току Другог Катариног рата против Турске.

19) Сопрон је имао сазнање да је царица Катарина била склона да запосједне Цариград и створи руско-грчко царство.

20) Француски философ Мари Франсуа Аруе, познатији као Волтер (1694-1778) водио је пуних 15 година дугу преписку с царицом Катарином II. Размијенили су између 1763-1778. укупно 166 писама (в. М. П. Радусиновић, Србија и Црна Гора у преписци Волтера и Катарине II за вријеме Првог Катарининог рата против Турака (1768-1774), Српска слободарска мисао, број 78, Београд, јануар-фебруар 2009, стр. 214-218).

21) Семирамида (асирски Шамурамат), асирска царица персијског поријекла, живјела крајем 9. вијека прије Христа, којој су подигли у Вавилону, како би се прилагодила на топлије климатске услове, познате»весеће вртове«, који су познати као је једно од 7 свјетских чуда.

22) Шћепан Мали се, изгледа, још 1765. појавио у Столиву, па у Грбљу, гдје је за скромну надницу обрађивао земљу, да би доспио у Црну Гору, у село Бјелице и ту је почео да се представља као видар. Брзо је стекао углед, а Вуко Марков га је доцније смјестио код себе, пошто га је довео у Маине (Растислав В. Петровић, Шћепан Мали загонетка историје, Београд 1992, с. 48).

23) Владика Сава (владао од 1735. до 1781. године), кога је владика Данило за живота одредио за наслједника, био је наклоњен Венецији, али је донекле штитио православце у Боки. Иако је провео шест деценија у близини католичке Венеције и њене продорне културе, која је граничила са, у том погледу, инфериорном Црном Гором, без обзира на неискоришћене и друштвеним околностима спутане интелектуалне потенцијале Црногораца, црногорски архијереј није нашао времена да савлада латиницу (Глигор Станојевић, Митрополит Василије Петровић и његово доба (1740-1766.), Београд 1978, ст. 22).

24) Владика Сава је кренуо у Русију почетком октобра 1742. године и тек средином априла 1743. стигао у Петроград. Напустио га је тек крајем маја 1744. године. Добио је значајну руску помоћ, коју је задржао за себе, а кад се вратио у Црну Гору с руским златом, избјегавао је да похвали Русију, јер су му среброљубиви Млеци били више на срцу него православна Московија (Бранко Павићевић, Владика Сава у Русији 1743-1744. године, Историјски часопис XIV-XV, ст. 95-106; Јагош Јовановић, Стварање црногорске државе и развој црногорске националности, Цетиње 1948, ст. 117-118).

25) Титулу скадарског (скендеријског) митрополита сачувале су и доцније владике, па је, по традицији, носи и садашњи митрополит црногорско-приморски Амфилохије.

26) Владика Василије (1709-1766) је три пута боравио у Русији. Од 1740. почео је да преузима послове од владике Саве као његов замјеник. Предузмљив и оштроуман, несталне природе, знао је да придобије колебљивце, док је присталице својим наглим поступцима понекад успио да отуђи. Не одобрава-

јући ослањање владике Саве на трошну католичку Венецију, владика Василије је у нараслој снази једновјерне и једнокрвне Русије видио оријентир за своју малену отаџбину. Умро је у присуству јерођаконa Петра Петровића, будућег владике и владара Црне Горе, и јеромонаха Јосифа Вукићевића, те руског тумача Василија Шаратова. Издиктирао је и тестамент који није стигао да потпише.

27) Вуко Марков, кога поједини истраживачи зову Вуко Марковић (Миџун М. Павићевић, *Lažni car Šćepan Mali u svjetlosti istorije i narodne tradicije*, *Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu...* књига четврта, *Zagreb 1938*, s. 73) био је имућнији сељак из Маина.

28) Има неколико извора у којима се тврди да је Шћепан Мали родом из Босне, чак да "изговара босански", а и Шћепан Мали није то оспоравао.

29) Шћепан Мали се половином 1766. појавио у Маинама, али се прича о њему као „руском цару“ почела да шири од августа 1767. године, а свој политички утицај у Црној Гори учврстио је у јесен 1767. године (Симе Љубић, *Споменици о Шћепану Малом*, *Гласник Српског ученог друштва*, књига друга, *Београд 1870*, с. 3-4).

30) Шћепан Мали у вријеме мисије Долгоруког у Црној Гори имао је мање од 40 година, док је владика Сава има око 70 година. Енергични самозванац је брзо потиснуо млаког митрополита.

31) И Јуриј Долгоруки (Долгоруков) и Андреј Розенберг неповољно, веома слично, описују прилике у Црној Гори (Князь Петр Долгоруков, *Сказания о роде князей Долгоруковых*, СПб. 1840/*Журнальная записка происшествиям во время экспедиции его сиятельства князь Юрья Володимировича Долгорукова...* *Русский архив 1886*, № 3-4, ст. 389-437).

32) Поред Црногораца, Бјелопавлића и Куча, у војсци Шћепана Малог су се нашли Пјешивци, Пипери и други Брђани.

33) Шћепан Мали није напао Котор, иако су се Млечани, након што су се одметнули Маињани, Поборани и Брајићи, а Срби у Боки и Далмацији изражавали отворене симпатије према црногорском владару, с разлогом прибојавали таквог развоја догађаја.

34) У свим прилакама Шћепан Мали је скривао свој идентитет или је саговорнике наводио на погрешан траг.

35) Ријеч је о Паштровићима које Сопрон пише Паштровићи, како би их писали Њемци или Италијани. Поједини западни писци тог времена некад су писали да су Паштровићи у млетачкој Далмацији, а некад у млетачкој Албанији.

36) Након гашења Пећке патријаршије 1766. године, патријарх Василије Бркић успио је да се домогне Црне Горе.

37) Арсеније Пламенац, сестрић владике Саве, кога је наслиједио након смрти 1781. године. Кратко је био владика, умро је, а неколико мјесеци након његове смрти архимандрит Петар Петровић завладичио се у Сремским Карловцима 13. октобра 1784. године.

38) Улак (тур.) гласоноша, курир, поштар.

39) Село Маине, удаљено око два километра од Будве.

40) Вишемјесечно скривање Шћепана Малог је послужило Црногорцима да се оправдају пред Турцима да нису у могућности да га изруче или чак, у трену искушења, продају за новац, а то је и за Шћепана Малог био предах да би се након неког времена поново укључио у борбу на неком другом мјесту, гдје га нико није очекивао. Није му сметало ни то што су Турци у Цариграду славили његову наводну смрт. Што је најглавније, његов ауторитет није био окрњен у народу ни након крвавих борби с Турцима код Острога и паљења Доњег манастира.

41) Ово говори да је Сопрон, највјероватније у преводу, читао дневник Долгорукова и Розенберга. Према тим записима, Долгоруков је откупио 7 Црногораца, који су од Турака узети као таоци, те спријечио да се, у замјену за њихово ослобођење, пошаље 7 дјевојака у турске хареме (Сопрон је у свом чланку о Шћепану Малом користио занемарљив број турцизама, а додајмо уз то, иако је чланак штампан у Сарајеву, да је избјегавао да испољава туркофилство и да се додворава турском режиму, једино је настојао да отворено не осуди османлијског окупатора).

42) Заправо, Турска је, охрабрена од Француске и Аустрије, пошто је Русија одбила да изведе војску из Пољске и повуче свог претендента на пољски пријесто Станислава Августа Поњатовског кога је довела 1764. године, објавила 25. септембра (6. октобра) 1768. године рат Русији. Мјесто Балта које се помиње у Сопроновом тексту (не треба га бркати са истоименим рукавцем Дунава између Цурце и Галаца у Влашкој) се налазило на ријечи Кодими (десној притоци Јужног

Буга, у данашњој Украјини). Први Катаринин рат (1768-1774), након турских пораза код Ларге, Кагуле и на мору код Чесме, окончан је Кучук-Кајнарџијским миром (1774) Русија је задобила Крим.

43) Нетачно. Ради се о кнезу Јурију Владимировичу Долгоруком (1740-1830, Москва), учеснику Седмогодишњег рата, те оба рата против Турске (1768-1774) и (1787-1791).

44) Ријеч је о Спичу (како се данас зове Сутоморе). У Сопроновом тексту грчки банкар Маруци заправо је био маркиз Маруци, руски посланик у Венецији.

45) У дневнику Розенберга он је означен као „руски хусарски капетан Родијон Пламенац“.

46) Патријарх Бркић и митрополит Сава показивали су међусобну нетрпељивост, с тим да је патријарх био уз Шћепана Малог, а владика Сава га није подносио, али је као богомољац, невјешт у политичким играма, био и неспособан да га склони. Сопрон је изразио отворену сумњу да је руски двор умијешан око појаве Шћепана Малог. С друге стране, аустријски извори су говорили о забринутости Венеције, турског великог везира и руског посланика у Цариграду Обрескова због појаве овог варалице и преваранта, како су га називали у свим извјештајима, који се издавао за цара Петра Трећег. Код западних држава испољавала се бојазан да ће тајанствени незнацац запалити „ватру устанка“ и у Албанији, а било је гласина да су његове присталице обреле и у земунском карантину (Documente privitoare la Istoria Romanilor, E. Hurmuzaki, volumul VII. 1750-1818. Bucuresci 1876, 53-54, 59).

47) Према неким изворима, Шћепан Мали је био веома писмен, а, по свему судећи, знао је и стране језике. Сопрон је овдје нејасан. Шћепану Малом приписује да је био аналфабета, а одмах затим додаје да се дописивао, па читаоца оставља у недоумици.

48) Нетачно презиме. Ради се о грофу Ивану Војиновићу.

49) Протурале су се гласине да је он поријеклом из Лике, односно из Грчке, што је стварало још већу забуну.

50) Овај заокрет у држању Долгорукова према Шћепану Малом је свакако резултат процјене да самозванац има доста присталица, па је руски кнез могао, опседнут страхом за сопствени живот, уз његову подршку да безбједно напусти Црну Гору, увјерен да му је мисија претрпјела неуспјех, али је

могао бити сигуран да његова накнадна подршка Шћепану Малом као владару неће ићи на штету руских интереса.

51) Сопрон је потврдио да је миран разлаз Долгорукова, уз почаст, са Шћепаном Малим донио олакшање обојици.

52) Пут се градио у Црмници, кад је Шћепан Мали потпуно изгубио вид.

53) О Шћепановом убици су остале двије верзије имена и презимена: Станко Клазомуња и Никола Палкикарда. Овај Грк је, пошто је стекао његово повјерење, заклао Шћепана Малог и главу однио скадарском паши како би добио награду.

54) Неким приређивачима извора о Шћепану Малом, чије оштроумне закључке ваља прихватити, промакле су и грешке. Тако је Љуба Стојановић (Прилог историји Црне Горе времена Степана Малог, приопштио Љуба Стојановић, Годишњица Николе Ћупића, к. XI, Београд 1889, ст. 296-334) на више мјеста написао да се село назива Бурчели, а не Брчели, гдје је иначе убијен Шћепан Мали 22. септембра 1773. године, а укопан код цркве св. Николе. Исти аутор је на другом мјесту написао да је епископ Арсеније Пламенац „рођени“ синовац митрополита Саве Петровића (а не сестрић, како би требало), а и другог сестрића Мојсија Пламенца преименовао је у „синовца“. Љ. Стојановић је наишао у дневнику Розенберга и на „Славонце“ у Црној Гори, па се након неког времена поколебао и преименовао их погрешно у „Словенце“. О чему се ради? У руској штампи и литератури тог времена писало је да су се у руској флоти појавили добровољци „Славонци“. То свакако нису Славонци из Славоније, прије ће бити да су то Приморци, православни и католици, из Боке и Далмације, а не треба сметнути с ума да су се и Дубровчани радо представљали као „Словинци“ (а не Хрвати). Руска морнарица у Средоземљу, крстарећи између грчког архпелага и Јадрана, радо је узимала Грке, али и Јужне Словене у своју службу. Приморци су се масовно јавили да служе на руској флоти, јер су били вични поморству. Самом Љ. Стојановићу је промакло да су ти „Славонци“, према тврђењима руских аутора, заправо били „млетачки поданици“, а то свакако нису били ни Славонци, ни становници Словеније. Други приређивач Симе Љубић (у нав. дјелу о Шћепану Малом) грешком је на више мјеста написао Црница (а треба Црмница), затим Кућанин (а треба Куч), те Цеклић (а правилно је Ћеклићи) итд.

55) Најупорнији истраживач и полемичар око идентитета личности Шћепана Малог је покојни Растислав В. Петровић (Р. В. Петровић, Шћепан Мали Загонетка је решена, Београд 2001). Он је сматрао да је Шћепан Мали заправо Јован Балевић (Баљевић). Готово сви истраживачи се слажу и не доводе у питање да је Ј. Баљевић живио 1728-1769. године (Душан Ј. Мартиновић, Портрети VII; Цетиње 2000, с. 7-25; Nikola Racković, Prilozi za leksikon crnogorske kulture, Cetinje 1987. и други). И Шћепан Мали и Јован Баљевић имали су приближно око 40 година, обојица су знали стране језике, имају низ подударности. С друге стране, несумљиво је да је Шћепан Мали убијен 1773. године (Сопрон је тврдио да у тренутку смрти црногорски владар још није имао 40 година, док је Јован Баљевић 1768. напунио 40 година). Има ли иједан доказ да је Јован Баљевић живио након 1769. године? Разумљиво је да његов малољетни син, рођен 1763. године, који је живио у Русији, није морао да зна годину смрти свог оца. Уколико, међутим, постоји траг у руским списима да Баљевић није провео у руској служби нешто више од деценије, а управо руски историчар Ј. В. Костјашов (в. Ј. В. Костјашов, Нова сведочења о животу Јована Балевића, Зборник матице српске за историју, бр. 57, Нови Сад 1998, ст. 117-123) то не доводи то у питање на основу руске грађе коју је темељито проучио, идентитет Шћепана Малог ласно је доказати. Дакле, важно би било оспорити да ли је између 1759. и 1769. Ј. Баљевић био непрекидно руски официр, гдје је добио и чин секунд мајора, и да није у међувремену мистериозно напуштао Русију, посебно у времену између 1765-1767. године, што је кључно питање енигме, кад се Шћепан Мали обрео у Црној Гори. Без тога доказа, доста примамљива тврдња да се Јован Баљевић поистовјећује са Шћепаном Малим чини нам се неодрживом.

ВАНРЕДНО ПИТАЊЕ МАСОНИКА... СВЕВИЊЕ ПОВСЕЂЕНО ПРИМЕНOM ЈАЗИКА У ЦРНОЈ ГОРИ

Свједочење о оштору и љубуни

У Црној Гори и у Србији... Манастирски живот... Свједочење о оштору и љубуни...

НИТЕРГУ: ПРОФ. ДР БОГОЉЪВ ШИЈАКОВИЋ

Матерњи је језик бајашне

● Наказо у Црној Гори наизједиче ставиша је постала институ у пријемној лингвистичкој Наказо право за свако именје језик по свом националном инету и осјеђено ушине те постји

Професор професионалне лингвистике... Матерњи је језик бајашне... Наказо право за свако именје језик по свом националном инету и осјеђено ушине те постји

...Општински је да нешто... Матерњи је језик бајашне... Наказо право за свако именје језик по свом националном инету и осјеђено ушине те постји

...У једној од оштура... Матерњи је језик бајашне... Наказо право за свако именје језик по свом националном инету и осјеђено ушине те постји

Говори ли се швајцарски? ...Матерњи је језик бајашне... Наказо право за свако именје језик по свом националном инету и осјеђено ушине те постји

Колективна солидарност ...Матерњи је језик бајашне... Наказо право за свако именје језик по свом националном инету и осјеђено ушине те постји

НАСТАВНИЦИ ПРОТЕСТИ У НИКИШЊУ

Синој у Никшњу... Група студената и професора са неколико студената ордера... Протест наставника у Никшњу...

Протесна шетња у Плевелима... У организацији ордера за шетњу... Протесна шетња у Плевелима...

Беранци поново штрајкују... Ученици Школарског центра... Беранци поново штрајкују...

У четвртка бојкот наставе... Представници студената Бодан Стрмица... У четвртка бојкот наставе...

Букановић: Студенти обављају послове за Српску православну цркву... Студенти који наружу протести... Букановић: Студенти обављају послове за Српску православну цркву...

Устали и Барани... Општина где је у складу одржан... Устали и Барани...

...Матерњи је језик бајашне... Наказо право за свако именје језик по свом националном инету и осјеђено ушине те постји

...Матерњи је језик бајашне... Наказо право за свако именје језик по свом националном инету и осјеђено ушине те постји

...Матерњи је језик бајашне... Наказо право за свако именје језик по свом националном инету и осјеђено ушине те постји

У СПОМЕН

У СПОМЕН

Момир ВОЈВОДИЋ:

Херметизам и брбљање

Момчило ГОЛИЈАНИН:

Са Војводићевом књигом ијесама

Усјековање Ловћена

Гојко ЂОГО:

Ойрошњај од Рајка Пековића

Нашим пријатељима и сарадницима

Момиру Војводићу и Ратку Пековићу,

знаменитим српским књижевницима, Вјечнаја памјат!

Момир ВОЈВОДИЋ

ХЕРМЕТИЗАМ И БРБЉАЊЕ*

Да је Бранко поживио до старости
 Стихове би умивао до кости.
 А и поред на песмама траља
 Стилист је достојан песничког краља.
 Момир Војводић

Само даровити читаоци – рођени љубитељи поезије својим рафинманом могу да у савременој поезији осјете и појме праву поезију и раздвоје је од смушености и блебетања, агресивног и све грлатијег данас. А није лако мање даровитим и образованим читаоцима разлучити херметичне стихове од смушених нестихова, танане поетске спирале рефлексива од вицарошких штосева и фићфирићких бацакања силованим доскочицама, које плијене простоту. Бива да добију вицеви јаче аплаузе од дубоких мислених варница, које у кафанским штимунзима немају подршку простијих аплаудера. Не могу ни гласити критичари данашњи да олако раздвајају херметизам истински од смушенизма који хоће да савременике повуче за уво а само вуку себе за нос. Критичари треба да схвате неразумљивост, да је објасне, дефинишу на самом њеном проистацању, у бити поетског чина, да раздвоје недаровите конфузије од дубоких рефлексива, да покажу шта су незнатљиве збуњености дилетаната и мистификатора, који кликују како су тамо они „побуњеници противу традиционалног мишљења и пјевања, иако су без моћи мишљења и умијећа пјевања.

Врховни лиричар Милан Ракић, који је био одбојан на појаву „слободног стиха“, нагласивши да стихови без ритма, нису стихови већ брбљање, рекао је да ће читаоци можда временом и навикнути и на такве стихове који немају ритам сликовани, али зато имају смисленост и унутрашњи ритам без рима, нагласив да су слабе риме, офуцане, права катастрофа и у добрим поетским штивима.

Сами критичари су уносили конфузије, немајући критеријум којим би разликовали неразумљиво од бесмисленог, нејасно од смушеног, дубину скривеног од егзибиционистичке разбарушености површног. Зато мање даровити критичари трпају у исти цак херметичке поете и смушена блебетала. А недаровитих критичара блебетала по часописима и листовима, разним новинама, у данима социјалистичке књижевне масовке било је пуно више него правих књижевних надничара. Многи од њих глуметали су баш смушене пјевуне, надметали се са њима у конфузном шкрабању, збуњујући многе пјеснике почетнике.

Могли су само прави критичари, којих смо вазда имали мало, да раздвоје „неразумљиво“ у поезији од конфузног. „Неразумљивост, која има своје дубоке корене и разлоге, остаје неприступачна само неупућенима“, упозорио је 1960. године млади и тада хипер-модерни поет Бранко Миљковић, убијен 1961. године у Загребу у кафанској тучи, чију је насилну смрт полиција Крајачићева и Ранковићева озлогласила за пјесниково самоубиство, све ради тадашњег јадног „братства и јединства“ у кобној брозотираниди. У истом тексту млади Миљковић наглашава: „За такву неразумљивост увек постоји кључ и једна сасвим прецизна одгонетка. Тада се покаже да је нешто што је изгледало на први поглед сасвим неразумљиво много јасније и одређеније од нечега што је изгледало само по себи разумљиво. Насупрот томе, конфузност нема разрешења. Она нема шта да каже, а нема начина да каже чак ни то да нема шта да каже. Конфузност не познаје стварне муке казивања и изражавања, али их симулира.“ А било је симулирања стихошкрабала и њима равних књижевних критичара симуланата, чак агресивнијих и од пјевуна симуланата. Тадашњи привлачни хонорари регрутовали су кохорте квази-критичара охрабривача квази-пјесника. Чим су нестали компартијски комитети, изгубиле су се поворке комитетских пјесника и критичара. И данас недаровите критичаре поезије упоређујем са обадовима који не дају вриједним коњима да вуку плуг и ору њиву, па морају да бију реповима подрепне обадове. Парафразирам Чеховљево виђење лоших критичара његовог доба.

Дакле, умишљени пјесници и умишљени књижевни критичари, незналице и неанализатори штива која критикују, су штеточиње и књижевни обадови.

Пјесник не постиже стилску аутентичност објашњавањем очигледности, чиме бива досадан читаоцу и оставља га без задовољства активног читања – откривања тајанственог у књижевном штиву, што чини чар читања. Најљућа мана књиге је њена досадност, коју чини мноштво очигледности. Иако читаоци воле код писаца описивање њима знаног, али преливеног тајанственошћу, одбија их немање осјећања мјере у описивању очигледности. Поезија је сама себи поставила задатак ослобођења норми, јасности – очигледности, а прибјегавање пјесничкој неразумљивости творачке пут је еманципације поезије. „После Бретона, који је бранио у поезији неразумљивост, то „неуништиво језгро моћи“, и Јасперса, који говори о „ванвременској тами Аутентичног“, очигледност није успела да каже ништа ново у своју одбрану“, каже Миљковић.

Поезија тежи неразумљивом и неочекиваном, необичном. Карактером средстава мишљења и певања условљено је неразумљиво, тајанствено, дубоко. Није смушено дубоко. Ишчезло је схватање линеарног из писања, одбачена је идеја о битку као непрекинутости целине. Ако линеарно конструише облик, онда облика класичног нема. Поезија је прибегла слободним и дисконтинуираним формама. „Ако и негује класични облик, то је само привид облика, успомена на облик, а не сам облик као такав“, пише Миљковић. („Успомено, златни праже заборав“) Одбацивши разговетно као површно и континуирано као немогуће и лажно, поезија је постала неразумљива“, додаје Миљковић, иако у његовој поезији, дубоко рефлексивној, нема ни стиха неразумљивог.

Памтим Бранка Миљковића као најзабринутију главу за ток српске поезије. Тада је написао и стих „Поезију ће сви писати“. Био је апсолвент са средњом оцјеном десет кад је погинуо у Загребу 1961. године. Удбаши врховни су га прогласили да је самоубица, наслањајући се на стих „Уби ме прејака реч“, што је чисти модерни узлет у тајанственост. Миљковић се увјерио да је поезија морала да се ослободи форме јасности „да би могла одговорити на питања која јој нико није поставио.“ Но их је сама себи поставила. Миљковић је у својим пјесмама изузетно служио онеобичавању и мисленој дубини у свом мишљењу и пјевању. Овако Миљковић увјерава и себе у разложност тежње „неразумљивом“ у мишљењу и певању: „Најчешћи разлози поетској неразумљивости леже у самом језику. Песници су се често жалили на недовољност

речи. Како речима исцрпсти преобилни свет мисли и осећања, питали су се. Ту су се указала два пута: или компезирати недовољност речи подтекстом, допустити језику да црпе своју снагу из једног „стања нејезика“, како то вели Бланшо, или прогласити језик једином поетском стварношћу и тврдити да поезија почиње речима и њима завршава, да о поезији изван речи не може бити ни говора.“ У тој дилеми Миљковић је за „компензирање језика, као правилнији начин оспособљавања језика неголи што је „апсолутизирање речи као једине реалности у смислу чисте актуелности“. Иако је Маларме у поезији прву реч и осет уздигао до предмета, Миљковић каже: „Речи нису ознаке ствари, већ ствари саме у својој актуелности. Пишући песник ствара свет и поредак. Он нема шта да изрази, он мора да створи. Реч онтички не поставља питање разумљивости“, „јер је разумљивост проблем одраза и израза“. Неразумљивост не почива на произвољности, амбивалентности и недовољности језика, већ ка његовој опредмећености“, увјерена себе Миљковић, наглашавајући и схватање и осећање „да је реч све“ и супротно мишљење, „да реч није ништа, да (је треба изгубити у њој самој ако уопште желимо нешто њоме рећи“. По томе схватању, „реч име само значење, не поседује снагу и моћ којом би саму себе могла остварити. Она прибавља себи снагу тако што потискује своје значење до места са кога ово може бити само сугерисано, али не и изричито саопштено. Невидљивост речи тако постаје извор њене енергије“. Тако је говорио и писао Бранко Миљковић и овако пјевао:

„Више ми нису потребне речи, треба ми време:
 Време је да сунце каже колико је сати,
 Време је да цвет проговори, а уста занеме;
 Ко лоше живи зар може јасно запевати.“

„И јасност више нема шта да каже
 Нечитак је свет.“

29. 1. 2014, на осамдесети Бранков рођендан.

Момир Војводић

* Овај текст добили смо само неколико дана прије Момировог пресељења у вјечност. Ово је несумњиво један од посљедњих његових радова.

Момчило ГОЛИЈАНИН

СА ВОЈВОДИЋЕВОМ КЊИГОМ ПЈЕСАМА *УСЈЕКОВАЊЕ ЛОВЂЕНА*

Момир Војводић, Метохијац, који је у раној младости пресађен у Црну Гору, ова два топонима носи у себи као обол, као рану која непрестано крвави, али и као пупчану врпцу која га веже и за једно и за друго поднебље. Узалудни су били бројни покушаји да се та нит прекине, да се пјесник отргне од тих својих животодавних предјела. Пустио је он своје коријене дубоко у косовско-метохијску окрвављену равницу исто као што их је пустио и у црногорски камењар. Нико као овај пјесник није тако премостио Руговску клисуру и тако од Чакора направио мост који су спајали страдално Косово и напаћену му сестру Црну Гору.

Пјевао је Војводић о много чему, објавио десетине збирки пјесама о којима би се могле написати књиге анализа и критика, живио са књигом и за књигу непуних шест деценија, те би анализа његовог дјела изискивала мјесецима предани и стручни рад.

Ми немамо ни те амбиције, ни те могућности да тако приступимо пјесниковом дјелу. Задржаћемо се наједном избору Војводићевих пјесама који ће можда направити један пресјек те поезије кроз педесетак година, али само сегментарно. Такву могућност нам пружа његова недавно објављена збирка пјесама „Усјековање Ловћена“.

Збирка се дијели на три циклуса: „Цетињски кивотник“, „Ловћенски каменштак дивотник“ и „Усјековање Ловћена“. Оваква подјела је тематска, а не и хронолошка, јер се у сваком циклусу јављају пјесме које су настајале у различитим временским периодима. Зато се на овом узорку и не би могло говорити о Војводићевом поетском узрастању у ових непуних шест деценија; више се ту може говорити о његовој емотивној везаности за тематике које су овдје доминантне.

И само насловљење нам казује да се пјесник задржао на Ловћену, да је своје емоције везао за гај српски Олимп, за Светог Петра Цетињског, за Његоша.

Пролашком пјесмом „Врховни гроб“ пјесник овјенчава Ловћен-огњем „који пада/ у смртну прашину са огњишта Бога“. Тим огњем је запалио Ловћен, тај српски Олимп, и његовом припаљеном лучом освјетљавао маглуштину која се прикрадала бесмртнику у лику срболомних савремених сподоба које би да оспоре величину ловћенског оријаша и да га лише „жертве благородне“ коју поднесе за свој напаћени народ. Но, налазило се ту храбрих и одважних, попут Цетиња које се херојски носило између Рима и Цариграда, проносећи круну непобједивости и просвијећености и уздижући се изнад облака и приземљености, што је Војводић опјевао у својеврсном панегирику овом граду у сонету „Вучји катун“. Цетиње је запалило прву лучу код Јужних Словена штампаним Октоихом у Ободу. А и Обод и штампарија су у подножју Ловћена кога је Владика обесмртио свим оним громовима и муњама које су овај вис парале, настављајући дјело свог претходника који је „крстом, молитвом и клетвом“ тражио да Бог спаси Црну Гору од Црногораца. Та његова молба је отварала двери спасења, и Светитељ је у мирним временима праштао својим Црногорцима међуплеменске трзавице због слоге коју су показивали „кад душман пријети“. Био је у сталном покрету, у мирењу завађених племена. Он је молио, пријетио, клео..., еда би се ово зло искоријенило. Пјесник га подиже из кивота, доводи међу живе да их мири. Боли га бездушност његових Црногораца, који су му често, по наговору Цариграда и Рима, правили засједе.

Циклус пјесама „Цетињски кивотник“ је својеврсна јеремијада над судбином разбраћених и расрбљених Црногораца, плач и вапај Светог Петра Цетињског да му Бог спаси Црногорце, да се измире завађена племена.

Прелаз из „Цетињског кивотника“ у нови циклус „Ловћенски каменштак дивотник“ пјесник је направио „Ловћенским дивотником“, гдје је извршена смјена генерациа, али као спона тих циклуса остаје главобоља за младог Владика, остају бројни неријешени проблеми, остају племенске завађе, остаје „вражији кот“, остаје глад и оскудица. Али остаје и обавеза да се не прекине нит која спаја Цетиње с Косовом. Тај спој је посебно видљив у прекрасним дистисима „Звона Иванова“.

Можда је довољна била само ова пјесма да покаже сву поетску раскош пјесникову, његову сликовитост („ С Цетиња се по Косову ноћу/ Види роса на исцвалом воћу“), метафоричност („С Косова се види како муње/ Ловћен меће у њедра ко дуње“), симбиозу слике и звука („Још Цетиње у јутра свечана/ Чује звона Високих Дечана“), нераскидивост историјских судбина („С Косова је преко Проклетија/ На Цетиње стигла историја“)...

Боле Војводића бројне непромишљености његове Црне Горе, њена сервилност према Млещима, али га посебно боли одбацивање вјековног и провјереног пријатељства Србије и Русије. То је посебно видљиво у „потоњим временима“(!?) ове некадашње српске Спарте.

Његошево дјело је, по Војводићу, досегло врхунце; последице њега никоме није дато да буде „луч у ноћи“:

„За Његошем остало је пусто

Донебесје:Ловћенска висија;

Његово је ткање тврдо, густо,

Преплет муња бесмртних визија...“,

јер је Његош свој унутарњи свијет печатао неизбрисивим знацима („Његошева рука /Писала је мастилом од крви/ И барута, и суза Косова“). Зато је неком данашњим „проучаваоцима“ Луче и Вијенца тај поетски и мисаони узлет недоступан, те би да га кроје по снази својих „мозгића“. По Војводићу, Његош је морао своје патње и патње свог народа повјерити хартији и „печатњи“ донесеној из Русије, исто као што тај народ данас вапије за помоћи пјесника, јер „тешка нас је обавила тама(...) туђа нам је омилила рђа“. Пјесник тражи и налази Његошеве патње, његову жртву за свој народ, мобу Богу да му спасе те мученике, али налази и клетве којима прибјегава бони Владика, покушавајући да тако врати злопутнике са ископања. Слаба је утјеха Владици што понеки (а њих је премало!) увиђају да „реже але против српског рода“ и да „за ћесаре султани су људи“. Његош је уистину стајао на брду, а „ко на брдо ак' имало стоји/ Више види но онај под брдом“. Носио се с невољама. призивао косовске јунаке, саосјећао са недаћама нападеног народа.

Чињеница, а то је уочљиво, да Војводић чешће цитира „Дучу“ од „Вијенца“ или „Шћепана Малог“, понајбоље представља пјесника као мисаоног, као аутора који се најрадије

упушта у космичке контемплације, а њима је преплављена „Луча“.

Своју озлојеђеност савременим дешавањима Војводић је сликовито изнио у пјесми „Јаде Раде, бон владику раде“. Боли пјесника сазнање расрбљеност Црногораца, рушење капеле, оспоравање Његошеве пјесничке ширине:

„Изокрећу све што твори трпски-

Да нијеси само поет српски,

Него само четири катуна,

Ђе не рађа сто лула тутуна“.

Аутор ће довести Његоша на Косово, на то Обилића гумно и суочити га са бројним звјерствима која се дешавају и врше над Србима, гдје

„Измећари туђи Арнаути:

Кољу, пале, а Јевропа ћути!

Српска дјеца у пламену пиште,

Косово је грдно судилиште“.

Његош се није носио само са „вражијим котом“, није био жито између два камена- Рима и Цариграда; он се носио и са жутом гошћом“. Војводић сјетно пјева о посљедњем путовању владике Рада, о његовом болном погледу на Ловћен, о његовом обећању да „нећемо се више растајати“. Али, постоји обавеза, везана за Владиду као камен о врату: мора осветити братственике које му Ченгић поубија. Јесте да је духовник, јесте да је глава Црне Горе који се не смије упуштати у кржаве обрачуне, али има и она- „Ко се не освети, тај се не посвети“.

Војводић прати историјску нит тих догађања и овјековјечује Морачане који испунише Владичину жељу. Сонетом „Ченгић главом на Цетиње бану“ пјесник даје слику ишчекивања нечег великог, озбиљног, јер „Ловћен муњу с Дурмитора чека“ и појаву јунака - ратника с Ченгићевом главом. Колико је узвишена њихова мисија пјесник показује стихом „Језде небом јунаци у срми“.

Аутор је завирио у све поре Његошевог живљења. И он би, када су у питању Његошева поетска интересовања, могао рећи као видовити слијепец из „Вијенца“- „Ништа мени није непознато“: и национална однорођеност, и унијаћење, и ислам, и језик, и Косово са својом славом, и сопствене тјескобе.

„Каз владике Рада на умору“ је једна од љепших пјесамма Момира Војводића. Нажалост, у њој се прориче апокалиптично вријеме. Његошев дух је проницао у будућност, наслу-

ћивао смутна времена која су пратила његово постхумно трајање, али пјесник кроз Његошев „Каз“ наслућује и крај насиљу.

Већина пјесама циклуса „Усјековање Ловћена“ писане су у дистиху. Као да је ова строфа највише одговарала пјеснику да лапидарно искаже мисао која се у другим ситуацијама распламсавала у наративност, што је иначе одлика десетерца коме је Војводић толико привржен.

Насловна пјесма циклуса је огорчени отпор онемо што се дешава Ловћену. Ту и небо сузи над раскопаним гробом, па никако чудо што бол иде до клетве- „По трагу им никло црно трње“.

Пјесник се придружио елити српског народа која је писала петиције против рушења капеле. Нажалост, био је то глас вапијућег у пустињи који силници нису хтјели ни да чују. Но, пјесник и даље остаје Његошев аманетник чија је обавеза да брине о Ловћену, али и ловћенски станад камен који чува Његоша. Није ли ово исто тројство као она, тако често понављана, три прста. Његошеве стихове -“Крст од жива огња направитише“ Војводић је поетизовао и сажео у „зрачни крст“ испод кога је Његош на Црквине изнио олтар- митру од камена.

И као што је „Вучји катун“ панегирик Цетињу, то исто можемо казати за читаву збирку пјесама, а посебно за циклус „Усјековање Ловћена“ да је панегирик Ловћену, Његошу, капели..., пјесниково својеврсно надгорњавање са србождерачким алама са стране (Рим и Цариград, превасходно), а потом и однарођеним Црногорцима. Ово је и пркос непокорних, оних у чијој свијести и души још живи онај стари Ловћен, крунисан Његошевом митром и неоскрнављен мамутским маузолејом. Видљиво је то из свих пјесама, а посебно из „Риданице за Ловћеном“. Истина, капела је срушена, згажена и обезбожена, али није Његош, није његов дух који све то с висина посматра и чека трен да се поново врати.

„Туга тиха ловћенских дистиха“ је циклус од девет пјесама са по седам строфа у дистиху. И ово је својеврсна јеремијада над судбином и Ловћена, и капеле, и Његоша. Рушење капеле је по пјеснику сраман чин по налогу папе и Броза. Пјесник у овом чину види помало и комерцијални моменат, наду обезбожених да ће гранитни маузолеј „чудилиштем девизе да мами / и цетињске храни аветиње“. Но циљ рушења је прије свега да се у нама убије Његош, „гробни олтар да у нама сру-

ше“. Но Ловћен је стамен. Као да је оно старо петрифицирао, као да су сви покушаји крстоломаца узалудни. Јер, Његош је, у дослуху с Господом, дао Ловћену печат вјечности: „Кад је Господ Ловћен озидео/ Владика је олтар надзидао / Мало већи владичанске митре“. Зато Ловћен пркоси. Сви покушаји да се осрамоти завршили су срамно, јер „што се из сна камена пренуло / с Ловћена је у небо кренуло“.

Истински родољуби су болно подносили швапско рушење капеле. Том оболу дао је свој допринос и Војводић у својој поезији. При том се послужио и кажом Ника Мартиновића из које сазнајемо каквом ризику су се излагали појединци да би се с Ловћена ноћу снијели Његошеви земни остаци. Но, Његош није могао без Ловћена. Морао се вратити у висине, по оној Мажуранићевој – „Оро гнездо врх тимора вије/ јер слободу у равници није“. Потомак ове славне лозе, краљ Александар га врати на Ловћен у обновљену капелу. Нажалост, капела није одољела искушењима пред које је стављена. „Поштједеше Ловћен и фашисти/ Но не хтјеше кивни комунисти“.

Пјесник је савременик и свједок нечастивог чина-рушења капеле. Тиме се и објашњава бол у његовој души и бунт против тих крстоломаца. Али тај бунт је био узалудан, као што су биле узалудне и сузе Ловћена, и муње које су из ведре неба сијевале, и лелек старих Срба-Црногораца; замисао нечастивих је извршена. Кроз тунел на врху Ловћена (ко још прави тунеле на врху планине!?) се долазило Његошевој самици-маузолеју.

Рушење Његошеве капеле на Ловћену, срамоћење Ловћена, сељакање костију великог пјесника...- није ништа друго, по Војводићу, него наставак борбе која је против пјесника вођена за живота. Требало је Црну Гору покатоличити, привести је папином „познанију права“, што је видљиво из писма папског нунција из Сарајева. (Частан је у свему томе поступак појединих радника који се успротивише рушењу „влашке богомоље“, чак и по цијену добијања отказа с посла).

„Крст Његошев иште Ловћен гора“ је међу љепшим пјесмама овог циклуса.. Писана у дистиху као и већина ових пјесама, најрјечитије казује слободарске тежње овог поднебља, као и моралне кодексе Црногораца („да невјера вјеру не погази/ и нечојство чојство не порази“)..

Споменимо на крају и пјесму „Над Ловћеном посјечене главе“, једину у овој збирци која је писана словенском антitezом.

Морамо, нажалост, констатовати да је мало оптимизма у овој Војводићевој поезији. Ту је доминантан бол, протест, осуда. Но, наћи ће се, иако ријетко, и оптимистички тонови, какав је случај с пјесмом „Туђе Ловћен са себе ће стрести“. Наду у васкрс Ловћена очекивати је од нове генерације („Поколење кад бане достојно/ И свој Ловћен обнови постојно“).

Богатство Војводићеве поезије је у језику. Могао би се направити један мањи рјечник од неологизама, кованица, скраћеница типа каз, мјесто казивање, старих црногорских израза, помало заборављених, који се претакају у архаизме, али који овдје дјелују освјежавајуће, архаична употреба замјеница (ни, мј. нам; ве мј. вас: „душа ће ве моја вјечно клети“).

Зна Војводић, у силној жељи да је што ближе изворном црногорском говору, да употрејеби превише лексема који се не уклапају најбоље у савремени књижевни језик. Видљиво је то, између осталих пјесама, и у пјесми „Пуста жеља уморног Његоша“. Неке од пјесама су препуне таквих лексема, па читаоца доводе у недоумицу - каква је порука такве пјесме („Тијесно ми, Господе, отсвјуду“). Она постаје херметична, посебно у ситуацијама кад се јави присилна и непримјерена рима. Но, све је то у служби функционалности пјесме. А ту функционалност и метафоричност аутор постиже смјелом комбинацијом кованица (срд, мј. срџба, нпр.). У служби те функционалности је и изостављање приједлога („срце које више иних волим“, мј. волим више од других; „олтар ближи небу свих олтара“, мј. олтар ближи небу од свих олтара; „мало већи владичанске митре“, мј. мало већи од владичанске митре, итд)

Можда ће понекад неке засметати често понављање ових лексема или читавих синтагми („дружина манита“), али то је посљедица чињенице да су пјесме настајале у великом стваралачком распону од непуних шездесетак година, да су неки појмови постали живо ткиво у нашој свијести, а прије свега у емоцијама. Код пјесника, какав је Војводић, незамислив је појам Владика без алтернативе Младика, Ловћен без укштених громава, капела без владичанске митре, изнесене на ловћенски вис на три прста.

Ловћен, Цетиње, Његош... су пјесникове опсесије које га не напуштају за сво вријеме његовог стваралаштва. Оглашава се панегирицима Цетињу, крову српства и слободарства, прати живот ловћенског оријаша, обезглављивање Ловћена и суноврат Брозових подрепаша који не дигоше глас да одбране ловћенску круну- капелу и спријече догођење мамутског споменика-маузолеја.

Гојко БОГО

ОПРОШТАЈ ОД РАТКА ПЕКОВИЋА

Поштовани пријатељи
Драга породице Пековић

Обичај је да се на последњем опроштају прелиста животопис оних од којих се заувек растајемо, па ћу и ја укратко да подсетим на животни пут нашег Ратка Пековића, од завичајне Никшићке Жупе до Београда, од родног огњишта до вечног почивалишта.

Ратко је основну школу завршио у Жупи, гимназију у Никшићу, а на Филолошком факултету у Београду дипломирао је југословенску књижевност 1964. године.

После завршених студија почео је да ради у библиотеци „Ђорђе Јовановић“, потом је прешао у раднички универзитет „Браћа Стаменковић“, па у Дом омладине Београда, да би пензију дочекао као уредник издавачког предузећа „Филип Вишњић“. Безмало цео радни век уређивао је културне и образовне програме који су побуђивали пажњу културне јавности.

Књижевни рад је започео причама; добио је две награде, Политикину награду за причу и Радио Београда за документарну радио драму.

Тешко је рећи шта га је определило да остави прозу и да се окрене књижевној критици. Најчешће је писао критичке текстове о делима црногорских писаца, неко време је био стални критичар „Побједе“ и „Стварања“, а неретко је сарађивао и у другим листовима и часописима.

С временом, све мање се бави критиком а своју стваралачку пажњу усмерава на истраживање нашег књижевног и културног живота.

Већ првом књигом *Ни рај ни мир. Панорама књижевних ђолемика 1945-1965*, за коју је добио награду „Милош Црњански“ (1986), омежио је свој истраживачки простор. У то окружје ситуиране су и две наредне књиге, *Суданије Бранку Ћишоћу* и *Паралелна сирана историје* у којој се анализирају

спорови о језику, нацији и литератури од 1945. до 1990. године.

Бавећи се овим темама и идејама, Пековић често прекорачује задати оквир, па и назначено временско раздобље, обухватајући унеколико цео минули век.

Последње две књиге писане заједно са Слободаном Кљакићем, *Анијажовани Андрић 1944-1954* и *Седам Њејошевих сахрана*, књижевна критика је, такође, високо вредновала. У првој је приказан Андрићев друштвени рад, како се то некад звало и пропраћени његови чланци, путописи и репортаже, док је у другој, исцрпно, са извесним архивским открићима, предочено постхумно страдање Његошевих моштију.

Врло вредан је и Пековићев приређивачки рад, неколико пута прештампована хрестоматија Косовска битка – мит, легенда и стварност и *Школсџво у Жуји Никшићкој 1871-1994*.

Нажалост, није стигао да заврши монографију о „Књижевним новинама“ ни планирану Историју Савеза књижевника Југославије.

Мало је у нас тако врских истраживача културне историје после Другог светског рата. Не само познавалаца писане историје него баш повести културног живота који се – што је Ратко проницљиво осетио – најбоље огледа на страницама листова и часописа.

Ишчитавање књижевне периодике, те културних рубрика недељних и дневних листова, као и архивске грађе, познате и оне тек однедавно доступне, па и приватне, омогућило му је да темељито сагледа културна и политичка, лингвистичка и естетичка, национална и духовна струјања једног времена. Напосе, да укаже на полемичка сучељавања људи и идеја, на беспопштедну идеолошку и интелектуалну борбу која се, у том времену проверавања новог друштвеног модела, водила под скутом Партије и њених схватања утилитарне улоге уметности у изградњи „новог друштва“ и стварању „новог човека“.

Историјску грађу, документа и стваралачка уверења, Ратко анализира крајње скрупулозно, тако да су коментари и критичке оцене појава и догађаја пажљиво нијансирани и суздржани, што знатно доприноси објективности и уверљивости ових студија.

Његове књиге се држе једна за другу као беоцузи, као поглавља особите, „паралелне стране историје“ културе и

литературе на целом југословенском простору и, зацело, ће бити поуздана упутница за све будуће истраживаче.

Ратко Пековић је био један од ређих људи – карактера, сачињен од суште доброте и врлине. Животом и делом достојно је бранио највише људске и моралне вредности, што у нашем времену није лако. Био је глава фамилије, финог старинског кова, честит и брижан син, брат, муж, отац и деда, вредан и пожртвован домаћин, најплеменитији изданак српске патријархалне задруге. Љубав и нежност изражавао је на посебан, дискретан начин, свагда застрт хумором. Као да је зазирао од неког митског претка из црногорских и херцеговачких брда који би могао да га укори да се предаје женским осећањима, што човеку неприличи, да не квари ћецу.

Кад би ме чуо шта говорим сигурно би се подсмевао, није волео прејаке речи. Више је веровао срцу него језику.

Ни о мени преда мном никада ништа лепо није рекао, али мени није сметао његов „погани“ језик. Кад је био подаље друкчије је и говорио и писао. У најтежим часовима био је најтврђи стуб на који сам се ослањао. Помињем ово са стидом, само да бих нагласио какав је то племић био. Волео је да тера комендију, често на свој рачун, али никада никога није увредио. Био је безазлен, широкогруд и одан пријатељ.

Срели смо се пре више од пола века, на првим годинама студија. Становали смо у Студентском граду, соба до собе. Заједно смо летовали, ишли на радне акције, заједно дипломирали, у исто време срели животне сапутнице, истог дана се венчали и окумили, упоредо се кућили и децу рађали, делили лепе и невеселе часове.

Ретка су тако присна кумства и другарства. Кажем ово са захвалношћу и поносом. На прејаке речи данас имам право.

Драги Ратко, данас те у бољи свет испраћају синови и унуци, и твоја Слободанка која бдије над њима. Нека им утеха буде дубок и племенит траг који си на овом свету оставио. Имају се киме поносити.

Нека ти је вечна слава и хвала.

КЊИГА СЛОВА

КЊИГА СЛОВА

Живота Т. ТУЦИЋ:
Учене жене црнојорске I

ЖИВОТА Т. ТУЦИЋ

УЧЕНЕ ЖЕНЕ ЦРНОГОРСКЕ I

Нема будале без учене будале
Народска

Још док сам студирао, желио сам да својим професорима, а професоркама нарочито, одржим противслово, али стицајем околности то сам и одлагао, па студије некако и заборавио (*вријеме све лијечи*), али недавно сасвим случајно падоше ми руку двије књиге једне од мојих професореса, Татијане Оњегин Бечановић, чиме моја стара жеља изненада оживје и оздрави.

Па ево, прочитах, процијених и оцијених. Ево освете свете једног поодавно свршеног студента.

Прво укратко, за оне који немају стрпљења и занимања да се баве и забаве оваквим стварима, прво укратко а онда надуго и нашироко, да те наговорим, читаоче, да ме пратиш на овом мукотрпном путићу.

Ко нам учи дјецу, добра су нам дјеца; ко нам поучава и дјецу и учитеље, добри нам и једни и други, иако обично *не њада ивер далеко од класе*, али овдје, срећом, будући да горе не може, овдје силом прилика мора боље јер је најгоре дотакнуто.

У много чему па и у универзитетској настави, на државном универзитету Црне Горе, или Најцрње Најгоре.

Не вјерујете, мислите *зли језици*, али читаоче – *ако лаже коза, не лаже рој* – па ево како кити и кипти од учености, како уважена доктореса Татијана, како оно распреда лингвистику и упреда стилистику, а увек и само *истику*.

Скоро да нема јаловијих установа од универзитета, и јаловијих створова од професора, па професорска ученост најчешће је пресипање из шупљег у празно које се самопонавља, па нема залуднијих књига од разних теза, докторских и иних у којима најчешће нема ни зрна соли.

Какво би се само хумористичко штиво могло направити читањем и описивањем докторских теза (и ово ће бити такво нешто) па често у хиљадама страница тамо нећете наћи живу реченицу и одрживу мисао, ништа друго до празно наглавање и разглабање, казивање мртвим језиком нечега што је много пута живо казано, а што може се читати само уз повећану дозу мазохизма.

У паклу ће књигољупци бити кажњени да умјесто живих књига читају мртве докторске протезе, па ако би неки ученик у њима и хтио да живне, ту су ментори да га врате међу мртве.

Пројеза није само игра ријечи, па разлика између тезе и живе књижевности, или чак *науке* о њој, али праве-здраве, јесте разлика између мртве протезе и живог уда, па би, да на овом свијету има правде, и да има духа и слуха колико зрно горушичино, то што такво јесте тако се и звало.

Ево шта нам о општењу саопштава наша научењакиња (научењакуља, да ли је боље?), почињемо са забавом:

Поред вербалних јединица, човек користи и невербалне знакове, који усложњавају и обојашују комуникациону интеракцију. Дакле, човек се изражава и на невербалне начине њиховим њез. њаралинџивисџичких и експралинџивисџичких комуникационих знакова: џесџовима, мимиком, додиром, џоимањем џросџора и времена...

саопштава професорски, нема шта, па зар ово може бити нешто друго до празнословна жвака и кака (*џих, кака!*), па шта друго ако не парада поноса без покрића (парада или, приде, *pride*), тако јер се, видјећемо, без придијевања ријечи странске мрској српској која одумире и не одупире се, јер се без тога не може:

Чланови социјалне заједнице џосегују одређене џредсџаве о џоме какво се џинџивисџичко џонашање од њих очекује у смислу учџивосџи

Шта је писац хтио да каже, то наивно питање у теорији и у критици одавно је одбачено као такозвана *заблуда џарафразе*, но понекада такво питање мора да се постави, па да видимо шта је наша тањечка хтјела да каже последњом наведеном велеученом и цјеломудреном реченицом, да преведемо јер ћемо једино тако разумјети

Прво – чланови социјалне заједнице – то се тако каже само на ученом и болесном-докторском, а то преводимо као – људи (чланови социјалне заједнице = људи, па множина ове именице подразумејева чланство, а не мора да се каже, нити да се разумијева оно што се подразумејева, да не би се запало у бескрајно велеучено тапљезгање и тањезгање), па даље – *йоседују одређене йредсйаве какво се* – то преводимо са *знају* (*йоседују одређене йредсйаве какво се = знају*), док **лингвистичко йонашање**, то је бисер над бисеровима и серовима и о њему опширно касније (*да не йине бисер на буњийшйе*), док – *од њих очекује у смислу учйивосйи*, само је учена заобилазница око Крагујевца па то просто преводиво као учтивост (*од њих у смислу учйивосйи = учтивост*)

Кратко и јасно, и ненаучно – људи знају да треба да буду учтиви – али то је, када се тако оголи, много просто и што је за ове духове баналности поразно, нешто што не треба ни рећи (јест, али побјеже нам текст и наука-намука, али неће то допустити лисац-писац, а *борами*, ни лисица-писица), па га они одијевају у одјежду мудрости и слаткорјечивости или празнорјечивости, *да се власи не сјеше*.

То и јесте дух докторске и сличних протеза, просто ту бива проширено, глупост одмудрована, празноглавост надомјештена брбљивошћу, болест оддокторирана.

Шта видимо из ова два наведена примјера, то да **наша научењакиња не разликује језик од лингвистике, вјерују да је то исто** само што би, по њој и таковима, једно (језик) био тек презрени пуки народски израз, а друго учени и намучени, не разликује учењакиња наша предмет једне науке од њенога изучавања.

Истина је, ако је то олакотна околност за нашу Тању, истина је да се име науке понекада, макар метафорично, употребљава као синоним са предметом науке, па кажемо кућна хемија, не као хемија за по кући већ као хемијски производи за кућну употребу.

Каже се врло често да у нечем *нема или има лојике*, не логике као науке већ у једном другачем и метафоричном значењу.

Али зна се и за бесконачну недоследност језика, па што је могуће у једном случају, или у неким случајевима, то у многим могуће није, па као што лако кажемо да има или нема

логике, тако не можемо рећи баш никако да има или нема лингвистике, а тако или бар слично наша тања чини (или можемо, али сасвим дословно, па о некој лошој тобожлингвистичкој расправи или справи можемо казати како у њој нема ни зрна соли, или дословно ту нема ни л од лингвистике).

Та кажемо – нема логике, и НЕМА ГОВОРА (осим у Гори Црној гдје се каже *нема збора*, и само тако, али никако не кажемо *нема лингвистике*, па не кажемо ни нема језика, чак ни *језичко понашање* не пролази, одвећ је широко, већ само некако *јоворно*, али да би се знало шта иде а шта на иде, за то је потребно понешто слуха или језичког осјећања, а тога у наше болесне докторице нема и нема (вапије варјача за њом, и кецеља).

Чак вјерујем да између музике и језика постоји већа сличност него разлика те да се осјећање и знање једнога и другог може развијати само ако за то постоје предуслови, макар мало слуха, јер је много тога што се не да научити оном коме није од Бога дато.

А у умовању наше Тање не само да нема говора (то је лупетање), не само да нема логике (то је глупетање), а онајмање има лингвистике (то је и лупетање и глупетање, а како и не би било то за женску страну која не разликује језик од лингвистике.

Нема у тим списима ни лингвистике ни језика, нема у тој списатељици лингвистике, а бојим се ни жене, осим зличне и језичне.

Преведимо Тању са лажингвистике на жалимастилистику (нову научну дисциплину која зваће се по њој), па добићемо **стилистичко понашање у смислу празнорјечивости**, а ту је наша тања – наша радост, ту је мајстор у прознословљењу и обесмишљавању ријечи и засјењивању простоте лажном ученошћу, што у Гори Црној и њеној слободи, пролази ли, пролази, јер ту најлакше продати рог за свијећу (безобразници кажу и мудро за бубрег, они а не ја).

А да све може да буде стил и стилистика, лингва и лингвистика, за све може да буде каз и доказ баш наша Тања (Боже, да ли то име писати великим словом?) која не умије да напише *комуникација* или простачко *ошинење* већ само – *комуникациона интеракција*, јер је тако ученије, дуже и бесмисленије, *докторскије* и *професорскије*, тако је и најцрње и *најцрнојорскије*.

А како изгледа њена комуникациона интеракција, а како ли додирна или хаптичка, тактилна, то најбоље види се у тањечкиној реченици:

у комуникацији лицем у лице које ѿодразумева нужно ѿприсусѿтво самих комуникаѿора

из чега сазнали смо, одсад па занавијек да комуникација лицем у лице ѿодразумева нужно ѿприсусѿтво самих комуникаѿора, иако озбиљна наука овакову истину довешће у значак питања, па ту се мијеша психологика јер се може бити физички, лицем у лице, присутан а духом одсутан, па кажу сексолози како и у комуникацији лицем у лице, а борами и отпозади, како комуникатори често варају па замишљају лажног комуникатора а не правога, неког другог или неку другу а не неку прву или првог неког, па озбиљна наука раздвојиће тјелесно присуство од духовнога, али звати то духовним није нарочито духовито када се ту само о тијелу ради и радује, не зна то ни онај који ово пише, не зна па пита оне који знају.

Та, све је ово некаква наука.

Шта подразумемијева комуникација лицем у лице?

Подразумемијева нужно присуство самих комуникатора!

Па после ових сазнања, тањиних тањичких и наших амандмана због њиних мана, после свега овога очекујем унатрагну промјену многих комуникационих интеракција па ће драги драгу одсад овако звати:

Хајге, граѿа, да комуницирамо

или из друге песме – *ѿа да видиш, мој ѿолубе, монѿенеѿринци како љубе*

или из треће, будући да жене се у пожуди граде невјеште, па и не знају шта и како, па биће поучаване овако

сјед ѿрега ме ѿа намиѿуј на ме

па биће то екстралингвистика, паралингвистика, шта од тога заиста не знам, нисам довољно научен већ само намучен.

Какав је ово језик којим писки наша Тања

То је језик учени и преучени и он се од основног језика, или од других језика разликује тиме што се говорник труди да га нико не разумије, или да друге увјери како се до његове висине тешко вере.

Та погледајмо само како се понешто каже на женском-ученом-црногорском-црном- да-црњим-бити-не-може, а како на мрском српском.

На Тањином ученом-црногорском се каже *вербалне јединице*, на мрском српском тек припросто – *ријечи*.

На тањинском и тањичком каже се – *комуникациона интѐракција*, на мрском-српском тек комуникација или општење.

Па још има оних који тврде да су српски и црногорски један језик!

Далеко било и у сну се не снило, та и како би то један језик био када је основно мјерило у лингвистици да ли по нечем различити говори чине исти језик то да ли се говорници разумију, што ја, Новица Томељин Туцић, одлучно поричем јер језик тањички не разумије нико, као ни црногорски, и неће, јер је црногорско-тањички много богатији и сложенији, па тамо где у прслон-српском, имамо једну танку ријеч, код Тање наше и инијех Црногораца-црновјераца, имамо три подебеле, па на прслон српском се каже – *људи*, на тањичком – *чланови социјалне заједнице*, па нек се види, нек се зна ко је кога ту надговорио и тек како ће, јер гдје они имају једну припросту, монтенегрини три сложене.

Дирљиво, до суза, па не одвајам се од марамице, а када се спремам да читам Тању и слатке дебеле Црногорчине, ставим и пелену да се не упишем од смијеха.

За мене посебно дирљиво је како оно тамо горе човјек може да се изражава и – *поимањем ѓросѓора и времена* – па куд је забасала и шта је тиме хтјела рећи, то ни она не зна, нити ико јер то су нерастумачиве мудрости, визије, то ћемо тек у наредном вијеку...

Побркала наша тања израз и разумијевање, а то су супротности, тањике, па не може се изражавати поимањем (иако може се донекле поимати изражавањем, али за такве танчине нема слуха у Тањчине), збркало се то у њеној глави, а студенти све то морају да посркају, и много шта горе, иако се увијек чини да горег и црњег нема, да смо у најцрњем и...

Док ово пишем, питам се, питам шта може и да ли ишта може да се учини, гледе добробити Татјаниних жртава-студената, пошто особа не може да се промијени, јер као и генији, и будале се рађају

(На жалост, није тако само у науци и просвјешченију, већ и скоро свуда, па остале су за понављање ријечи једнога владара, приписиване потом многим (и с правом, јер такве ријечи једном речене, постају за свагда казане, и свачије) – *Мој синко, када би ти знао са колико се мало мудрости влада светом.*

И зебња, страшна зебња, шта ако и оних који нас лијече, или оперишу, шта ако и њих има пуно са оваквом збрком у глави, а има, и те како има, па сјећам се једнога монтенегринског психијатра који окушао се и као писац, и који, ако је јоште жив и здрав, мора да је већ члан дукљасте академије, те који одглуматао црногорског Фројда – *Посери се јаги љошњама* – и у чијем дјелу, баш као и у Тањином, па зато га и помињемо, није могуће наћи реченицу која има главу и реп, па тај и такав био наш душебрижник

ТАЊЕ НАШЕ ЛУПЕТАЊЕ

прво увод па онда наводњавање

Досад су писале као што говоре, учене Црногорке, одсад ће писати као што зборе, па мисле да је то нека промјена, толико знају о језику, зличне и језичне.

Требало би да знају и оне шта су синоними, ал` не хају, ил не умију да се изразе, јер одсад само збориће и све оно што из тога недужног глагола произилази, па више из њихових уста, и из пера једнако тако, више неће ни излазити ријеч *јоворник* већ *зборник*, па и над гробовима црногорским неће се више држати говори већ зборови, неће више нико бити говорљив већ зборљив.

Или им, можда, треба испочетка и потанко објашњавати шта су то синоними и зашто су важни, али како објашњавати тим ученим женама које треба саме да објашњавају, које и саме имају студенте којима студено око срца, па и сам сам био њин студент, па само зато што сам њих, такве, имао поред себе, само тако посредно научив од њих како не треба, научио и нешто од онога *како царски ваља и требује.*

Кад сам већ поменуо да њин сам студент био, да отворим одмах карте, биће овај спис освета једног полупропалог, полусвршеног студента који је са својим професорима велих мука имао, али их ипак препливао (и муке и професоресе), па

сада и сам предаје оно што му нису дали, што понајвише из књига узимао, иако ни књиге не падају далеко од књижевника (оно о иверу и клади, опет), па има их злих и наопаких, али књиге бирамо, ако не бирамо професоре (бољи и виши бирају и школе и професоре, а ја сам могао само до Нишића и другдје ни маказ, ништа Харвард, ништа сорбоњакање).

Од никшићких професора нисам научио ништа, па ријешио сам да им одржим неколико предавања, од којих ово прво упућује се професоркама које тада, када предавале ми оно што немају, које тада биле макар лијепе и младе, а сада, да не кажем какве су сада, јер сада су у најбољим годинама.

О синонимима сам био почео, о језику српском и из њега ишчупаном црногорском, о преврату Коперниканском са – *йиши као шїо ѿвориши*, на – *йиши као шїо збориши*, па чим се то тако преправи, то је други језик иако иза њега стоје иста г...оспода.

Ако некога занима шта ја мислим, а слабо кога може занимати шта о тим стварима мисли Живота Томељин Туцић из Куча, онда биће како ни Вук нам није баш донио неку срећу, ови надривуковићи донијеће само несрећу, и ту је разлика између њих. Зашто кажем да нам Вук није донио неку нарочиту срећу, одговор је прост као што је просто и припросто и његово правописно начело, толико просто да је немало и простачко, јер пишући као што говоримо, пропустили смо могућност да се писањем подсећамо на поријекло и дубину ријечи што како-тако и којегде чува такозвани етимолошки правопис, па јесте, добили смо на простоти у свим значењима те ријечи, првом и основном – на лакоћи и једноставности, но и другоме и нежељеноме, на просташтву којему ни Вук није могао савим побјећи, а којему ови прибјегли па писати онако како говоримо а не онако како би требало (писати онако како се чујемо, не како мислимо), писати *збоіом* а не **с Богом**, то помало личи на *збоіом йамейи* (а нимало на – *с Боіом, йамейињаковићу*)

Као да чули нису за синониме, да то су ријечи истог или сродног значења, па ријетке су оне које су баш истога, али за невољу њихову ове су – *ѿвориши* и *збориши* – мал не потпуно истога, скоро идеалан случај истог значења, тако да остаје им за извлачења из биједи у коју западају, остаје им могућност да се ишчупају такозваном учестаношћу употребе коју

биљеже рјечници већих и срећнијих језика, но ми о томе просто немамо података осим увјерења, прије ће бити убјеђења Тањиног и друге њој сродне тањичи, а наводим ријечи *увјерење* и *убјеђење* да бих супротставио их глаголима *јовориџи* и *збориџи* као примјер само дјелимичне синонимије, јер ови нас ни у шта не увјеравају, јер за вјеру и Бога не знају, ови нас само убјеђују и у биједу уваљују

Не знају тамооне шта су синоними, доказале да не знају доказујућ да знају знање, не знају и оно што зна језик сам, за шта и није потребна нека наука већ само здраво језичко осјећање, па о томе никако не треба словити будући да о том имамо лијепих пословица, па каже се, каже – *није шија него враи*, или нешто још боље и за њих прикладније – *враи ђаволу ѿшо у свайшове*, па томе нема шта да се дода, јер послје посланица нема словљења; оне су и пресуде и посуде, пуне као што су њине учене главе празне и исте.

Драга Тања (и Рајка приде, и друге другарице које, можда, биће поменуте, можда неће), добро је што имамо неколико ријечи са истим или сличним значењем, па подједнако су наши глаголи и *јовориџи* и *збориџи*, и *бесједџи*, и *казиваџи*, па и многи други (видјети *Речник синонима* Миодрага Лалевића), па ками лијепе среће да ријечи тога значења имамо још и више, као што имају виши и бољи језици, па само малоумни мисле да је једна од тих ријечи наша, да се црногорски каже *збориџи*, а мрски-српски *јовориџи* (бива, ми имамо нашке, ви имате вашке, па се те вашке морају истријебити, него шта или *ноје шија*, како вели то исто улица).

Немамо довољно синонима, па можда немамо их за здрав и уман говор, а за такво нешто што чини Тања, и нешто дебља Рајка, и друге учене жене, за такво што синонима имаде на претек, па треба само саслушати пјесника који све на народну испјева и изброја, изређа како све говоре ове ученице и мученице црногорске

*Све ѿ шудешики варда и ѿраје,
Све дара-вара, ѿандара-мандара,
Трнда-ѿрнда, елауле-велауле,
Туче ко ђорав коњ ѿ ану,
Све некакве ѿараковине и ѿречавине,
Зајлуша, ѿравеља, млаѿикура, раколи,
Жлави, зајлаба, шељузја, јовнојеђа,
(Посери се јади ѿлошњама!)*

*Никад људску да крмнијекне,
Ко да му је муња ресицу ојрцала*

У ученијем круговима црногорским дуго се расправљало на кога се све односе ови стихови којима као да насликана Тања, па и Дукљаста академија наука (одјељење брица и трица), расправљали како је пјесник могао знати како ће наша Тања докторирати, и лијечити се сама – *Љекару, излијечи се сам* – али, богами, и сама разбољевати друге.

Промјена Вуковог правописног начела је просто малоумна (није то тањино дјело, треба признати, али без подршке, касније и отпора, Никшићке тањичи, не би се ту могло далеко).

Неукусно је, више него неукусно при овим стварима позивати се на Његоша са којим, узгред буди речено, ови и ове више не знају шта ће, па не смију на њега да се обруше одлучније само зато што је он у народу још светиња, али га поткопавају и начињу са свих страна, на Његоша којег данас можемо понајвише узети за *парадигму* (израз је омиљена ријеч наше Тање, и још *нашије* Бечановић), за парадигму тумачења, немогућности да се самовољно тумачење обузда, хоће ли се само тумачу да у нешто вјерује, па он умјесто да ишчитава, приписује *што би мило било*, чак и када црно на бијелом стоји другачије.

А ево како то у Његоша стоји, па не наводимо те стихове пјесникове зато што их неко не зна, јер зна их свако, већ само као примјер самовоље тумачке:

*Српски пишем и зборим,
сваком јромко јоворим;
народност ми србинска,
ум и гуша славјанска.*

Мало, само мало тумачења, па у првом наведеном стиху, пјесник пише и збори, у другом *јромко јовори*, па треба ли доказивати како мора бити само добро што имамо више глагола истога или сроднога значења. Ако пак по Његошу зборе, онда им се није посрећило пошто Његош не говори црногорски већ српски, па чак можда, у првом стиху збори, у другом говори (а не обрнуто) због захтјева метра.

Наслушао сам се свега, и по Никшићу и његову назовифакултету, и ван њега једнако, наслушао сам се доказа на које остајао нијем, па убјеђивали ме да би им, тамоњима тамотаквима, да би им Његош дао за право, да му је само спустити

се са онога виса који су, узгред буди речено, такви давно још обесветили јер су хтјели вис надвисити а не приклонити му се и поклонити.

Али нећу, обећавам да нећу све овако, па мало ћу и да вас браним, не морам само да вас нападам, Тања и тањичи, јер иако у том ставу заиста нема ни мало памети, ипак вас могуће бранити, па бранићу вас, хе-хе, Хегелом, под велико дрво могу да вас склоним, Хегелом који, тако казује непровјеравана прича, када оспоравали неку његову теорију коју тврдо заступао казујућ му или указујућ како се са тиме не слажу чињенице, на шта, кажу, учени Георг Вилхелм Фридрих узвратио – *Тим горе њо чињенице.*

Бранићу ја вас, тањичи моја, иако нападаћу вас више него што ћу вас бранити, то морам да признам, али припустићу понешто и у вашу одбрану, мада све ово може да се ослика старим стиховима Владичиним – *Јанко брани Владислава мртва/ Шио ја брани кад ја не одбрани.*

Не кријем да ћу вас бранити тако да вас не одбраним (ово се зове *ојољавање њосиујка*), иако нећу вас нападати док не попадате, јер вас прејакко нападати, за свакога ко има двије чуке, јесте неукусно и неупутно.

Слабосиш, ша име ши је жена – казао тако Виљема Шекспира Хамлет.

А сад да видимо подробније како наша учена Тања тањезга и тапљезга.

О ТАЊИ И ТАЊИЧИ

слова громка и пословице стишане

Зашто учене жене и јесам ли ја то женомрзац, то је питање које морам сам са собом да рашчистим и чиме не би требало да гњавим читаоца, увијек спремног да књигу баци.

Далеко било, ја жене волим, иако не волим жене које нису жене, и оне мушкарчине који не воле жене, и жене које воле жене. Присталица пословице – *чеја се њамејан сшиди, шијем се маниш њоноси.*

Постоји један полупогрдан израз који гласи *универзитетска кришика* а којим се, упрошћено, хтјела означити празна ученост и јаловост, ученост са којом ни ученик ни његов

шегрт, читалац, не знају шта би (у истом или сличном значењу користи се понегдје израз *џрофесор*, али нећемо залазити у те тананости).

Одмах треба рећи да није сва универзитетска критика таква, да су се под топле скуте универзитета склањали често и они који по слуху и духу ту не припадају, те који су се том уклетом царству јалове учености приклонили само ухљебија ради надајућ се како ће они врага преобратити а не он њих.

Та пошаст није мимоишла ни црногорски универзитет, па не зна се када је гора, агресивнија и опаснија, када је сасвим јалова, када такав учењак цијелог вијека врти се око своје докторске протезе или када производи књиге многе које *ни њас с маслом не би*, а које користиће, само зато што морају, у тој причи сасвим недужни студенти осуђени на издржавање казне читања таквих празнослова.

(Стани бре, Рајка, нисам те још ни поменуо!)

Дјелцетом-одјелцетом једне од тих бавимо се и позабављаћемо се у овом спису, а онда, у наставцима, исто то само мало другачије, и дјелом друге једне, па треће-среће, па докле не досади, све док се може говорити занимљиво о досадном, и колико-толико паметно о глупом и лудом, па све ово, обрни-окрени, бива нека врста невеселог љекарског посла, са врло неизвјесним исходом јер прије ћу се ја заразити него што ћу врага поразити или излјечити наше враголанке.

Та требало би све ово да буде корисно због студената који ће добро видјети оно што и сами знају, како им *џрегају* они који ни сами ништа немају, који им продају празну ученост, па то већ и не бива учење већ мучење здрава разума, па науковање се своди не на налажење већ на сналажење и лажење.

Ужасавајући је то круг: што више науковања, то више и лудости, па ту ко умножава знање, умножава муку разну и заразну.

Предњаче у тој лудости празнога мудровања, предњаче жене које се толико заљубе у мудрост, које у то унесу сву страст свога пола, који више није ни пол ни половина и које томе предају се цијеле, па умјесто да буду лијепе и веселе, оне пристају да буду тужне и ружне.

Понекада, оне једноставно преуче, па као Дон Кихоту, осуши им се мозак, многе од њих читају много и много наводе

(нека се препозна Соња Томовић, трећа срећа у серији ових памфлетића), камо лијепе среће да не раде ни једно ни друго.

Прихвате здраво за готово неке неопрезно изречене критичке или научне пресуде и онда их се држе *као њијан њло-џа* производећи цијелога вијека ништа друго до празнословни кошмар, заборављајући при том и писце које тумаче, и читаоце којима би требало да се обраћају и који не постоје (осим већ поменутих недужних и тужних студената њиних које би требало не само сажалевати већ и некако заштитити од тих назовиучењакиња и тобожучитељица), заборављајући одакле су пошле и куд и камо иду, ако икуда и икамо иду, ако њин празнозбор није лет у месту, не лет већ пепет.

Та јалова ученост задивљује и запрепашћује, задивљује тиме што **ту заиста понекада има некаковог заната и алата, али ничег више до тог и таквог, бесциљног средства, никаквог производа до празне приче**, нема *дјела* већ празних *одела*, па ту занат производи самог себе, и исто тако алат.

При свему томе ови се самозвани тумачи представљају као некаква авангарда (а свачија су пета колона), као неко ко прихвата најсавременије идеје у науци којом се баве, па није ни последњи ни најважнији гријех што оне често пабирче са разних страна, и оно што се сабрати не може.

Једна од тих идеја у коју слијепо повјеровала и наша Тања, прва жртва ове серије чланака-убистава, једна од тих идеја јесте формалистичко вјерују које изrekli и Шкловски и Јакобсон – *џосџуџак је љавни јунак дјела* – па онда наша Тања анализира и анализира поступак (разлаже, образлаже и увек лаже), окреће тог главног јунака и одовуда и одонуда, превиђајући при том да **од њеног неопрезног поступања са поступком нема никакве вајде** (на црногорском се *дјело* каже *ђело*, као што се некад и негдје у народу заиста говорило али напустило и попустило пред књижевним, а дјелати се каже *ђелаџиџи*; видјети *Ријечник црногорскога језика* објављен на куково љето у Светозареву, прије демократских промјена звајемом Будва, штампан у штампарији слободе Црногорске звајеме насловом врло дугим – *очи џовадили ко крмци Мирашеви*).

Добро, прихватамо поступак за главног јунака дјела, иако то може да има далекосежне *џослиједице*, па оно што важи за писца, важи и за тумача, па **поступак, а то је сасвим нежељено, може бити и главни јунак тумачења**.

(Та сјетимо се само ученога Леви Строса који резигнирано признаде – *еџнолоџија је исџовијесџ*).

Вриједи осмотрити како наша Тања поступа са поступком али прије тога вриједи погледати друго нешто што није само њена особина, али што у таквих какова је она, што у таквих буде доведено до обесмишљења јер постоје идеје које и те како имају смисла у умних људи а које сасвим обесмишљавају се у сљедбеника или у оних који не схватајући ништа у њима, само их мајмунишу.

Много је задатака пред књижевном критиком и пред такозваном науком о књижевности, науком која се најбоље може изразити парадоксом, науком о ненаучивом; много је задатака од често простих и здравих, какав је приближавање књижевне умјетности недовољно обавијештенима, помагање при читању (ако већ помоћи при писању нема и не може бити, јер по старој одредби, критичари су они који сами не могу да буду писци), много здравих и лаких, стварно или само привидно лаких задатака, но много и тешких занетака (од *занијетџи се*) који завршавају донкихотским лудовањем, таквим нечим и још горим.

Та много је примјера срећне разумљивости, или разумљивог изношења најразличитијих и најсложенијих идеја и неке од њих, када за то дође вријеме, овдје и поменућемо, а за почетак ево двије крајности, па поменимо *оџа џсихоанализе* Сигмунда Фројда који у свакој својој књизи јесте јасан и оном ко о психоанализи или само психологији једва да ишта зна, што је тим већи подвиг с обзиром на чињеницу да Фројд доноси много новог и дотле нечувеног, те опет његову супротност, једног од познијих аналитичара – Лакана који тешко да разумије и самог себе и који заслужио име – *Гонџора џсихоанализе*.

Поменимо од наших (грешка, од тамоњиних, поменимо Николу Милошевића који годинама био гостујући професор у Никшићу али којега творци *нових семантичких сисџема* отјерали јер им се није уклапао у семантику и мантику).

На другој страни су они, а таква је и наша Тања и друге учене жене црногорске.

(Стани бре, Рајка, доћи ћеш на ред и по имену и презимену, а ти јеси име и презиме, јер Рајка Глушица – како то звучи гордо, и то ред по ред доћи ћеш на ред, та чула си за поповску анализу реда по ред, и гријеха по гријех, куд ће ти ду-

ша, питам мада знам, па ово је такозвано реторско питање, куд и гуша и глуша, а чула си и за *целу леју њесму*, а то се на тебе односи, обоје.)

О женама ученим је тренутно ријеч, јер са њима све почиње и све завршава, женкама које **вјерују да је ученост исто што и неразумљивост**, нека виша сфера, можда *семиосфера*, до које треба да се пење онај ко то може и жели, да то никако није нешто што треба макар покушати доставити онима који нису од тога заната и алата.

Ученост се та показује таквом на свакој разини њихових писанија, почев од ријечи, преко реченице па све до цијелих списа и цјелокупне науке.

Ево, прво, како то изгледа на разини словцета да бисмо сагледали да ли се дјелићи разликују од дјелова, дјелови од цјелине, цјелине од болесне особе која се њима цијелила (а прије ће бити, друге разбољевала, а други, то није пакао, ни пакао у Црној Гори, већ други, то су студенти), јер не заборавимо – *сѣишл је сам човјек*, а човјек је и оно што пише, као и оно што чита (*Реци ми шѣа чѣиаш, ѣа ћу шѣи рећи ко си* – то лијепо звучи али важи само донекле и на извјестан начин), али, не западамо ли и ми сами у гријехове због којих судићемо другима, не западамо ли у благоглагољивост и свенавођење, па ако већ од навода не може се побјећи, онда је најбоље прибјећи најбољем, а најбољи за ову прилику, најбољи и за болесницу и за надриљекара, најбољи пјесник из средњег вијека који овако сагледава и мене, распричаног, и моју жртву раструбљену и разбубњану:

*А се суѣи ѣреси моји –
мноѣсловије, љубословије,
ѣразнословије, скврнословије,
лажесловије, смехословије,
блудословије, срамословије,
бујесловије, сујесловије,
баснословије, сѣрошѣвословије,
злословије
Сѣрешѣх, Госѣоди, ѣпросѣи ме*

Једно од основних правила добре писмености којег се, на жалост, слабо ко држи а најмање полууки који воле да се покажу ученим или уким, једно од тих правила гласи да не треба користити (осим ако за то нема неког посебног ваљаног

разлога, а њих, само понекад, и има и бива), да не треба користити страну ријеч тамо где имамо добру *домаћицу*, и хиљаду је разлога зашто је тако а скоро ниједан против.

Домаћа ријеч је жива, сликовита, дубока односно прозирна, већи је број могућних помисли и примисли (то ја, себи досљедан, покушавам избјећи одувјек мртвуљаве ми *асоцијације*) које се око ње отварају итд, домаћа ријеч се прима са лакоћом, проходнија је и чини нас будним и свјесним да се налазимо у свом језику а не у неком крпежу и трпежу гдје се добра домаћица чује и осјећа као неки нежељен гост у сопственој кући, а да овако јесте, потврђује то много шта па и језички нагон народни који и стране, чак и настране ријечи покушао одомаћити, покушавао им дати смисао и сликовитост, иако некад све то испадало смијешно и жалосно, то како народ упорно од Хајкуне правио Анђелију, па манастир звао *намасишром*, Хиландар *Вилиндаром*.

Од Хајкуне Анђелија, то је заиста права слика језика и његова напора, јер и Анђелија је страна ријеч (само посрбљена, потом огорчена и поцрногорчена или попиперена, а богами, и по-куч-ена, па та ријеч и кучка, и бјелопавлићка колико и црногорска, и црно-без-бијела-српска) само много ближа грчка него крваво страна нам турска, али то, ипак, увијек треба имати у виду, да и у најбољим намјерама потребна је мјера.

По правилу, не би никада или скоро никада требало користити ријеч *интересантан* када је ту ријеч *занимљив* која је више него успјешно замјењује (само кажем *замјењује*, а она је та која замјењивана и истискивана).

Да видимо шта ту чини наша учена Тања, па провјере ради, ваљало би на једној и само једној опитној страници пребројати стране и домаће ријечи, добили би се весели резултати.

(Исто тако бавићемо се овдје само једним списом поменутих списатељице-гумачице-научнице-поучнице, што и учено може да се назове методом *pars pro toto*, додала би обавезно ова пренаучењакиња; бавићемо се само једним, па да се изујемо прије брода и да донесемо пресуду прије него што саслушамо окривљену, јер ти списи су толико безвриједни и неуредни, да би свако онај ко би све то ишчитао и анализирао и сам био више него сумњив (са гледишта душевнога здравља, или само са гледишта здраве памети): та ко је тај који нема *џријечећ* посла него да се бави таквим глупостима и њиним носио-

цима и подносиоцима, па изабраћемо један спис само, што биће скоро случајан избор, из више него практичног разлога нерасипања времена (то и ја хтио бих да се изражавам – *йои-мањем љросћора и времена*, као тања, али недоступна ми та вјештина, нисам вјештац), па будући да уз ово тумачење треба прочитати поново и књигу на коју се оно односи, одлучили смо се за тумачење Шћепановићеве приповијести *Усџа љуна земље*, само зато што је она више него краћушна тако да ћу у овом и оваквом, увијек више него сумњивом проучавању глупости и болести провести што мање времена).

Зашто она и такве непоменице толико воле стране ријечи, па просто зато што свака ученост долази споља, од бољижех и вишијех, и јер нико није пророк у свом селу, и на свом језику који је добар и који послужиће само док не научимо великосвјетски или јамеричански (а та јама, звана Јамерика, одавно нам се поткопала, српству мислим, јер Црна Гора све боље црни се и гори).

Но по нечему се, а нехтјено сасвим, по нечему се наша Тања, наше горе лист, разликује од других и многих корисника нашег језика, матерњег, црногорског илити српског (особа та, зачудо, пише екавицом, иако се то слабо примјећује пошто и пише и говори углавном страним и настраним ријечима (ова два придјева могу и без *џи*), а тамо нема екавице и ијекавице, иако се и на томе може *инсисџијераџи* као што предјседник думе црногорске, а његово име нећу изговорити да не опоганим уста, као што тај, одмах по проглашењу само његова погана језика, као што тај отвори – *сиједму ијједницу* – а тако могао казати зато што на глави шједи и сиједи), по томе што Тања наша (па све и ако не срећемо такав поступак први пут, оно га срећемо ту, најчешће, скоро досљедно, и најбесмисленије), по тому што **наша Тања прво бупне страну и учену ријеч а онда је и протолкује домаћим словцима**.

Да се овоме који ово и овако пише не би вјеровало на ријеч (и сам не вјерујем никоме, скоро ни себи), мора све ово да се поткријепи примјерима, дакако, **вријеме је за примјере и мјере**, па ево, *ако лаже коза – не лаже рој* (а може ли се краће и јасније, може ли се тачније и убитачније, па није да немамо узоре здравог и правог говора, имамо ал не хајемо учена Тајјана и ја, неук а злогук), ево више него рогатих примјера из списка поменуте који се бави књижицом Бранимира Шћепановића *Усџа љуна земље*, књижицом коју читалац сасвим за-

боравиће носећи се са овим њеним тумачењем, заборавиће да њу треба да разумијева при разумијевању увијек више него неразумљивог Тањиног разумијевања.

Зашто то наше-горе-црне-цвет-Тања чини, да се прије примјера позабавимо питањем зашто такво непочинство наша велеучена Тања и такве чине?

Један од могућих разлога јесте да им спис буде дужи, али тешко да је зато већ ће прије бити, вјероватно, то знак нечисте савјести, нека врста сажаљења над могућним, увијек могућним читаоцем који не може да досегне висину Тањину (или рај Рајкин), па се она као посебну врсту милости сажали и преведе том неуком јаднику званом талац-читалац, преведе му оно што само она и посвећени разумију.

Стрпи се, мој трпеливи читаоче, ево и примјера, ево коначно и примјера и мјера (*узети мјеру* – сјетимо се само тог жаргонског или сељачког израза, не знам му поријекло али је он у сваком случају веселјачки па веселје и овдје обећава се, здравље и веселје, и узимање мјере, борами, не само њој, виткој и житкој *ко врљика*, већ и свем бијелом свијету са те високошколске установе).

Ево примјера и мјера па нека се нанижу један испод другог да што прегледније и *љевше* изгледају, и што смјерније, да лакше се угледају и сагледају:

... *композициони постојаци компресије и сажимања...*

... *судбински, фајални обри...*

... *ујрошћавање, симплификацију...*

... *активира и оношрану, трансцедентну стварност...*

... *обележје сукцесивности, узастойности...*

... *понашање ликова подређује напонској, инстинктивној суштини бића...*

... *они се користи у комуникацији лицем у лице које подразумева нужно присуство самих комуникатора...*

... *што ријечи, што јест вербални знакови...*

(у свим овим примјерима црним зацрнио Ж.Т.Т.)

А узалуд, узалуд сам зацрњивао, јер је и оно незацрњено, јер је и то црно и горко, једнако као и оно зацрњено, све је ту *црно без бијела* (илити црногорско без српскога), црно да црње бити не може, и горко да се прогутати не да, па остали горе незацрњени композициони поступци – *композициони по-*

сиџиџи компресије и сажимања – па питам се, питам, како то поступци могу бити композициони, како кад је само компоновање поступак, па када се све ово разложи и образложи, долазимо до поступања са поступком, а то већ значи нигдје.

Опет узгред буди речено, опет питање, а питања без одговора, питања која изазива наша Тања, тих питања је безброј – јесу ли компресија и сажимање, јесу ли то уопште *композициони џосџиџи* или је сажетост – добро, добро и *компресија* – или је сажетост особина стила што се досад изучавало у стилистици, али одсад, одсад, богами неће већ ће то Тања без натезања, јер нема зезања, угурати у *композиционе џосџиџе*.

И још *ојейније* буди речено, не сјећам се да сам наилазио, осим овдје, у наше Татијане, не сјећам се да сам наилазио на израз *компресија* у значењу сажетости, јер обично се то називало *елијсом* и *елијичним*, а *компресија* је више физички односно технички израз – па ту је компресор, а то је једна машина, није човјек који компримује јер то човјек и не може (он може бити сабијен у мишју рупу, а компримован тамо баш никако), па тај компресор никако није као композитор; ту је и компримовање гасова (што се дешава и у трбуху, па када гасови побјегну одатле, то се спрам збора зове, како ли оно бјеше на црногорском, јер ријеч мрску-српску нећу и нећу да поменем), компримовање гасова или течности, па та и тамо компресија се мјери, а јединица мјере мислим да се зове – *бар*, што дешава се и у претоварену трбуху али се тако не зове, па када тамо, у трбушини компресија достигне висок ниво, јавља се пролив; но то важи само за компресију течности, а последица компресије гасова јесте – прдњава којино израз користи се и преносно, па то у наше учењакиње постаје прелазак физике у метафизику, користи се преносно па се *ирдњавом* зове и сваковрсно лупетање, не само од Тање лупетање и глупетање, иако од њега једва да има већега.

Чему нас учи ова заиста преодужена прича (недокрајчена већ само вјештачки претргнута), ова предуга прича о – *композиционим џосџиџима компресије и сажимања* – чему другом до том да нема краја гријеховима наше научнице, да скоро **свака њена ријеч носи бар двије грешке**, да не улазимо овдје у питање шта бива са реченицама, шта са приченицама-теченицама, о том касније.

Па да сажмемо своје злосрећне – *композиционе џосџиџе компресије и сажимања* – да сажмемо их тако што ћемо

закључити да ту нема ничег композиционог, да ту ни поступци никако не иду, те да компресија не може и не може ту да се оствари јер долази до прскања реченице-суда, те да остаје нам као једина нада да би ту нешто могло вриједјети *сажимање*, али не лези враже, не ваља ни оно јер скоро ниједно песничко дјелце не показује нам сажимање-поступак већ сажетост-исход који понекада назива се сажетак, па то никако није исто иако понеком може се учинити сличним.

(Јесте, може Татијана да брани своје *сажимање*, јер у постмодерни, а богами и прије, јер овдје-ондје имамо такозвано *ојљаванье ѿсѣуѣка*, поступање и преступање као поступак, али манимо се постмодерне, нисмо ми још ни до модерне стигли, једва да моде нас дернуле, постмодерна скоро ни додирнула, иако обили смо *и скодру и модру*.)

И тако, *судбина, фајум*, шта ли; и тако од силне учености не остане ни камен на камену, ријеч по ријеч и увијек морамо да *сѿоријечкамо* се са нашом преученом и преболесном докторицом.

Морам, прије него што наставим, морам самога себе да повучем за уво, да се прекорим или макар приупитам, кога сам се врага ја оборио на нашу Тању (ми смо Тањини, Тања је наша; она нам, таква и таква, она нам кроји судбину, она црногорску црну вуну преде).

Ког сам се врага оборио на нашу Тању због двојних израза, јер је то нешто чему подлегао и народ наш негда (а овдје народа се нахвалисмо и његовог тобож здравог језичког осјећања, његове *сажешѿосѿи и комѿресѿје* и тако тога, када тако колико јесте толико и није, па треба бити поштен и сјетити се, не треба то народу опростити (па нека види добро народ тај хоће ли баш увијек бити – *vox populi, vox dei*), па треба сјетити се како народ наш и пјевачи његови, како почео био да учи турски (баш као да је унапријед студирао код наше Тање у Никшићу, граду Хамзе Капетана), па употребљавао на истим мјестима и ријеч српску и ријеч турску (без натурања, више са потурањем и турањем), с тежњом да то буде само прелазно рјешење и да временом остане само турска, када научимо се, када зазнамо или прогледамо.

Па сјетимо се само стихова, прво ево једног лирског:

Акшам-мраче, мој ѿ Боју браше

а онда једнога епскога који случајно био и стајаћи стих:

Није шала, није шукурлија

Ево и трећег-срећег ево и једнога од Старца Милије из чувеног *Бановић Страхине* (Милију бисмо узели, али Страхину не бисмо, па не знам како ће то чудо ријешити дукљаства академија, одјел брица и трица), од старца Милије гдје, за невјеровање, имамо:

Прохесайи и умом њромисли

па када већ тако народ сав *био у њренду*, зашто не би и Татјана једна али вриједна, па није то никакав *судбински, фајтални обрѝ*, није то већ досљедна и смишљена политика или болики-та: није српски него црногорски, није ни црногорски него турски или коме се већ потурамо или ко нам се натура и тури (тренутно је јама изнад нас, и језик јамеричански који они, за невјеровање, још зову енглеским, но само зато што чули нису за тању, те црну гору и њену злободу).

И тако даље, и томе слично, и све тако.

Шта смо научили из овдје наведених примјера, шта друго до то да је поступак наше јунакиње, Тање, двојан (она би додала – и *дуалан*), да она прво користи страну ријеч, па је преведе, или домаћу ријеч, па онда страну илити учену чиме свога недужног читаоца (студента-таоца, једино њега) подиже на висину своје велеучености и велеумности.

Омакне се нашој јунакињи, омакне некада и домаћа ријеч, рецимо *најон*, али се јавне одмах и осјећање гријеха, наступити и исправка тако да се у истом даху гласне и инстикнт (*најонској, инсѝинкѝивној*), и ријеч домаћа и ријеч страна, заједно су јаче, а зна се – *јачи качи* или – *авионе, баѝи ми бомбоне*.

Та забога, ријеч *инсѝинкѝ* користио је и Његош – *Је ли инсѝинкѝ ал` духовни вођа* – користио ту ријеч иако није се баш прославио што је тако прословио (нимало случајно, од свих писаца, пјесници су ти који најређе користе стране ријечи, јер застране они који им прибјегавају, а није овдје мјесто да се разлаже и образлаже зашто) па Владика није утрпавао стране ријечи само зато што их није довољно знао (иако је говорио неколико језика), па ово је, за невјеровање, логика и наука учених жена црногорских које и Његоша преправљају и исправљају (та лијепо то рече једна њихова жртва – и *Вијенац* и други Његошеви списи јесу потјерница за њима, мада додајем ја, *не боје се никоја до Боја*, а у Бога не вјерују, па закључи сам даље, како и шта, читаоче, те да ли за њих важи стих Ста-

рца Милије – *ал је женска сѣрана сѣрашивица*, јер, Бога ми, није па није, тј или није женска страна или није страшивица, тако бива када у питању имамо Тању и нешто дебљу Рајку, што није ни чудо ни гријех), зато што овдје већ удаљени Ње-гош никако није знао оно што оне предобро знају, па кад би, нешто, сишао са онога виса и умијешао се међу тањич црно-горску, *шњима* би се сложио *ѣунијеѣ устѣа*. И одмах о томе срочио *ѣљесму*.

Ваља признати да има психолога који разликују по значењу ријечи *наѣон* и *инсѣинкѣѣ*, али то су њихова непримљена разликовања којих нигдје нема у општим рјечницима, а да их наша Тања разликује, то је искључено јер је психологија тања страна Тањина.

Истину да кажемо (*и у ѣори*, *исѣѣину ѣовори*, чак и у *цр-ној без бијела*), није она једина која запада у такво таутолошко батргање па да њена утјеха буде и велика и истинска, чини то у својој приповијести, чини то и писац којег она тумачи, поменути Шћепановић који на једном месту и сам каже тако – *наѣон* и *инсѣинкѣѣ* (или, можда, обрнуто, заједно су јачи, а све то овдје помиње се само као олакотна околност, јер *не ѣага ивер далеко од клаге*, а ни тумач од тумаченога не може боље, иако хтио би боље, па бојим се да ни овај мој бољитак, настао над тешким бољама докторским, да ни он...

Шта из свих ових примјера, а ово нису примјери чојства и јунаштва већ мајмунисања и кукавичлука, шта из ових примјера могу да науче студенти, сви па и студенти српског-пољског па и црног-горског језика и књижевности им, шта друго до да ни по коју цијену не треба да личе на своје професоре, на све а овдје особито на поменуту Татијану од Беча (ако пак личе, треба да се лијече).

Иако у паклу личиће на Рајку којано је најбољи доказ једнога класичног и никад до краја ријешеног лингвистичког питања – да ли су и у каквој битној вези ознака и означено, питање на које сваковрсно одговарано, па и игром ријечи – *noten est omen* – што никако не важи јер је наша Рајка најтежи противдоказ, па њу доле чека ватра (Печена си, Рајка).

То доле, у паклу над којим но, који ово пише (иако је ђаволов ученик) нема баш никаквога уплива, а и овдје више него скромнога, па *hic et nunc* само дијели ударце и прима их (више их прима него што их дијели, па више је врећа за ударање, везана врећа или врећа ријечи – Нећу ја тебе, Рајка, јако

НАШЕ ТАЊЕ ЛУПЕТАЊЕ

или

Тања наша и термилошка збрка њена

Ако неко мисли да смо тему **употребе ријечи у дјелу Тање Бечановић** овим исцрпли, тај грдно се вара јер ту су и друге употребе и злоупотребе па и на њих треба скренути позорност не би ли се тако нагласила узорност зазорности.

Овдје смо, заправо, размотрили само један гријех свете Тање, а када је употреба ријечи у питању, њих има још, и других, и већих.

Стрпљења и трпљења, читаоче, да идемо редом, па биће занимљиво обратити позорност на начин како наша Тања користи књижевне термине којима се просто размеће (нисам ни знао да их има толико, и каквих све не, па обогатио сам рјечник, мал не и новчаник).

Одлика је лажне учености да прихвата помодне термине али да их не поима, па да их утрпава тамо гдје то никако и не може и не треба.

Наука о књижевности једва да је дошла, ако је икако дошла, до колико-толико употребљивих термина, једва да се ослободила, сигурно и више него што је морала, сликовитог језика и метафора (који су чешће сметали а много ређе помагали свакој науци), али ту је Тања и њој сличне зличне и језичне, ту је да обесмисли све термине, па оно што се мукотрпно рађало, то она и сличне разоре неприличном и непримјереном употребом.

Оне просто користе тврде термине као меке метафоре тако и да напор зналаца тиме бива обесмишљен.

Примјери, наравно да неће изостати примјери (та није ли казао стари добри Протагора – *човјек је мјера свих ствари*, те није ли наша протиница-протагориница Тања човјек, те није ли и наша Тања нужно мјера свих ствари, и она, иако би, да је правде, она и такве били изузеци, или би витлале варјачама, не семиосферама и хронотопима.

Примјери, наравно да неће изостати примјери, бар неколико њих, па таква је и ријеч *стируктура* (а иза ње је структурализам, законито дијете формализма), структура која спада у ријечи које треба употребљавати опрезно, никако их утрпавати свуда (јер тако обесмишљене више не вриједе ни тамо гдје би могле и помогле), што наша Тањечка чини, а видјећемо

како то чини Рајка, како Соњечка, свака једино како не треба и не може.

(Ријеч *сѝрукѝура*, узгред буди речено, преводива је и превођена је као *усѝројсѝво*, али је читава ствар запела са *сѝрукѝурализмом* који никако не можемо или више него тешко можемо превести са *усѝројсѝвизам* или сличним нечим, а тако некако стоје ствари и са другим сродним терминима: форму лако преведемо, формализам скоро никако.)

Да видимо како све наша Тања користи ту и сличне ријечи, а одсад па надаље, нека буде знано да сви примјери који се наводе долазе из јединог тумачења Тањиног које толкујемо, из анализе Шћепановићеве књижице, па ако нема навода извора, примјери су одатле, а за примјере овлаш покупљене из других списа биће и означено поријекло.

Ево да почнемо једним примјером *сѝрукѝуре* из других списа – *семанѝичка сѝрукѝура чојсѝва и јунашѝва*.

Покушала је, покушала наша Тања сабирати жабе и бабе па и приписати структуру, и то семантичку, нечем у чему нема никакве структуре, јер ако те и такве структуре има особа, нема је особина, а чојство је особина, па богами и женственост, иако све су ређе, и особине и особе.

(Све се чини да је црне горе црни лист, наша тања, да је помијешала семантику и семиотику, а и звучи некако слично, враг да их носи, иако семиотика изучава знакове, семантика значења, па не можемо говорити о семантичким већ само о семиотичким структурама, ако и то може, ако и то није силовање и диловање празне терминологије без логије.

Структуру, драга Тања (и друге тањечке, соњечке, рајкице), структуру може да има материја, структуру може да има ово и оно, али нема структуре у чојству и јунаштву, као што је нема у незнању и глупости.

Ријечи *сѝрукѝура* употребљаваној у сасвим производљном и једва метафоричном значењу били су се својевремено докопали и политичари (а гдје они кроче, ту трава више не ниче, ниједна па ни језичка тако да није случајно политику улица назвала *боликиѝа*, тако да није случајно језик политике, такав какав јесте, нешто најнеизљечивије, пун празнине итд; опрости, Тања што те заборавих, јер чим се помене политика, ја се машиним за левор и пуцам у празно).

Ријечи *сѝрукѝура* својевремено се докопали и политичари па сам слушао такву једну суву политичку биљку како

одговара на питање чиме се бави казав просто – *Ја сам у сѝрукѝурама* – или су пак новине биле пуне *сѝрукѝура власѝи*, јер је то била ријеч у моди па је отприлике у таквом значењу користи и наша Тања, и друге учене жене црногорске, и друге смијешне прециозе одлучиле да се у цјелости структурирају, макар тако што носе хаљине у *сѝрук* (пун сала и целулита).

Поготову структура не може бити семантичка па прича може бити и јесте на неки начин, ма и без икакве намјере, прича свака јесте на неки начин структурирана (као што је онај Молијеров јунак говорио у прози а да то није знао), али значење или семиосфера (израз је Бахтинов, био његов али сада само Тањин, па и сам Бахтин би, да је почем жив, лако га се одрекао када би видео како Тања га свуда утрпава и подебљава), значење јесте нешто што је с оне стране структуре (а утрпавање структуре свуда, то је ачење и ачење), што структура преноси и предаје, што поимамо и што можемо рећи другим ријечима, нешто као вода која пристаје на сваки суд, па то и јесте битно својство неструктурног у говору, што то можемо рећи другим ријечима без икаквих знатних и значајних губитака, или као воду пресути.

Јесте може да постоји и структура личности, чујмо Фројда, Оно, Ја и Над-ја, али безличност нема и нема структуре.

Глупост је својство, не нешто што има структуру, па она може бити урођена, може бити и стечена заглупљивањем и бављењем ћоравим послом какво је Тањино тумачење књижевности којој је много боље нетумаченој, јер чак и добри тумачи раде некада колико за књижевност, толико и против ње, а за зле, шта да каже се за такве, шта друго до да такви просто одбијају читаоце од књига, читаоце одбијају а књижевност просто убијају иако хтјели је оживјети и доживјети.

Наша Татјана говори о *ѝросѝорним сѝрукѝурама*, рецимо овако: *Од ѝросѝорних сѝрукѝура у роману-новели Усѝа ѝуна земље семанѝички је свакако најсложенија ѝросѝорна бинарна оѝозиција која се усѝосѝавља између ѝорњеѝ и доњеѝ свѝа.*

И тако даље, и томе слично а што народ наш, слушајућ своје изроде, што народ наш лако преводио – *Буди Боѝ с нама и анђели божји!*

(Небо и земља, кажу неуки, и кажу добро, кажу право и здраво па тако и од других захтијевају – кажи ѝраво шако био

здраво – а наша, наша снаша снашла се другачије, па говори криво и обилазно, и много много учено – *јросјорна бинарна ојозиција која се усјосјавља између јорњеї и доњеї свеша* – говори тако јер зна како *без муке нема науке*, зна колико се намучила док је овакве гадости научила, па тако намучена не може а да не мучи друге, своје студенте, па она не предаје само науку већ и науку, килу своју предаје и продаје, килеција.)

Тако стоје ствари са несрећном *сјрукјуром*, а као што се и може очекивати, ништа боље не стоје ни са другим кључним теоријским терминима, а можемо само да претпоставимо како се користе они који и нису у општој употреби већ их је наша Тања напабирчила са свих страна и кити се њима.

Да видимо, примјерице, како наше горе *јрецијейї*, како наша Тања користи термин *јоејшка* и *јоејички*, а то су термини који се у нас, одавно у општој употреби, и иначе користе врло произвољно, који се бркају са *јоејским* и *јоејичним*, па *јоејичко* и *јоејично*, **иако привидно врло сличне ријечи, јесу двије врло несличне сјвари** које се не смију бркати а које наша Тања и брка и срка.

(*Сјани бре, Рајка, доћи ћеш на ред*)

Не, нећемо, мој читаоче, нећемо овдје објашњавати, не бар опширно, како се и колико разликују *јоејично* или *јоејско*, на једној, и *јоејич-к-о* које се односи на гледање на поезију (на такозвану иманентну поетику), на другој страни, нећемо то објашњавати јер се то може наћи у сваком озбиљнијем рјечнику страних ријечи (Вујаклијином, Клајновом) или пак у рјечницима друге врсте, рецимо у *Речнику књижевних јтермина* на који се наша Тања често позива, који она, очито, има и који, можда, повремено и узима у *бијеле руке* али у којему не разумије ама баш ништа, иако је у њему све, баш све написано далеко једноставније од онога шта наша Тања трабуња у својим наратолошким огледима.

Овлашан поглед у Вујаклију поучава нас оно што и моји основци знају, да се *јоејично* односи на поезију и песнике а *јоејичко* на науку о песништву и на теорију или *лојику* песништва, па рецимо, наша Тања трабуња о поетици Лалиће-ве трилогије, и тиме, болесна, докторира, при чем је ту ријеч *јоејшка* сасвим неухватљивог и вјероватно метафоричног значења.

Драга Тања, једва се од метафора дошло до термина, а ти и такви од термина правите метафоре и тако враћате на почетак нешто што је био помак, какав-такав.

Многи ту гријеше, заиста, и наше горе цвијет ту никако није једини.

Да завиримо заједно у *Речник књижевних термина* гдје термин *йоейика* обрађује човјек коме заиста можемо вјеровати – Зденко Шкроб, који на крају своје одреднице осврће се и на све чешћу данашњу употребу тог помало преживјелог термина – *Термин йоейика задржао се у уйоишеби за исйираживање свјесних и йодсвјесних йосйујака и значајки йојединних йисаца, йа се исйиражују њихове сйецијалне йоейике.*

Оно што професор Шкроб не каже јесте да је ријеч о метафоризацији термина, нечем више него злосрећном, па видимо како је то сасвим несрећан збир поступака и значајки, један врло неодређен термин, ако је уопште још термин, који најбоље напустити и који, најученији, заиста и напустили.

Јесте, истина је илити зна се да се и термини могу употребљавати као и друге ријечи у личном значењу, да се њима значења могу приписати а не само следити већ постојећа, али до таквог нечег наша се Татјана није ни уздигла ни спустила.

Примјера, живих примјера, чујем те, читаоче, како вапијеш (Сиоран вели – *У некој књизи о йсихијатрији, задржавам се само на оним месйима где се йовори о болесйима; у некој књизи крийика, само на цййайима*), па добро, ево само једног али вриједног (једнога јер морамо оставити простора за друге примјере и примједбе, а тога ће бити, обећавам, читаоче, добру забаву, та тешко да има забавнијег и смјешнијег штива од писанија наше Татјане, писаније која сочињавана смртно озбиљно а која позива на урнебесни и раскалашан смијех (та без икакве адаптације он може равно на сцену као нека врста монодраме чији би више него срећан наслов гласио – *Пргавање*), па ево шта Татјана каже о аористу да би закључила како – *њејова нарайивна, йоейичка функција йриближава се значењима йрезенйа* – што је до зла Бога рогато, јер тешко да икако несрећни аорист може имати икакву поетичку функцију, чак ни поетску или поетичну, а поетичку баш никако, осим у једном натегнутом значењу по којем је свака врста ријечи и свака врста реченице већ нека врста поетике *шйо мож да будне али не мора да значи*, што је већ залаз у ситна цревца, скоро бројање песка, а поетика, несрећна поетика ако не пријегава

уопштавању и сажимању (Татјана би обавезно додала и компресији), боље да се мане ћорава посла.

Ипак, ево још једнога примјера, овога пута из докторске протезе ове научнице објављене баш под насловом *Поетика Лалићеве трилогије*, где се, на страни 30. каже дословно овако – *развијање човечности, кључној појма њејове поетике* – што, ако заиста хоћемо да полуполупани термин *поетика* ишта још значи, морамо одбацити, јер ако *човечности* може бити кључни појам етике, поетике заиста не може, све и ако етика и поетика могу се сабрати и посматрати заједно.

Узгред буди речено, има Данило Киш једну рану књигу огледа коју је несловио са *Поетика*, други један злосрећни критичар књигу *О естетички, о етици, о трици* или тако некако, што доказ је како се етика и поетика дозивају али не и да се сазивају.

Више је него забавно како наша научница барата жанровским одређењима, како кад, како сврстава и разврстава једну исту књижицу звајему *Устја јуна земље*.

Сагледајмо прво наслов да бисмо се мало чудили, а он гласи, наратолошки, нема шта – *Хронолој хајке у-Шћепановићевом шексиу Устја јуна земље* (а оно у-Шћепановићевом ваљда је штампарска грешка, ваљда ни наша списатељица није толико, и тд, мада штампарских грешака у вријеме рачунара више и нема или ријетко има јер се предаје већ сложен текст, па нека буде омашка, сваком се дешава).

Шћепановићева се приповијест назива *шексиом*, што је најопштије одређење, што није погрешно, јер све што је написано а има више од неколико редака (граница ту није постављена), све то јесте текст, па би *неке јаде* и могло тако, да се те одредбе наша списатељица имало досљедно држала, али није.

Већ у првој реченици свога списка наша списатељица вели: *У Шћепановићевом роману-новели Устја...* – што ће рећи како наша свезнајућа научница није могла да се одлучи, је л` роман, је л` новела, па најмање ће погријешити ако то двоје споји (а шта би са текстом?), па тако чини даље, више пута тако да помислили смо како ту ствар имамо рашчишћеном, лоше али боље него никако, када, не лези, враже, на страни 109 наша научница каже како – *одсуство сижејних линија, Шћепановићев роман приближава жанру новеле* – што заиста није важно, је ли роман или новела, већ је важно да ли нечег у тим

ћуповима има, али тим се бави и бави наша Татјана, не ми, то овдје само служи нашој забави.

У слѣдећем одјељку већ имамо и нешто ново и за ову приповијест каже се како – *збивање смештено у веома сужен временски оквир који одговара захтевима драмске парадиџме, што овај текст сврстава у гранични жанр романа-новеле* – па просто дирљиво је како **наша учењакиња не може ни да каже само *драма*, није довољно учено, већ то нужно бива *драмска парадиџма***, тако је преучено и личи на њу, па учестаност те ријечи је просто запањујућа, те права је штета што се не може подвргнути компјутерској претрази и доћи до тачна броја.

На страни 110 поново се говори о тексту *Уста њуна земље*, и тако даље, а то се зове држати читаоца у неизвјесности до последњег тренутка, па читалац од узбуђења и напетости на може да испусти Тањину књигу из руку, но на страни 114 ова књижица поново постаје роман и не могу да пратим даље, не знам у којој сам парадигми.

Већ сам горе, у одуженом уводу, већ сам поменуо Тањечкино бркање језика и лингвистике, а ко то двоје не разликује, мора му се поништити и свједоџба о завршеној основној школи.

Који још основац не зна да **језик је једна ствар, а лингвистика друга**, те да то нису заменљиви изрази, за свакога тако осим за нашу Дона Татијану (она можда дође нешто као основка-поновка), па саслушајмо јешћо једнажди њено агресивно незнање: *Чланови социјалне заједнице поседују одређене представе о томе какво се лингвистичко њонашање* (подвукао Ж.Т.Т) *од њих очекује у смислу учивости.*

Ја, Живота Томељин Туцић, од мајке Маруше, рођене Пековић из Мораче Горње, лично свесрдно трудим се да ми отуда *лингвистичко њонашање у смислу учивости* буде на мјесту, па гутам и гутам умјесто да пљујем и псујем.

Да погледамо како поступа са ликом, једним још од, требало би тако, сасвим обичних термина, и од ријетких домаћих, па је *ликом* често замјењивана с разлогом проказана *личности*, мада има и других и бољих рјешења, поготову што и *лик* као и прокажена *личности* имају врло сличне мане.

Колико је она усвојила прави термин, и колико је нетрпељива према кривим (колико је већи католик од папе), најбоље се види из једнога случаја из њене докторске протезе када наводи неки текст професора Петрова који користи одбачени израз *личности* (а користили га многи у вријеме када га увелико потискивао лик и слични, па срећемо га и у Христића, Јована, а наводимо само вриједне критичаре као његове кориснике, а тањич уопште не помињемо, та довољна нам Тања једна и непоновљива), па наша света и светости посвећена Тања, усред навода иако у загради, исправља тај гријех и ставља *лик*, та зна она како треба (*Да је тири ко за краља, ша би знала како ваља*).

Да саслушамо прво нашу Татјану и како то она барата ликом, стрпи се, читаоче, ево како.

У хајци учесивују ликови разних занимања, ситароси и йола...

И ето одмах муке за нашу мученицу-научницу (муке коју она не осјећа и не досјећа је се, јер да осјећа је, она би се и поправила), муке из које она не зна да нађе никаквог излаза, јер лако је рећи – није личност него лик, но ако то доследно се спроводи, стиже се тамо гдје и наша јунакиња, Татијана; та како папирнати лик може имати занимање, како пол, осим ако и он се наслика.

Савршених решења чак ни тих малих проблема нема, али каквих-таквих има, па зналци, већ према прилици, не кажу ни *личности* која се чини коначно протјераном, већ *јунак* који је негдје на пола пута, ни жива личност ни папирнати лик, већ нешто средње чему се, иако тешко, може приписати и занимање и пол. У сваком случају, књижевни јунак има гаће и нешто у њима, за разлику од лика који је само слика.

Лик је постао и жаргонски израз и само ту означава жива човјека, али нећемо о жаргону, *најживјем* говору.

(Видим како Рајка одобравајући клима главом, али ће је проћи воља за климоглавом, ја јој јемац.)

Још нисам завршио о лику, па рецимо, у овом је спису ријеч о лику и дјелу споменуте Татијане Бечановић, и тако то назвати јесте у реду, али она заиста није лик (ни слика, ни прилика), она је јунакиња ове приповијести, овдје је јунакиња а личност је на Факултету у Никшићу, те и у црним културним и култним круговима црногорским.

(У пакао ћеш, Рајка, јемац ти ја, Живота Томељин Туцић, из Куча, рођен у Краљеву а одрастао у Титограду, син водника-видре Томеље Туцића, негдањи твој и Татјанин студент, духовно чедо ваше, такорећи.)

У пакао ћеш, за тебе је *скейиичка јама* мало, скоро ништа, мада и пут до пакла води можда баш тудјер, кроз помену-ту *скейиичку јаму*.

Један од омиљених термина који наша научница најчешће потрже и све живо њиме тумачи јесте *хроношой*.

Термин је, колико се сјећам, увео Бахтин, и *лгеде шойа* немамо примједбе јер се наша Тања склонила заиста под добро дрво.

Хронотоп је, за неупућене, хронотоп је ријеч која сабира вријеме и простор (од грчких ријечи *хронос* и *шойос*), па заиста не знам да ли је таква, прво хронос па топос, да ли на прво мјесто ставља хронос зато што творац мислио да тако треба, зато што је у умјетности приповиједања вријеме важније од простора, или је таквом та ријеч склопљена само зато што се тако љепше сложила.

Не ситничарим ли то ја, Живота Томељин Туцић из Куча, или је то заиста важно. А важно је, важно, јер у исто вријеме и физичари, заправо астрофизичари покушавају сабрати вријеме и простор, јер по њима времена и нема већ само кретања, па и они на свој начин те двије ријечи сабирају, па пишу их овако – *ипрошорвријеме*, чак и без цртице.

ТРАНСЦЕНДИРАЊЕ НОВЕЛИСТИЧКОГ ПОЕНТИРАЊА

или, на српском

како се и због чега суши мозак

Наша је Татјана *ипријечиишала* и *ипријеучила* и то се види на сваком кораку, па по томе је она помало слична већ помечутом велеумном племићу Дон Кихоту за којег његов творац илити писац вели – *Једном ријечи, он се шойоко зари у своје чиишање да ипровоћаше ноћи чиијајући од сунца до сунца, и дане чиијајући од мрака до мрака; ише мало сшавајући и мноо чиишајући, осуши му се мозак шайоко да изуби иамай*.

(Поводом сушења мозга које није једино сушење Дон Кихотово, јер је сав он некако сувоњав, па тако га цртао и Гистав Доре, поводом сушења мозга ваља се сјетити онаније која вјековима забрањивана јер се вјеровало да та и та ствар изазива – сушење мозга, а да ово неће остати слијепа улица, да она нију овдје не уводимо случајно или саблазни ради, видјеће се убрзо, стрпљења – читаоче, јер који ово пише, све чини да забава не престане већ да постане немогућа БАВА илити *иџранка без иџресџанка*.)

Па даље, или ако ћемо баш да тјерамо мак на конач, прије овога закључка, велеумни Дон Сервантес наводи примјере глупости које продаване као мудрости у романима витешким, те које залудјеше Дон Кихота, па можемо и ми да их овдје пренесемо како бисмо их упоредили са лудоријама-мудролијама из наратологија тешких које залудјеше нашу Дона Татјану:

Разбор неразбориџосџи, која се казује моме разуму, џолико ми слаби ум да са разлоџом морам да се жалим на џвоју леџоџу.

Висока небеса, која џвојом божансџивеноџу божансџивено џе звездама укреџљавају и досџојним џе чине досџојансџива које се досџоји џвојој величини.

А што велеумни Сервантес коментарише овако – *Уз џакве реченице бедни виџез џомери џамећу, џе се мучаше да их разуме и смисао им докучи, које не би докучио, ниџи џа разумео ни сам Арисџоџел, баш кад би ускрнуо само збоџ џоџа.*

Шта друго сада можемо него да наставимо започето поређење Дон Кихота и Дона Татјане, што може бити само донекле поређење по сличности, а много више поређење по супротности, јер док је Сервантесову јунаку мозак се осушио од многог читања, нашој врлој јунакињи биће да такво нешто десило се од многог читања и писања, а то штиво и ово писмо биће да су по много чему слични, па нуди се, нуди то читаоцу да упореди и да се за здравље наше јунакиње подобро забрине, па ево неколико истргнутих реченица, а све из истог огледа о књижици Бранимира Шћепановића *Усџа џуна земље*.

(Спрам уста пуна земље, нека се нађу уста пуна учености, те нека се призове јеванђеоска мисао, Христова заправо – не појани човјека оно што улази у уста већ оно што излази из уста, оно појани човјека – па када се ту и тако призове прости рачун, те будући да наша Татјана и не затвара уста, онда испашће по простоме рачуну како је она много, нећу да кажем шта, то кашће ти се само.)

...што резултира хомодијетичком нарадивном ситуацијом, док је код појане, безименој јунака усвојена дистанца и нејодударње између нарадивне и појане, што наравно резултира хетеродијетичком нарадивном ситуацијом...

Парадигма, што јесте јукспозиција елемената ојиса доводи до појане предикативности реченичних делова, колоне и артикулуса. То значи да на организацију ојиса и композиције романа делује један исти принцип, принцип парадигме, који подразумева најоредно низање синтактичких и нарадивних елемената, што доприноси семантичком осамостаљивању делова на рачун целине и резултира коментизмом како синтактичке, тако и нарадивне структуре

Закони зајонетне параболе померају збивање у метафизички хронолошки и активирају ирационалну мотивацију која омогућава трансцендирање новелистичкој појане

Видим те, и чујем те и видим те како си завапијао, читаоче, како увијаш се као тријево на уљену и цвилиш – доста.

Видим те како бјежиш читаоче, али слушим, а слушајући још једино знам, али слутим како гониће те овакови писци до смртне уре, да биће то хајка, архетип хајке, хронолошки хајке, парадигма хајке, јер ништа то не ваља без парадигме, али и трансцендирање и дирање хајке, и то трансцендирање хајкачког појане.

Доста, дакако и јесте, и више него доста, па просто човјек не зна да ли да ова чудеса пропрати вербалним јединицама или да се над свим овим згражава невербалном комуникацијом или, простонародски крштењем лијевој руком, или да се изражава – појаном појане и времена, јер избор је велики, па ту су паралелистичке и експлицибилне кому-

никације, јер досад смо говорили језиком, након ове наднауке чинићемо то лингвистиком (а на додатној понуди су и паралингвистика и екстралингвистика, све то од наше преначитане и поисписане Татјане, ако само између ње и нас не буде *усио-стйављена дисџанца и нейодударане између нараџивне и џос-майџрачке инсџанце*.

И ово међу нама, читаоче, ово писање-читање, то превише је просто (*ко џасуљ*, каже народ) и то одсад зваће се онако како га Татјана наша танкоћутна зазва и назва, ово досад звало се како звало, одсад зваће се – **КОМУНИКАЦИОНОМ ИНТЕРАКЦИЈОМ** – па то мора да се нагласи, зацрни, да се повећају слова – *да не џине бисер на буњџишће*.

Шта друго могу овдје и одавде, шта друго до да се помјерим у *меџафизички хроноџој* јер ће то да ми омогући – **џтрансцендирање новелисџичкој џоенџирања**.

Морам, сопствене добробити ради, морам да прекинем ово мрцварење, морам ако нећу да се и мени почне сушити мозак, јер ово није израз, ово је зараза, па бјежимо, читаоче, бјежимо од ове ненужне и дакужне екстралингвистике.

Јесте, побјегао бих и ја, и то што даље, јер како после свега овога препуна смисла дође блажена тишина, побјегао бих али сам везан обећањем да ћу развезати овдје причу о онанији.

Добро де, ја сам човјек од ријечи, бар досад сам вјеровао тако, иако биће да сам човјек од лингвистике, па биће овдје приче, биће подсјећања како се некада наши полемичари међусобно чашћавали, па један од оних чије *линџисџичко џо-нашање у смислу учџивосџи* било, ех, од оних најпоганијег језика, права злица и прзница (читати спрам *злична и језична*), Давичо који сам своје презиме изврнуо а оно му срећно легло, па Давичо илити Очивад свог противника називао некада *џролив-џером*.

Не могу да се овдје не растужим над чињеницом како све брзо застаријева па и овакве, истински духовите игре ријечи, јер иако још машемо перима и перајима, одавно већ и не пишемо већ рачунамо на рачунарима, а пролив-рачунар, ех, не иде па не иде, иако би могло ићи јер и тамо постоји *налив* који зовемо учено, иако само преузето, *керџрицом* или *џонером*.

Јесте да и даље највећи дио онога што се пише, и објављује, и наградама овјенчава (требало би наградама а не наградама, али у *ломној Гори Црној* то једва да се разликује), јесте

да највећи дио тога јесте срање, али пролив-перо ипак некако застарело.

Па шта не застаријева и има ли ичег вјечитог-рјечитог? Има и ето мјеста приче о онанији која не застаријева и чије име долази по Библијском Онану, и преносно, након *иран-сцендирања новелистичкој њоенирања*, **о интелектуалној онанији** јер сви ти силни доктори и њихови болесни производи нису друго до то за шта постоји лијепа српска ријеч (и црногорска, богами) коју овдје нећемо поменути из пристojности и стојности, иако тражиће и она своју параду поноса, Боже, здравља!

А ово се никако не односи на нашу Рајку, гдје ће јој душа?

А шта се на њу односи, о том потом.

Утврдимо градиво да бисмо лакше разградили га, поновимо:

...ишо резултира хомодијејетичком нарашћивном ситуацијом, док је код њојоњеној, безименој јунака усјосиављена дисјанца и нејодугарање између нарашћивне и њосмајрачке инсјанце, ишо наравно резултира хетеродијејетичком нарашћивном ситуацијом

Што јест, јест, читава ова терминологија постоји у наратологији (само што је наша тања не зна употријебити ваљано скоро никада) и понекада понегдје од ње може да има макар неке мале користи, читаво то разврставање и разлиставање врста, иако злокобно звучи, самодовољно и у себе затворено, па ако не можемо да пратимо физичаре или психичаре, здраво је питање колико има смисла затварање и једне овакве наукице у свој свјетак, те коме се она обраћа, и да ли икоме или је сама по себи једно уклето царство јаловости, научности од које има мало штете и исто тако мало користи.

Још је античка реторика, примјерице, описала око двјеста стилских фигура (и добро је што је то учинила), али се у општој употреби користи једва двадесетак, јер препознавање неке фигуре, или фигурирање неке фигуре, нимало не помаже читању или писању, само им смета, што не значи да наука не може да приступи сјецкању или убијању живог пјесничког ткива за своје мртвозорничке потребе.

Наша је тањечка просто побркала лончиће (требало би и ово учено рећи али са ученошћу слабо стојим), па једна је

ствар наратолошка теорија (поткрјепљивана примјерима), а сасвим друга је ствар критичка или аналитичка дјелатност у којој, будући да нема шта да каже, и сабере два и два, и разабере четири, у којој она просто парадира ученошћу која ту нема никаква посла осим до засјени простоту, да покаже како зна знање које не значи ништа и не треба ником.

Ниједна наука, па чак ни наратологија, не може да се заустави и прекоповаће и окопаваће до судњег дана, али аналитичар који се бави конкретним дјелом нема потребе да се сваком реченицом позива на наратологију, да мијеша конкретни аналитички текст и јалову наратолошку вивисекцију која има каквог-таквог смисла у свом ограђеном простору, али када се разгради и пусти у живо књижевно штиво, она тамо направи прави полом.

Каква је корист нама да знамо да неки поступак или јунак у Ш. књизи – *резултира хетеродијејетичком нарајивном ситуацијом* – сазнајемо ли тиме ишта битно и читамо ли дубље?

Најбоље би било поредити нашу преучену тањечку са некима недоученима који покушавају без алата доћи до зната, или, да наведемо Шекспира – *мало више дај суштинне/ неће учене вештине* – а након Шекспира да призовемо и шекспиролога Јана Кота чија књига о Шекспиру (*Шекспир наш савременик*) јесте од најутицајнијих студија о овом писцу.

Оно што задивљује код Кота јесте његов дух синтезе (нешто чега нема у бездушним и бездушним анализама), па задивљује ту све: реченица кратка и јасна, увид у сличности и разлике књижевних светова које разматра, па ево како поређује Шекспирову трагедију и модерну драмску гротеску казав, за памћење, свевши то на формулку која може само да се понавља: трагедија побије људе оставивши живим вредности; гротеска побије вредности оставивши живим људе, па то је реченица која замењује књижетине, то је увид и свид, то је пречица у мишљењу о књижевности, то је живи суд који враћа наду да и критички говор може бити жив и занимљив а да се при том не заглибљује у блату мајмунисања књижевнога.

Да пукнеш од опанчарске простоте (Мико фо), па како само овај неуки Пољак може да употребљава ту простачку рјеч *вриједносћи* када му тања наша нуди *аксиолошке ѱараметире*, или још ученије – парадигме аксиолошких параметара (километре параметара), или аксиолошки парадигматски код,

па очито је, очито да уважени Јан Кот није читао нашу тању, јер да јесте он би свој тањушни спис одмах подебљао, у њеном духу а о свом руху и круху.

Из овога краћушног Котова навода (парафраза је била, извини Тања) више је него јасно слједеће: када има шта да се каже, то се може рећи и јасно и просто, а када нема, као што нема наша тања ничег другог до глупости, онда почињу довијања и увијања, онда вриједности постају *аксиолошки њарамеџри* мјерене хомодијегетичким и хетеродијегетичким наративним ситуацијама.

А наша тања, та не зна рећи *грама* већ учено – *грамска сџрукџура*, не зна рећи *џриџвијесџи* већ *нараџивна сџрукџура*, па тако тамуња у и свом докторском раду, и све то прошло здраво за готово код покојног Новице Петковића као ментора, и код врло живог Јована Делића, а трећег члана тога грешног тројства не могу да се докопам, а тако тамуња у и свом докторском раду, и све то на такозваном Филолошком факултету који после свега мора, мало да поизмијени име и да постане Фил-олош-ки, што и јесте, уклето царство доконих и надобудних доктора који и сами поваздан судијају и докторирају, па фале им само перике, комендијантима.

Не да се одавде отићи, ни макац одавде, читаоче.

Та оvdје је све тако црно да се таквим не може оставити јер је дужност писатеља да и у најцрње ствари унесе мало свјетлости, или жара.

Па више је него озбиљно питање, има ли спаса за језик наш болесни, јер оvdје се бавимо само језиком, и науком о језику, и науком о језичкој умјетности или књижевности, има ли нам спаса или ћемо сјутра сви овако говорити, па и који ово пише може на вријеме да призна, попут Флобера који се поистовјетио са госпођом Бовари – *Таџјана Бечановић, џо сам ја*.

Па шта је смисао заграђивања црногорског језика, шта поред прве намере разграђивања мрског српског, шта него његово приспјеће у *џрансцендирање новелисџичкоџ џоенџирања*.

Али хтјели смо о свјетлу, о свјећници макар, о нечем чиме бисмо могли да се супротставимо *џрансцендирању новелисџичкоџ џоенџирања* и сличним срањима, (и то срањима на уста, како несравњиво вјешто зна да чини један политичар који пред камерама набацује очајлије, потом упали увијек спре-

мни љигави осмијех, након чега почиње да сере на уста, па иако *од Јована се ииша не ирави*, њему то успијева, па као што се пита мјери тежински, двјеста или триста грама, његове изјаве имају минутажу, два минута изјаве, пет минута изјаве, према потреби већ, и увијек без садржаја).

Има ли ичега?

Има, па као примјер, као примјер и мјер народски израз употријебљен горе – *као цријево на уљен*, што и сликовито и лијепо и тачно, или пак малочас употријебљено *ни макац* које би наша Татијана вјероватно овако некако превела – *немоућност иранцендирања телесне имобилизације*, или тако некако, јер свјесни смо да нисмо погодили, јер знамо да и глупост има своје геније, и тупост и пост, да се не може никако намјерно лупетати како може спонтано, јер и за то треба имати дара, није довољан рад.

Може се и домаћим ријечима празнословити, тек да се зна, може се крити а не откривати, па сјећам се, вјечни школарца, сјећам се у једној школи конкурса у којему тражен секретар дословно овако – *иослови и радни задаци вршиоца иослова и радних задатака секретара школе*.

Транцендирање новелистичкој иоенширања не би разумио и превео ни сам Аристотел, све и кад би устао само због тога, па *иранцендираиши* и *иранценденција* је још један филозофски и религијски термин (а ту је, тек да прави праву збрку, ту и израз *иранценденшалан*), а значење у коме га употребљава Тања, чак ни она не би могла објаснити, ни она не зна шта је хтјела да каже већ само да је хтјела нешто много, много учено, па би несрећно *иранцендирање*, ваљда, ту требало да буде нека врста превазилажења, па читав обрт *иранцендирање новелистичкој иоенширања*, можда, требало да значи – превазилажење поенте као сувишне и застариле (*Вани с ирљавом иоеншом* – крикнуо Верлен, подвикнуо тако простачки, али, Боже, здравља, када се дјело наше Тање мало удебља, када стекне свјетску славу и утицај, оно ће не само унаприједити будућност него и промијенити прошлост, па и неће се ни ове славне Верленове ријечи више наводити у тако припростом облику већ преведено на вечити и рјечити језик Тањинске науке – Транцендирај прљаву поенту, а за *ирљаву* још се тражи замјеница страњска и учена).

Несрећна новела слабо или никако и зна за поенту јер је поента више пјеснички термин иако се у начелу може поентирати свако књижевно дјело, сваки спис, па је то израз који издашно користе чак и спортски коментатори штоно, када неко погоди кош каже да је *поентирао*, а ускоро ће и они преузети *трансцендирање*, зашто не, рецимо, када се лопта у кош убаци *без коске*, досад народски без дирања обруча и мрежице, одсад па навјеки то биће *трансцендирање баскетској поентирања*.

ЛУПЕТАЊЕ НАШЕ ТАЊЕ

или

како од Његоша направише *корисну редуганцу*

Посебно је занимљиво како ови алатљичари без заната, како са Његошем муку муче, па признају га али не и оно што им не одговара (а не одговара им више скоро ништа), па када о њему говоре, испада то *окруло ја на хоше*, а ако има некога ко не зна шта значи та прелијепа слика, ево му прилике да то научи јер ту је наша Тања, за-све-што-не-ваља-одговор:

Мјесто Горској вијенца у црнојорској традицији толико је стабилно, његове семантичке структуре су чврсте и аутомашизоване у оквиру црнојорске књижевности у толикој мјери да их не може угрожити деканонизовано читање, ја оне служе као корисна редуганца у оквиру нових семантичких система који су у активном медијексцијалном дијалогу са Горским вијенцем.

Из свега овога може да се разумије само једно, да се нашем Његошу црно пише односно, тачније, црно отписује, јер ће се његово дјело просто стропоштати када му се навале семантичке структуре, ма колико биле *чврсте и аутомашизоване*.

Да и не помиње се противријечност која вришти до неба, а која има само једно објашњење – *да се власи не сјеше* – јер Његошевске структуре не може угрозити деканонизовано читање (што би требало да значи да Његош стоји постојано као клисурина), али у истој реченици, само мало даље, сироти Његош и није друго до – *корисна редуганца у оквиру нових семантичких система* – сувишни празноговор који само помаже

да се разумије оно што ови, Тања и тањич (али и прије њих – највећи син црногорских племена и племенитости, те његов налогодавац из Вашингтона чији тон хватају иако не схватају га, но најмање тужан и ружан он, но најтужнији и најружнији ови добровољни даваоци части), знају и за шта хају, а што само по себи не вриједи ништа.

А шта да кажем за *деканонизовано читање*, шта друго до да наша и све *нашија* Тања не зна шта хоће да каже својим деканонизованим читањем, и за шта она то припрема тле, као што не зна ни да ваљано употријеби ту ријеч, па да би значила то што би Тања наша хтјела да јој те ријечи значе, требало написати – *деканонизујуће* читање, **деканонизујуће а не деканонизовано**, јер је писмо Његошево то које би ова особа и такве празне собе хтјеле деканонизовати, писмо а не њино лоше сварено штиво истога, али тражити од ове и овакових разликовање *деканонизујуће* од *деканонизовано*, то исто је као – *лџуу шайшайи а ћораву намиивай* – а и ова пословица, када се приступи њеном деканонизујућем читању, ова пословица може да се примижени, и примени на наше јунакиње, као Глушици шаптати а Бечановићки намигивати.

Треба, учену Тању треба преводити с ученог на простонародни којег се она ужасава, а у исто вријеме она и такве прихватају црногорски језик на којему мора да се каже – **ђевојчица и дјечак**, гдје се не зна за уједначавање већ се прихвата народско на које ће се калемити, па када би то што они зову језиком (а ако заиста јесте језик, онда црни а не црногорски, и то *црни без бијела*), када би то заиста био језик какав-такав, онда би то био и први црни језик на свијету бијелом који не разликује народско од књижевног.

Па да видимо, да поразмотримо и преведемо шта са црним Његошем бива после *деканонизовано читање*, и да ли ишта од њега остаје, та није ли рекла Тања (а она се пита, она је газдарица у својој а богами и у нашој кућици, њеној слободици а нашој робијашници), рекла Тања наша да – *његове семантичке сџрукџуре су чврсте и ауџомаџизоване у оквиру црногорске књижевности* – а што важи само док се *власи не досјеше*, јер те структуре биће, вјеровали или не – *корисна редуданца у оквиру нових семантичких система* – па преведемо и то, биће Његош разграђен па такав уграђен у тамоњину семантику и *манџику*, биће сведен на *корисну редуданцу*, него

шта, па биће његова празна прича (редуданца и редуданца) уграђена у њину пуну, потпора за њину пуно празну.

А редуданца, шта ли је та редуданца, и откуда тај изворно лингвистички термин у књижевности, те будући да је редуданца онај слој језика који не носи никакву информацију односно који само потпомаже онај информативни дио, сада је ваљда јасно на шта се новочитачима књига староставних сво-ди Његош – на *корисну редуганцу*, на разумијевање њине мудрости, на потпору њиној празноглавости.

Па када би бар знала да употреби ту ријеч, када би умјела да јој обезбједи нормалан контекст, па са њом се, таквом, читалац просто мучи јер тај термин има прецизно значење, а у Тање и сличне тањичи, баш никакво.

Једном сам, прошле године, својим недужним ученицима уз појам реализма покушао да објасним шта је то надреализам, што ишло тешко, више него тешко и што их, више него очекивано, баш и није занимало, но помоћ сам добио са неочекиване стране.

Иако је учионица, стара градња, била више него висока, неко је од обијесних успео да некако дохвати плафон и да на њему више пута оцрта прљаве ципеле, као да тамо горе, по плафону ходао.

Тада сам то примијенио и дјечи казао како то је сушти надреализам на шта су она скоро хорски гракнула да им не треба даље објашњавати.

Латинска ријеч *redundantia* значи пресипање, или мало одлучније конкретизовано, пресипање из шупљег у празно, па редундантни материјал није информативан већ омогућава информативност, што када се примијени На Његоша као на *корисну редуганцу*, јесте навртање воде на воденицу црногорске тањичи, јер њега разградили и уградили у нове семантичке системе, тако урадила тањич која зна, са пјесником који само мислио да зна а знао није, па ни ко је био, па више ни истим језиком не говоре, па морају да се преводе, Његош и тањич, па иако казао без икаквих двосмислица – *Српски њишем и зборим, / сваком њромко њоворим: / народноси ми србинска, / ум и гуша славанска* – данас му се од тањичи црногорске то више не признаје јер је говорио црногорски али то није знао као што зна се у новим семантичким системима (а нови семантички системи су свето-зар, или што-би-мило-било), па јавио се већ један Тањин ученик који превео *Вијенац* на црни језик, који све

бјелине уклонио, црн му образ, и образовање ништа свјетлије, а и како би другачији био кад је наше Тање ученик, као што и сам сам био, мученик.

Да се вратим својим проницљивим ученицима.

Ако бих и теби, читаоче, хтио да објасним значење термина *редуданца* у који је наша Тања просто заљубљена, јер, можда, ниси баш упућен у општу лингвистику и теорију комуникације (као и сам што једва о томе нешто знам па помажем се приручницима), онда најбоље узети саме текстове наше Та-тијане и кашће ти се само шта је редуданца.

ЛУПЕТАЊЕ ТАЊЕ НАШЕ

или

како особа реченице реченичи

Тако, тако већ никако наша јунакиња Тања словца сло-ви, па биће занимљиво видјети како иста велеумна и велеучена особа реченице *реченичи*, те како списе спискава и писма чита, али све по реду, читаоче, нигдје не журимо, иако мастило тро-шимо и вријеме-новац на старе глупости.

А како наша Татјана своја писма саставља (прототип, Татјана Пушкинова ту је прави мајстор), како реченице рече-ничи, то такође показаћемо на тексту којим се већ бавимо, мада се нећемо устручавати од излета у друге текстове, тек да се боље забавимо, иако, да још једном признамо, друга писма Татјанина читали јесмо тек овдје-ондје, гдје се отвори, па чинили тако уштеде времена ради, јер не мора се ни читати ако се зна добро шта писац-писачица пише, а тко прочита три Татјанине реченице, прочитао је триста, или триста-ништа, па и ова поправка писменог задатка не пише се Татјане ради већ њених студената и њиних родитеља ради, да они обрадују се када увиде ко их и како науци приводи.

За почетак ево једног мјеста из Татјанине већ помиња-не докторске протезе, са стране 27. где се каже дословно ова-ко, иако ми многи неће вјеровати, па зато и наводим страну ради лакше провјере за невјерне томовиће (сољечке и ине) – *Иако љовори о својој одврајносии ирема шеорији иисања зајо-варајући неку врсиу иниуиционисииичке иоеишке од ока, Лалић јако добро познаје савремене нараиивне шехнике и иосиуике, као и основне иринцииие функционисања романескних стирук-*

*штура, ња једном њриликом даје савеш младим њисцима да њрво савладају сѡисаѡељски занаѡ, и ѡек након ѡоѡа се лаѡе ѡисања – што ако је и од Татјане Бечановић, много је, па иако је та глупост видна и из даљине, сваком осим нашој научници, ње ради и због њене ограничене могућности поимања, мора се то разложити и образложити, мора јој се показати како сама није савладала ни з од заната списатељског, јер како се то, пре-лијепа наша татјана, **како се то прво савлада списатељски занат а тек онда лати писања**, те може ли се занат списатељски савладати другачије осим писањем (можда – *исѡеци ѡа реци*, или – *ѡрво скочи ѡа реци хоѡ*, никако као – *ѡрви се кучићи у воду бацају*), било који занат па и поткивачки (а управо овај се нимало случајно бира због честе употребе метафоре *ѡѡѡкованосѡи*, а да је наша Татјана теоријски поткована, у то не треба сумњати, поткована чак толико да осим поткова ништа друго се у њеним списима и не види, па узалуд ту тражити душу или чак тијело јер нема тога, јер све замијенио и засјенио потков и оков, и топот теоријских потпетица по празном хро-нотопу гдје најбоље и одјекује).*

Што је најгоре, своју недотупавност наша мудрица приписује своме писцу, па након свога умовања ставља двије тачке и приступа једном наводу, а оне двије тачке обећавају поткрјепљење глупости-лупости, како ће Татјанин лик-јунак-личност-Лалић сада заиста тражити од младог писца да прво научи да пише па тек онда да почне писати, али од тога ништа, па ево шта у наводу из Лалића стоји а што наша научница није смјела навести јер то се односи прије свега на њу, иако она, док је Лалић писао и брисао, иако она брљала по пепелу, ако је и то:

Морам ѡризнаѡи да ми је ѡеорија ѡисања уѡѡѡѡе, а ѡосебно ѡеорија романа – ѡросѡѡ одвраѡна. Покушаѡ сам да ѡамо неѡѡѡ научим и нијесам усѡѡ. Пишем ѡѡ сѡарѡм, од ѡка: роман ѡамо ѡдје ми ѡѡ ѡрађа дикѡѡѡра, ѡричу ѡдје ѡѡѡа дикѡѡѡѡа нема.

То се зове *изневјерено очекивање* или – *обећање, лудом радовање* – па савет младим писцима *да ѡрво савладају сѡисаѡељски занаѡ*, а тек потом *да се лаѡе ѡисања*, тај савјет даје наша Татјана а не њен Лалић што је испуњено а не изневјере-но очекивање, прва вјера а не потоња невјера (или је, можда, и Лалић већ за ову и овакве, или и он постао само *корисна регу-*

данца само уграђена у тамоњине нове семантичке системе (*шћо јес, јес, најбољи је ДПС*).

Камо среће да је макар она сопствени савјет послушала, не бисмо данас морали да читамо њене глупости, а није послушала из много разлога, јер татјана поодавно није млади писац (писатељица) већ сасвим презрели.

И све је ово, вјеровали или не, прошло на Филолошком факултету у Београду као докторска протеза, и вјероватно прошло *јак*о добро, како, горе, жаргонски, пише наша списатељица, и то код Новице Петковића који није био неозбиљан професор (мораћу да се у њега зачитам поново, провјере ради јер није немогуће да личи на своју ученицу), а како и зашто, то јесте објашњиво само на један начин, да се филолошком протетиком не баве чак ни ментори, да ни они не читају глупости које се бране, јер нема на бијелом свијету мртвијег слова од црне докторске протезе филолошке, а скоро свака доказује да је црно црно а бијело бијело илити пресипа из шупљег у празно, па док је пресипање из шупљег у празно весела иронија, наша списатељица савим озбиљно чини тако, па сјетимо се њених – *ујрошћивања-симплификација, инстинктаи-најона* и тако тог а што у народу звало се *празном воденицом* а у учених *празним ходом* (а у преучених, каква је наша Татјана, то би се назвало – **празним кодом**, или још ученије – **парадигмом празног кода**, и најученије – редуванцом, јер без ње не бива) или. опет народски јер његова је последња (учености дај нам данас, *vox populi, vox dei*), **не кода већ кокодакања**.

(Све код Татијане бива код, пише се као код а чита као кокодакање).

Још један примјер *из друћих шћекшова*, а из исте књиге, и од исте списатељице, дакако.

У тексту који се вика *Однос према сиварностии у надреализму и соцреализму* читамо ово, читамо како пише, кеве ми Маруше, рођене Пековић из Мораче Горње (пише тако на страни 35):

Авангарда, којој иријада и надреализам као њена залазница, према сиварностии се односи антимиметички, ња јој је сирано свако иарафразирање односно ирејричавање свешта – да чудо буде веће, исто то се понавља и при дну стране – свако иарафразирање односно ирејричавање свешта – а зашто се не би и поновило када тако срећно звучи, и вриједи да се запамти, да се удари на трубе и бубњеве.

Нисам баш вјеровало својим очима, али тако јесте па то скоро и допало ми се, случајно испало добро и предобро – *препричавање светиња* – (па тако би могла да се зове свака библиотека, звучало би веселије и живље) јер досад се само скромно говорило и у науци, и много старијој филозофији и најстаријем пјесништву, досад се само говорило о опису свијета, а описивање Маларме назвао *великом заблудом Хомеровом*, па и Маркс, Карло брадати, и тај говорио како су филозофи само описивали и тумачили свијет а главни задатак је да се он промијени, но и брадати Маркс и бркати Маларме путовали до својих циљева обилазно, некако преко Мале Крсне, али дошла ево учена жена, уз то и кршна црногорка (са кријечњаком у глави) и рекла то кратко и јасно, како може само смијешна прециоза.

И овдје као и другдје, учена Татјана не може и без стране ријечи (парафразирање) а као милост за неуке ту је и препричавање, но досад смо вјеровали како постоји само препричавање прича али ево, **сада знамо да има и препричавања света**. Та и зашто не би било, та није ли много путах казано како овај свијет је књига (учено – *liber mundi*), те не налази ли се у Шекспира славна поредба-одредба да је сав живот – *прича коју казује неки идиош*, итд, и томе слично, но наша велеучена Татјана претекла је све, она говори о парафразирању односно *препричавању светиња*.

Та није ли циљ науке – пречица, сажетак расутог и јединство различног, па наша видели смо колико распричана Татјана овдје сажетија од најсажетијих, па тамоона једним словом, заправо са два, убила више зечева, па под *препричавање светиња* може да се подведе и наука, и књижевност, и филозофија, посрећило се коначно нашој Татјани јер ниједан зец није жив утекао.

Преучила, па то ти је. Као што се оно бјеше Гаргантјуина мати прејела шкембића.

Истина је, не каже Татјана, не нуди рјешење, она која је толико теоријски поткована (*Видјела жаба да се кују коњи, ња и она дијла ноју*), не помиње поодавно прокажену заблуду *парафразе*, која важи за сваки умјетнички текст, а како не би важио за божији, за јадни *свешћ* којему она дошла главе, досјетила се да га могуће препричати.

Вриједи, заиста вриједи читати Татјану Бечановић, свашта човјек научи.

(А читати Татјану Бечановић уместо научна дјела Татјане Бечановић, то се зове сажимање или компресија, тек да се зна на ком смо послу)

Предлажем читаоцу једну занимљиву игру.

(Знам, знам добро, читаоче, шта ћеш рећи на то, иако још нисам довршио своју мисао, тек је наговјестио, знам како рећи ћеш да све игре око наше Тање, како све игре могу бити само досадне и јалове, али било би занимљиво, вјеруј ми да би било занимљиво, иако и сам признајем да онај који на ту игру пристане, како тај пристаје и на извјесну немалу количину мазохизма).

Предлажем читаоцу једну занимљиву игру, да прво прочита *Усиа љуна земље* (та то је књижица од двадесетак страна), а одмах послѣје тога Тањино тумачење, али да му неко из тог тумачења, ништа краћег већ сигурно дужег од саме Шћепановићеве приповијести (што није ријеткост, што дешава се и бољијема и вишијема, па и ово тумачење Тањина тумачења, и оно могло би бити дуже и од Шћепановићеве приповијести и од Тањина тумачења скупа – та нема и *нема краја сасијављању многих књија*), да му неко из тог тумачења зацрни дијелове гдје се помиње писац Шћепановић и наслов *Усиа љуна земље*, па ако и по чем препозна да се говори баш о тој књижици, честитијем ћу њега учинити.

НАШЕ ТАЊЕ ЛУПЕТАЊЕ

или

како читаве приче тумачи иако да чита не зна, писуља

Видјели смо како наша Татјана не зна да пише, па вриједи погледати да ли зна да чита, и да запише читање, опет иста несрећа.

Та тако се некада у основним школама дијелила сва наука, на читање, писање, рачун, пјевање, фискултура и ручни рад, ништа више па има чак и сада учених глава (чини ми се да сам на такво нешто наишао у Попера) који се залажу да би школско науковање требало свести на нешто овако основно а да би остало требало да осваја ученик сам.

И има у томе заиста нечег здравог, па у праву су неки психолози, и *психолошкиње* (и трећеродо весело братинство и

сестринство које се вика *gay*), који тврде да су сва дјеца генијална, али да мало које то и остане. Та и како би то остала када их у школама дочекају тврди учитељи и мучитељи који им од науке створе намуку, па сјећам се, иако слабо, сјећам се наше Татијане као моје учитељице (другачије се то звало али овако звучи најљевше) на Филозофском факултету у Никшићу, но ја сам се, здравац, лако бранио и одбранио од те и таквих, просто тиме што нисам походио такозвану наставу (иако на испите, упреподобљен, богме, морао), а због чега се горко кајем, јер шта бих све сада могао написати о њеним прдавањима (није штампарска грешка), али шта вреди, *йойшоња йрву не сџиже*. Могу само да замислим како то уживо изгледа, како другаче до као уживање.

За оне читаоце који трче унапријед, који завирују у крај да би видјели како ће се спис завршити, свадбом или сахраном (за подсјећање – *боље у кући њдје је жалосџи неџо у кући њдје је веселје*), за њих да одмах кажемо нешто што остаје да тек докажемо, да кажемо како наша Тања не зна ни да чита, иако, можда, није она крива и сигуран сам да има ствари гдје је више него успјешна, или гдје би то бар могла бити, када би се само окренула оном за шта дадена, а ту прије свега мислим на ручни рад (та варјача и гоблени вапију за овом ученом докторицом, па само ли се она докопа *џобленске љарадиџме*, видјеће њина *семанџиџчка сџрукџџура* свога Бога, да и не помиње се увијек доступно **трансцендирање гобленског поентирања**).

После заиста мукотрпног пробијања кроз шуму учености наше Татјане (често неће помоћи ни сви ријечници књижевних термина јер наша научница пати од начитаности и преучености што је исто што и неуконост, чак и горе, јер ријечници касне а наша научница хита и хита, она граби напријед па не могу да је зауставе сви кочничари овога свијета.

Нема будале без учене будале – тај мото овога списка требало би да се све вријеме чује, требало би да буде његов мотор, но пошто смо у хронотопу илити семантичким структурама, семиосфера да се не испусти и парадигма не затури, на овај се мото-мотор лако заборави, па треба га повремено позвати да се јавне као неки припјев, иако ово није пјесма, иако није нам до пјесме.

Ово се не односи на тебе, Рајка, не бунџ се, дођи ћеш на ред, рекох већ, ни на тебе, деканице Соња, та *џо регу се и*

јоведа лизу, а ваши списи у сласт се читају, *їрстїе га їоли-жеш*.

Ако се нађе читалац довољно стрпљив да све то прође (а који ово пише то прошао само зато што себи то поставио као домаћи задатак, јер читати се овакве небулозе могу само на два начина, на овакав, злобан и злурад, и смијања ради што је нека врста читања наопако, како се могу читати чак и велика дјела и озбиљни писци, па о читању наопако говори, рецимо, и препоручује га Сиоран, Емил.

Ако се нађе читалац довољно стрпљив да све то прође, онда нужно закључиће како у **књизи коју тумачи, како наша учена докторица и списатељица није разумела ама баш ништа**, а и како би, јер последије махања оноликим алатом, за занат није остало мјеста, а тек за оно иза заната.

Ни прва ни потоња, па сјећам се, сјећам професора Свете Петровића који у неком интервјуу помиње приказе на своју књигу *Природа кријшике*, коју зачудо, наша докторица нигдје не наводи (али ја сам мало прочитао, *pars pro toto*, један наратолошки оглед само, ја сам се чувао срцике од смијеха), и који каже како су се појавили прикази на његову књигу од двадесет и више страна из којих се бјелодано види како у књизи њен сироти приказивач није разумио баш ништа.

За даље ваљано праћење овога списка, подразумијева се да је читалац и сам имао у рукама Шћепановићеву књижицу, та била је она читана о оглашена у вријеме када се појавила, седамдесетих прошлог вијека јер је Шћепановић тада био и писац у моди и миљеник критике.

О чему се у тој књизи ради?

Иако смјештена у некакав *хроношой*, како би то рекла наша преучена Татјана, а ја се либим те ријечи иако њенога творца, Бахтина, држим за једног од најбољих тумача књижевности (мало пословица-позловица – *кроз Николу мрзим и све-шйої Николу*, или мало стихова – *Пјесма иде од усїа до усїа/їа ће гоћи у їоїана усїа*), па се тако из тих уста баш клоним *хроношойова* и од њих добијам оспе.

Иако смјештена у некакав *хроношой*, па као и писац приповијести живи у Београду а оставио далеки завичај негдје у Црној Гори, не помиње се тачно гдје иако ту је планина Прекорница, ова причаца, не увијек спретно и срећно вођена тежи да буде свељудска, да буде нека врста параболе, жива илустрација старих Хобсових и много старијих, Хераклитових,

рецимо, поставки да је човјек човјеку вук, да је човјек или гонич или бјегунац, или и једно и друго што ова приповијест доста срећно намјерава да покаже иако то баш и не успијева једнако срећно, али оставимо то.

Главни јунак, без имена је он, коме љекарска дијагноза и прогноза оставиле још три мјесеца живота враћа се у завичај да тамо умре, сједа на воз и упућује се у Црну Гору, али силази на некој непознатој малој станици прије и упућује се у брда.

(Омиљени је то мотив Шћепановићев, и његов господин Голужа, ако се добро сјећам, слично поступа и скоро случајно бира неко мало мјесто да ту вољно умре.)

При том он покушава да избјегне случајни сусрет са двојицом људи тако што дословно од њих бјежи након чега се они претварају у гониче па при гоњењу им се прикључују и други који се нађу ту негдје.

То би, у најкраћем, била приповједна ситуација, па ако Шћепановићу хоћемо да пронађемо неке изворе или узоре, то неће бити никакав тада већ увелико живи постмодернизам оличен у дјелу и лику Данила Киша (писатеља сјајног памфлета – *Дуили љулаш Бранимира Шћепановића*, и не тако сјајних романа, иако има толико славитеља њихових), већ ће то прије бити неки помало закасниели одјек књижевности апсурда, колико театра апсурда (Бекета, понајвише, Бекета драматичара и романописца) толико и књига које су творили филозофи које звали или који себе звали егзистенцијалистима, прије свих Камија и Сартра.

Није од апсурда бјежао већ му прибјегавао и Миодраг Булатовић, Кишов *булатофон*.

Осим тог овлашног смјештања у простор, не и у вријеме које је, дакле, свако вријеме, па израз *хроношой* ту просто нема мјеста, у приповијести нема ничега што би се везивало и за неку земљу, иако су овлашно и неупадљиво назначени Београд и Црна Гора.

А сад коначно, да видимо, да кажемо још једном, и да покажемо први пут како наша Татјана ту није разумјела ништа, а да то покажемо и докажемо, за то ће бити потребни нешто дужи наводи.

Наоружај се стрпљењем, читаоче, а ја обећавам, ја и даље обећавам добру забаву.

Уста њуна земље су алејоријска јрича о јројону јојединца и о њејовој ујроженосћи у јрушијву које нејује кулиј колективной и дивинизује радничко-сељачки менијалијетј и аксиолошке јпараметре, а скривени дијалој са комунистичком идеолојијом, која је у време насјанка Шћејановићевој тексја била још активна сила која уређује јујословенски кулијурни јросјор, односно семиосферу, јредсјавља још једну од мейш-јтексјуалних димензија овој крайкој и језјровијој жанровској хибрида

Хришићански кулијурни код уводи се у тексј јосредсјивом сложеној и скривеној језика симбола и ојријанизује се као фонски семантијчки низ, који међујим, на крају, на самој ејил-лошкој јраници јојачава своју семантијчку енерјију и у јпарадоксалном новелистичком јоенјирању јреузима ценјиралне јозиције. У размајрању хришићанској кулијурној кода, њејових функција и моделативних вредности јтреба имати у виду да је однос између колективна и јојединца веома сложен у јренујку објављивања Шћејановићевој тексја, који насјаје у време дикашјуре јролетјаријата, јројона инејелијуалаца, рејресије, релијје и индивидуализма, јјако да је овај роман-новела ојријанизована као веома суйшилна кријтика социјалистичкој кулијурној кода, који је седамдесетих јодина јрошлој века био доминантан на јросјору бивше Јујославије. Уста њуна земље су алејоријска јрича о јројону јојединца и њејовој ујроженосћи у јрушијву које нејује кулиј колективной и дивинизује радничко-сељачки менијалијетј и аксиолошке јпараметре. Наиме, скривени дијалој са комунистичком идеолојијом – а одавде се понавља исто ово што и горе, па наша докторица, драга наша Татијана, веровали или не, сама себе преписује, да се зна и да се не заборави, и то се зове јосјујак, главни јунак тумачења, јер многи се писци понављају, јер мало ко има тако добар преглед над властитим текстом, али овде се дословно ради о преписивању, јер да није преписано, разликовала би се макар нека ријеч, па ево ухватили смо нашу Татјану како дословно преписује саму себе што може бити плод самозаљубљености, шта ли, али ни то није новост, па то радио, кажу јер читао нисам, тако радио Душан Баранин који када неке своје јунаке проводи кроз исти простор, просто би преписао неке своје описе тога простора, и он чак бранио тај свој поступак, иако се он

може учено оспоравати, та пејсаж је стање душе, али то и тако то, па да надовежемо се на, коментара ради, горе претргнуто

скривени дијалој са комунистичком идеологијом – која је у време насјанка Шћепановићевој шекспира била још активна сила која уређује југословенски културни просјор, односно семиосферу, представља још једну од меташекспиралних димензија овој крајкој и језировијој жанровској хибрида

Дирнути смо, просто тронути до суза, та ко не би заплакао кад се сјети југословенској културној просјора односно семиосфере, па на помен семиосфере, мало ми једна марамича.

Колико сам их само потрошио док сам ово читао и писао.

Наравно, да све оно што смо рекли горе о Татјаниној употреби ријечи, па злоупотреби термина, те о њеним реченицама-теченицама, све то важи и овдје само што немамо времена и простора, немамо хронотопа и семиосфере да све то даље толкујемо, разлажемо и образлажемо, па и овуда, и свуда, свака ријеч носи бар двије грешке, па наша Тања – наша радост, досљедна је себи па не би она употребила ријеч *вриједности* или *оцјена* ни за живу главу, а и зашто би када су ту *аксиолошки параметри*. Учена жена, преучена, па то ти је!

Драга Татјана, од хришћанског културног кода у овој књижици нема ништа.

Може да се у овој причици Београд замијени Анкаром а Прекорница Араратом, па све остаће дословно исто (не знам неку другу планину у Турској а мрзи ме да потежем атлас) и то ће бити исламски културни код једнако као и хришћански, једноставно га нема, ниједнога јер је писац гледао преко тога, и хтио универзалност, атеистичку или надтеистичку, иако друго је питање да ли је и колико у томе успио.

Какав *хришћански културни код* да тражимо у овој причи танких мотивација (апсурд и не тражи мотивације јер је свуда и увијек код куће, па је још Бергсон поучавао како довољно да на игранци зачепимо уши па да нам плесачи постану смијешни), па онолико колико се оне траже, то је мржња и о њој се заиста, у Шћепановића често говори, а хришћанство је, зна се, засновано на љубави, не на мржњи.

(Само једном и одвећ касно, када је хајка поодмакла и када се исход слуги, главни јунак промишљајућ долази до

нечег што би макар издалека могло личити на хришћанство – *да смисао свему њреба њражиии у љубави и леиоџи* – што никако и није неко хришћанство јер је ту поред темељне хришћанске вриједности, љубави, ту је и *леиоџа* која саму љубав застире јер *леиоџа* јесте вриједност али нимало битно хришћанска, напротив, иако свима дата или задата.)

Тиме што тврди да је овај романчић алегоријска прича уперена против социјализма, наша списатељица и **учена докторица показује како у цијелој тој књижици није разумела ама баш ништа** (сад и ја преписах самог себе, заразно то, читаоче, брате мој, и читатељко, не сестро, већ нешто много ближе и драже).

Да је макар прочитала неки приказ на ту књигу, а било их је, и разних, али не, наша Татијана наводи само теоретичаре и наратологе, та и она попут свог писца Шћепановића атакује на вјечност и универзалност.

Да је навела неког од приказивача, не би јој се десило то што јој се десило, да исписује једино небулозе.

Једноставно, ни отворено, ни прикривено, у овој приповијести нема ни једне помисли да у такозваном социјализму има нешто лоше већ само у човјеку, сваком човјеку, томе нас учи ова прича, па тек посредно и препосредно она може да се дојми као атак на социјализам јер је он вјеровао или се претварао како вјерује (та на гробу нашега металостругара-машинбравара, не знам шта бјеше, на његову гробу нема петокраке, зато што био масон, док су те лаживвијезде на гробљима лако-вјерних Црногораца, ватрених присталица свих власти, одмах протјерале крстове), вјерује у вриједност новог човјека, и у комунистички рај (ово није о теби, Рајка, о теби касније и јасније) који им се одмах почео измицати више и брже него примицати.

Да је знала ишта о свом писцу, да је прстом мрднула даље од својих наратолога...

Сиоран на једном месту каже како лоши пјесници читају само пјеснике, лоши филозофи само филозофе а било би им много корисније да се мало позабаве књигама из геологије или таквог нечег.

Да је читала ишта до својих наратолога (*Заслејљеност* – више него поучни роман Елијаса Канетија), не би јој се десило то што јој се десило, да покаже тотално незнање, не само о књигама него и о људима, па и о писцима.

Да је читала више и гледала шире, не би могла не дознати како је њен писац зваједи Бранимир био уважавани комунистички кадар (не треба то бркати са стиховима – *кадар ситићи и ушећи/ и на сирашном мјесцу њосиојајши*), те као прво црвено перо добио задатак, а богами и поголем новац, да напише сценарио за *Суијеску*, филм који је коштао силно много и који славио лик и дјело вољеног машинбравара.

Не, никако није многопочитаједи Бранимир мислио једно а писао друго, није се скривао иза алегорија, није водио никакво *дуйло књиоводство*, далеко било, па ако неко тако чита ову његову књижицу, и ако је тако тумачи студентима, онда је то жалост посебне врсте, ма колико, тумачења могла бити многа, разна и непомирљива, али нема ниједнога које је такво нешто ма и натукнуло, то је само из главе наше Татјане могло изаћи, **чисто црногорско-женски ум и изум, и преученост, и прециозност, све само не прецизност, наше тање лупетање.**

И опет ми се плаче, опет смијех кроз сузе када се сјетим оне *дикшишуре њролешаријаши* и Татјаниног незнања.

Прије свега, драга Татијана, *дикшишуре њролешаријаши* никада није ни било, или било само у вријеме несрећних револуција када је сваки био судија, али диктатуре било јесте, али не пролетаријата већ партијских апаратчика и разних бирократија, осим ако за пролетера не сматрате нашег металостругара (машинбравара, шта ли бјеше) коме смо носили штафету пуних педесет година.

Или мислиш, драга моја Тања, или мислиш да је власт Мила Ђукановића сушта демократија, али нећемо о том, нећемо, или да је диктатура монтенегринаца у Црној и све црњој гори, диктатура којој и ти дајеш свој нимало скромни допринос, да је то нешто што треба да понесе друго и лјепше име.

Не само да не знаш ништа о приповијестима, а нараторлог си, не само да не знаш да прочиташ ни басну *Жаба и во*, него не знаш ништа ни о повијести, да су седамдесете године биле најбоље године социјализма (не хвалим га, али после њега дошло је много, много горе, и још траје), године када није било неке нарочите репресије осим понешто аутоцензуре и понека ријетка забрањена књига, па то су и године када је избио филмски *црни њалас* којему твој писац, иначе сценарист (утицај филма види се и у овој његовој књижици која прављена, да не кажемо писана, поступком монтаже), **није припадао,**

није припадао црном јер је он припадао црвеном таласу (осим у твом назовитумачењу), који господски живео од *дик-шајшуре пролешаријаша* и са њом, а ти га прогласи за свеца и за жртву, за неког ко се крио иза алегоријске приче, а он се прсио и прдусио, и црвенио, али не од стида већ од партијске и других књижица.

Ипак, да не бисмо одступили од научног, да не бисмо упадали без потребе у политику, и политике, можемо да покажемо и докажемо из саме Шћепановићеве књижице о чему она говори, не морамо то духом времена и припадништвом самог писца.

Још једном, Шћепановић прича о бесмислу и случајности људског живота, те случајности људских поступака, па није и није то алегорија на социјализам и социјалистичког човјека већ на човјека уопште и на живот уопште и то се може више него лако показати са неколика навода. Сјетимо се још једном положаја главног јунака: болестан и осуђен на скору смрт, он се враћа у завичај да тамо умре. Излази скоро случајно на некој успутној станици и упућује се у брда и дивљину где након дугог ходања среће двојицу излетника па умјесто да се са њима поздрави, и за себе самог неочекивано, а и за њих, он почиње да бјежи, па нећемо овдје уопште ловити писца у проиврјечностима са гледишта могућега и вјероватнога, то што му на смрт осуђени болесник трчи по планини као козица (ваљда зато што се спрема за неку тамошњу олимпијаду), нећемо о томе јер – *све је моћуће ономе који вејерује*.

он се шада, мимо свих предвиђања, наило окрену и шпринувши лавом као зауздан коњ – сипушиши низ йадину, мрсећи својим гућим и несйрећиним корацима високу йравуљину

Шћепановићева прича казује се са два гледишта, њиховим укрштањем односно монтажом сад једнога, сад другога, а то су гледиште главног јунака, у причи прогоњеног, и гледиште излетника који биће гоничи. Горња два ретка казана су са гледишта будућих гонилаца, или са гледишта свезнајућег приповједача, или укрштено, ако је то важно. Чујмо их само мало даље

Посматрали смо ја ћуике, не схватајући шта ја је мојло навести да јако неурачунљиво прекрши онај одувек поштовани обичај да се људи у оваквој ситуацији, при случајном сусрећу, макар и на тренућај придруже једни другом.

Ево мало и гледишта бјегунца из којег више него добро видјеће се како нема ту никаквог социјализма, чак ни асоцијалности, већ само особене случајности која се наглашава, и бесмисла или апсурда (а колико је само апсурд јача ријеч од бесмисла, па није се чудити нашој Тањи).

Тако је сад, замичући низ правнају падину, у ствари, покушавао да побегне од самој себе, са сваким кораком савлађујући искушење да се застави и врати оној двојници незнаница за које је био склон да престави да их је можда чак и неко провиђење одредило да му некако олакшају тај по свему судећи стравни и последњи дан.

(Четири пута употребљено да у овој реченици, што Крлежа срећно назвао *гадакањем*, баш и не брани част књижевну Бранимирову и не приказује га као неког стилисту, али није овдје ријеч о Бранимиру, овдје је реченица о Тањечки.)

Ево и наставка, читаоче, ево наставка, видјећемо касније, помало бесмислене приче о бесмислу, ево мотивације за гоњење, па ти, читаоче, просуди сам да ли је ово заиста – *алтеријска прича о пројону појединца и о његовој урожености у друштву које нећује кући колективној и дивинизује радничко-сељачки менталитет и аксиолошке параметре, а скривени дијалог са комунистичком идеологијом* – како испробиједа горе наша Татјана или просто прича о бесмислу и случају, параболо или покушај параболо о човјеку уопште.

Одједном, обузећи неким снажним искушењем, обојица појурисмо за њим. Учинили смо што заиста нејредвиђено, али у исти мах, као по неком прећућном договору. У том нашем, на први поглед, чудном постојању – није било никакве групе побуде осим жеље да му дамо до знања да је лудо и излишно што бежи од нас (...)

Нешто касније, коју страницу касније, мотивација се наставља:

Сад смо ја, дакле, журили из најобичније рагозналостии. Смајрали смо. Ако он има право да без икаквој разлоја бежи од нас, онда и ми имамо право да ја на исти начин њонимо...

Па где ли је само ту – скривени дијалој са комунистичком идеолоијом – те не читава ли ту наша Тања нешто што само она види, не уписује ли ту Бечановићка своју слијепост.

Јесте, за неку врсту литерарних творевина, а ту прије свега мислимо на различита тамна пјевања, произвољно и ћудљиво, самосвојно читање јесте нешто што је допуштено, па чак и пјесник допушта такво што (Валери каже – *Моје њесме имају оно значење које им се ѡрида* – иако и то допуштење треба узети са резервом јер не могу бити исто танане слутње и лупетање наше тање), но у овој приповијести ћудљиво читање није допуштено јер ту су мотивације, па писац се све вријеме труди да поступке својих јунака мотивише, да их мотивише којекако, па макар и такозваним *безразложним акћиом*.

Није овдје, није наводима крај, јер додаћу само још један али вриједан у којему црно на бијелом видјеће се како наша Татијана мијеша хајку и бајку, па видјеће се како *докон њој и јариће крстии*, како тако исто и докон тумач тумачи оно што је јасно и прејасно, не тумачи него замућује, па за онога који да чита зна, ово биће најбоља илустрација поступка који филозофи давно проказали лијепом сликом – *од дрвећа не видјећи шуму* – јер наша Тања од силног нараторлошког алата не види ни свој занат, ни оно чиме се занима. Та ово је последњи навод, обећавам, свршавамо, читаоче са нашом Тањом, часна ријеч:

Фразеолоија, а ѡсебно селекција вербалних јединица, акћивирајући одређене лексичке рејистире, ѡсредно може указати и на културни код, ѡа кад шумар ауторииаћивно усћврди: Онај кога тражите сад је у мојој надлежности, јасно нам је да се налазимо у културном ѡросћору или семиосфери „социјалистичке бајке“ јер је ѡрича о надлежностима тииична за ѡиоалитаристичке режиме какав је својевремено био јуословенски. Дакле, радња је смешћена у ѡрави „самоућрављачки“ хроноиој, креиран за ѡраву комунистичку хајку, у којој крем радничко-сељачке класе (чиновници, шумар, чобанин, сељаци са вилама, косама и дренавим шћајовима, сељанке у црнини...) ѡроиони једној човека, сасвим случајно – инћелекћуалца.

Ово што нам наша Тања овдје исприповиједа, што из-тањезга у ових десетак редака, то довољно је да се здрав разболи и да одмах код доктора атерира и да ту позадуго докторира.

Ето шта, вјеровали или не, шта крем тумачке класе, каже за *крем радничко-сељачке класе* у које спадају и *сељанке у црнини* која ту дође нешто као класно обележје, тако то тумачи наша тумачица, иако у Шћепановића то је много простије јер се гоњењу прикључује свако ко се ту успут затекне, што нам из других, старијих и бољих прича добро знано, што имамо и у елементарној психологији, и међу дјецом и међу одраслима, а што је логика масе или множине, па имамо то и у правих писаца, рецимо у Андрића, на крају приповијести *Мустафа Маџар* гдје несрећни Андрићев јунак бива прогоњен и гдје руља која прогони проказаног заправо и не зна зашто гони – *Неко је мислио да њо хџајини људи хвајтају зулумце, неко да Турци њоне хџајина зајџију. У њоследње доба су били навикли свакодневно на џакве џужве, и сви су учесџивовали у њима, с неком крволочном злурадошћу, ња ма на којој сџрани.*

Нешто даље писац додаје – *Многи нису ни знали зашџо ња њоне, али руља за њим је расла* – додаје само то и тако, а шта је све могао, да је само знао читати унапријед, како би само унаприједио своју приповијест да је ово о крему од наше Тање прочитао, а он то све здендао у руљу која расла.

Имамо и у Селимовића буђење чаршије и њено пријетеће нарастање.

А наша Тања, наша радост, савим случајно – интелектуалац, наша Тања не зна ништа ни о социјализму који сви знали смо више него добро, не зна ништа о крему, па то што она тако назива, што тако крема и кремира и *сељанке у црнини*, то се у социјализму звало *широким народним масама*, (у Андрића, а и много гдје другдје и раније – *руљом*), па будући да су масе те *широке*, то никако не може бити *крем* јер је крем, досад макар, био малобројан и изабран али послџје наше Тање, то ће се већ подебљати. Та она не зна ни ријеч *крем* да ваљано нанесе у танком слоју, а сваки час треска хронотопом и семиосфером (па малочас имали смо, *самоуџрављачки хроношџој*, а што лако превести просто и јасно као – *срање кроз џрање*), што је учена глупост над ученим глупостима и гдје

ништа не може да промијени то што наша тања ријеч *самоуї-рављачки* ставља под наводнике, јер она од учености болује, а ученост је мач са двије оштрице, а **ко ученост потегне, од учености ће погинути**. Да зна као што не зна, она би навела за ратних и непосредних поратних времена важећу фразу и лажу ко чини здраву основу друштва – *радници, сељаци и њошћена инћелијенција* – у ове последње спада и наша Тања која не зна да чиновницима никако није било мјеста у савезу поштених (сељанке у црнини, да и не помињу се), да је чиновништво сматрано за нужно зло, да се славили *нејосредни њроизвођачи* који обавезно морали бити заступљени у *сћиркуїурама* (а и у хронотопима, борами, и у семиосферама), па било их и у скупштинама и извршној власти као покриће за оне који владали, и тако то, што ће рећи да чак ни о томе наша Тања не зна ништа иако сасвим добро запамтила то вријеме, јер била Титов пионир, а биће да била и омладинка машинбраварева, па можда се и наносила штафете (иако може бити да је од горке штафете млађа и слађа), иако њене могућности схватања биле толико јадне да није упамтила шта носи, и коме, и чиме се поноси. Остарила па заборавила, тако пева једна поскочица што за нашу Тањечку не важи јер она никад није ни знала. Али влада.

*Проїледале све јазбине и канали.
На високо њодїли се суїерени*

И како то код нас често бива, неко ко и не зна свој језик, ко не зна да употријеби ваљано ни најобичније ријечи, па ако лаже коза, не лаже *крем* (неко ко мисли да су лингвистика и језик синоними), који не умије да склопи како треба ни реченицу, неко ко не зна ни да прочита написано ни да запише шта је прочитао, тај се дрзне да овлада свеколиком семиосфером, чак и да ствара нови језик, и ту је саучесник.

Честитам ти, Горо Црна, на оваквом крему, на оваквом еурокрему, на таквој лингви и на таквој лингвистици, од Тање дубљу и дебљу ниси ни заслужила, до Рајке.

Приђи, Рајка, свлачионица лијево, да видимо и твоје *линћисћичко њонашање*.

(Мораћеш мало да сачекаш, Соњо Томовић.)

НАСТАВИТЕ СЕ

ПОВЕЉУ

ЗА НЕГОВАЊЕ СРПСКЕ ЈЕЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

ЗА 2012. ГОДИНУ

МАТИЦА СРПСКА

ДОДЕЉУЈЕ

ГРУПИ ПРОФЕСОРА И НАСТАВНИКА СРПСКОГ

ЈЕЗИКА из Црне Горе.

која је сружила савијор уштрању српскога језика

У Новом Саду

8 априла 2013. г.

Генерални секретар

Председник

Штамање овог броја помогао је *Српски национални савјет Црне Горе*

Првих шест бројева овога часописа изишло је под именом **Распеће језика српскога**. Часопис је настао 2004. године као израз отпора групе никшићких средњошколских професора насиљу над именом српског језика у Црној Гори. Од августа 2006. излази под именом **Слово**.

ЧАСОПИС ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК,
КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

ISSN 1800-6140

9 771800 614001

ИЗДАЈЕ:

НВО Актив професора српског језика
и књижевности - Никшић

РЕДАКЦИЈА:

Весна Тодоровић, Радмила Митрић-Маговић,
Борис Јовановић, Радинко Крулановић,
Милојко Пушица

ГЛАВНИ УРЕДНИК:

Веселин Маговић

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИЦИ И
КОМПЈУТЕРСКА ОБРАДА:

Радмила Митрић-Маговић, Милојко Пушица

ЛОГО И ДИЗАЈН:

Весна Сушић

АДРЕСА РЕДАКЦИЈЕ:

VI црногорске Т-10, 81 400 Никшић;

Телефон: 068 664 392;

www.srpski-jezik.com;

e-mail: srpski@mtel-cg.net; srpski@t-com.me;

žiro račun: 530-11724-52

Montenegrobanka Podgorica.

ЦИЈЕНА: 3 €

Излази тромјесечно
Рукописи се не враћају